ENVELLIMENT ACTIU I ELS OBJECTIUS DE DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE

Un manual per a treballar e introduir els ODS i l´Agenda 2030 a les politiques d´Envelliment Actiu

Un projecte de

Municipalistas por la Solidaridad y el Fortalecimiento Institucional

Elaborat per

LAMUNDIAL Colectivo de creación política

Finançat per

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA

GENERALITAT VALENCIANA
Conselleria de Participación, Transparencia, Cooperación y Calidad Democrática

Envelliment Actiu i el Objectius de Desenvolupament Sostenible

Un manual per a treballar e introduir els ODS i l´Agenda 2030 a les politiques d´Envelliment Actiu

Un projecte de

Municipalistas por la Solidaridad y el Fortalecimiento Institucional

Elaborat per

LAMUNDIAL Colectivo de creación política

Finançat per

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA

GENERALITAT VALENCIANA
Conselleria de Participación, Transparencia, Cooperación y Calidad Democrática

Aquesta publicació ha sigut realitzada amb el suport financer de la Generalitat Valenciana. El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva de la Fundació MUSOL i no reflecteix necessàriament l'opinió de la Generalitat Valenciana.

Aquesta publicació ha sigut realitzada amb el suport financer la Generalitat Valenciana i l´Ajuntament de València en col·laboració de "La Mundial" amb càrrec al programa "Envelliment actiu per a l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible".

ISBN: 978-84-09-42188-6
Depòsit legal: V-1964-2022
Disseny i maquetació: Martín Gràfic
Impressió: Impres Puchades arts gràfiques

/ INDEX

INTRODUCCIÓ
MUSOL i la Agenda de Desenvolupament Sostenible. 05

PREÀMBUL 07

CAPÍTOL 1
La Agenda 2030 i els objectius de Desenvolupament Sostenible: introducció 09

CAPÍTOL 2
El sistema espanyol per a l'aplicació de l'Agenda 2030 27

CAPÍTOL 3
Sinergies de l'Agenda 2030 amb altres agendes internacionals 49

CAPÍTOL 4
L'Agenda 2030 de desenvolupament sostenible en les polítiques d'envelliment actiu 67

CAPÍTOL 5
Recomanacions per a orientar les polítiques d'envelliment actiu d'acord amb l'Agenda 2030 de desenvolupament sostenible 95

CAPÍTOL 6
Proposta d'activitats pràctiques per a promoure el coneixement de l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible en els centres de majors de la Comunitat Valenciana 135

ANNEX 1
Metes dels Objectius de Desenvolupament Sostenible que corresponen a Mitjans d'Implementació (MdI) 167

ANNEX 2
Drets Humans relacionats amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible 173

ANNEX 3
Evolució del concepte d'envelliment actiu i envelliment saludable en diferents iniciatives a nivell internacional 177

BIBLIOGRAFIA 181

La Mundial agraeix la col·laboració del Consell Valencià de Persones Majors, a Salvador Almenar, psicòleg i expert en intervenció social, Lourdes Bermejo, vicepresidenta de Gerontologia de la Societat Espanyola de Geriatria i Gerontologia, i María Gimeno, tècnica de la Regidoria de Persones Majors de l'Ajuntament de Mislata. La seua experiència i reflexions han sigut de gran utilitat per a la realització d'aquest Manual.

/ INTRODUCCIÓ

Breu introducció sobre MUSOL i el seu treball en relació a l'Agenda de Desenvolupament Sostenible

La Fundació MUSOL col.labora des de 1998 amb els ens locals i regionals a Europa, Espan- ya, Àfrica i Amèrica Llatina, promovent el seu compromís i actuació a favor del desenvolupa- ment sostenible.

L'aprovació en 2015 de l'Agenda 2030 de Desenvolupament Sostenible per part de l'Organització de les Nacions Unides suposa un gran desafiament per a les institucions locals, autonòmiques i estatals, així com per a les organitzacions de la societat civil i les empreses. Els ciutadans i les ciutadanes tenen el dret d'exigir el seu compliment a tot el món, ja que aquesta agenda és comuna per a tots els països, tant per als més rics com els més pobres. Si analitzem els 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), les 169 metes i els indicadors definits per l'Agenda 2030 de Desenvolupament Sostenible, resulta clar que a Espanya (i en els països descentralitzats) gran part del treball necessari per a complir l'Agenda s'ha de fer en les Comunitats Autònomes i en els Ajuntaments, en ser les institucions que tenen les competències per a actuar en molts dels àmbits interessats pels ODS.

L'àmbit local i autonòmic és l'esfera d'intervenció tradicional de la Fundació MUSOL i l'experiència acumulada en cooperació internacional per al desenvolupament sostenible i en educació per a la ciutadania global permeten a la Fundació emprendre el repte de l'Agenda 2030 amb un gran bagatge d'experiències i amb un consolidat i ampli capital social.

D'acord a la llarga experiència de MUSOL de col.laboració amb diferents serveis dels ajuntaments i tenint en compte el compromís amb l'Agenda 2030 de Desenvolupament Sostenible reiterat per les organitzacions europees i globals representatives del moviment bibliotecari, les biblioteques, en particular les biblioteques públiques municipals, són un actor clau per a aconseguir els Objectius de Desenvolupament Sostenible.

Actualment el planeta sencer es troba enfrontat les seqüeles d'una crisi que ha afectat a absolutament totes les persones i les seues formes de vida, però que, al mateix temps, ha posat en evidència les grans diferències i fragmentacions que les societats alberguen. No hi ha dubte, que després de la COVID-19 és més necessari que mai actuar en favor del desenvolupament sostenible per a combatre la greu crisi social i econòmica que s'ha generat, per la qual cosa resulta especialment important tindre els Objectius de Desenvolupament Sostenible i l'Agenda 2030 com a full de ruta per a enfrontar cadascun dels reptes que com a humanitat hem de fer front. Els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS d'ara en avant) i l'Agenda 2030 han sigut plantejats per a "no deixar a ningú arrere", establint metes que inclouen a tots els segments de la societat, en totes les edats, amb un enfocament particular en els més vulnerables, incloses així, les persones majors, grup molt vulnerable i especialment afectat per la pandèmia. Sota aquesta premissa de l'Agenda 2030 de beneficiar i arribar a totes les persones, ressalta la necessitat de considerar al col·lectiu de persones majors en la planificació del desenvolupament sostenible, garantint-los un Envelliment Actiu.

/ PREÀMBUL

Aquest manual té com a objectiu oferir anàlisi, reflexions i recomanacions pràctiques per a promoure l'alineació de les polítiques públiques locals i autonòmiques d'envelliment actiu amb l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible. A tal fi, convida a transversalitzar el mandat d'equitat, sostenibilitat i universalitat emanat d'aquesta agenda internacional en les polítiques d'envelliment actiu per a contribuir a l'enfortiment i la coherència d'una acció pública el pilar de la qual ha de ser la promoció dels drets humans i la resignificació del procés mateix de l'envelliment en les seues dimensions individuals i col·lectives. Es tracta, en definitiva, d'adequar tots els mecanismes de l'Estat a l'extraordinari canvi demogràfic de les nostres societats propiciat per l'augment de la longevitat per a evitar que sectors creixents de la població es vegen reduïts a mers receptors d'una assistència subsidiària i, per tant, precària.

La longevitat és un dels assoliments més significatius del desenvolupament humà. Sota aquesta perspectiva, l'envelliment es concep com una oportunitat per a refundar públiques essencials —com a sanitat, educació, habitatge, ocupació, cultura— des d'un enfocament integral i basat en els drets de les persones durant tot el curs de la vida, que atenga factors interseccionales com el gènere, les diferents manifestacions de la pobresa, les transformacions econòmiques i socials inherents a la globalització o la urbanització, les transicions derivades de la sostenibilitat ambiental dels processos de desenvolupament, etc. i que situe a les persones majors com a agents actius del desenvolupament de la societat.

La conquesta d'una vida extra d'entre 20 i 30 anys requereix una nova agenda d'envelliment actiu i saludable. Per a construir-la, el manual ofereix una sèrie d'eines en el pla doctrinal i pràctic perquè les accions a nivell local i autonòmic s'alineen amb l'Agenda 2030 des d'un enfocament transformador, que situe a les persones en el centre de l'acció política, obligant així a replantejar l'organització, funcionament i prioritats de les institucions i els recursos públics. Aquestes eines estan dirigides a persones amb responsabilitats d'índole política i tècnica.

El marc de l'Agenda 2030 ofereix possibilitats per a promoure els drets humans de les persones majors, però perquè això siga efectiu és necessari superar el tabú i la discriminació que envolta a l'envelliment i generar coneixements i evidències útils que informen polítiques públiques justes i eficaces. Al temps, és imprescindible comptar amb la participació de les persones majors en els processos de localització dels Objectius de Desenvolupament Sostenible. Sense aqueixa participació, es corre el risc que les persones majors siguen ignorades, la qual cosa suposaria l'incompliment de les promeses d'universalitat, integralitat e interdependència de l'Agenda.

Com s'explica en aquestes pàgines, la interpretació de l'Agenda 2030 a partir de la perspectiva dels drets humans, independentment de l'origen, raça, sexe o edat, implica posar el focus en les persones com a subjectes de drets, la qual cosa automàticament es tradueix en les corresponents responsabilitats per als qui assumeixen el deure de reconéixer, protegir i promoure aqueixos drets. L'Agenda 2030 apel·la, per tant, a aconseguir la igualtat formal i substantiva, tant d'oportunitats com de resultats, particularment considerant el deure d'empoderar als qui són més vulnerables.

Aquest text i el projecte del qual forma part coincideixen amb la Dècada de l'Envelliment Saludable 2020-2030 promoguda per l'Organització Mundial de la Salut (OMS) i la Dècada d'Acció per als ODS promoguda pel Secretari General de les Nacions Unides. Les sinergies entre totes dues iniciatives haurien d'incorporar de manera inequívoca les polítiques d'envelliment actiu i saludable en el centre de les transicions en marxa. L'evolució de la piràmide de població, el caràcter intergeneracional dels desafiaments i la consideració de les persones majors com a actores i protagonistes dels canvis són elements crucials per a aconseguir que les estratègies d'implementació de l'Agenda 2030 siguen existoses .

/ CAPÍTOL 1

L'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible: introducció

Aquest primer capítol explora breument el context en el qual s'emmarca l'Agenda 2030 i explica, de manera senzilla i pedagògica, el seu recorregut i característiques. Constitueix, en definitiva, una primera aproximació a les seues possibles interpretacions i als desafiaments que implica per a la reformulació de polítiques públiques.

L'escenari global en el qual s'emmarca l'Agenda 2030

L'Agenda 2030, que compta ja amb un recorregut de més de sis anys, ha cobrat especial rellevància a partir dels esdeveniments i del context que s'han anat forjant des de la seua aprovació en 2015. L'escenari actual evidència una sèrie de crisi i tensions relacionades amb la forma de vida de bona part de les societats contemporànies i, també, amb les dificultats expressades per a donar resposta als problemes i amenaces que acusa una part important d'aquestes societats. Les tendències globals que estan configurant el nostre model de convivència es caracteritzen, fonamentalment, per una creixent interdependència i transnacionalització de la realitat, per l'existència de noves geografies de pobresa i desigualtat i per una transformació evident de la naturalesa dels problemes.

Per això, l'acord aconseguit al voltant de l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible es considera tan rellevant. No obstant això, encara que certament és un acord sense precedents, en si mateix no basta per a escometre les transformacions necessàries per a construir un món més just i sostenible.

Abans d'endinsar-nos en el procés de construcció i caracterització de l'Agenda és oportú abordar, sintèticament, l'escenari en el qual s'emmarca i analitzar en quina mesura les tensions globals ens afecten i condicionen les possibilitats d'avançar cap a la sostenibilitat de la vida. Aquesta anàlisi prèvia permet entendre la importància de l'Agenda 2030.

Són nombrosos els estudis sobre desenvolupament que afirmen que assistim a canvis de naturalesa política, econòmica, social i ambiental que estan transformant profundament les societats, les seues estructures i dinàmiques d'interacció i la seua manera de relacionar-se amb el planeta. Es tracta de canvis que, donat l'alt grau d'interdependència global, desafien als actors que tradicionalment han liderat les polítiques, agendes i processos de desenvolupament.

> Vivim en una creixent interdependència i transnacionalització de la realitat, aquests dos elements s'han accentuat encara més en els últims anys. La crisi de la COVID-19 ens ajuda a entendre i explicar les relacions de interdependendència i transnacionalització, la que ha començat com una crisi sanitària s'ha convertit en una crisi múltiple que ha afectat la dimensió social, política i econòmica a nivell global. Com a partir d'un cas detectat a la Xina, que no s'ha pogut aïllar, s'ha convertit en pocs mesos en una pandèmia mundial explica les interrelacions humanes i com les decisions preses pels diferents actors han tingut i tenen conseqüències en clau transnacional, demostrant que només a partir d'una acció

col·lectiva global es pot abordar aquesta crisi. La COVID-19 no és l'única crisi que demostra l'existència de tots els elements dalt assenyalats, sinó que la diferència resideix en què les anteriors crisis s'han desenvolupat a través de processos més lents i no han afectat els actors dominants i països més poderosos. (Martínez Martínez Ignacio. Visions de l'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible: oportunitats per a la transformació. Guia elaborada per a AIETI-La Mundial)

Tres elements que caracteritzen el context actual:

- **Desbordament dels cicles planetaris.** Existeix un ampli consens científic que exposa els 9 cicles planetaris de materials, alguns ja desbordats, com a límits a l'acció col·lectiva sobre ells (Steffen et al. 2011; Rockström et al. 2009; Prats, Herrero, i Torrego 2016). Són evidents les amenaces de col·lapse ambiental i les seues conseqüències per a la sostenibilitat de la vida, que revelen nous eixos de desigualtat estructural entre països, comunitats i persones en funció del seu accés als recursos**.**

- **Difusió i canvi de la naturalesa del poder internacional, juntament amb una crisi de la governança global.** Aquest fenomen es ve apreciant des de fa dècades: en les relacions de poder que configuren la realitat del sistema internacional i en les societats i territoris, participen i influeixen actors no "tradicionals": els Estats han perdut protagonisme a les mans del gran sector privat; els Governs subnacionals; les organitzacions i moviments socials; les institucions i normes multilaterals, i els operadors financers i inversors internacionals. Com es pot veure, estem davant un mapa de relacions polítiques molt més complex (Strange, 1992; Cox i Schechter, 2002; Sanahuja, 2008; Millán, 2013).

- **Noves geografies de la pobresa.** El món és més heterogeni i complex. La clàssica interpretació a partir de la bretxa Nord-Sud ha quedat totalment desfasada, atés que els mesuraments nacionals basats en ingressos mitjans dels països no permeten observar altres dimensions fonamentals del desenvolupament (socials, ambientals, polítiques i culturals), ni les creixents desigualtats entre persones, col·lectius i territoris dins de cada país. Els estudis sobre desigualtats assenyalen que els factors ideològics, normatius, jurídics i polítics que caracteritzen la desigualtat en les dinàmiques transnacionals es reprodueixen a escala nacional. (Milanovic, 2003; 2011; 2012).

En definitiva, el món s'ha convertit en un espai molt més complex, caracteritzat per interdependències entre actors públics i privats, entre territoris, recursos i espais geogràfics que escapen a les configuracions tradicionals, delimitades per les fronteres polítiques, i entre diferents nivells d'Administració pública, que pugnen per competències i sobiranies des dels espais més locals fins als intents de governança supranacional.

Els antecedents i el procés de construcció de l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible

L'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible va ser adoptada per unanimitat al setembre de 2015 durant el 70º període de sessions de l'Assemblea General de Nacions Unides (NN.UU) pels 193 Estats membres. Recull 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), 169 metes, 232 indicadors centrats en la persona, el planeta, la prosperitat, la pau i les aliances, els mitjans per a la seua implementació i el mecanisme de seguiment i revisió a escala nacional, regional i global. Va nàixer amb la vocació de ser una agenda internacionalment consensuada per a la construcció d'un model de desenvolupament que garantisca el benestar de les persones i la sostenibilitat del planeta.[1]

Malgrat que es va aprovar per unanimitat, el procés de construcció va estar ple de dificultats, d'açí ve que, el resultat, més que un consens internacional sobre desenvolupament sostenible, consisteix en un agregat de versions que demanda una lectura atenta per a una adequada interpretació (Martínez Osés & Martinez; Uría et al., 2017)

1 El document oficial de l'Agenda 2030, titulat Transformar el nostre món: l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible, està disponible en: *http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/L.1&Lang=S*

Breu recorregut dels orígens i el procés de construcció de l'Agenda 2030

L'Agenda 2030 és el resultat de la confluència de diferents processos i agendes internacionals. Les discussions i negociacions que es van donar entre els anys 2012 i 2015 es van nodrir especial, però no exclusivament, de l'Agenda de Riu +20" i de l'Agenda del Mil·lenni.

Les taules 1 i 2 resum les idees clau d'aquestes dues agendes.

Taula 1: L´Agenda de Río +20

L'AGENDA DE RÍO +20

La Conferència Riu +20 va tindre lloc a Rio de Janeiro al juny de 2012, en el 20 aniversari de la primera Conferència de Nacions Unides sobre el Medi ambient i el Desenvolupament (també coneguda com la Cimera de la Terra), en la qual es va introduir el concepte de "desenvolupament sostenible" per primera vegada en l'agenda internacional. Es va aprovar el document *El futur que volem*, un text de gran importància per al procés de construcció de l'Agenda 2030. En ell es reafirmen els Principis de Riu i s'acorden una sèrie d'Objectius de Desenvolupament Sostenible que, si bé inicialment no estaven pensats per a això, passaran a formar part del cos dels Objectius de Desenvolupament Sostenible proposats per l'Agenda 2030.

Aquest origen explica la importància de la idea de "desenvolupament sostenible" en l'Agenda 2030 i defineix alguns dels seus elements més sistèmics i transformadors. És l'explicació, així mateix, d'alguna cosa que hui està plenament assumit, però que en el seu moment va generar contrarietat entre uns certs sectors o col·lectius que van formar part d'aquest procés, que van percebre un biaix excessivament ecologista en una agenda que, de 17 objectius, conté sis directament relacionats amb la sostenibilitat ambiental.

Font: AIETI-La Mundial. Visions de l'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible: oportunitats per a la transformació.

Taula 2: L´Agenda del Mileni

LA AGENDA DEL MILENIO

La Cimera del Mil·lenni, l'altra gran font de l'Agenda 2030, es va celebrar al setembre de l'any 2000 durant el 55º període de sessions de l'Assemblea General de Nacions Unides i va donar lloc a l'Agenda del Mil·lenni, concretada en la Declaració del Mil·lenni i en els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM). Aquesta Agenda es feia eco tant dels debats acadèmics com dels acords en l'àmbit polític i social en matèria de desenvolupament humà, d'açí ve que, almenys en la seua part declarativa, reflectirà un esforç d'incorporació de la doctrina sobre desenvolupament acumulada durant dècades. La Declaració del Mil·lenni va constituir per tant un clar intent d'articulació d'una agenda a partir d'un diagnòstic ampli i complex. Va ser el primer gran acord en matèria de desenvolupament internacional. A través d'ella, els 189 Estats signants van reconéixer "la responsabilitat col·lectiva de respectar i defensar els principis de la dignitat humana, la igualtat i l'equitat en el Pla Mundial". No obstant això, lluny de idealitzar-ho, no poques veus plantegen que, en realitat, es va tractar d'un consens molt limitat, aconseguit pels països donants amb un marcat protagonisme dels Estats Units i del sistema burocràtic de les Nacions Unides, i només després ampliat a la resta de països. Com a conseqüència, l'Agenda del Mil·lenni és molt més exigent amb els països amb menors nivells de desenvolupament.

Taula 2 (cont.): L´Agenda del Mileni

L'AGENDA DEL MILENI

Pot observar-se aquesta qüestió en la diferència en el grau de concreció de les metes i indicadors dels ODM 1 a 7, objectius més dedicats als denominats "països en desenvolupament", respecte als incorporats en el ODM 8, molt més laxos i dels quals no es deriven a penes responsabilitats.

La Declaració del Mil·lenni va tindre la seua traducció operativa en els ODM, huit objectius desagregats en 18 metes (21 després d'una ampliació posterior en 2005) per a ser complides l'any 2015. Encara que l'adopció dels ODM va suposar avanços rellevants —com l'impuls a la multilateralització de l'agenda de desenvolupament, la visibilització dels debats sobre el desenvolupament, l'elaboració d'un sistema de seguiment o un impuls per a mobilitzar recursos—, convé tindre en compte que aquesta Agenda també tenia algunes limitacions importants.

Així, la traducció en objectius d'un ampli marc doctrinal com el que nodria els debats del desenvolupament a la fi del segle XX va donar lloc a un exercici de simplificació que, en la pràctica, va donar com a resultat una agenda de mínims. Aquest reduccionisme va ser especialment evident en àmbits com els compromisos en matèria de gènere, educació bàsica, l'enfocament de drets o el limitat abordatge de les qüestions ambientals.

Els ODM també han sigut criticats per la seua excessiva focalització en la pobresa i, especialment, en la pobresa extrema. Més que atendre les causes que generen la pobresa des d'una lògica estructural, prioritzaven l'alleujament de la pobresa extrema des d'una perspectiva reactiva i assistencial. En això va influir el fet que els ODM no van assumir una visió multidimensional del desenvolupament, sinó que es van concebre des d'una lògica unidimensional, una lògica que també va inspirar les propostes d'acció.

Font: AIETI-La Mundial. Visions de l'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible: oportunitats per a la transformació

També van influir en la construcció de l'Agenda 2030 l'agenda de finançament del desenvolupament, els processos de consultes específiques de caràcter geogràfic (regionals i nacionals) i sectorial que es van dur a terme i l'enquesta mundial virtual, denominada *My World*, en la qual van participar totes les persones que desitjaven traslladar la seua visió i les seues demandes respecte a l'Agenda 2030.[2]

Aquest entramat es coneix com "la conversació global" i es resumeix en l'existència de dues aproximacions inicials que eren el resultat de grans divergències en la seua lectura dels ODM, així com respecte al diagnòstic sobre la urgència i gravetat dels problemes del desenvolupament. D'una banda se situaven les lectures caracteritzades per una visió acrítica dels ODM (tant del seu contingut, com del seu grau de compliment), que plantejaven una aposta en clau continuista per a la construcció d'una agenda de ODM ampliada, és a dir, una sort de "ODM+".

En el pol oposat se situaven altres lectures més crítiques amb els ODM, basades en un diagnòstic que assenyalava el caràcter d'urgència i gravetat dels problemes, així com la seua vinculació amb la insostenibilitat del propi model de desenvolupament dominant. En conseqüència, aquestes veus advocaven per una "ruptura" amb la lògica de la qual partien els ODM.

Un predomini de l'anàlisi crítica dels ODM (tant dels resultats finals i els seus incompliments, com de les seues limitacions) va contribuir al fet que s'imposarà la necessitat d'avançar cap a una agenda de "objec-

2 Informe de Síntesi del Secretari General de Nacions Unides (SG Synthesis Report), titulat *El camí cap a la dignitat per a 2030: acabar amb la pobresa i transformar vides protegint el planeta.* Informe de síntesi del Secretari General sobre l'agenda de desenvolupament sostenible després de 2015..

Figura 1: Resum del procés de participació per a la construcció de l'Agenda 2030

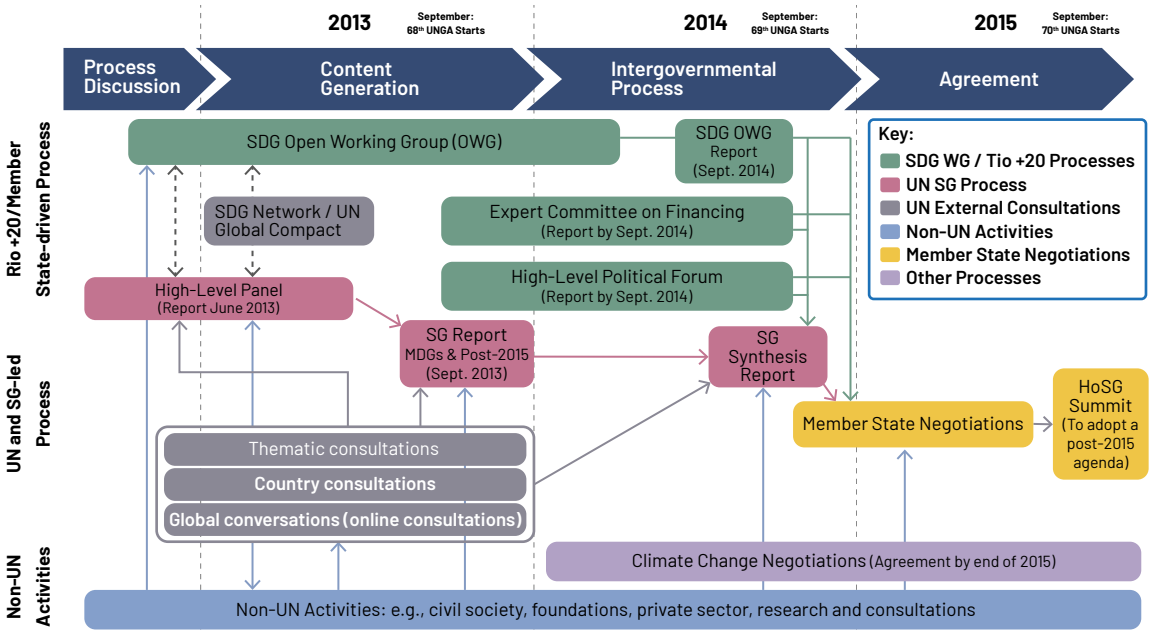

Font: Fundació de les Nacions Unides i Dalberg Analysis.

tius i responsabilitats" en la qual la dimensió política i les qüestions de caràcter sistèmic estaven cridades a tindre una importància central. Aquesta visió reconeixia l'aspiració d'avançar, a través d'aquesta agenda, cap a la construcció d'un marc de governança del desenvolupament.

Finalment, en els 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible van intentar recollir els ODM que van quedar pendents d'aconseguir, com la lluita contra la fam, la reducció de la mortalitat materna i infantil o el sanejament bàsic, entre altres, i es va ampliar el focus d›atenció sobre qüestions que no estaven contemplades anteriorment, com l›accés a l›energia, les desigualtats de renda, el creixement econòmic, l›urbanisme, la industrialització sostenible, la producció i el consum sostenibles, la lluita contra el canvi climàtic, la necessitat de comptar amb societats pacífiques i justes, etc.

L'Agenda finalment acordada està oberta a interpretacions i bona part dels processos de localització i implementació continuen encara oberts. En conseqüència, el seu caràcter transformador i el seu abast dependran de com es duguen a terme els processos de localització en els diferents països i territoris subestatals. El procés de localització consisteix en la interpretació i adaptació de l'Agenda a les diferents realitats, així com en sistemes d'implementació i seguiment centrats tant en l'aprenentatge per a millorar l'acompliment com en la rendició de comptes. Ha de parlar-se, per tant, d'un procés de posada en marxa de l'Agenda que evite contemplar-lo com un marc dissenyat i tancat que ara "toca" implementar en els diferents contextos. Així doncs, per a acompanyar els processos de localització, és necessari conèixer l'Agenda en profunditat, caracteritzar-la e identificar les seues potencialitats.

Característiques de l'Agenda 2030: limitacions i potencialitats

Com ja s'ha assenyalat, l'Agenda 2030 és el resultat d'un procés històric i una negociació entre actors molt diversos, amb diferents —i a vegades enfrontades— visions del desenvolupament (Martínez Osés & Martínez, 2016). Si bé els Objectius de Desenvolupament Sostenible són una part important, per a interpretar la complexitat i el caràcter transformador de l'Agenda és necessari superar la lectura que la

redueix a un llistat d'objectius, metes e indicadors globals i repassar el seu contingut detingudament per a conèixer les seues limitacions i els elements en els quals resideix el seu potencial.

L'agenda s'estructura en quatre parts: a) una part declarativa amb la visió de "el món que volem per a l'any 2030"; b) la proposta operativa amb 17 ODS, 169 metes i més de 200 indicadors; c) els mitjans d'implementació per a desplegar l'agenda i complir els objectius, i d) el marc global de seguiment estadístic i un sistema qualitatiu d'informes nacionals i globals.

A) En la primera part del document de l'Agenda 2030 es plasma la visió del món que es vol aconseguir en 2030. Es construeix a partir d'un diagnòstic dels problemes que existeixen actualment i davant els quals és necessari trobar solucions de manera urgent. Aquesta visió s'assentisca també en l'aspiració a construir un món més just i sostenible, en el qual "ningú es quede arrere".

> "Ens hem reunit en un moment en què el desenvolupament sostenible afronta immensos desafiaments. Milers de milions dels nostres ciutadans continuen vivint en la pobresa i privats d'una vida digna. Van en augment les desigualtats, tant dins dels països com entre ells. Existeixen enormes disparitats quant a les oportunitats, la riquesa i el poder. La desigualtat entre els gèneres continua sent un repte fonamental. És summament preocupant la desocupació, en particular entre els joves. Els riscos mundials per a la salut, l'augment de la freqüència i la intensitat dels desastres naturals, l'escalada dels conflictes, l'extremisme violent, el terrorisme i les conseqüents crisis humanitàries i desplaçaments forçats de la població amenacen amb anul·lar molts dels avanços en matèria de desenvolupament reeixits durant els últims decennis. L'esgotament dels recursos naturals i els efectes negatius de la degradació del medi ambient, incloses la desertificació, la sequera, la degradació del sòl, l'escassetat d'aigua dolça i la pèrdua de biodiversitat, augmenten i exacerben les dificultats al fet que s'enfronta la humanitat. El canvi climàtic és un dels majors reptes de la nostra època i els seus efectes adversos menyscaben la capacitat de tots els països per a aconseguir el desenvolupament sostenible. La pujada de la temperatura global, l'elevació del nivell de la mar, l'acidificació dels oceans i altres efectes del canvi climàtic estan afectant greument les zones costaneres i els països costaners de baixa altitud, inclosos nombrosos països menys avançats i xicotets Estats insulars en desenvolupament. Perilla la supervivència de moltes societats i dels sistemes de sustentació biològica del planeta". (Nacions Unides, 2015 pàragraf 14[3])

La constatació d'aquest diagnòstic no és una qüestió que puga passar-se per alt: no és habitual trobar, en documents institucionals de Nacions Unides, visions tan crítiques amb l'actual estat de coses. I, malgrat que el document no el planteja de manera explícita, no és possible assumir aquest diagnòstic sense realitzar una esmena (encara que siga implícitament) a la totalitat al model de desenvolupament que ens ha portat fins ací.

El document de l'Agenda 2030 afirma assumir una visió "ambiciosa i transformativa" per a aconseguir un "món sense pobresa ni fam [...] en el qual siga universal el respecte dels drets humans i la dignitat humana, l'estat de dret, la justícia, la igualtat i la no discriminació, [...] un món amb un creixement econòmic sostingut, inclusiu i sostenible" (Nacions Unides, 2015). Un món, a més, en el qual estiga garantida la sostenibilitat ambiental. Es tracta d'una visió del "món" basada en un desenvolupament sostenible que incorpora les diferents dimensions del desenvolupament (social, econòmica, ambiental i política).

"En definitiva, el caràcter transformador i ambiciós que pretén l'Agenda 2030 ens situa davant un canvi de paradigma sobre el desenvolupament de gran abast i enormes repercussions per al disseny i la implementació de les polítiques públiques. Sobre aquest tema aquest manual aprofundeix en aquesta qüestió en el capítol tercer, en analitzar les convergències i sinergies de l'Agenda 2030 amb altres agendes internacionals, considerant el caràcter comprensiu i holístic d'aquella.

Per a avançar cap a un món concorde amb aquesta visió, l'Agenda planteja la necessitat d'articular una acció global, col·lectiva i multinivell en la qual tots els països estan implicats, tant en les seues polítiques

3 Declaració completa disponible a *http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=A/RES/70/1*

nacionals com en les polítiques i accions globals, així com en la provisió de béns públics globals. Per a això, l'Agenda 2030 assenyala una sèrie d'esferes (figura 2) que seran la clau per a la materialització de la visió que projecta.

Figura 2: Esferes d'importància crítica

ESFERAS DE IMPORTANCIA CRÍTICA PARA LA HUMANIDAD Y EL PLANETA SEÑALADAS EN LA AGENDA 2030

Las Personas
Estamos decididos a poner fín a la pobreza y el hambre en todas sus formas y dimensiones y a velar por que todos los seres humanos puedan realizar su potencial con dignidad e igualdad en un medio ambiente saludable.

El Planeta
Estamos decididos a proteger el planeta contra la degradación, incluso mediante el consuma y la producción sostenibles, la gestión sostenible de sus recursos naturales y medidas urgentes para hacer rente al cambio clima´tico de manera que pueda satisfacer las necesidades de las generaciones presentes y futuras.

La Prosperidad
Estamos decididos a velar por que todos los seres humanos puedan disfrutar de una vida próspera y plena, y por que el progreso económico, social y tecnológico se produsca en armonía con la naturaleza.

La Paz
Estamos decididos a propiciar sociedades pacíficas, justas e inclusivas que estén libres del temor y la violencia. El desarrollo sostenible no es posible sin la paz, ni la paz puede existir sin el desarrollo sostenible.

Las Alianzas
Estamos decididos a movilizar los medios necesarios para implementar esta Agenda medainte una Alianza Mundial para el Desarrollo Sostenible revitalizadas, que se base en un espíritu de mayor solidaridad mundial y se centre particularmente en las necesidades de los más pobres y vulnerables, con la colaboración de todos los países, todas las partes interesadas y todas las personas.

Font: Nacions Unides, 2015

B) L'Agenda 2030 està composta per 17 objectius. Amb la intenció d'ajudar a estructurar i fixar en l'imaginari col·lectiu aquests 17 ODS, sovint es presenten classificats en les cinc esferes esmentades anteriorment: les persones, el planeta, la prosperitat, la pau i les aliances (figura 3).

Potser des del punt de vista de la comunicació i difusió dels ODS aquest és un recurs interessant, no obstant això, pot portar a interpretar erròniament l'Agenda 2030 des d'una perspectiva compartimentada quan, en realitat, els objectius es plantegen des de la lògica d'interdependència e integralitat: l'avanç no és possible si no s'aborden de manera integrada. Per a il·lustrar aquesta lògica resulta útil recórrer a un exemple desenvolupat per David Leblanc que, en un estudi elaborat en 2015, abans fins i tot que s'aprovaren els ODS definitius, va establir algunes connexions bàsiques entre els diferents objectius i les seues metes (la figura 4 el representa gràficament). Aquesta qüestió, l'atenció a la interdependència e integralitat, és de gran ajuda no sols per a entendre millor la naturalesa de l'Agenda 2030, sinó també

per a adoptar els enfocaments més adequats, tant els de tipus analític per al seu estudi, com els de caràcter polític per a la seua implementació.

Figura 3: Esferes de la Agenda 2030 i ODS associats

Font: AIETI-La Mundial. Visions de l´Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible: oportunitats per la transformació

Aquest enfocament es tractarà amb més detall, especialment des d'una perspectiva política per a la implementació de l'Agenda 2030, però pot deixar-se ja apuntada la pertinència de la coherència de polítiques per al desenvolupament sostenible a l'hora d'abordar l'Agenda 2030.

Una altra característica rellevant de l'Agenda és que els objectius plantegen per al seu compliment i seguiment una sèrie de metes i d'indicadors que reflecteixen una doble lògica. Així, es proposen metes de resultat dedicades a assenyalar on hauria d'arribar el conjunt dels països l'any 2030, metes que es presenten en forma numèrica i quantitativa que assenyala finalitats. D'altra banda, la declaració també incorpora com a metes una sèrie de recomanacions de política que volen referir-se als mitjans d'implementació i analitzem a continuació.

Figura 4: Connexions bàsiques entre els ODS i les seues metes

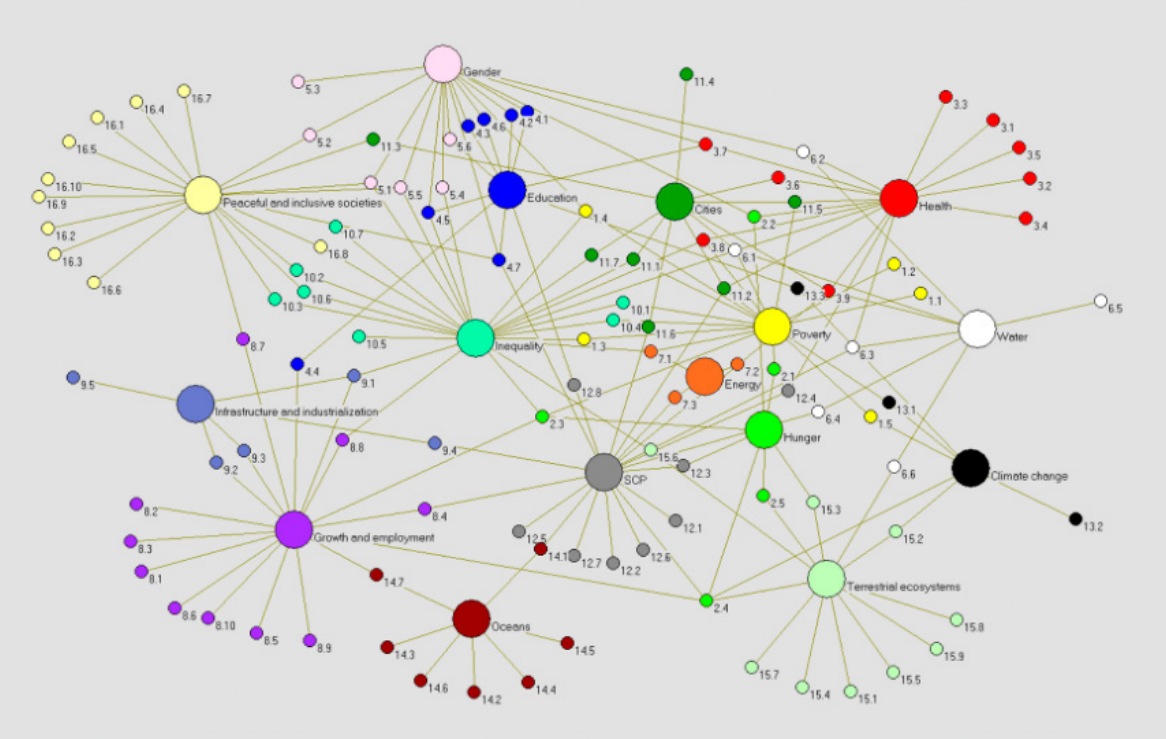

Font: Le Blanc, David (2015) *Towards integration at last? The sustainable development goals as a network of targets*, UNDESA Working Paper Nº 141.UNDESA Working Paper Nº 141.

C) Una part important de les discussions durant el procés de construcció de l'Agenda 2030 es va centrar no sols a concretar els 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible, sinó a acordar un marc de responsabilitat entorn dels denominats "mitjans d'implementació". De fet, sobre aquesta qüestió van descansar alguns dels debats i negociacions més rellevants, ja que d'aquests mitjans d'implementació depén el vertader abast de l'Agenda 2030 (Martínez Osés, 2017).

Els mitjans d'implementació són les mesures i recursos necessaris per al compliment de l'Agenda i els seus objectius. Abasten qüestions molt diverses, com la mobilització de recursos nacionals públics; l'activitat financera i comercial privada nacional e internacional; la cooperació internacional per al desenvolupament; el comerç internacional com a motor del desenvolupament; el deute i la sostenibilitat del deute; el tractament de les qüestions sistèmiques; la ciència, tecnologia, innovació i creació de capacitat, i les dades, vigilància i seguiment. El següent capítol reprendrà aquest assumpte i aprofundirà en la seua importància.

D) Respecte al marc global de seguiment estadístic i el sistema d'informes, a nivell internacional s'han posat en marxa dos processos inicials, un liderat per la Comissió d'Estadística (UNSTATS) del Consell Econòmic i Social de Nacions Unides (ECOSOC) que, a partir de 2016, ha permés emetre els informes de seguiment *The Sustainable Development Goals Report* (l'últim en 2021: https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/), i un altre dirigit pel Departament d'Assumptes Econòmics i Socials del ECOSOC, que ha donat com a resultat els informes G*lobal Sustainable Development Report 2016 i Global Sustainable Development Report 2019.*

Per part seua, els països compten amb els denominats Informes Nacionals Voluntaris (VNR, per les seues sigles en anglés) per a rendir comptes periòdicament sobre el compliment de l'Agenda 2030 i l'avanç en la implementació dels ODS. Aquests informes es presenten en el Fòrum Polític d'Alt Nivell sobre l'Agenda

2030, constituït com a plataforma de seguiment, vinculat al ECOSOC i que es celebra cada any al mes de juliol des de l'aprovació de l'Agenda.

Després d'analitzar els antecedents, estructura i contingut de l'Agenda 2030, estem en condicions d'assenyalar quines són les seues limitacions i fortaleses.

LIMITACIONS. Hi ha consens en assenyalar quatre grans limitacions.

01 1Voluntarietat. L'Agenda 2030, si bé va ser aprovada per unanimitat, continua sent una agenda voluntària i amb capacitats molt limitades per a prescriure polítiques tant en l'àmbit nacional com en els diferents àmbits territorials on ha de concretar-se i traduir-se en polítiques públiques.

El caràcter no vinculant la col·loca en una posició secundària i menys rellevant que les agendes econòmiques i de seguretat.[4] Mentre el marc de voluntarietat siga el que prevalga a l'hora de concretar els compromisos dels actors amb més privilegis i poder global, les transformacions seguiran pendents que la participació política de les organitzacions socials interpreten políticament cadascuna de les metes, així com dels mecanismes de seguiment per al seu compliment.

La falta d'obligatorietat pot portar als Governs a no assumir l'agenda com un imperatiu polític per a desenvolupar programes de desenvolupament, sinó com una elecció voluntària que depén les necessitats i visions de cada Administració en particular.

02 2Ambigüetat. L'aparent consens aconseguit després d'un procés de consulta que va durar prop de tres anys i mig i que va interpel·lar a actors tan diferents com organitzacions socials, empreses i multinacionals ha convertit l'Agenda en un mostrari de desafiaments i contradiccions on no s'aborden qüestions de caràcter sistèmic que hagueren pogut alterar el consens, com és el cas de l'enfocament de drets. El resultat, més que un consens internacional sobre desenvolupament sostenible, consisteix en un agregat de visions que demanda una lectura atenta per a una adequada interpretació (Martínez Osés & Martínez, 2016; Uria et al., 2017).

03 Falta de concreció del concepte de desenvolupament sostenible. L'agenda compta amb un diagnòstic i una visió crítica sobre els problemes del desenvolupament i la necessitat de reaccions col·lectives multiactor i multinivell, així com de respostes comunes, encara que diferenciades. No obstant això, no recull un consens sobre el concepte de desenvolupament. Reconeix la necessitat de revisar el paradigma actual del desenvolupament, però al mateix temps es contradiu a l'hora de plantejar el desenvolupament que pretén impulsar (ODS 8), ja que el creixement econòmic continua sent considerat, de facto, el principal vector del desenvolupament.

Compromís amb el desenvolupament significa dur a terme avanços normatius i estratègics, superar els enfocaments sectorials, identificar, qualificar i calificar les interrelacions entre les diferents polítiques...En definitiva: fer reformes estructurals.

04 Mitjans d'implementació (Mdi) insuficients i mancats de concreció per a afrontar els desafiaments que es proposen. Constitueixen únicament 43 metes del total de 169 que té l'Agenda, distribuïdes en els primers 16 ODS (apareixen identificades amb lletres) més les 19 metes del ODS 17.

4 Millán Acevedo, N. (2021). L'Agenda 2030 com una resposta a la crisi global del desenvolupament sostenible: potencialitats i límits. Revista Anàlisi Jurídica-Polític, 3(6), 55-73. *https://doi.org/10.22490/26655489.4590*

FORTALESES. A més d'assenyalar les febleses, convé ressaltar les principals fortaleses dels principis que inspiren l'Agenda: la integralitat, la universalitat i principi de responsabilitats comunes però diferenciades, el caràcter multinivell i multiactor i la perspectiva transversal de la Coherència de Política per al Desenvolupament sostenible.

01 Universalitat: implica la superació de la clàssica divisió entre "Nord" i "Sud". Com a conseqüència, el conjunt d'actors de la societat internacional es veu interpel·lat a revisar el propi model de desenvolupament i a assumir la coherència tant de les polítiques que configuren el model de desenvolupament d'un determinat país com en relació amb la seua corresponsabilitat en els assumptes globals. El text de la Declaració de Desenvolupament Sostenible fa esment explícit a la necessitat de desplegar estratègies transnacionals davant problemàtiques com la lluita contra el canvi climàtic, la gestió de les migracions internacionals o la protecció dels drets humans, entre altres (Nacions Unides, 2015). En aquest sentit, l'Agenda 2030 sembla assumir, en el seu text i esperit, la necessitat d'abordar de manera conjunta aquesta nova realitat, que suposa riscos globals que transcendeixen les tradicionals fronteres nacionals. Interpel·la a tots els països independentment del seu nivell de desenvolupament, trenca la lògica binària Nord-Sud, reconeix explícitament que les desigualtats, el canvi climàtic, la vulnerabilitat i l'exclusió, la violència estructural o qualsevol altre tipus de vulneració del dret al desenvolupament no són problemes del Sud global, i que els desafiaments del desenvolupament global no eximeixen a cap país o territori de la responsabilitat d'enfrontar-los. Des de l'òptica de l'Agenda 2030, cap país pot considerar-se adequadament desenvolupat, prova d'això és que incorpora objectius específics per a transformar els models de desenvolupament dels països rics (Reflection Group, 2015) i reconeix l'existència de responsabilitats col·lectives i compartides, no exclusives de la societat de cada país.

02 Integralitat: encara que la seua estructura pot interpretar-se com un conjunt de 17 ODS i 169 metes, la Declaració posa l'accent en la indivisibilitat i integralitat d'aquests. No és possible aconseguir avanços en uno o diversos objectius de forma aïllada, sinó tot el contrari, les transformacions que persegueix l'Agenda requereixen de l'avanç en el conjunt dels objectius, la qual cosa exigeix un exercici de coherència en el conjunt de les polítiques.

03 Caràcter multinivell i multiactor: no és possible interpretar la implementació de l'Agenda com una incumbència només dels espais multilaterals, ja que el concepte de responsabilitats comunes però diferenciades interpel·la al conjunt d'actors de la societat global. Aquesta qüestió posa de manifest la importància d'abordar, des d'una actuació multinivell, tant la resposta als problemes com la transformació d'elements sistèmics de l'actual model de desenvolupament. Com que el local i el global constitueixen àmbits interdependents d'una mateixa realitat transnacionalitzada, és rellevant que els actors no estatals i la societat civil articulada localment siguen part activa dels espais en els quals es produeix la interpretació i la implementació de l'Agenda. Es tracta d'un element fonamental per a l'articulació d'una acció col·lectiva transformadora, en la mesura que aprofundeix en la idea d'un repartiment més just de responsabilitats en la resposta als problemes de la societat, al mateix temps que suposa una aposta per la construcció de processos de presa de decisions més participatius i democràtics.

04 La Coherència de Polítiques per al Desenvolupament Sostenible: no es pot respondre als desafiaments que presenta l'Agenda 2030 sense afrontar un canvi en la manera en la qual es dissenyen, posen en marxa i avaluen les polítiques públiques. El propi text de l'Agenda 2030 reclama, per al seu compliment, una coherència normativa i institucional i demana en diverses ocasions a avançar en la coherència de les polítiques per a fer-les cada vegada més consistents amb els principis i valors del desenvolupament sostenible. Ho assenyalava amb claredat Ban Ki Moon en 2015: "L'Agenda 2030 ens obliga a mirar més enllà de les fronteres nacionals i els interessos de curt termini i actuar en solidaritat en el llarg termini. No podem continuar permetent-nos pensar i treballar en sitges". L'enfocament de Coherència de Polítiques per al Desenvolupament Sostenible (CPDS) se situa, en conseqüència, en el centre de les transformacions per a poder impulsar l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible.

Per a facilitar l'acostament al concepte de coherència de polítiques per al desenvolupament sostenible les figures 5 i 6 resumen els seus principals elements a partir de quatre preguntes.

Figura 5: Coherència de Polítiques per al Desenvolupament Sostenible (I)

¿Para qué la CPDS?

A medida que se avanzaba en el proceso de construcción de la Agenda 2030, la CPDS emergió como un marco adecuado para que los países renovaran sus enfoques y sus políticas para cumplir con los desafíos de la agenda. Lo señalaba con claridad Ban Ki Moon en 2015, en la cumbre de 2015: "La Agenda 2030 nos obliga a mirar más allá de las fronteras nacionales y los intereses de corto plazo y actuar con solidaridad con el largo plazo. No podemos seguir permitiéndonos pensar y trabajar en silos".

También Amina Mohammed, actual vicesecretaria general de las Naciones Unidas, en un discurso en la OCDE en 2015 afirmaba: "todas nuestras políticas y acciones, doméstica e internacionalmente, impactan en el desarrollo sostenible y conducirán a la implementación efectiva. La nueva agenda demanda coherencia a través de todo el rango de políticas que configuran el desarrollo sostenible".

Desde una perspectiva global, los ODS representan una propuesta internacional sobre los mayores desafíos sistémicos ante nosotros. Las metas sobre coherencia de políticas están destacadas en cerca de la mitad de los objetivos (por ejemplo, 1.b; 5.c; 8b; 9b; 11a y b, 12c; 16b). El desafío es, en consecuencia, buscar la coherencia entre las dimensiones económica, social y ambiental y a través de las dimensiones local, nacional e internacional en la implementación de los ODS.

¿Cómo se aplica la CPDS?

Mediante un sistema integrado que pone en el centro los análisis de interacciones múltiples y las respuestas políticas derivados de los mismos. Para ello, es necesario realizar un despliegue ordenado y sistemático del enfoque en diversas áreas de la política pública, y son necesarias estrategias e instrumentos con capacidad para renovar la práctica política. Este traslado a estructuras, procesos y métodos de trabajo pueden ser aplicados de maneras diversas en diferentes países con diferentes contextos administrativos y políticos.

Con cierta frecuencia se ha procedido a incorporar de manera automática algunas de las estructuras y mecanismos de CPDS sin haber profundizado lo suficiente en el enfoque, corriendo así el riesgo de limitar la CPDS a una cuestión de orden técnico o burocrático. Este riesgo limita seriamente el potencial principal del enfoque de CPDS, en cuyo centro está el análisis de las interacciones diversas, complejas y mútiples entre las políticas públicas y sus efectos en las dimensiones social, económica, ambiental y política de los procesos de desarrollo sostenible. Es preciso asumir que la aplicación práctica de la CPDS constituye un desafío notable para las inercias tradicionales en las que la política pública está constituida y reproducida, en la medida en que exige trascender los silos o sectores en los que se estructura. Es necesario elevar la mirada desde las políticas sectoriales y superar los contornos de estas, para comenzar a comprender y a redefinir la acción política desde la nueva lógica transectorial, transnacional y transgeneracional.

Figura 5 (cont.): Coherència de Polítiques per al Desenvolupament Sostenible (I)

¿Qué es la CPDS?

El debate sobre la CPDS ha sido a menudo confuso y no ha existido una definición clara de esta noción. Ello se debe a que es un término polisémico, de gran dimensión y alcance. Puede afirmarse, de hecho, que la CPDS es a la vez un concepto, una estrategia, un enfoque y un instrumento (IMVF, 2017; Mackie et al., 2017).

El concepto ha ido ampliando su alcance: en un primer momento centrado en el análisis de incoherencias y contradicciones entre impactos de políticas en el exterior, ha evolucionado hasta incorporar una matriz de análisis del conjunto de políticas. Puede hablar, también, de cuatro dimensiones para el análisis de la CPDS: vertical (relativa a la coherencia de una política concreta), horizontal (relativa a la interacción entre políticas), temporal (relacionada con la dimensión temporal y el análisis en el corto y largo plazo) y cosmopolita (en relación a un análisis que abarca la realidad en clave transnacional) (Millán, 2013).

Puede aportarse, en consecuencia con esta evolución, la siguiente definición aportada por Natalia Millán: "La coherencia de políticas para el desarrollo [sostenible] hace referencia a la integración de la perspectiva del desarrollo en el diseño, implementación y evaluación de todas las políticas públicas de un país, lo que significa transversalizar el trabajo por el desarrollo en toda la acción gubernamental" (Millán, 2012).

Font: pres de Martínez Osés i Gil Payn (2020). *Investigació per al suport al procés de disseny d'una estratègia i mecanismes de coherència de polítiques per al desenvolupament sostenible* (estudi elaborat per a Futur en comú, en premsa)

Figura 6: Coherència de Polítiques per al Desenvolupament Sostenible (II)

¿Quién aplica la CPDS?

Todos los actores sociales y políticos se ven interplelados por la CPDS en tanto que todas sus acciones tienen impactos en los procesos de desarrollo sostenible.

La política pública está particularmente apekada en tanto que precisa renovar sus estructuras organizativas y su instrumental par alograr habilitar y promover procesos de desarrollo sostenible. En este sentido, las organizaciones de administración pública de gobiernos de cualquier nivel están directamente llamados a avanzar en la aplicación del enfoque de CPDS para orientar sus procesos de interpretación e implementación de la Agenda 2030.

Difícilmente podrán lograrse resultados notables en las transformaciones deseadas, que conjuguen equidad, justicia, sostenibilidad y mayores oportunidades para el desarrollo de las capacidades de todas las personas, si la política pública no avanza en la incorporación del conjunto de actores y ciudadanía en el despliegue de una política pública renovada por la aplicaicón de la CPDS. Este será otro de los elementos constitutivos de su aplicación, estrechamente relacionado con la mejora de la gobernanza democrática y participativa.

Figura 6 (cont.): Coherència de Polítiques per al Desenvolupament Sostenible (II)

¿Qué es?	"La integración de la perspectiva de desarrollo en el diseño, implementación y evaluación de todas las políticas públicas de un país, lo que significa transversalizar el trabajo por el desarrollo en toda la acción gubernamental" (Millán, 2012).
¿Para qué?	"La CPD será imperativa puesto que la nueva agenda demanda coherencia a través de un amplio rango de políticas que configuran el desarrollo sostenible. Este es el corazón de la universalidad que estará en el núcleo de las transformaciones" (Amina Mohammed, adjunta al SG-UN, en OCDE, 2015).
¿Cómo?	Abordaje de interacciones y vínculos entre políticas, resolviendo conflictos y tradeóffs inherentas a ella. Análisis multidimensional de todas las políticas, coherencia entre objetivos globales y políticas naciones y locales, coherencia entre diferentes agendas, coherencias entre las acciones e intereses de múltiples actores (OCDE, 2014).
¿Quién?	Responsabilidad de todos los actores, no solo política de cooperación. Diálogo social / Compromiso político / Participación de todas las áreas de gobierno y articulación de trabajo multinivel (entorno nacional) y multilateral (entorno global).

Font: pres de Martínez Osés i Gil Payn (2020). *Investigació per al suport al procés de disseny d'una estratègia i mecanismes de coherència de polítiques per al desenvolupament sostenible* (estudi elaborat per a Futur en comú, en premsa)

Les tres interpretacions de l'Agenda 2030

L'anàlisi de les seues febleses i fortaleses, permet entendre que la capacitat transformadora de l'Agenda 2030 dependrà de quina interpretació es faça d'ella en cada context i dels processos d'implementació que s'assenteixen sobre aqueixa lectura. Independentment del tipus de Govern, ja siga central o local, cal encertar amb les mesures que graviten en els quatre eixos que determinaran la implementació de l'Agenda: el marc normatiu, el marc institucional, el marc de participació i el de rendició de comptes.

Per a analitzar el caràcter transformador dels processos d'interpretació i implementació de l'Agenda 2030 que estan en marxa, pot resultar útil i pràctic l'ús d'un dispositiu d'anàlisi desenvolupat per la Mundial i AIETI (Vegeu taula 3), segons el qual, existeixen tres possibles lectures de l'Agenda. La lectura continuista no presenta elements de canvi respecte al model de desenvolupament dominant, que situa en el centre el creixement econòmic, per damunt de la dimensió social i ambiental. D'acord amb aquesta visió, l'Agenda 2030 és un instrument per a visibilitzar i comunicar el que ja es fa a favor dels ODS, però no seria una eina per a orientar polítiques cap a una major contribució al desenvolupament sostenible, ni per a avançar cap a una major coherència de polítiques per al desenvolupament sostenible. Aquesta lectura desaprofitaria bona part del potencial de transformació que ofereix l'Agenda 2030.

Enfront d'aquesta lectura, podem assenyalar l'existència d'una lectura transformadora, entesa com aquella que s'esforça per identificar què es podria fer perquè l'acció d'un Govern i les seues diferents àrees d'actuació (ministeris, conselleries, regidories, etc.) siga més coherents amb els valors, principis i objectius del desenvolupament sostenible. La lectura transformadora es planteja modificar el model de desenvolupament. No es limita a visibilitzar el que s'està fent en línia amb els ODS, sinó que planteja una reestructuració integral, orientant el marc normatiu, el disseny i estructura de Govern, els mecanismes per a la transversalització, el disseny i execució de les polítiques cap a una acció coherent amb el desenvolupament sostenible i els ODS.

Existeixen a més visions intermèdies que se situen a mig camí i combinen elements de les lectures més continuistes amb elements de transformació que permeten avançar respostes més coherents amb el desenvolupament sostenible.

En la taula 3 es resumeixen les diferents maneres d'interpretar l'Agenda 2030 i d'incorporar-la a la realitat política dels països, que es descriuen sota les següents denominacions: continuista, projectista i transformadora.

Taula 3: Models d'adopció de l'Agenda 2030: continuista, projectista i transformadora

	Adopción CONTINUISTA	Adopción PROYECTISTA	Adopción TRANSFORMADORA
LECTURA DE LA AGENDA 2030	▶ Agenda orientadora de NN.UU. = avance frente a los ODM, ya que posee carácter universal (incumbre a países pobres y desarrollados) ▶ ODS = sustituyen a los ODM (amplían las temáticas de los objetivos) ▶ Coherencia de políticas = articulación de actuaciones y coordinación para elaborar informes periódicos de todo lo que se hace ▶ Agenda = agenda social de la globalización	▶ Agenda civilizatoria = 17 ODS y 169 metas de carácter global y aplicación local ▶ ODS = apuntan a desafíos temáticos interrelacionados (no se pueden cumplir si no se trabajan de forma simultánea) ▶ Coherencia de políticas = adopción de perspectivas transversales (igualdad de género, medio ambiente, grupos vulnerables...) en políticas existentes	▶ Agenda de transformaciones estructurales = enmienda al modelo vigente de desarrollo debido a su insostenibilidad (párrafo 14 de la Agenda 2030) ▶ ODS = estrcuturan un mandato de transversalidad e intersectorialidad ▶ Coherencia de políticas = motor de la Agenda 2030 para conseguir metas de desarrollo sostenible (análisis de interacciones multiples para resolver conflictos e impactos revelados, articulación multinivel y transversalización de políticas)
ENFOQUE DE DESARROLLO	▶ Modelo de desarrollo de las democracias de libre mercado (en consonancia con el sistema capitalista vigente y la prevalencia del crecimiento económico) ▶ Papel del Estado = promover medidas de rostro humano (aliviar las desigualdades, y promover la igualdad de oportunidades en el mercado)	▶ Modelo de desarrollo basado en el equilibrio entre las dimensiones del desarrollo desde una lógica de agregación ▶ Nuevas políticas alineadas con la Agenda 2030 a partir de proyectos y/o programas innovadores, con el ánimo de ser replicados posteriormente ▶ Papel del Estado = consolidar y garantizar el Estado de Bienestar (combatir las desigualdades, los fallos de mercado y garantizar la igualdad de oportunidades en la sociedad)	▶ Necesidad de un cambio en el paradigma de desarrollo (cuestionamiento del modelo vigente de crecimiento económico) ▶ Anclaje del enfoque de desarrollo sostenible en los principios de derechos humanos, igualdad de género y sostenibilidad ambiental ▶ Papel del Estado = promover los cambios estructurales hacia el Desarrollo Sostenible (promover acciones palanca y superar obstáculos estructurales)
MARCO NORMATIVO	▶ Continuidad de la agenda legislativa gubernamental (no se detecta la necesidad de promover nuevas leyes para abordar los desafíos de la Agenda 2030)	▶ Agenda de leyes progresistas en consonancia con la Agenda 2030 (en materia de transición ecológica, desafío demográfico y movilidad sostenible, entre otros)	▶ Necesidad de un cambio en el paradigma de desarrollo (cuestionamiento del modelo vigente de crecimiento económico) ▶ Anclaje del enfoque de desarrollo sostenible en los principios de derechos humanos, igualdad de género y sostenibilidad ambiental ▶ Papel del Estado = promover los cambios estructurales hacia el Desarrollo Sostenible (promover acciones palanca y superar obstáculos estructurales)

Taula 3 (cont.): Models d'adopció de l'Agenda 2030: continuista, projectista i transformadora

	Adopción CONTINUISTA	Adopción PROYECTISTA	Adopción TRANSFORMADORA
MARCO INSTITUCIONAL	**Ámbito de planificación:** ▶ Elaboración de una estrategia paraguas de adopción de la Agenda 2030 ▶ Continuidad de estrategias y planes sectoriales vigentes (traduciéndolos al lenguaje de los ODS) **Ámbito de la cultura organizativa:** ▶ Continuidad con dinámicas de políticas sectoriales **Creación de nueva institucionalidad:** ▶ Grupo de trabajo = tarea de articular y elaborar los informes periódicos de cumplimiento **Ámbito presupuestario:** ▶ La adopción de la Agenda 2030 puede requerir el aumento de asignación de recursos para actuaciones infradotadas. **Ámbito formativo:** ▶ Formación al personal público = sensibilización sobre la importancia de la Agenda 2030 para establecer marcos de intervención local/global ▶ Sensibilización al público	**Ámbito de la planificación:** ▶ Localización de los ODS (adaptación de metas al contexto subnacional/local) ▶ Aterrizaje de la Agenda 2030 en programas/políticas innovadoras (que operan como un cable a tierra de la estrategia de localización) **Ámbito de cultura organizativa:** ▶ Se quiere romper la dinámica compartimentada de políticas sectoriales, pero no se sabe cómo (iniciativas emergentes y aisladas de intersectorialidad y/o transversalización de políticas) **Creación de nueva institucionalidad:** ▶ Nuevos mecanismos formal de transversalización (grupos de trabajo, comisiones, unidades, puntos focales), pero con limitada eficacia **Ámbito presupuestario:** ▶ Prevalecen dinámicas de consolidación presupuestaria de áreas sectoriales (dificultad para financiar actuaciones transversales y/o intersectoriales) ▶ Fondos extraordinarios adicionales para financiar programas y/o proyectos innovadores (por ejemplo, con cargo a fondos UE) **Ámbito formativo:** ▶ Formación al funcionariado público = apuesta por la Agenda 2030 como elemento de cohesión interna e identidad política ▶ Formación de diversos grupos meta de la sociedad (escuelas, sociedad civil)	**Ámbito de la planificación:** ▶ Identificación de políticas aceleradoras de la Agenda 2030 ▶ Identificación de nudos y barreras estructurales par a la intersectorialidad y transversalidad de políticas de desarrollo sostenible **Ámbito de la cultura organizativa:** ▶ Medios para romper la dinámica compartimentada de las políticas sectoriales (toma de decisiones, asignación de recursos, interlocución con la sociedad, y capitalización de conocimientos, entre otros). ▶ Contratación pública al servicio de la intersectorialidad **Creación de nueva institucionalidad:** ▶ Apuesta por anclar la institucionalidad de coherencia en posiciones de alto rango (vicepresidencias, gabinetes de presidencia, consorcios regionales) ▶ Investigación sobre buenas prácticas en otras administraciones públicas **Ámbito presupuestario:** ▶ Reasignación de partidas presupuestarias según nuevas prioridades políticas (incluso contraviniendo la dinámica tradicional de consolidación de partidas) ▶ Acuerdos internos para dotar de recursos a las instituciones de transversalidad, así como a financiar actuaciones intersectoriales y transversales **Ámbito formativo:** ▶ Formación al personal público = acento en prácticas de intersectorialidad y transversalización (ya que se pretende un cambio de cultura organizativa), y en desarrollo sostenible ▶ Formación contínua (durante y despúes de elaborar la estrategia 2030)

Taula 3 (cont.): Models d'adopció de l'Agenda 2030: continuista, projectista i transformadora

	Adopción CONTINUISTA	Adopción PROYECTISTA	Adopción TRANSFORMADORA
GENERACIÓN DE CONOCIMIENTO	▶ Auyencia de una agenda de generación de conocimiento (no se advierten necesidades específicas de generación de conocimiento ligadas a la Agenda 2030)	▶ Iniciativas aisladas ligadas a desafíos de la Agenda 2030 (iniciativas diferentes, como estudios, redes y plataformas web) ▶ Sin embargo, no existe una agenda estratégica (se trata de iniciativas aisaladas no conectadas entre sí)	▶ Agenda integral de generación del conocimiento ▶ Conocimientos técnicos relacionados con desafíos de la Agenda 2030 (desigualdades, envejecimiento, cambio climático, ciudades sostenibles...) ▶ Conocimientos sobre instrumentos de gestión pública (acciones positivas, presupuestos sensibles al DS, procedimientos de coordinación intersectorial, mecanismos efectivos de transversalización...)
PARTICIPACIÓN	▶ Espacios sectoriales de participación (no se ve la necesidad de crear espacios nuevos más allá de los existentes) ▶ Difusión a la sociedad civil: ▶ La estrategia de adopción de la Agenda 2030 se realiza mediante trabajo de gabinete y se convoca a la sociedad civil para dar a conocer resultados. ▶ La Agenda 2030 ya incorpora la agenda de la sociedad civil, por lo que no se ve la necesidad de volver a discutirla en ella ▶ ONG = operan como puente con la sociedad civil	▶ Conciencia sobre limitaciones de espacios sectoriales de participación ▶ Se mantienen espacios sectoriales, per se ve la necesidad de buscar espacios más integrales (por razones de eficiencia y eficacia) ▶ ▶ Iniciativas aisladas de participación con vocación de integralidad: ▶ Inicitativas ligadas a leyes innovadoras, programas emblemáticos o responsables políticos comprometidos ▶ Sin embargo, estas iniciativas no logran articularse en espacios integrales y transformadores	▶ Articulación de espacios integrales de participación: ▶ Reconocimiento de actores y reglas claras de reparto de roles y poder ▶ Esquemas de participación continua en ciclo de gestión de pol. públicas: ▶ Planificación y diseño (discusión de planes) ▶ Implementación (experiencias de co-ejecución de servicios públicos) ▶ Seguimiento y evaluación(-transparencias y discusión sobre dificultades y desafíos pendientes)

Taula 3 (cont.): Models d'adopció de l'Agenda 2030: continuista, projectista i transformadora

	Adopción CONTINUISTA	Adopción PROYECTISTA	Adopción TRANSFORMADORA
RENDICIÓN DE CUENTAS	**Seguimiento:** ▶ No existe un sistema formal de seguimiento ligado a la Agenda 2030 (si no sistemas de monitoreo ligados a los planes sectoriales) ▶ Informes contabilizan las acciones ligadas al cumplimiento de ODS (y no tanto resultados logrados con las acciones) **Comunicación:** ▶ Se centra en divulgar el alcance de los 17 ODS ▶ Se pone el acento en comunicar la adopción de la Agenda 2030, así como las acciones tendentes al cumplimiento de los ODS	**Seguimiento:** ▶ Articulación de esquemas de monitoreo y proyectos con un sistema de monitoreo por resultados de la estrategia de localización y/o territorialización de la Agenda 2030 (inspirado en indicadores oficiales) ▶ Sistema transparente de monitoreo abierto y disponible al público (se comparten tanto resultados en positivo como dificultades o limitaciones) **Comunicación:** ▶ Se amplía el foco de comunicación más allá de las experiencias exitosas para incorporar dificultades y políticas fallidas, experiencias innovadoras de gestión pública, y avances contrastados con beneficios tangibles para la población.	**Seguimiento:** ▶ Esquemas de seguimiento de resultados orientados a programas y proyectos innovadores ▶ Intento de construir un sistema integral de monitoreo de la estrategia de localización y/o territorialiazción de la Agenda 2030 ▶ Acceso limitado a sistemas de monitoreo (solo se comparten los resultados en positivo y no tanto las dificultades o limitaciones) **Comunicación:** ▶ Esfuerzo de comunicación de la estrategia de localización de la Agenda 2030 (relato poliédrico de logros a partir de los avances de programas y proyectos pioneros, cubriendo un apmplio especro de ODS en la Agenda 2030) ▶ Herramientas activas de comunicación (plataformas on-line de comunicación batería de cifras, sistematización de experiencias...)

Fuente: La Mundial y AIETI 2019

/ CAPÍTOL 2

El sistema espanyol per a l'aplicació de l'Agenda 2030

El procés d'implementació de l'Agenda 2030

Una vegada resumit el procés que ha portat a la construcció de l'Agenda 2030, analitzada la seua estructura, les seues característiques (evidenciant les limitacions i potencialitats) cal preguntar-se: és l'Agenda 2030 un instrument vàlid per a aconseguir un desenvolupament més just, equitatiu i sostenible que no deixe a ningú arrere?

La resposta depén de diferents factors relacionats amb el grau d'ambició amb el qual s'aborden els processos d'implementació de l'Agenda 2030, ja que seran aquestos els que determinen el seu caràcter transformador. Per aqueixa raó, una part important dels debats i les negociacions durant el procés de construcció de l'Agenda 2030 va estar centrada en la necessitat d'acordar un marc de responsabilitat entorn dels denominats "mitjans d'implementació" (MDI), ja que d'ells dependria el vertader abast de l'Agenda 2030 (Martínez Osés, 2017).

Donada la importància d´aquestos processos, aquest capítol comença amb un breu repàs a les orientacions per a la localització i territorialització de l'Agenda 2030 que han sorgit de de el V Informe *Local and regional governments report to the 2021 HLPF5* elaborat per Ciutats i Governs Locals Units (CGLU) per a, a continuació, aprofundir en el procés d'implementació de l'Agenda 2030 a Espanya.

Com a pas previ a l'anàlisi dels processos d'implementació, és pertinent aclarir què entenem per MdI i quins són. Els mitjans d'implementació són les mesures i recursos necessaris per al compliment de l'Agenda i els seus objectius. Abasten qüestions com la mobilització de recursos nacionals públics; l›activitat financera i comercial privada nacional i internacional; la cooperació internacional per al desenvolupament; el comerç internacional com a motor del desenvolupament; el deute i la sostenibilitat del deute; el tractament de les qüestions sistèmiques; la ciència, tecnologia, innovació i creació de capacitat, i les dades, vigilància i seguiment.

Com ja s'ha esmentat, els MdI constitueixen 43 metes del total de 169 que té l'agenda (Annex 1), distribuïdes en els primers 16 ODS més les 19 metes del ODS 17 que complementen i amplien les anteriors, en les quals s'aborden qüestions sistèmiques de caràcter transversal, algunes d'elles amb una vocació de transformació estructural.

5 Foro Polític d´Alt Nivell (HLPF, por les seues sigles en anglés).

La Dècada de l'Acció i l'estat d'implementació en els Governs locals

Des de que al gener de 2016 va començar oficialment el període d'implementació de l'Agenda 2030, el seguiment dels compromisos s'ha convertit en una qüestió crucial. Pel fet que en els primers quatre anys els avanços no es van desenvolupar a la velocitat ni en l'escala necessàries per a aconseguir els 17 ODS, al setembre de 2019 el Secretari General de Nacions Unides va apel·lar a tots els sectors de la societat perquè es mobilitzaren i va marcar l'any 2020 com l'inici d'una dècada d'accions ambicioses amb la finalitat d'aconseguir els Objectius en 2030.

El mandat de les Nacions Unides per a la Dècada de l'Acció, tal com assenyala la pròpia organització[6], es centra en tres nivells: accions a nivell mundial per a garantir un major lideratge, més recursos i solucions més intel·ligents respecte als Objectius de Desenvolupament Sostenible; accions a nivell local que inclouen les transicions necessàries en les polítiques, els pressupostos, les institucions i els marcs reguladors dels Governs, les ciutats i les autoritats locals, i accions per part de les persones, incloses la joventut, la societat civil, els mitjans de comunicació, el sector privat, els sindicats, els cercles acadèmics i altres parts interessades, per a generar un moviment imparable que impulse les transformacions necessàries.

Els retards que s'estaven donant quant a la consecució dels ODS s'han vist agreujats per l'emergència sanitària de la COVID-19. D'una banda, la pandèmia va interrompre bruscament la implementació de molts dels ODS i, per un altre, va fer retrocedir dècades de progrés. La crisi ha afectat de manera indiscriminada encara que no amb la mateixa intensitat a tots els segments de la població, a tots els sectors de l'economia i a totes les zones del món, deixat al descobert les desigualtats presents en les nostres societats i exacerbant les disparitats existents dins dels països i entre ells. Els impactes de la COVID-19 han posat de manifest la vulnerabilitat de les persones majors, les discapacitades, les immigrants i refugiades i han fet mossa en les dones i els xiquets i xiquetes.

Al mateix temps, la pandèmia ha evidenciat que els principis sobre els quals es van establir els ODS són la clau que ha de guiar els plans de recuperació: l'Agenda 2030 és el full de ruta per a aconseguir una reconstrucció integral en la qual els Governs Locals juguen un paper protagonista.

El cinquè informe dels Governs locals i regionals (GLR) presentat al Fòrum Polític d'Alt Nivell (HLPF) *Hacia la localització de los ODS*[7], facilitat pel Grup de Treball Global (Global Taskforce) de CGLU, analitza els esforços dels Governs locals i regionals per a respondre a la pandèmia en les ciutats i territoris de tot el món, així com el vincle entre aquest treball i els ODS sota revisió.

En l'informe es posa de manifest com els Governs locals (GG. LL.) s'han convertit en la primera línia de defensa de les seues poblacions, redoblant els seus esforços per a garantir la continuïtat dels serveis públics i reorganitzant les seues prioritats per a situar les cures en el centre de la resposta a la crisi. Malgrat la pandèmia, han continuat promovent iniciatives per a accelerar la localització dels ODS i reafirmar el seu compromís amb les agendes globals per al desenvolupament sostenible, incorporant-les als seus plans i estratègies de desenvolupament. S'ha incrementat del número d'informes subnacionals, ja que s'ha duplicat el numero total d'Informes Locals Voluntaris (VLR, per les seues sigles en anglés) disponibles en tot el món, d'aproximadament 40 VLR en maig de 2020 a més de 100 en juny de 2021. Mentrestant, en el mateix període, s'han publicat 15 Informes Nacionals Voluntaris (VNR) en 14 països, que en conjunt representen més de 16.000 Governs locals i regionals, fonamentalment d'Europa i Àsia-Pacífic, mentre que el nombre d'informes s'ha estancat a Àfrica i ha retrocedit a Amèrica Llatina.

---

6 Més informació sobre la *Dècada de l´Acció. Deu anys per a transformar el món* disponible en: *https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/decade-of-action/*

7 L'informe va ser presentat per l'alcalde de Kazan i president del Comité Assessor d'Autoritats Locals de les Nacions Unides (UNACLA) Ilsur Metshin durant el "Dia dels Governs Locals i Regionals" celebrat el 10 de juliol en el marc del HLPF 2021. L'esdeveniment va comptar amb la participació de 30 alcaldes/as i representants de Governs locals i regionals, membres de la Global Taskforce, socis de les Nacions Unides i de la societat civil. L'informe presentat en 2021 es va centrar especialment en els 43 països que van presentar l'Exàmens Nacionals Voluntaris (VNR) en 2021. Disponible en: *https://www.uclg.org/sites/default/files/5th_report_gtf_hlpf_2021.pdf*.

El més rellevant d'aquests informes són les sis recomanacions fonamentals, entrellaçades amb les propostes de seguiment, que busquen garantir que s'aconseguisquen els ODS i que la recuperació es construïsca pensant en totes les persones, partint del nivell local.

01 Alinear els plans de recuperació de la COVID-19 amb les agendes globals de sostenibilitat. Entre elles, l'Agenda 2030 i els ODS, l'Acord Climàtic de París, el Marc de Sendai i la Nova Agenda Urbana, els principis de la qual han de situar-se en el centre de la recuperació: la protecció dels drets humans, la lluita contra la pobresa i les desigualtats, la promoció de la transició ecològica i la construcció de comunitats resilients. En particular, la Nova Agenda Urbana ha de ser part integrant de les respostes públiques nacionals i locals per a la recuperació de la COVID-19, ja que és crucial per a accelerar i territorialitzar la consecució dels ODS.

02 Garantir un accés equitatiu a la sanitat i als serveis públics, situant els drets humans en el centre de la recuperació. La planificació centrada en les persones i les polítiques territorialitzadas seran clau per a desenvolupar una recuperació urbana i territorial sostenible i inclusiva, integrant els assentaments i activitats informals en el teixit urbà.

03 Impulsar una recuperació segura, equitativa i ecològica, involucrant als Governs locals i regionals en la seua definició i aplicació. És fonamental promoure marcs de serveis públics més sòlids i infraestructures públiques secundades per polítiques socials que superen les desigualtats que el COVID-19 ha exacerbat.

04 Capacitar als Governs locals i regionals mitjançant un finançament adequat i mecanismes de coordinació en diversos nivells. Els paquets de recuperació inclouen suport financer per a garantir que els GLR puguen sostindre la prestació de serveis públics com a pedra angular dels sistemes de salut, desenvolupar ciutats i territoris saludables i aconseguir les agendes globals.

05 Reforçar les contribucions dels Governs locals i regionals a la localització dels ODS integrant-los en els mecanismes de coordinació nacional i en els processos de presentació d'informes. La localització de l'Agenda 2030 requereix la incorporació dels ODS en els plans, polítiques i accions locals i regionals. El reconeixement oficial dels VLR i els VSR (Informes Subnacionals Voluntaris, per les seues sigles en anglès) i la inclusió de les seues idees, dades i resultats en els VNR són decisius per a intensificar els esforços en tots els nivells de Govern cap al moviment global de localització.

06 Renovar el sistema multilateral reconeixent les veus dels Governs locals i regionals en el món i fent-los participar plenament en els processos de presa de decisions.

Finalment, l'informe subratlla de manera categòrica que l'única manera d'estar segurs i sans és garantir que tots estiguen atesos i que els GLR tenen la clau per a assegurar-se que cap persona i cap territori es queden arrere en els pròxims anys.

El procés d'implementació de l'Agenda 2030 a Espanya

Es pot afirmar que Espanya ha demostrat un alt grau de compromís amb les diferents agendes de desenvolupament. Va ser especialment activa amb l'Agenda del Mil·lenni, participant en 2007 de la creació del Fons del Mil·lenni de la mà del Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), el F-ODM[8], un mecanisme de cooperació internacional llançat l'any 2007 per a impulsar el compliment dels ODM a tot el món, donant suport a Governs nacionals, autoritats locals i organitzacions ciutadanes en les seues iniciatives per a lluitar contra la pobresa i la desigualtat.

8 El F-ODM es va establir en 2007 a través d'un històric acord del Govern d'Espanya i el Sistema de Nacions Unides amb l'objectiu d'accelerar els progressos per a la consecució dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni. *http://www.mdgfund.org/es/aboutus*

Des dels seus inicis, Espanya es va adherir al nou Fons Conjunt de l´Agenda 2030[9], el primer mecanisme de cooperació per al desenvolupament de l'ONU específicament establit per a implementar l'Agenda 2030, sent el primer donant en comprometre el seu suport. El seu compromís també s'ha manifestat a la Unió Europea (UE), en els debats del Comité d'Ajuda al Desenvolupament (CAD) de l'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic (OCDE), el G20 i en l'àmbit iberoamericà a través de la Conferència Iberoamericana i de la seua Secretaria General (SEGIB), així com de la Comissió Econòmica per a Amèrica llatina (CEPAL).

A continuació, es fa un repàs del recorregut d'Espanya en la implementació de l'Agenda 2030, tant en la seua dimensió institucional com normativa, començant per l'evolució que ha experimentat el sistema de governança de l'Agenda 2030 per a, a continuació, analitzar els documents claus que han marcat i marquen els processos d'implementació de l'Agenda: el Pla d'Acció, les Directrius Generals per a l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible 2030 (EDS) i la pròpia Estratègia. L'any 2017 va ser el punt de partida del sistema de governança de l'Agenda 2030. Al maig, a proposta del Ministeri d´Assumptes exteriors i de Cooperació (MAEC), el Govern va designar a un Ambaixador en Misió Especial[10] per a l'Agenda 2030, que desenvoluparia la funció de punt focal nacional, referència internacional i dins de l'Estat, amb funcions de dinamització, coordinació i representació de l'Agenda 2030. Al juliol d'aqueix any es va crear la Direcció General de Polítiques de Desenvolupament Sostenible (DGPOLDES) en el MAEC, competències entre les quals figurava l'impuls de les polítiques de cooperació internacional per al desenvolupament sostenible i la coherència entre aquestes en el conjunt de les Administracions públiques (AA. PP.) en el marc de l'Agenda 2030. El 28 de setembre de 2017, la Comissió Delegada del Govern per a Assumptes Econòmics (CDGAE), com a prova del seu compromís amb la implementació de la Agenda 2030, va a cordar la creació del Grup d´Alt Nivel[11] (GAN) per a la Agenda 2030.

El GAN es conforma com un òrgan aglutinador dels diferents ministeris des de la perspectiva integrada dels ODS. Inicialment va estar presidit pel MAEC (que posteriorment va passar a ser Ministeri d'Assumptes exteriors, Unió Europea i Cooperació d'Espanya, MAEUC), comptant amb dues vicepresidències que recaien en el Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació i el Ministeri de Foment. Estaven representats tots els ministeris amb rang mínim de director/a general. Per a poder dur a terme la labor tècnica necessària per al compliment dels objectius marcats, el GAN es doté d'un Grup de Treball Permanent (GTP), un espai de confluència i concertació en el si de l'Administració General de l'Estat. Cal destacar dos dels acords adoptats pel GAN:

a La preparació de l'Examen Nacional Voluntari (ENV) que Espanya es va presentar a juliol de 2018.

b La formulació del Pla d'Acció per a la Implementació de l'Agenda 2030, que va comptar amb la participació de tots els ministeris, les comunitats autònomes (CC. AA.), les Entitats Locals (EE. LL.) i les organitzacions de la societat civil, que finalment es va aprovar en Consell de Ministres al juny de 2018, amb el nom *Pla d'Acció per a la Implementació de l'Agenda 2030: Cap a una Estratègia Espanyola de Desenvolupament Sostenible*.

9 El Fons va ser creat en 2014 per l'ONU, amb una contribució inicial del Govern d'Espanya, per a donar suport a activitats de desenvolupament sostenible a través de programes conjunts multidimensionals. *https://www.sdgfund.org/es/quienes-somos*

10 BOE Núm. 108 Dissabte 6 de maig de 2017 Sec. II.A. Pág. 36912

11 BOE núm. 259, de 27 d´octubre de 2017, pàgines 102991 a 102994

Taula 4: Funcions del GAN segons el seu acord de constitució

a	Traslladar a tots els departaments els continguts de l'Agenda.
b	Impulsar la integració dels ODS i les seues metes en els respectius marcs nacionals de polítiques publiques.
c	Coordinar i donar coherència a les diverses polítiques sectorials i a les iniciatives legislatives.
d	Impulsar l'elaboració d'una estratègia nacional de desenvolupament sostenible.
e	Elaborar la posició espanyola sobre l'Agenda i els ODS a la UE i en les trobades i debats multilaterals sobre aquest tema.
f	Fixar criteris estadístics, línies de base e indicadors per als informes que Espanya haurà dé subministrar periòdicament, a les NNUU, la UE i el CAD de l'OCDE.
g	Establir mecanismes d'interlocució i coordinació sobre l'Agenda amb les CCAA i els GGLL.
h	Garantir la comunicació amb la societat civil.
i	Creació de grups de treball relacionats amb els ODS la composició dels quals dependrà del tema a tractar.
j	Elevar informes a la CDGAE sobre l'execució, coordinació, seguiment, avaluació i presentació nacional i internacional de l'Agenda 2030, i sobre qualsevol altre assumpte relacionat amb ella quan i en els termes en què li siga requerit.

Finalment, el 12 de desembre de 2017 el Congrés dels Diputats va adoptar una Proposició no de Llei a modo d'orientació política del Govern en la definició de l'estratègia nacional per al compliment de l'Agenda de Desenvolupament Sostenible 2030 (PNL 161/001253)[12], en la que s'instava el Govern a "elaborar, aprovar i posar en marxa una Estratègia de Desenvolupament Sostenible per a implementar a Espanya l'Agenda de Desenvolupament 2030".

Els anys 2018 i 2019 van marcar un punt d'inflexió en la implementació de l'Agenda 2030 a Espanya. El *Pla d'Acció per a la Implementació de l'Agenda 2030. Cap a una Estratègia Espanyola de Desenvolupament Sostenible* va ser presentat en el marc de l'Examen Nacional Voluntari al qual es va sotmetre Espanya durant el Fòrum Polític d'Alt Nivell de les Nacions Unides (HLPF per les seues sigles en anglés) celebrat al juliol de 2018[13].

Seguint les recomanacions del Pla d'enfortir l'estructura de governança i coordinació es crea l'Alt comissionat per a l'Agenda 2030, un òrgan unipersonal dependent orgànicament de la Presidència del Govern i amb rang de sotssecretaria; l'Oficina de l'Alt Comissionat per a l'Agenda 2030 per a donar suport a l'Alt Comissionat, i al febrer de 2019 es constitueix el Consell de Desenvolupament Sostenible adscrit a l'Oficina de l'Alt Comissionat com un òrgan col·legiat la missió del qual és assessorar i servir de via per a la participació de la societat civil per al compliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible i l'Agenda 2030.

12 El text de la PNL161/001253 està disponible en *https://www.congreso.es/public_oficiales/L12/CONG/BOCG/D/BOCG-12-D-286.PDF*

13 Com ja es va dir en el capítol anterior, el HLPF és l'espai anual dedicat al seguiment de la implementació de l'Agenda 2030 i la seua organització resideix en el ECOSOC de NNUU. Tota la informació, de tots els anys transcorreguts, està disponible en *https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf*

Taula 5: Principals funcions de l'Alt Comissionat i del Consell de Desenvolupament Sostenible (CDS)

Funcions de l'Alt Comissionat	Funcions de CDS
01 Realitzar el seguiment de les actuacions dels òrgans competents de l'Administració General de l'Estat per al compliment dels objectius de desenvolupament sostenible i l'Agenda 2030.	**01** Assessorar l'Alta Comissionada per a l'Agenda 2030 en l'elaboració i implementació dels plans i estratègies necessaris per al compliment de l'Agenda 2030.
02 Impulsar l'elaboració i desenvolupament dels plans i estratègies necessaris per al compliment per Espanya de l'Agenda 2030.	**02** Generar documents i anàlisis sobre aspectes de la implementació per a la consecució de l'Agenda 2030.
03 Avaluar, verificar i difondre el grau d'avanç en el compliment dels objectius de l'Agenda 2030.	**03** Contribuir a la divulgació i comunicació de l'Agenda 2030 al conjunt de la ciutadania espanyola.
04 Col·laborar amb el Ministeri d'Afers exteriors i Cooperació en la interlocució internacional d'Espanya en matèria d'implantació global de l'Agenda 2030. v. Impulsar l'elaboració dels sistemes d'informació i estadística necessaris per a acreditar els avanços en la consecució dels objectius de l'Agenda 2030.	**04** Impulsar el diàleg entre tots els agents socials, econòmics i culturals per a contribuir a la consecució dels Objectius de Desenvolupament Sostenible.

Encara que més endavant s'analitzarà més en profunditat el contingut del Pla d'Acció, en aquest punt és important assenyalar que ha suposat un impuls considerable per a la implementació de l'Agenda i que va ser assumit per l'Executiu sorgit de les eleccions del 10 de novembre de 2019, que va renovar el seu compromís de situar l'Agenda 2030 i els seus Objectius de Desenvolupament Sostenible en el centre de l'acció de govern, atorgant-li rang ministerial i creant una Secretaria de Estat[14] amb competències executives i mandat per al disseny, elaboració, desenvolupament i avaluació dels plans i estratègies necessaris per al compliment per Espanya de l'Agenda 2030 i, en concret, de l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible, en col·laboració amb els òrgans competents de l'Administració General de l'Estat, amb la resta d'Administracions públiques competents, la societat civil organitzada, el sector privat, les institucions acadèmiques i la societat en el seu conjunt.

En 2020 es va reforçar el sistema de governança de l'Agenda 2030 i es van establir tres nivells funcionals d'articulació amb mecanismes habilitats per a assegurar la seua interrelació, capacitat executiva i de treball, possibilitant així una visió integral i integradora dels esforços:

- El primer nivell de diàleg i coordinació és la Comissió Delegada del Govern per a l´Agenda 2030[15], la segona comissió delegada que major numero de ministeris convoca (15 en total), posant de manifest la rellevància que l'Agenda 2030 exerceix en el conjunt de l'acció de govern. Aquest òrgan permet una coordinació àmplia i horitzontal entre aquells ministeris cridats a exercir un paper fonamental en l'impuls, seguiment i avaluació de les polítiques i actuacions necessàries per al compliment de l'Agenda 2030, fent possible un diàleg intersectorial capaç de garantir la coherència de les actuacions. La Comissió està assistida per un grup de treball de caràcter tècnic, obert a la participació de tots els ministeris, la qual cosa és conseqüent amb les recomanacions de Nacions Unides per a integrar els esforços mitjançant un abordatge inter i multisectorial. Fins hui, s'han celebrat diverses reunions d'aquesta Comissió Delegada i del seu grup de treball i ha

14 Reial decret 452/2020, de 10 de març, pel qual es desenvolupa l'estructura orgànica bàsica del Ministeri de Drets Socials i Agenda 2030, i es modifica el Reial decret 139/2020, de 28 de gener, pel qual s'estableix l'estructura orgànica bàsica dels departaments ministerials. *https://www.boe.es/eli/es/rd/2020/03/10/452*

15 Reial decret 399/2020, de 25 de febrer, pel qual s'estableixen les Comissions Delegades del Govern *https://www.boe.es/eli/es/rd/2020/02/25/399/con*

tingut un paper protagonista tant en el seguiment de les actuacions emmarcades en el Pla d'Acció de l'any 2018 com en el procés de definició de l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible 2030.

- El segon àmbit d'articulació posa el focus en els nivells de govern autonòmics i locals, en estreta coordinació amb el Ministeri de Política Territorial i Funció Pública, a través de la creació de la Conferència Sectorial per a l´Agenda 2030[16]. Es tracta d'un òrgan de cooperació entre l'Administració General de l'Estat, les comunitats autònomes, les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla i l'Administració local, a través de la Federació Espanyola de Municipis i Províncies (FEMP), per a la implementació de l'Agenda 2030. Promou el diàleg, l'intercanvi d'experiències i l'impuls d'esforços conjunts per a maximitzar el coneixement acumulat pels diferents nivells de l'Administració, des de l'exercici de les competències atribuïdes en la Constitució i els Estatuts d'Autonomia. El seu reglament de funcionament contempla, a més, la creació de la Comissió Sectorial per a l'Agenda 2030 com a òrgan de suport i assessorament. Totes dues instàncies, Conferència Sectorial i Comissió Sectorial, han desenvolupat una agenda de treball que ha permés recollir les contribucions dels nivells de govern descentralitzat als esforços del nostre país en l'impuls dels ODS, així com dels compromisos prioritaris fins a l'any 2030 recollits en aquesta Estratègia de Desenvolupament Sostenible, des de la visió autonòmica i local, una cosa crucial per al caràcter multinivell de la implementació.

- El tercer ámbit d´articulación és el Consell de Desenvolupament Sostenible[17], que pretén fomentar la participació activa de la ciutadania organitzada en la implementació de l'Agenda 2030. La seua composició i funcionament han sigut objecte de revisió des de la seua creació en 2019, donant lloc a un òrgan assessor, de col·laboració i via de la participació que convoca un total de seixanta representants de 34 plataformes i entitats en representació de l'acadèmia, el sector empresarial, els sindicats, les organitzacions ecologistes, socials i de defensa dels drets humans i la pau, organitzacions de l'àmbit de la cooperació internacional, així com de 13 consells consultius d'àmbit estatal. Aquest últim aspecte possibilita la necessària articulació dels treballs que es desenvolupen en el marc del Consell de Desenvolupament Sostenible amb aquells que es generen en altres òrgans consultius de caràcter sectorial. El Consell té capacitat per a actuar en Ple i en Comissió Permanent, així com per a constituir comissions i grups de treball que la seua finalitat és la d'estudiar i articular propostes sobre assumptes que específicament els siguen encomanats. Fins hui, s'han celebrat sessions plenàries i de la seua Comissió Permanent i s'han posat en marxa tres grups de treball: Estratègia de Desenvolupament Sostenible, Igualtat de Gènere i Coherència de Polítiques amb el Desenvolupament Sostenible, amb un paper central en el procés de definició de l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible 2030.

L'estructura de governança es reforça amb la Comissió Mixta per a la coordinació i seguiment de l'Estratègia Espanyola per a aconseguir els Objectius de Desenvolupament Sostenible, constituïda a febrer de 2019 com a òrgan d'acompanyament parlamentari en l'esforç d'implementar l'Agenda 2030. Manté un calendari periòdic de reunions i ha acollit, des de febrer de 2020 a març de 2021, un total de vint-i-una compareixences de representants del Govern, comunitats autònomes i entitats locals, així com de representants d'universitats, instituts d'investigació, plataformes de la societat civil, sindicats i del sector empresarial. El 19 d'abril de 2021 va emetre un Dictamen de la Ponència d'Estudi de la Definició de l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible[18], evidenciant el consens que genera l'Agenda 2030 i l'oportunitat que representa per a donar respostes als grans desafiaments del nostre temps.

16 Resolució de 19 de gener de 2021, de la Secretaria d'Estat per a l'Agenda 2030, per la qual es publica l'Acord de la Conferència Sectorial per a l'Agenda 2030, per la qual s'aprova el seu Reglament d'Organització i Funcionament *https://www.boe.es/eli/es/res/2021/01/19/*

17 Orden PCI/169/2019, de 22 de febrer, per la qual es crea el Consell de Desenvolupament Sostenible. *https://www.boe.es/eli/es/o/2019/02/22/pci169*

18 Dictamen disponible en: *https://www.congreso.es/public_oficiales/L12/CONG/BOCG/D/BOCG-12-D-286.PDF*

Figura 7: Estructura del sistema de governança de l'Agenda 2030

Vicepresidencia segunda de Derechos Sociales y Agenda 2030
Secretaría de Estado para la Agenda 2030

Comisión Delegada del Gobierno para la Agenda 2030

Presidencia: Vicepresidente Segundo y MInistro de Derechos Sociales y Agenda 2030; **Vice-presidencia:** Ministra de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación; **Vocalías:** 12 Ministerios, incluyendo a la Vicepresidencia Cuarta y 5 Secretarías de Estado.

Funciones: Impulsar, coordinar y participar en el diseño, elaboración, imnplementación y evaluación de los planes y estrategias; Elevar al Consejo de Ministros la Estrategia de Desarrollo Sostenible; Acordar políticas palanca y medidas de transformación; Acordar y promover los mecanismos de análisis de impacto; Proceder al estucio de las materias relaticas a los grandes desafíos y necesidades de la Agenda 2030 en su implementación.

Conferencia Sectorial para la Agenda 2030

Presidencia: Vicepresidente Segundo del Gobierno y Ministro de Derechos Sociales y Agenda 2030; **Vice-presidencia:** Ministra de Política Territorial y Función Pública; **Vocalías:** Secretaría de Estado para la Agenda 2030, Consejeros COmunidades y Ciudades Autónomas y representante de la FEMP.

Funciones: Desarrollo de una actuación coordinada en materias relacionadas con el cumplimiento de la Agenda 2030 y la consecución de los ODS, de acuerdo con los principios de lealtad institucional, cooperación y respeto recíproco en el ejercicio de las competencias atribuidas en la Constitución y los Estatutos de Autonomía.

Consejo de Desarrollo Sostenible

Presidencia: Secretaría de Estado para la Agenda 2030.

Vice-presidencia: Representante del Tercer Sector.

Vocalías: Representantes del sector empresarial, sindical, universitario, social y de exportos/as.

Funciones: Asesorar a la Secretaría de Estado para la Agenda 2030 en la elaboración e implementación de los planes y estrategias; Generar documentos y análisis; Contribuir a la divulgación y comunicación de la Agenda 2030; Impulsar el diálogo y coordinación.

Grupo de Trabajo de apoyo a la Comisión Delegada del Gobierno para la Agenda 2030

Pleno de la Conferencia Sectorial

Presidencia: Secretaría de Estado para la Agenda 2030.

Integrantes: Representantes de las Comunidades y Ciudades Autónomas y de la FEMP.

Plan del Consejo

Presidencia: Secretaría de Estado para la Agenda 2030.

Vice-presidencia: Representante del Tercer Sector.

Vocalías: Representantes del sector empresarial, sindical, universitario, social y de exportos/as.

Comisión permanente

Presidencia: Secretaría de Estado para la Agenda 2030.

Integrantes: 15 vocales de los grupos de interés.

Comisiones y Grupos de Trabajo

Font: Informe Progrés 2020: Reconstruir el comú. La implementació de l'Agenda 2030 a Espanya.

Congreso de los Diputados y Senado
Comisión Mixta para la coordinación y seguimiento de la Estrategia Española para alcanzar los Objetivos de Desarrollo Sostenible

Els Plans d'implementació de l'Agenda 2030 a Espanya

El Pla d'Acció ha suposat un impuls considerable per a la implementació de l'Agenda. Es concep com un document programàtic i de transició fins a la formulació d'una Estratègia de Desenvolupament Sostenible destinada a servir de full de ruta que porte al país al compliment dels objectius i metes establits en l´Agenda 2030[19]. Es considera un document de transició per dues raons: d'una banda, per la necessitat de posar en marxa la implementació de l'Agenda i, en paral·lel, formular una Estratègia Espanyola de Desenvolupament Sostenible a llarg termini i, per un altre, perquè va ser fruit d'un govern sortint que va iniciar i va desenvolupar el seu plantejament i un govern entrant que va posar en el centre de la seua acció de govern els ODS i el desenvolupament sostenible.[20]

El Pla d'Acció no sols presenta l'estat de la qüestió quant a implementació dels ODS, sinó que recull les actuacions de tots els actors i, a més, compromet accions immediates per part de la AGE, una estructura de governança coral, reforçada i al més alt nivell del Govern, així com el compromís de crear una estratègia ambiciosa de desenvolupament sostenible participada i consensuada entre tots els actors i nivells de govern d'Espanya.

El document s'estructura en dues parts: en la primera es presenta la situació general dels ODS a Espanya, les polítiques públiques i instruments ja existents i fa una anàlisi de la distribució competencial, destacant el compromís de les comunitats autònomes (CC. AA.), Governs locals (GG. LL.) i d'altres actors com la societat civil, les empreses i les universitats.

En la segona part aborda tres qüestions:

01 Defineix les accions a través de les quals posar en marxa l'Agenda 2030, assenyalant les polítiques públiques i mesures clau necessàries per a escometre les grans transformacions introduint el concepte de polítiques palanca.

02 Proposa un sistema de governança de l'Agenda reforçat.

03 Apunta la necessitat de crear un marc de seguiment, rendició de comptes i avaluació per a mesurar l'abast dels objectius.

El Pla recull àrees prioritàries d'actuació en les quals desenvolupar 9 polítiques palanca[21] (taula 6) y 10 medides transformadores (taula 7).

19 Govern d'Espanya (2018). Pla d'Acció per a la implementació de l'Agenda 2030. Cap a una Estratègia de Desenvolupament Sostenible.

20 El Pla d'Acció va ser aprovat en 2018 i va ser assumit per l'Executiu sorgit de les eleccions del 10 de novembre de 2019.

21 Per Polítiques Palanques s'entens: "aquells programes o polítiques amb capacitat d'accelerar la implementació dels ODS, impulsar un desenvolupament sostenible coherent i aconseguir un impacte més ràpid i sostingut sobre aspectes clau per al progrés en el conjunt de l'Agenda 2030. Donada la seua força simbòlica, la seua incidència capital en un o diversos ODS, la seua capacitat practica de crear sinergies en diversos ODS i en metes importants des d'una política o mesura concreta, i el seu efecte multiplicador, s'introdueix aquest concepte per a referir-se a aquelles de similars característiques la capacitat de les quals de palanquejar o mobilitzar impactes es desitja emfatitzar. Les polítiques palanca han d'entendre's com a instruments transversals per a trencar sitges o compartiments sectorials rígids i atendre un desenvolupament sostenible que connecte diferents acte- cap de bestiar, sectors i polítiques en una visió común integrada.

Taula 6: Polítiques palanca

01	1.La prevenció i lluita contra la pobresa, la desigualtat i l´exclusió social
02	2. La igualtat d´oportunitats (PEIO 2018-2021)
03	3. Una nova agenda urbana espanyola
04	4. Economia circular
05	5. La llei de canvi climàtic i transició energètica
06	6. La investigació científica y tècnica
07	7. La estratègia de economia social 2017-2020
08	8. El Pla de govern obert
09	9. La cooperació espanyola

Igual que les polítiques palanques, les mesures transformadores són, per la seua pròpia concepció, integrades i transversals. La seua implementació deurà necessàriament realitzar-se de manera integrada, amb la participació activa de diversos departaments ministerials i amb articulació multinivell i multiactor.

Taula 7: Mesures transformadores

MESURA TRANSFORMADORA	LIDERAZGO EN L´ADMINISTRACIÓ GENERAL DE L´ESTAT
Situar l'Agenda 2030 en el centre de la identitat d'Espanya en el món, en la política europea i multilateral	Ministeri d'Assumptes exteriors, Unió Europea i Cooperació
Impulsar les aliances per als ODS entre tots els actors com a vectors de transformació	Alt Comissionat per a l'Agenda 2030 (Presidència del Govern)
Impulsar l'educació per al desenvolupament sostenible com un pilar fonamental: aconseguir la meta 4.7. en 2025	Ministeri de Educació i Formació Professional i Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats
Informar per a conèixer, sensibilitzar per a fer, comunicar per a transformar: un pacte per a la comunicació de l'agenda 2030	Alt Comissionat per a l'Agenda 2030 (Presidència del Govern)
Impulsar la cultura com a element clau per a la transformació	Ministeri de Cultura i Esport
Impulsar una funció pública amb els coneixements i capacitats per a implementar els ODS	Ministeri de Política Territorial i Funció Pública
Pressupostar per als ODS: alineament dels pressupostos de cada departament ministerial	Ministeri d'Hisenda i Ministeri d'Economia i Empresa
Alinear la compra pública amb els ODS	Ministeri d'Hisenda
Establir una memòria preceptiva d'impacte normatiu en els ODS en l'activitat legislativa	Ministeri de la Presidència, Relacions amb les Corts i Igualtat
Alinear l'agenda 2030 i el Pla Nacional de reformes	Alt Comissionat per a l'Agenda 2030 (Presidència del Govern)

Font: Pla d´Acció per l´Agenda 2030.

Respecte a l'estructura de governança reforçada, tal com s'ha apuntat en l'epígraf anterior, el Pla recomana:

- Renovació del Grup d'Alt Nivell amb representació de tots els nivells de govern i la seua adscripció a la Presidència del Govern, per a enfortir la participació dels GG. LL. i de la FEMP, ja que en un Estat fortament descentralitzat com Espanya, amb gran part de les competències clau per a aconseguir els ODS transferides als nivells autonòmic, provincial o municipal, l'Agenda 2030 només pot avançar si s'incorporen les CC. AA. i els GG. LL. a la seua implementació.

- Creació d'Alt Comissionat i d'una nova Oficina per a l'Agenda 2030.

- Creació d'un Consell de Desenvolupament Sostenible.

- Promoció de l'articulació en les conferències sectorials.

- Posada en marxa d'una plataforma en línia per a la participació, transparència, difusió i mobilització.

Quant al seguiment, l'Agenda 2030 incorpora un sistema a escala global, regional i nacional. Basant-se en els 232 indicadors globals de seguiment del progrés acordat per l'Assemblea General de les Nacions Unides, concebuts com una peça fonamental per a la transparència i la rendició de comptes, el Pla desenvolupa la primera configuració de l'anomenat Panell de comandament d'Espanya, que es concep com a evolutiu, i en el qual s'aniran afegint indicadors addicionals conforme es dispose de dades o s'identifique la conveniència d'introduir-los.

El Panell de comandament d'Espanya contemplava els següents principis:

- Incorporar els indicadors inclosos i les fonts de dades corresponents que formen part del Sistema Estadístic Nacional (SEN), garant de la qualitat d'aquestos.

- Incorporar tots els indicadors del sistema global dels quals es dispose i tots aquells dels quals es tinga informació.

- Incorporar els indicadors utilitzats per EUROSTAT per al seguiment en el marc de la UE.

- Incorporar progressivament indicadors específics per a reflectir la situació d'Espanya, a proposta dels diferents ministeris, CC. AA., GG. LL. i altres actors integrants del SEN.

- Incorporar les dades desagregades per edat i sexe, tal com estableix Nacions Unides, així com desagregats territorialment.

Per a la rendició de comptes es preveien compareixences periòdiques del Govern en el Congrés, amb la presentació d'un informe sobre el compliment de l'Agenda 2030, els avanços en la implementació del Pla i un informe sobre la coherència de polítiques amb els ODS des de la perspectiva de les polítiques nacionals en tercers països i dels béns públics globals. Finalment, el Pla d'Acció contempla una avaluació independent sobre la implementació del Pla, amb la finalitat de millorar la implementació de l'Agenda 2030 sistematitzant les experiències acumulades en el seu període de vigència i consolidar la funció d'avaluació com un dels pilars fonamentals per a millorar l'impacte de les polítiques públiques en els ODS, especialment en les polítiques i mesures transformadores. S'estableix la responsabilitat de l'Institut per a l'Avaluació de Polítiques Públiques en l'establiment d'un sistema de coordinació general del procés d'avaluació, en estreta col·laboració amb les unitats competents en cada ministeri, amb un adequat alineament de metodologies amb les adoptades a la UE i en l'OCDE.

La construcció de l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible (EDS)

La construcció de la EDS es va dur a terme en tres fases y el document final[22] és el resultat del diàleg entre l›Administració pública, amb els tres mecanismes que conformen l›estructura de Governança, la Comissió mixta, el Consell de Desenvolupament Sostenible i, mitjançant consultes específiques, s›han sumat les aportacions d›altres actors de la societat civil.

La primera fase, iniciada a juliol de 2020 amb l'objectiu d'identificar els reptes estratègics als quals fer front, va comptar amb la participació dels tres espais de governança i les aportacions dels diferents actors recollits a través de tres consultes públiques.

De juliol a novembre de 2020 es va dur a terme la Consulta integral al Sector empresarial juntament amb la Xarxa Espanyola per al Pacte mundial en la qual van participar un total de 1.900 empreses i que va constar de dues parts, una primera *online* per a valorar el grau d'implementació dels ODS en les empreses i una segona, en format de seminaris organitzats segons la grandària i naturalesa de les empreses (autònoms, PYMES i economia social). Com a resultat, es va elaborar l'informe *Contribució de les empreses espanyoles a l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible 2030: una consulta integral*.

De setembre a octubre de 2020 es va realitzar la consulta als moviments socials (prop de 200 entitats), a través de quatre taules temàtiques i altres tants grups de treball (habitatge digne i comunitats sostenibles; nou model productiu: drets laborals i justícia fiscal; nou model productiu: transició ecològica, i reconstrucció del comuna i reorganització del sistema de cures: posant la vida en el centre.). Les conclusions apareixen en l'informe final de consulta. Es van interpel·lar a xiquets/as i adolescents (un total de 192), que van assistir a les sessions de treball organitzades en el marc de la VI trobada estatal del Consell local. Els tres grups de treball del Consell de Desenvolupament Sostenible van recollir les seues aportacions en el document *Reptes País per a la EDS.* No es va contemplar realitzar una consulta específica a persones majors per a analitzar el seu grau de coneixement de l'Agenda 2030 o l'interès a participar d'ella.

Com a resultat d'aquesta primera fase, el document de Directrius Generals de la EDS recull un anàlisi de context que reflecteix l'estat de la qüestió de l'Agenda 2030 a nivell nacional e internacional i cristal·litzen en tres elements fonamentals: els reptes país, les polítiques acceleradores i les prioritats d'actuació.

Reptes país: són els desafiaments als quals ens enfrontem actualment i que s'han d'abordar i solucionar per a complir amb l'Agenda 2030 i els seus Objectius de Desenvolupament Sostenible. Es tracta, per tant, d'una caracterització de la situació actual, identificant aquelles problemàtiques de major importància que són presents al nostre país. Els reptes país comparteixen, a més, dues característiques fonamentals: són estructurals en lloc de conjunturals (encara que una situació específica pot, per exemple, accentuar-los) i tenen un impacte molt rellevant en els diferents objectius i metes que componen l'Agenda 2030

Polítiques acceleradores: serveixen per a dibuixar al nostre país l'horitzó que assenyala l'Agenda 2030, solucionant els grans reptes identificats. Per la seua pròpia definició, no són polítiques específiques que aborden algunes de les problemàtiques de cada repte, sinó que són el marc ampli d'accions que dona resposta al desafiament en tota la seua complexitat. A més, tenen una visió de mitjà i llarg termini i han de tindre una gran capacitat de transformació i impacte múltiple, afectant diverses metes i objectius de l'Agenda 2030.

Prioritats d'actuació: són àrees concretes dins de cada política acceleradora que serveixen per a donar resposta a aspectes específics del repte país. Aquestes prioritats focalitzen les accions que han de dur-se a terme, i han de ser impulsades i desenvolupades des de l'àmbit públic, tenint en compte l'imprescindible paper de la resta d'actors implicats (societat civil, sector privat, acadèmia, etc.).

22 Document complet disponible a: *https://www.mdsocialesa2030.gob.es/agenda2030/documentos/eds-cast-acce.pdf*

La segona fase de construcció de la EDS es va centrar en desenvolupar, concretar i ampliar els reptes país i les polítiques acceleradores detectades en les directrius, establint les metes, el marc de seguiment i d'avaluació. A més d'incorporar les aportacions de la Comissió Delegada i el seu grup de treball ampliat de ministeris, la Conferència Sectorial i el Consell de Desenvolupament Sostenible, va incloure la visió del poder legislatiu integrant les recomanacions del dictamen elaborat per la Comissió Mixta (19/04/2021). Es van dur a terme consultes amb les entitats locals a través de la Federació de Municipis i Províncies, amb el sector cultural amb el suport de la Xarxa Espanyola de Desenvolupament Sostenible i el Ministeri de Cultura i amb els Joves a través de l'Institut de la Joventut (INJUVE). De nou, no consta cap consulta realitzada amb i per a persones majors.

El document final, sense deixar d'interpel·lar a la integralitat de l'Estratègia, recull els huit reptes país amb una estructura bàsica comuna: s'identifica el repte país i l'estat actual a través d'un diagnòstic; es determina la política acceleradora que engloba el marc d'accions que permetrà donar solució a cada repte i complir diversos Objectius de Desenvolupament Sostenible i metes, i, finalment, es detallen de manera específica les prioritats d'actuació dins de cada política, recollint les diferents mesures, estratègies, plans d'acció o reformes i marcs normatius que la doten de contingut.

Així mateix, l'Estratègia recull els compromisos de les diferents CC. AA. i de les entitats locals, que la seua participació en els esforços resulta imprescindible per a fer realitat els objectius compromesos des d'una visió multinivell i multiactor, i altres elements clau, com són l'alineació pressupostària, de compra pública i normativa com a actuacions transformadores que han d'acompanyar la posada en marxa dels compromisos recollits per a cadascuna de les huit polítiques acceleradores prioritzades.

D'altra banda, la EDS destaca la crida de l'Agenda 2030 a fer efectiva la CPDS com un procediment per a integrar les dimensions del desenvolupament sostenible en el procés d'elaboració de polítiques nacionals i internacionals. En línia amb la metodologia de l'OCDE i les recomanacions del Consell de la Unió Europea, es compromet a "impulsar la definició participada d'un Sistema Integral de Coherència de Polítiques per al Desenvolupament Sostenible, adaptant les millors pràctiques existents a nivell internacional al context estatal, que acompanye el procés d'implementació de l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible 2030 amb la finalitat de possibilitar una integració progressiva d'aquest enfocament en el conjunt de l'acció de Govern".

Finalment, l'Estratègia es dota d'un marc de seguiment i avaluació amb una bateria d'indicadors per a mesurar els avanços per cadascuna de les huit polítiques acceleradores identificades. El marc d'indicadors és la referència per a l'elaboració d'un Informe de Progrés anual que elaborarà el Govern i serà presentat en seu parlamentària i debatut en els òrgans de la governança de l'Agenda 2030. Està previst realitzar una avaluació intermèdia l'any 2024 amb la finalitat d'examinar el grau de compliment i valorar la necessitat de realitzar ajustos o reorientar les actuacions compromeses; s'integraran els elements que deriven de la posada en marxa del Sistema Integral de Coherència de Polítiques per al Desenvolupament Sostenible que resulten pertinents per a enfortir els compromisos d'avaluació i rendició de comptes d'aquesta Estratègia de Desenvolupament Sostenible.

Guies d'implementació de l'Agenda 2030 a nivell autonòmic i local

L'Agenda 2030 confereix especial importància a la construcció de solucions des d'aquells nivells de l'Administració més pròxims a la ciutadania. Aquest enfocament "de baix cap amunt", propugnat des de Nacions Unides, cobra a Espanya una rellevància significativa en la mesura en què una part substancial de les metes i objectius de l'Agenda 2030 depenen de competències que resideixen en les comunitats autònomes. Per això, els desafiaments per a la seua implementació depenen en gran manera de la planificació de polítiques autonòmiques coherents i coordinades amb altres de caràcter estatal i local des dels principis de l'Agenda 2030 (Informe de progrés 2021).

Com s'ha assenyalat prèviament, un dels principis sobre els quals descansa l'Agenda és el d'apropiació nacional i el reconeixement a la diversitat de situacions i contextos en cada país, de forma el desafiament global que suposen els objectius de l'Agenda 2030 únicament es podrà aconseguir si s'involucren totes

les estructures i nivells de Govern, el teixit econòmic, social, sindical, acadèmic i cultural. Els processos d'implementació de l'Agenda 2030 s´han d'entendre des d'una perspectiva multiactor i multinivell i visibilitzar l'aportació efectiva de cadascun d'ells.

L'Informe de progrés 2021 del Govern d'Espanya recull informació que permet conèixer l'estat d'implementació de l'Agenda 2030 a nivell autonòmic i local. A partir d'aquestes dades, es resumeixen a continuació alguns elements significatius de diverses guies per a implementar l'Agenda 2030 elaborades per diferents nivells de govern.

D'acord amb l'informe, amb caràcter general les Administracions autonòmiques han posat en marxa diferents mecanismes de planificació estratègica i de governança a nivell territorial per a aconseguir la coordinació dels diferents departaments involucrats i promoure l'alineació de les seues polítiques amb els ODS. S'han impulsat, si bé amb diferent intensitat, plans i estratègies d'implementació, mecanismes i espais de coordinació amb la resta d'actors presents en el territori i compromisos de rendició de comptes a través d'informes de progrés i de seguiment d'indicadors estadístics que permeten valorar els reptes i avanços en la consecució dels ODS. Finalment, s'han emprat eines de conscienciació per a promoure la divulgació i sensibilització ciutadana entorn de les metes i compromisos emanats de l'Agenda 2030.

La informació reportada tant per les 17 comunitats autònomes, les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla i la Federació Espanyola de Municipis i Províncies (en representació de les entitats locals), evidència una clara aposta política per la definició i posada en marxa d'estructures de govern amb oficines i departaments executius en matèria d'Agenda 2030.

De les comunitats que han desenvolupat estructures de govern amb competències en matèria d'Agenda 2030, en huit d'elles la competència recau en els departaments de Presidència (directament o a través de la Conselleria de Presidència), mentre que en altres huit la competència s'assigna a conselleries d'una àrea concreta. En altres casos, com per exemple Galícia, la governança és compartida: la Conselleria de Medi Ambient, Territori i Vivenda lidera l'Agenda 2030 a l´hora que desenvolupa la seua àrea competencial i coordina els tres grups de treball establits: medi ambient, social i econòmic. Una cosa similar succeeix en la Comunitat Valenciana, on la Direcció General de Diàleg Social compta amb un rol de coordinació i cada departament desenvolupa les seues competències en matèria d'Agenda 2030, i en la Comunitat Autònoma de Canàries, on la Direcció General d'Investigació i Coordinació del Desenvolupament Sostenible, dependent de Presidència del Govern autonòmic, rep el suport dels departaments de Modernització, Transparència i Participació i de Telecomunicacions i Noves Tecnologies.

Segons *l'Informe de progrés 2021*, els Governs locals i autonòmics reconeixen i promouen la labor i el rol clau dels actors socials, econòmics, culturals i mediambientals en el procés de definició, impuls i seguiment de polítiques dirigides a fer realitat els objectius de l'Agenda 2030. En aquest sentit, els fòrums i òrgans autonòmics reglats es troben bastant estesos per tot el territori. Casos com el de la Comunitat Autònoma d'Aragó, amb el Consell del Futur d'Aragó, que assessora també en matèria d'Agenda 2030, il·lustren alguns dels exemples de diàleg multiactor a nivell autonòmic.

L'assoliment de l'Agenda 2030 depèn en gran manera de la participació activa dels Governs locals, no en va més del 68% dels 17 objectius ha d'aconseguir-se a nivell local, en la seua major part en matèria de prestació de serveis bàsics i la promoció d'un desenvolupament territorial endogen, inclusiu i sostenible. Gran part dels desafiaments globals i locals per a construir un desenvolupament sostenible en el planeta i al nostre país, sense deixar a ningú ni a cap territori arrere, passen per la transformació en i des del nivell local.

L'Administració local té capacitat per a traduir una agenda universal i àmplia en polítiques públiques concretes i tangibles. Aquesta realitat justifica el convenciment que l'acció local és indispensable per a la exitosa implementació de l'Agenda 2030 i per a aconseguir la implicació de la resta d'actors i de la pròpia ciutadania. En aqueix sentit, és necessari continuar enfortint i legitimant el paper estratègic dels Governs locals en la planificació, execució i rendició de comptes com a agents accelerators del desenvolupament de l'Agenda 2030 a Espanya. Tenint en compte que el 95% dels municipis del nostre país té menys de 20.000 habitants, cobra especial rellevància els xicotets municipis, així com l'atenció a les seues característiques i necessitats específiques.

A més dels esforços realitzats per molts ajuntaments, diputacions provincials, capítols i consells insulars, la Federació Espanyola de Municipis i Províncies, en la seua condició d'organització d'àmbit estatal amb major implantació i representació dels Governs locals al nostre país, està desenvolupant accions de coordinació per a vehicular el treball conjunt de cara a promoure la localització de l'Agenda 2030 i una reconstrucció després de la COVID-19 alineada amb els seus principis. Mostra del compromís de les administracions locals amb aquest assumpte, a l'octubre de 2020 es va constituir dins de la pròpia FEMP la Xarxa d'Entitats Locals per a l'Agenda 2030, que pretén afavorir la coordinació d'actuacions en favor de la implementació de l'Agenda 2030 a nivell local. Actualment integra 317 entitats (296 ajuntaments, 18 diputacions provincials, 3 consells i 7 capítols), que representen a un total de 24 milions de persones. Participen de la Xarxa els Governs locals que es comprometen a implementar els ODS de l'Agenda 2030 de manera transversal en les seues polítiques públiques locals i provincials.

Exemples de guies d'implementació de l'Agenda 2030

Com ja s'ha assenyalat, tant els Governs autonòmics com els locals han posat en marxa processos de planificació per a territorialitzar l'Agenda 2030, processos que han contemplat i contemplen la creació d'un marc estratègic i de guies pràctiques d'acompanyament per a implementar l'Agenda.

Amb la finalitat de segellar el compromís amb la localització de l'Agenda 2030, la FEMP ha subscrit un Conveni Marc de Col·laboració amb la Secretària d'Estat d'Agenda 2030, gràcies al qual s'han realitzat diverses accions:

- Una consulta pública per a recollir les visions i contribucions de les entitats locals a l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible 2030.
- Una línia d'ajudes a Governs locals destinada a acompanyar els esforços municipals en matèria d'Agenda 2030.
- L'elaboració de la *Guia per a la Localització de l'Agenda 2030*.

Abans d'entrar en els objectius i contingut d'aquesta Guia, val la pena destacar que els resultats de la consulta pública a entitats locals constaten dues realitats: d'una banda, que hi ha un fort compromís polític dels Governs locals —incloent aquells de menor grandària— de treballar per la implementació de l'Agenda 2030 i, per un altre, costat que el grau de coneixement d'aquesta agenda internacional varia en funció de la grandària dels ajuntaments; així, el 94% de les entitats locals amb menys de 20.000 habitants no coneix l'Agenda, la qual cosa posa de manifest la necessitat de redoblar els esforços per a acostar l'Agenda i els seus principis articuladors per a un desenvolupament sostenible en i des del local a aquells municipis amb menor població que, en la seua majoria, compten amb pocs recursos humans i econòmics i on la guia assumeix, per tant, especial utilitat i rellevància.

La *Guia de localització de l´Agenda 2030*[23] és concebuda com una eina de suport dirigida a representants polítics i personal tècnic d›entitats locals per a facilitar l›articulació de la seua planificació municipal als principis, objectius i metes de l›Agenda i presta especial atenció a les particularitats dels municipis xicotets, insulars i a les àrees en risc de despoblació. Consta de dues parts: la primera se centra en proporcionar informació bàsica, introduint breument les oportunitats que ofereixen l›Agenda 2030 i els ODS als Governs locals i el marc internacional de l›agenda de localització. A més, assenyala les oportunitats que ofereix el marc espanyol descentralitzat per a la construcció de l›agenda multiactor, multinivell i "de baix cap amunt", remarcant la importància de la territorialització i subratllant que: "L›enfocament territorial és per tant clau per a la localització e implementació dels ODS, entenent el territori com un espai complex i dinàmic, modelat per les relacions socials e històriques que es produeixen entre l'heterogeneïtat d'actors que concorren en ell, en constant interacció.

23 Guia completa disponible a; *http://femp.femp.es/files/3580-2498-fichero/Guia_Localizacion_Agenda2030_VF.pdf*

Les segona part de la Guia descriu els passos a seguir per a implementar l'Agenda, agrupant-los en quatre fases, com es veu en la següent figura.

Figura 8: Fases d'implementació de l'Agenda 2030

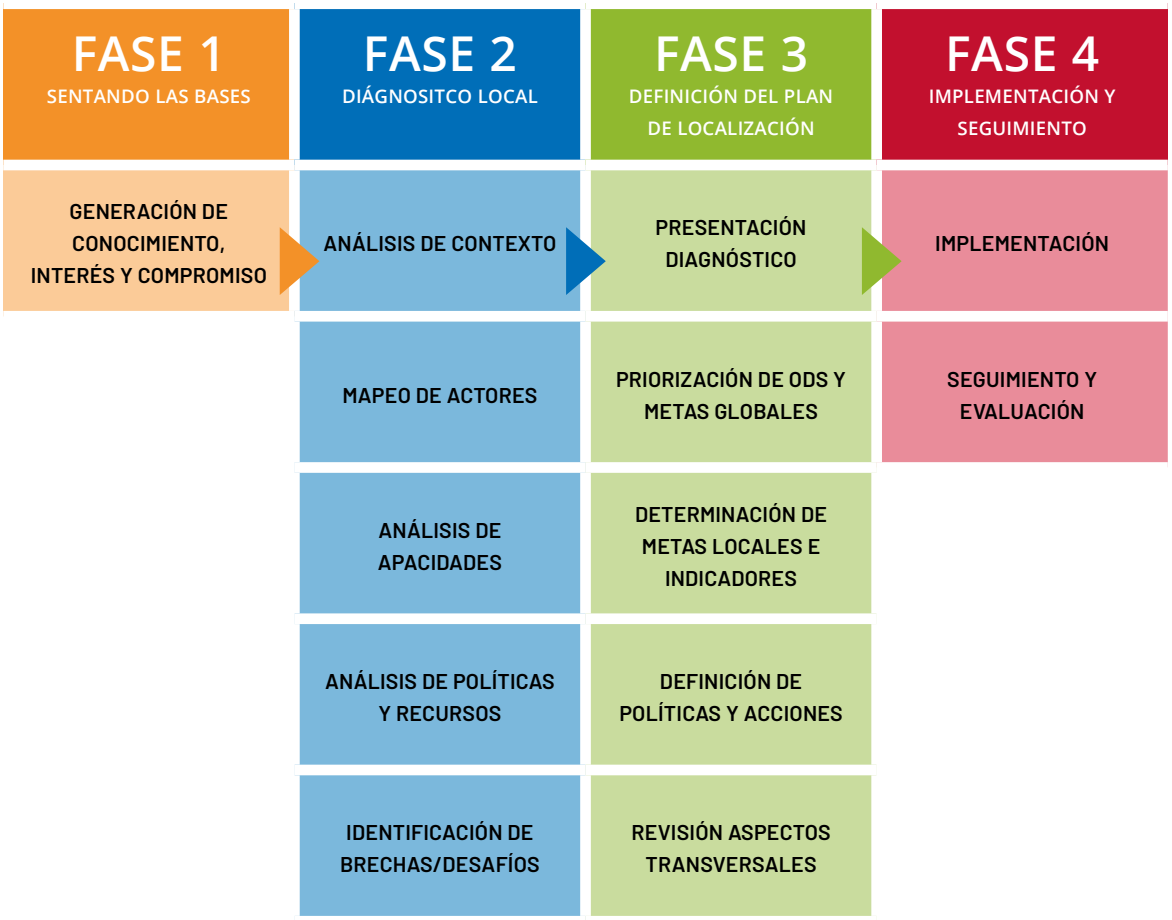

Font: FEMP- Secretaria d'Estat per a l'Agenda 2030. Guia de localització de l'Agenda 2030

Com pot observar-se en la imatge, les quatre fases descriuen un total de 14 passos, que es presenten en forma de fitxes, cadascuna de les quals assenyala els objectius a aconseguir i les tasques específiques que és necessari posar en marxa. Per a facilitar el treball, es proporciona una caixa d'eines i altres experiències ja realitzades per alguns ajuntaments a manera de bones pràctiques; finalment, s'inclouen recomanacions específiques per als municipis xicotets, de muntanya, rurals o insulars.

La Guia, a més, explicita i explica els mecanismes i processos que, de manera transversal, reforcen les diferents fases i permeten que el propi procés de localització siga un procés d'aprenentatge i creació de capacitats i aliances amb els actors locals no públics, com la societat civil, el sector privat o l'àmbit acadèmic. Dins dels processos s'assenyalen dos: el de comunicació i participació. Quant als mecanismes, es destaquen el sistema de governança, la mobilització de recursos i la compra pública sostenible.

La part final del document, denominada caixa d'eines descriu els enfocaments transversals pels quals han de guiar-se els processos d'implementació, com per exemple: l'enfocament basat en drets, l'enfocament d'igualtat de gènere, l'enfocament de reducció de les desigualtats i la vulnerabilitat social.

Finalment, cal esmentar que el format de la Guia permet afrontar el procés com un tot o concentrar-se en aquells apartats que siguen més pertinents, segons el moment del procés de localització en el qual es trobe l'entitat local.

El Govern de Canàries

El Govern de Canàries va iniciar el procés d'implementació a juny de 2018, quan el Parlament va presentar l'Estratègia Canària per a un Desenvolupament Sostenible al Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD). Pretenia ser un primer exercici de localització, amb 294 metes canàries e indicadors territorials associats. Posteriorment, amb la col·laboració del PNUD, es va elaborar la Guia per a la localització dels ODS: la perspectiva del Parlament de Canàries, que no va arribar a ser aprovada, posant així de manifest que corresponia als executius regionals dissenyar el pla d'acció per a la implementació de l'Agenda. A partir d´aquest moment, valent-se del treball previ, en 2020 es va posar en marxa un complex procés participatiu que ha comptat amb grups de treball específics per a joventut, infància, majors, medi ambient, turisme, cultura i sector empresarial i que s'ha plasmat a *l´Agenda Canaria de Desenvolupament Sostenible 2030*[24] (2030 (ACDS 2030). L'últim pas ha sigut l'elaboració de la *Guia per a la Localització, Implementació, Dinamització i Seguiment de l'Agenda 203025,* finalitzada en 2021 i que el propi Executiu defineix com un procés d'adaptació i consecució dels Objectius de Desenvolupament Sostenible que conformen l'Agenda 2030 en els set capítols i en els 88 municipis de la Comunitat Autònoma de Canàries (CAC).

La Guia és el resultat d'un procés col·laboratiu que ha comportat la revisió de la bibliografia existent en matèria de localització de l'Agenda, entrevistes amb la FEMP, amb quasi la totalitat de les CC. AA. i municipis que ja compten amb guies pràctiques de localització. Naix amb l'objectiu de ser una eina d'iniciació en alguns casos i de consolidació en uns altres, en funció del nivell de coneixement de les diferents administracions perquè puguen incorporar els ODS en les polítiques públiques. Resulta d'utilitat per als municipis grans, però especialment per als més xicotets.

S'estructura en huit blocs. La primera part de la guia (blocs 1 a 3), concebut com un recurs didàctic per als municipis amb menors coneixements, repassa el procés de construcció de l'Agenda 2030, subratllant les cinc esferes sobre les quals es construeix i els principis d'universalitat e integralitat (bloc 2), fa un resum del procés d'implementació dut a terme pel Govern de Canàries i destaca els elements fonamentals de la ACDS 2030 (bloc 3). El text assenyala una sèrie d'oportunitats que ofereix el procés d'implementació de l'Agenda 2030, dels quals val la pena destacar tres:

- Posar en marxa el sistema integral de Coherència de Polítiques per al Desenvolupament Sostenible a nivell local, un enfocament que, en si mateix, és una oportunitat per a transformar el cicle de polítiques públiques successives alineat amb el nou paradigma de desenvolupament.

- Enfocar cap al desenvolupament sostenible els plans de recuperació de cada illa i municipi canari posats en marxa arran de la crisi sanitària, social i econòmica deslligada per la pandèmia de COVID-19.

- Trobar noves fonts de finançament per al desenvolupament sostenible local, atraient inversió amb projectes que capten recursos associats al Mecanisme de Recuperació i Resiliència dels fons Next Generation EU[26].

Donar compliment als actuals requisits legals, administratius, financers i ambientals impostos als cabildos i ajuntaments canaris, així com a iniciatives legislatives futures a nivell nacional i regional.

---

24 El text de la ACDS 2030 està disponible a: *https://www.gobiernodecanarias.org/cmsweb/export/sites/agendacanaria2030/galerias/documentos/ACDS-2030-MARCO-Y-ANEXO-ODS-V211130.pdf*

25 Guía completa disponible en: *https://www.gobiernodecanarias.org/cmsgobcan/export/sites/presidencia/Agenda2030/Guia-localizacion-local-Canarias.pdf*

26 Al juliol de 2020, el Consell Europeu va acordar un instrument excepcional de recuperació temporal conegut com *Next Generation EU* (Pròxima Generació UE) dotat amb 750.000 milions d'euros per al conjunt dels Estats membres. El Fons de Recuperació garanteix una resposta europea coordinada amb els Estats membres per a fer front a les conseqüències econòmiques i socials de la pandèmia. *https://www.hacienda.gob.es/es-ES/CDI/Paginas/FondosEuropeos/Fondos-relacionados-COVID/Next-Generation.aspx*

Figura 9: Fases d'implementació de l'Agenda 2030 a nivell insular i municipal

Font: Guia per a la Localització, Implementació, Dinamització i Seguiment de l'Agenda 2030 del Govern de Canàries.

En el bloc 4 es presenten i desenvolupen les quatre fases i 14 passos a seguir per a la definició i implementació de l'Agenda 2030 a nivell insular i municipal des d'una perspectiva pràctica:

Les directrius proposades tenen en compte, encara que no exclusivament, les recomanacions que emanen de dos documents: la *Guia per a la Localització de l'Agenda 2030* de la FEMP i la Secretaria d'Estat per a l'Agenda 2030 i el document metodològic creat pel Fons Andalús de Municipis per a la Solidaritat Internacional per a facilitar la localització dels ODS en els Governs municipals i provincials, sense perdre de vista la necessitat d'anar de la mà dels agents socials i altres entitats locals.

Si bé és cert que des del primer bloc es remarca el protagonisme necessari que han d'assumir les autoritats locals en els processos d'implementació de l'Agenda, el seu lideratge és crucial en la fase 1 i la fase 2, mentre que en la fase 3 i la fase 4, dedicades a la posada en marxa i el seguiment, han d'haver generat el compromís necessari per a anar de la mà amb la resta dels agents locals.

Els 14 passos a seguir són els mínims necessaris per a l'adequada localització de la ACDS 2030 a nivell insular i municipal i no han de dur-se a terme, necessàriament, de manera consecutiva. En el bloc 5 se suggereixen 26 eines per a dur a terme els passos de cada fase i, finalment, el bloc 6 ofereix recursos útils per a dur a terme els passos de cada fase de localització, així com informació a tindre en compte en el disseny del pla d'acció local i en la seua gestió futura per part del cabildo i de l'ajuntament.

Les Guies d'implementació a Euskadi

El Govern d'Euskadi va aprovar en 2018 l´Agenda Euskadi Basque Country 2030[27]. Des de llavors, sota el lideratge d'Acció Exterior de Presidència, han treballat amb tots els nivells de l'Administració: diputacions, l'Associació de Municipis Bascos ((Eudel)[28], la Xarxa Vasca de Municipis Sostenibles i Udalsarea 2030[29]. Assumint el mandat que emana de l'Agenda i els ODS, posa l'accent que no són només aplicables a les Administracions públiques, sinó que insten a tota mena d'entitats i organitzacions a adoptar-los, sempre considerant les seues possibilitats i la seua adaptació al context en el qual desenvolupen la seua activitat. Des del Govern d'Euskadi s'ha promocionat l'elaboració de dues guies: *Com abordar els Objectius de Desenvolupament Sostenible des de l'àmbit local i Com implementar l'Agenda 2030 i contribuir als Objectius de Desenvolupament Sostenible.*

Com abordar els Objectius de Desenvolupament Sostenible des de l'àmbit local

La Xarxa Vasca de Municipis Sostenibles ha demostrat el seu compromís amb l'Agenda 2030 des dels inicis. En 2018 van elaborar l'informe *Contribució de la Xarxa Vasca de Municipis cap a la Sostenibilitat als Objectius de Desenvolupament Sostenible*[30], en el qual analitzen les contribució realitzades prenent com a referència l'any d'aprovació de l'Agenda 2030.

A partir dels resultats de l'informe, des de la Xarxa i sota l'auspici del Govern Vasc, van elaborar la guia *Com abordar els Objectius de Desenvolupament Sostenible des de l'àmbit local*, que pretén facilitar les pautes necessàries (cinc passos) per a l'elaboració d'una Agenda 2030 local a partir de l'adaptació dels ODS i les seues metes al context dels municipis.

A més de desenvolupar aquestos cinc passos necessaris per a implementar l'Agenda, ofereix una adaptació dels Indicadors de Desenvolupament Sostenible al context municipal i una sèrie de pautes per a mesurar la contribució dels municipis als ODS. Segons les recomanacions assenyalades en la guia, una vegada completats els cinc passos, els municipis disposaran d'una Agenda 2030 local i de les eines necessàries per a fer el seguiment, encara que cada municipi abordarà el procés segons les seues necessitats: no sempre serà estrictament necessari començar pel pas 1 i acabar amb el 5, sinó que es podran abordar els passos en un altre ordre o fins i tot parcialment segons les necessitats.

El primer pas proposa mapear l'acció local respecte als ODS com a exercici per a establir com abordar el procés d'elaboració de l'Agenda 2030 local. En aquest moment s´han de tindre en compte les diferents realitats dels municipis segons la seua grandària i els diferents instruments de planificació (de diversa naturalesa i abast) que conviuen en cada municipi, que en molts casos requereixen ser coordinats o, fins i tot, ser integrats en plans de major abast per a garantir una gestió eficaç, tant des del punt de vista dels propis plans com dels mecanismes de coordinació i seguiment que els acompanyen.

El segon pas identifica i presenta en format de taules les 80 metes de referència per als municipis i un resum dels àmbits que aborden aquestes metes per cada ODS. Les 80 metes es classifiquen en dos grups: aquelles que a nivell general ja s'estan abordant i aquelles que poden suposar nous reptes per als municipis.

---

27 Text complet: *https://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/agenda2030/es_def/adjuntos/Agenda_Euskadi_Basque_Country_2030_desarrollo_sostenible.pdf*

28 L'Associació de Municipis Bascos (EUDEL) es va fundar en 1982 amb l'objectiu de defensar l'autonomia municipal i representar els interessos locals davant altres Institucions.

29 Udalsarea 2030 (Xarxa Vasca de Municipis cap a la Sostenibilitat) és el fòrum de coordinació i cooperació que dinamitza les Agendes Locals 21 dels municipis bascos i impulsa l'execució dels Plans d'Acció.

30 Informe complet: *http://www.udalsarea21.net/Publicaciones/Ficha.aspx?IdMenu=892e375d-03bd-44a5-a281-f37a7cbf95dc&Cod=-f8f92000-f21f-4eeb-a8aa-087fd5df56b1&Idioma=es-ES&Tipo=*

El tercer pas aporta recomanacions per a la realització de la formulació estratègica i suggereix un possible Quadre de Comandament Estratègic, derivat del llistat d'indicadors municipals de desenvolupament sostenible inclosos en el pas 2. Una vegada elaborada la planificació estratègica, es passa a la realització d'un pla d'acció d'Agenda 2030 local i al disseny d'un sistema d'indicadors per al seu seguiment (pas quatre).

Finalment, el pas 5 de la Guia se centra en mesurar la contribució dels municipis als ODS. Encara que els indicadors no són l'únic element que permet mesurar la contribució d'un municipi als ODS, partint únicament d'ells ja pot fer-se un primera anàlisi que permeta elaborar i publicar informes voluntaris i comunicar els resultats en el cas que es considere oportú, o com a element per a identificar àrees de millora de la pròpia Agenda 2030 local.

Com implementar l'Agenda 2030 i contribuir als Objectius de Desenvolupament Sostenible

La guia pràctica per a organitzacions vasques *Cómo implementar la Agenda 2030 y contribuir a los Objetivos de Desarrollo Sostenible*[31] és un dels resultats del treball realitzat pel grup pilot impulsat des del Govern Vasc, denominat EUSKADI 2030 GUNEA, integrat per 17 organitzacions que representen a sectors tan diferents com l›educació, el sector industrial, els col·legis professionals, entitats públiques, entitats del tercer sector social o centres tecnològics; entre tots, representen els àmbits econòmic, social i ambiental, amb l›objectiu de promoure l›Agenda 2030 en tots els sectors presents en el teixit social i econòmic d›Euskadi. La guia està dirigida a qualsevol organització vasca, siga pública o privada, xicoteta o de major grandària i de qualsevol sector, però especialment a aquelles que encara no han posat en marxa un procés d›implementació.

S'estructura en dos nivells. El primer proporciona els arguments perquè totes les organitzacions puguen aproximar-se a l'Agenda 2030 i disposar d'una primera visió del que són els ODS. Una vegada que l'organització decideix abordar l'Agenda 2030, aquesta guia pot convertir-se en una eina de suport per a portar avant el procés.

Proporciona huit arguments per a abordar l'Agenda 2030:

01 Fomenta un llenguatge comú, un marc comú de referència i un sentit de pertinença.

02 Permet identificar noves oportunitats, anticipar-se i avançar en àmbits emergents alineats amb l'organització.

03 Ofereix un renovat marc per al desenvolupament sostenible, més compacte, estable i coherent.

04 Millora el posicionament de l'organització.

05 Presenta una oportunitat per a replantejar l'estratègia i fomentar el canvi.

06 Impulsa a comprometre's amb la rendició de comptes i la transparència.

07 Estableix una nova manera d'interaccionar amb grups d'interès i amb la societat.

08 Facilita l'establiment d'aliances.

Així mateix, presenta una preselecció de 84 Metes que, es considera, deurien ser adoptades per totes les organitzacions vasques; d'elles, hi ha 28 metes comunes i 56 metes sectorials (aquestes últimes vinculades al sector, l'activitat i la grandària de cada organització). De les 84 metes només la 11.7 fa referència a les persones d'edat: "Proporcionar accés universal a zones verdes i espais públics segurs, inclusius i accessibles, especialment per a dones, xiquets/as, persones d'edat i persones amb discapacitat".

31 Guía completa: *https://bideoak2.euskadi.eus/2020/11/24/news_65067/GUÍA_PRÁCTICA_PARA_ORGANIZACIONES_VASCAS.pdf*

Igual que de les guies revisades, assenyalen els passos a seguir de manera flexible per a que cada organització aborde el procés d'acord amb els seus mecanismes i plans interns, sempre considerant com una cosa essencial el lideratge i la participació dels qui conformen l'organització. En aquest cas, s'assenyalen tres passos a seguir (figura 10).

Finalment, la guia presenta casos reals de les organitzacions que han contribuït a l'elaboració del document amb la finalitat de donar a conèixer exemples pròxims o d'entitats similars.

Figura 10: Passos a seguir per a alinear l'acció de les organitzacions amb l'Agenda 2030

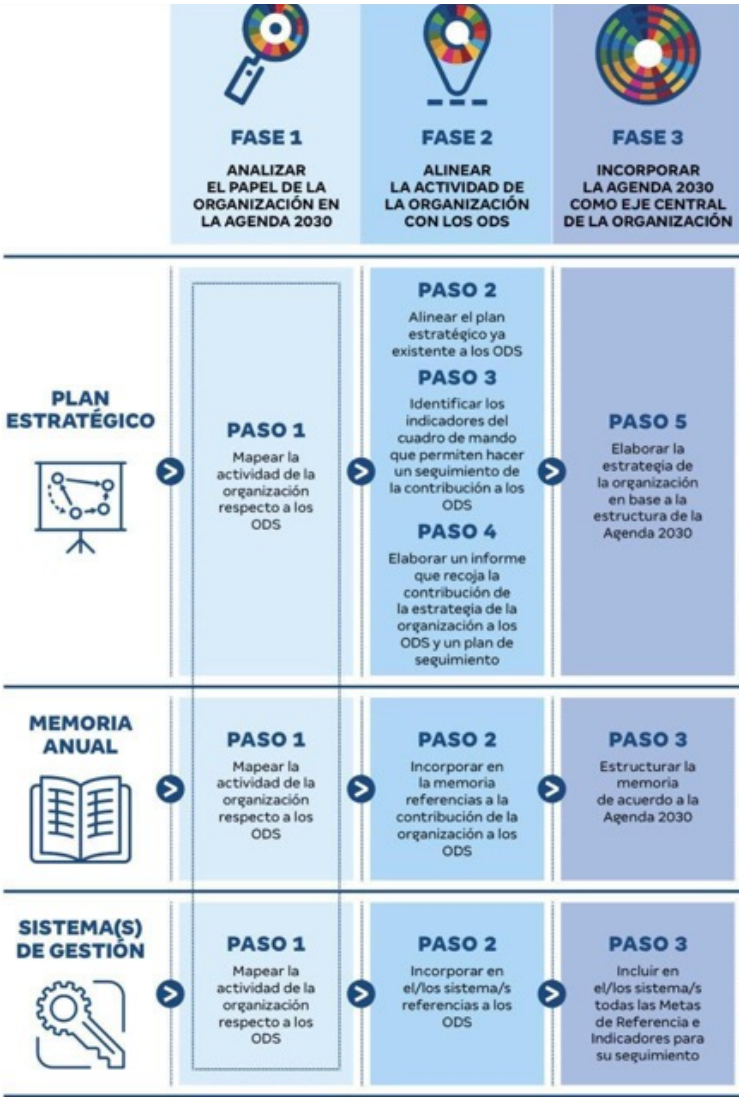

Font: Com implementar l'Agenda 2030 i contribuir als Objectius de Desenvolupament Sostenible (EUSKADI 2030 GUNEA).

Els processos d'implementació de l'Agenda 2030 i les persones majors

Considerant l'objectiu últim d'aquest manual, val la pena assenyalar algunes qüestions. L'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible estableix un pla d'acció universal per a aconseguir el desenvolupament sostenible de manera equilibrada i busca fer realitat els drets humans de totes les persones. Fa un anomenat per a no deixar a ningú arrere i per a garantir que els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) es cumplisquen per a tots els segments de la societat, en totes les edats, amb un enfocament particular en els més vulnerables, grup de persones en el qual inclou a les persones majors. No obstant això, de les 169 metes de desenvolupament sostenible que inclou l'agenda 2030, només un 1,7% d'elles parla de les persones majors i els indicadors per a avaluar-les a penes arriben a un 0,48%, conforme l'avaluació de la presidenta de l'Associació Llatinoamericana de Gerontologia Comunitària (ALGEC), Mónica Roqué, qui adverteix: "Si no hi ha objectius, metes ni indicadors, les polítiques públiques dirigides a aquest sector seran mínimes o inexistents".

Dels marcs estratègics analitzats (encara que de forma molt resumida) i de les guies reportades, es pot concloure que, si bé les persones majors apareixen en els preàmbuls i s'esmenten com a col·lectiu prioritari (en la majoria de casos lligat al concepte i condició de vulnerabilitat), el seu protagonisme es va difuminant i acaba pràcticament desapareixent en els processos d'implementació. Que a l'hora de descriure les guies pràctiques no s'haja dedicat un apartat específic a les persones majors no pot considerar-se un oblit, sinó que és un exemple clar —a excepció de les escasses referències assenyalades— de invisibilització de les persones majors.

El marc de l'Agenda 2030 ofereix possibilitats per a promoure els drets humans de les persones majors, però perquè això siga efectiu és necessari garantir, especialment en els processos de localització (com assenyala Christian Curtis en el document "Les persones majors i l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible: oportunitats i desafiaments". Elaborat en 2017 per a la CEPAL) la desagregació de les dades per edat i produir evidència que les persones majors estan entre els grups que han quedat arrere respecte del compliment d'Objectius i metes rellevants. La plena consideració de les persones majors en la implementació de l'Agenda 2030 requereix de la plena participació de les organitzacions representatives de les persones majors i de les institucions nacionals dirigides a persones majors. Sense aquesta participació, es corre el risc que les persones majors siguen ignorades en el marc de l'Agenda 2030, la qual cosa suposaria l'incompliment, al mateix temps, de les seues promeses d'universalitat, integralitat e interdependència.

/ CAPÍTOL 3

Sinergies de l'Agenda 2030 amb altres agendes internacionals

Des de la seua aprovació en 2015, l'Agenda 2030 s'ha comprés com una "agenda contenidora" d'una sèrie d'agendes polítiques internacionals. No sols quant a aquelles que són explícitament assenyalades, com la Conferència de Parts sobre Canvi Climàtic (COP) o l'Agenda d'Acció d'Addis Abeba (AAAA), sinó per l'estreta relació amb altres acords constituïts en agenda política internacional.

Hi ha dos aspectes de l'Agenda 2030 que són els que fan possible que aquesta siga vista com una agenda contenidora i per tant haja alentat i facilitat nombroses iniciatives per a vincular aquelles altres agendes sectorials o temàtiques amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS). Són la seua ambició i el seu caràcter transformador, que a més s'expliquen mútuament. Durant el procés de construcció de l'Agenda 2030, com es detalla en el Capítol 1 d'aquest Manual, es van considerar diversos escenaris possibles per a una agenda que llavors es denominava provisionalment Agenda Post-2015, atès que l'impuls inicial estava motivat per l'any de finalització de l'Agenda del Mil·lenni conformada pels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM). Entre les diferents possibilitats, es va discutir si la nova agenda hauria de ser una agenda focalitzada en polítiques sectorials i en una selecció de metes específiques dins d'aquelles, a l'estil del focus en la pobresa extrema i als països menys avançats que van suposar els ODM per a la política de cooperació internacional per al desenvolupament. Es van publicar articles i es van produir intensos debats sobre la pertinència de mantindre un nombre reduït d'objectius per a permetre que les polítiques nacionals se centraren a l'uníson en ells, expressant sovint el temor al risc de dispersió que una agenda excessivament àmplia podria suposar.

La història és coneguda, encara que no prou emfatitzada. La Secretaria General de Nacions Unides va apostar per una agenda àmplia i comprehensiva, una vegada que es va assumir l'esborrany emanat de la Cimera de la Terra (Riu +20) en 2012, en el qual ja es prefiguraven els Objectius de Desenvolupament Sostenible. La conseqüència és una Agenda 2030 amb 17 ODS, però el motiu no era un altre que promoure un canvi del paradigma de desenvolupament vigent assumint els límits ambientals cada dia més evidents i dramàtics. En aquest sentit, l'ambició quantitativa resumida en 17 ODS és a penes l'expressió sintètica d'una ambició conceptual i pràctica molt més rellevant, en la mesura en què l'Agenda 2030 aposta per un canvi paradigmàtic portant fins al seu títol la necessitat de transformació: Transformant el nostre món.

Parlar de canvi de paradigma suposa molt més que modificar els discursos i formulacions amb què ens referim als objectius i les metes de la nova agenda. Suposa repensar, revisar i redefinir la mateixa conceptualització del desenvolupament, els fins que persegueix, els mitjans per a aconseguir-los i les unitats de mesura amb què avaluem els seus resultats. Suposa per tant, en l'àmbit de les polítiques públiques, afectar i transformar alguns dels pilars fonamentals sobre els quals s'han construït les mateixes en les últimes dècades, tant pel que fa al seu disseny, com a la seua implementació i la seua avaluació. Suposa també, revisar els mecanismes e instruments amb què s'han fet les tasques de governança global per a resoldre de manera cooperativa els problemes que donen lloc a les polítiques públiques.

En aquest sentit, el canvi de paradigma que propugna l'Agenda 2030 no es comprén com la incorporació d'alguns matisos o aspectes concrets al transcurs actual del quefer polític, sinó que s'origina en la comprensió del desenvolupament com un procés multidimensional, en tant que es reconeix que els aspectes socials, ambientals i econòmics d'aquest procés estan íntimament relacionats i es mostren de manera

interdependent en la realitat. Assumir la multidimensionalitat dels processos de desenvolupament que es desitgen promoure, exigeix pensar en els vincles entre el progrés material i econòmic, les seues conseqüències en la configuració de les societats i els seus impactes en els ecosistemes naturals sobre els quals se suporta la vida. És una apel·lació directa a pensar de manera complexa i sistemàtica com es reprodueixen aquestes dinàmiques pels seus efectes en les persones i en el planeta, i a partir d'aquests, redefinir les problemàtiques i amb elles les estratègies i les polítiques per a tractar de solucionar-les. Encara que ja s'ha al·ludit a això en el capítol 1 de forma més extensa, entendre aquesta apel·lació a les complexes dinàmiques del desenvolupament de l'Agenda 2030 resulta fonamental per a comprendre l'abast de les seues sinergies amb altres agendes internacionals.

En definitiva, l'Agenda 2030 constitueix un ambiciós crit d'atenció a canviar múltiples aspectes de l'acció política i dels resultats que han de perseguir-se amb aquesta. Ací precisament resideix el seu enorme potencial inspirador i la seua capacitat per a orientar les revisions dels actuals models de desenvolupament, així com de les actuals polítiques amb què es promouen. El ventall de possibles anàlisis de sinergies, de revisions de plans i acords polítics amb l'Agenda 2030 és tan ampli com polítiques públiques o objectius siguen plantejats.

Com moltes altres agendes polítiques internacionals, és en aquest marc en el qual es relacionen i analitzen les sinergies de l'agenda política sobre l'envelliment amb l'Agenda 2030. Per a això, el manual es deté a subratllar el caràcter holístic i multidimensional del paradigma de desenvolupament sostenible propugnat per l'Agenda 2030 per a, a continuació, analitzar els vincles amb l'enfocament de Drets Humans i l'estratègia realitzada per al Dècada de l'Envelliment Saludable 2020-2030.

Caràcter holístic i multidimensional del paradigma de desenvolupament sostenible

L'Agenda 2030 ha posat sobre la taula de tots els actors polítics i socials una apel·lació directa a transformar l'actual model de desenvolupament, assenyalant la necessitat de transitar cap a pràctiques multidimensionals que promoguen de manera consistent el progrés de les societats tenint en compte els límits ambientals i posant en el centre la reproducció de la vida, en totes les seues manifestacions. El desafiament és d'enormes proporcions perquè part d'una crítica profunda a la forma en què s'ha concebut i s'ha reproduït el desenvolupament fins als nostres dies, amb dramàtiques conseqüències en termes de desbordament dels cicles naturals planetaris i desigualtats.

La dificultat per a establir amb claredat quins són els aspectes de l'actual model de desenvolupament que ha generat aquest tipus de problemàtiques requereix de nombrosos estudis en els quals han d'intervindre múltiples disciplines. L'Agenda 2030, per la mena de declaració que vol ser, no pot detindre's a desxifrar quins són els elements concrets sobre els quals és precís i urgent emprendre les transicions de models i pràctiques, per la qual cosa es limita a apel·lar de manera general però molt emfatitzada i explícita al canvi de paradigma. No pot obviar-se que després d'aquestes qüestions es troben nombrosos conflictes polítics entre països i entre altres actors amb interessos divergents, motiu pel qual seria pràcticament impossible aconseguir un consens amb aquest nivell de detall. Aquesta mateixa dificultat explica per què les metes dedicades als mitjans d'implementació es presenten de manera més general i menys precisa que la resta de metes contingudes en la declaració.

Per tot això, l'Agenda 2030 no té sentit si no es comprén com una agenda contenidora, ja que no segueix la lògica lineal de descriure un objectiu i les seues metes e incorporar les mesures i accions concretes a dur a terme per a aconseguir-les, sinó que apel·la a una sèrie de principis generals que haurien de constituir principis inspiradors per a la revisió i redefinició de qualsevol política pública. Des de la seua aprovació, diferents programes i organismes de les Nacions Unides han vingut insistint en aquest conjunt de principis per a l'adequada comprensió de l'Agenda 2030 i per a desplegar la seua influència en la posada en marxa de transicions polítiques que cristal·litzen en el nou paradigma de desenvolupament sostenible.

Efectivament, hi ha nombrosa literatura que, a partir de l'aprovació de l'Agenda 2030, ha tractat de llançar llum sobre quins són els elements principals del canvi de paradigma que es propugna o, dit d'una

altra forma, quins són els vectors fonamentals sobre els quals fer bascular les transformacions. Com ja s'ha dit, el caràcter transformador del nou paradigma i el caràcter holístic i ambiciós de l'Agenda 2030 són dues cares de la mateixa moneda:

> "[...] per a aconseguir els canvis transformadors que fan falta: cal invertir o modificar urgentment les polítiques que oposen obstacles i ampliar amb celeritat l'escala dels avanços recents que promouen els Objectius de manera holística".[32]

Per a això, el propi informe suggereix prendre en consideració una sèrie de sis punts de partida i un conjunt de quatre àmbits d'acció, no sense abans cridar l'atenció que no han de ser compresos com a punts de partida per a implementar l'Agenda 2030, sinó més aviat, per a orientar les transformacions dels sistemes subjacents, és a dir, les transformacions d'aquells elements del model de desenvolupament actual que ja han mostrat els seus límits i contradiccions. Una vegada més, s'insisteix que és més rellevant comprendre el conjunt i per tant les interrelacions entre uns principis i altres, que pensar a iniciar el camí per separat en cadascun d'ells:

> "[...] si no es presta atenció a les interrelacions que són intrínseques a aquestos punts de partida i que afecten a més d'un —per exemple, si se centra l'atenció en cada Objectiu i meta per separat—, es faria perillar els avanços en múltiples elements de l'Agenda 2030".[33]

Figura 11: Punts de partida i àmbits d'acció/mecanismes per a implementar l'Agenda 2030

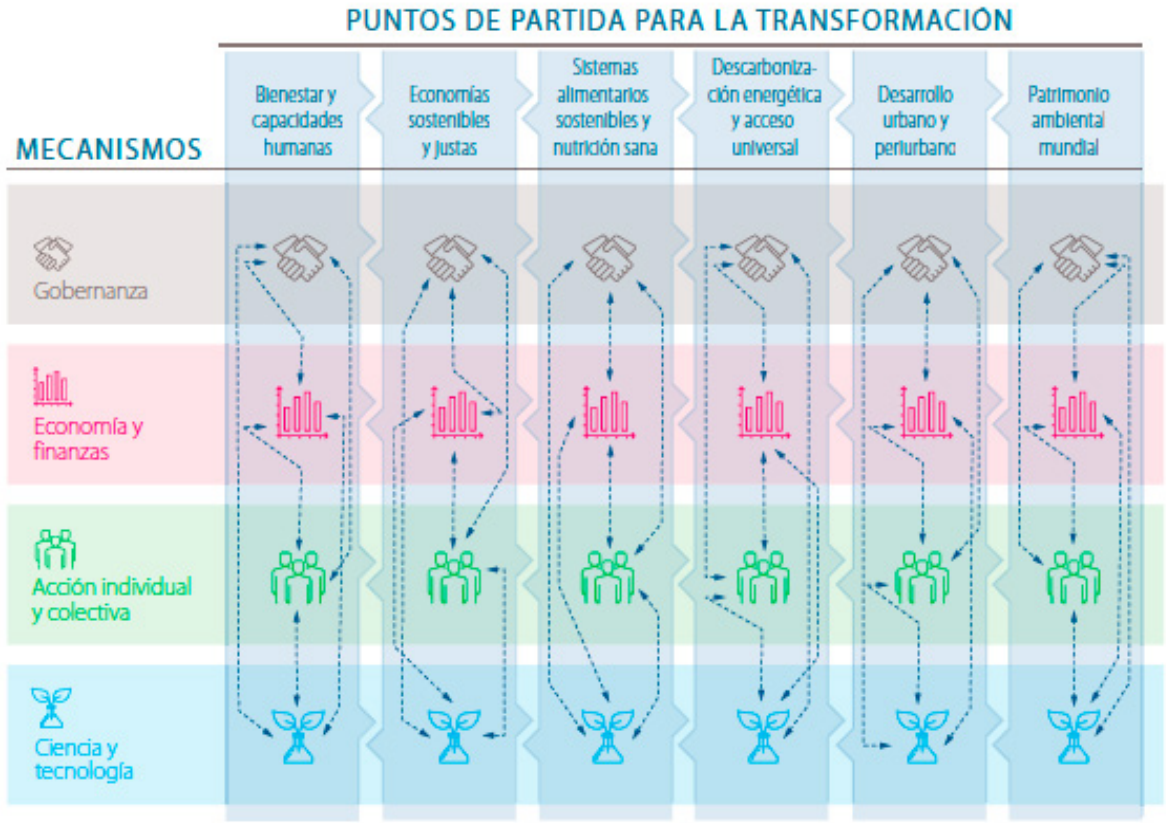

Font: Informe Mundial sobre Desenvolupament Sostenible (Nacions Unides, 2019).

32 Nacions Unides (2019) *Inform Mundial sobre Desenvolupament Sostenible,* p.XX.

33 Ídem, p. XXI.

D'altra banda, els denominats àmbits d'acció o mecanismes es relacionen amb els mitjans d'implementació de l'Agenda 2030, en tant que cadascun pot contribuir al canvi sistèmic que es persegueix, encara que únicament a través de combinacions virtuoses dels quatre àmbits segons el context serà possible aconseguir les transformacions necessàries per a equilibrar les dimensions del desenvolupament sostenible i complir l'Agenda 2030 aconseguint les transformacions preteses.

En definitiva, l'Agenda 2030 amb la seua apel·lació al canvi de paradigma del model de desenvolupament, no pot limitar-se a tractar d'afavorir canvis graduals, sinó que exigeix un enfocament transformador que aconseguisca superar els conflictes entre ODS i actors amb diversos interessos i, així, arribe a promoure polítiques públiques renovades que siguen coherents entre si i oferisquen efectes i resultats inequívocs en el nou marc d'equitat, sostenibilitat i benestar per a totes les persones.

> "L'Agenda 2030 és més que la suma d'Objectius, metes e indicadors mesurables. És tant una orientació normativa com una guia per a l'acció que ajuda a definir prioritats de desenvolupament sostenible, treballar per a complir-les i crear coherència entre polítiques i sectors, en tots els contextos: local, regional, nacional, transnacional i mundial. Si bé indiquen un pla d'acció general, els sis punts de partida i els quatre mecanismes impulsors proposats en l'Informe Mundial sobre el Desenvolupament Sostenible no cobreixen exhaustivament totes les dificultats que es plantegen per a aconseguir l'Agenda 2030. Els punts de partida i els mecanismes impulsors haurien de prendre's més aviat com a referència que oriente als països i a tots els agents en les seues pròpies estratègies d'implementació per a l'assoliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible segons el context i en la seua avaluació dels conflictes entre els diferents Objectius que se subratllen en l´informe".[34]

Siga com siga el dispositiu amb què es vulga interpretar el caràcter transformador de l'Agenda 2030 i els ODS, exigeix fer-se càrrec del caràcter multidimensional dels processos de desenvolupament sostenible als quals s'aspira en la declaració. Aquesta multidimensionalitat tan sols pot comprendre's, conceptualitzar-se i concretar-se en la pràctica mitjançant l'anàlisi de les dinàmiques que interaccionen entre si per a reproduir determinats efectes en els processos de desenvolupament. Ací resideix el principal desafiament que l'Agenda 2030 posa davant Governs i actors múltiples en tots els territoris. De la mateixa forma, aquesta visió comprehensiva i holística dels ODS constitueix el principal potencial inspirador per a la renovació dels enfocaments de política pública en qualsevol de les àrees a les quals es dediquen els esforços de les administracions.

Tot l'anterior indica que les sinergies entre l'Agenda 2030 i altres agendes polítiques constituïdes poden, a més de servir com a legitimadors d'aquestes agendes per la seua convergència amb l'Agenda 2030, servir d'inspiració per a realitzar una revisió de les mateixes en clau holística i multidimensional dels seus propòsits, és a dir, orientar les transformacions en aquesta matèria.

Per al cas que ocupa a aquest manual, les polítiques d'envelliment actiu, és convenient detindre's en l'exposició de sinergies amb l'agenda internacional de Drets Humans, així com atendre les anàlisis de convergències amb la Dècada de l'Envelliment Saludable, qüestions que s'aborden a continuació.

Anàlisi de l'Agenda 2030 des de la perspectiva dels Drets Humans

L'Agenda 2030 és susceptible d'interpretar-se a partir de diversos enfocaments. Un pilar fonamental per a que les transformacions preteses s'orienten cap a un paradigma de desenvolupament sostenible renovat és la qüestió que aporta la perspectiva dels Drets Humans (DD. HH.) a la visió de les societats que desitgem construir. Un futur projectat sobre l'aspiració de l'extensió dels DD. HH. a totes les persones, independentment del seu origen, raça o condició, suposa una expectativa sobre les societats molt diferent a altres visions que descansen en altres característiques, com l'accés a béns i serveis en funció de la capacitat adquisitiva o similars. En aquest sentit, és difícil imaginar resultats en matèria de progrés multidimensional que no estiguen basats en l'aplicació i extensió dels DD.HH.

34 Ídem. p.XXXV.

Els principis que emanen de l'Agenda 2030 semblen inequívocs en aquest sentit, ja que amb freqüència se subratlla la universalitat, la integralitat o l'orientació transformadora de la mateixa com a elements fonamentals. Aquests principis constitueixen un marc per a l'acció política determinant que troba la seua millor expressió en l'aplicació dels DD.HH.

Taula 8: Principis generals emanats dels ODS[35]

¿En qué son diferentes los ODS?

Son Universales: Mientras que los ODM se aplicaban únicamente a los denominados "países en desarrollo", los ODS constituyen un marco de referencia verdaderamente universal y se aplicarán a todos los países. En la senda del desarrollo sostenible, todos los países tienen tareas pendientes y todos se enfrentan a retos tanto comunes como individuales en la consecución de las múltiples dimensiones del desarrollo sostenible resumidas en los ODS.

Son transformadores: En su condición de programa para "*la gente, el planeta, la prosperidad, la paz y las iniciativas conjuntas*", la Agenda 2030 ofrece un cambio de paradigma en relación con el modelo tradicional de desarrollo. La Agenda 2030 proporciona una visión transformadora para un desarrollo sostenible centrado en las personas y el planeta, basado en los derechos humanos, y consciente de las diferencias de género, que trasciende la estrecha perspectiva de los ODM.

Son generales: Junto con una amplia gama de objetivos sociales, económicos y medioambientales, la Agenda 2030 promete "*sociedades más pacíficas, justas e integradoras, libres del miedo y la violencia*" con especial atención a la gobernanza democrática, el Estado de derecho, el acceso a la justicia y la seguridad personal (ODS 16), así como un contexto internacional propicio (ODS 17 y en todo el conjunto de la Agenda). Por consiguiente, la Agenda 2030 abarca temas relacionados con todos los derechos humanos, incluidos los derechos económicos, civiles, culturales, políticos y sociales, así como el derecho al desarrollo.

Son integradores: La nueva Agenda trata de que nadie quede rezagado y contempla "*un mundo de respeto universal hacia la igualdad y la no discriminación*" entre los países y en el interior de estos, incluso en lo tocante a la igualdad de género, mediante la confirmación de la responsabilidad de todos los Estados de "*respetar, proteger y promover los derechos humanos, sin distinción alguna de raza, color, sexo, idioma, religión, opinión política o de otro tipo, origen nacional o social, propiedad, nacimiento, discapacidad o cualquier otra condición.*"

Font: Oficina de l´Alt Comissionat de Nacions Unides per els Drets Humans.

Com a elements inspiradors per a qualsevol política pública a partir de la comprensió d'un nou paradigma des d'una visió global, procedeix veure amb una mica més detenidament quin significat tenen alguns d'aquests principis i el seu vincle amb l'agenda internacional dels DD.HH.

La *Universalitat, Integralitat, Globalitat i transformació* que propugna l'Agenda 2030 no sols té una immediata relació amb el principi general de no discriminació que ha quedat molt ben expressat amb el lema adoptat per Nacions Unides per a subratllar aquest aspecte de l'Agenda: *no deixar a ningú arrere*. A més, aquest caràcter universal de l'Agenda 2030 suposa una ruptura amb visions del desenvolupament que servien per a dividir al món entre països *desenvolupats* i *països encara per desenvolupar-se.*

> "De conformitat amb la promesa de l'Agenda 2030 que ningú quede arrere, les tasques de supervisió han d'avaluar els progressos lograts en la consecució de resultats per a tota la població. A aquest efecte caldrà disposar d'estadístiques desglossades que mostren clarament la situació dels grups més desfavorits i dels afectats per la discriminació. Per a respondre a aquest desafiament en matèria de dades i als riscos i oportunitats que comporta, serà indispensable aplicar, enfocaments basats en els drets humans a la labor de compilació de dades i anàlisi estadístic. El seguiment haurà de centrar-se en la reducció progressiva de les desigualtats al llarg del temps en els plans local, nacional, regional i mundial, i hauran d'enfortir-se els vincles amb els mecanismes internacionals de drets humans".[36]

35 Oficina de l'Alt Comissionat de Nacions Unides per als Drets Humans.

https://www.ohchr.org/SP/Issues/SDGS/Pages/The2030Agenda.aspx

36 Ídem, *www.ohchr.org*

La incorporació de la multidimensionalitat dels processos de desenvolupament i el seu correlat en forma de sostres ambientals han posat de manifest que els països i societats més enriquides han aconseguit el seu estatus mitjançant l'acaparament d'emissions nocives i efectes ambientals desastrosos molt per damunt del que els correspondria. És a dir, l'Agenda 2030 i el seu nou paradigma serveixen per a cridar l'atenció i afirmar que en l'actualitat cap país està adequadament desenvolupat, entenent per adequadament que cap país aconsegueix oferir estàndards socials i de drets suficients sense traspassar els límits o sostres ambientals. En aquesta consideració es batega una esmena a la totalitat dels resultats obtinguts per les anomenades polítiques de desenvolupament en les últimes dècades, que han allunyat els criteris de benestar social, personal i mitjà ambiental per a encimbellar criteris de creixement econòmic mesurat en termes monetaris sobre qualsevol altra consideració. En aquest sentit, la universalitat de l'Agenda 2030 constitueix una ruptura amb la divisió del món entre països del Nord i països del Sud, acabant amb un imaginari molt consistent i determinant en la configuració de les relacions polítiques internacionals durant les últimes cinc o sis dècades.

Una de les principals conclusions d'aquesta ruptura és l'apel·lació a tots els Governs de tots els països, i de tots els nivells de descentralització de l'Administració a revisar les seues polítiques per a contribuir a les transformacions. Després de l'aprovació de l'Agenda 2030 ja no s'entén com antany que només els països i regions amb nivells de desenvolupament més baixos hagen d'esforçar-se per a aconseguir els nivells més alts. Ara, en canvi, cada Govern de cada país ha d'interpretar quins són els seus dèficits respecte del nou paradigma de desenvolupament enunciat en forma de metes i realitzar transformacions de manera que puguen ser resolts. El mateix s'aplica a Governs autonòmics o locals.

No obstant això, la qüestió no es limita a l'agregat d'esforços que cada Govern puga realitzar. La necessitat d'adoptar una mirada comprehensiva i holística dels processos de desenvolupament exigeix traduir de manera concreta les responsabilitats que les accions polítiques tenen per al conjunt. Els assumptes continguts en l'Agenda 2030 reflecteixen problemàtiques de caràcter transnacional i marcades per les interdependències. En conseqüència, han de combinar-se dues mirades: la més tradicional cap al territori i les persones administrades i una altra més nova, que observa i té en compte els efectes e impactes de les accions polítiques en altres territoris, en persones que estan fora de les fronteres administratives amb què es regeixen els marcs de competències i, en últim terme, en les generacions que estan per vindre. En el llenguatge tècnic e institucional, ha d'adoptar-se com a exigència l'anàlisi de les interaccions entre les dimensions dels processos de desenvolupament (social, ambiental, econòmica, política i cultural), no sols *ací i ara*, sinó combinant-la amb l'anàlisi dels efectes *en qualsevol part* i *en el llarg termini.*

En resum, si les problemàtiques es mostren interdependents i les seues causes sovint remeten a dinàmiques transnacionals, les solucions han de ser igualment multidimensionals, col·lectives i respondre a una mirada cosmopolita. Ací resideix el potencial de l'enfocament que reuneix la mirada local sobre el territori i la mirada sobre les responsabilitats conjuntes. Aquesta combinació s'ha popularitzat amb el nom *enfoque glocal.*

El marc general que impulsa l'Agenda 2030 abarca temes relacionats amb tots els drets humans, inclosos els drets econòmics, civils, culturals, polítics i socials, així com el dret al desenvolupament. L'acció de revisió de les polítiques públiques haurà de centrar-se en aconseguir resultats en la reducció progressiva de les desigualtats al llarg del temps en els plans local, nacional, regional i mundial, i hauran d'enfortir-se els vincles amb els mecanismes internacionals de drets humans. En aquest sentit és recomanable disposar d'informació suficient sobre les vinculacions que existeixen entre les propostes de l'Agenda 2030 i els ODS i l'actual marc de legislació internacional de DD. HH. Referent a això, el Consell de DD. HH. de Nacions Unides ha elaborat material d'enorme utilitat, un resum del qual s'incorpora com a Annex 2: Drets Humans relacionats amb els ODS.[37]

L'adopció d'aquest marc de relació entre l'Agenda 2030 i els DD.HH. comporta algunes conseqüències que poden ser inspiradores per a les polítiques públiques en general i que resumim a continuació, seguint essencialment les propostes realitzades en 2016 per la presidència del Consell de DD.HH. de les Naci-

37 Disponible en anglés.

ons Unides davant el Foro Polític d´Alt Nivell[38], constituït en el ECOSOC com a principal òrgan per a la coordinació i el seguiment de l'Agenda 2030. Aquesta sèrie de propostes i recomanacions de política no suposa cap consens polític sobre aquest tema, qüestió que s'haurà de dilucidar al llarg del temps i a l'interior de cada societat i Govern. Com ja s'ha dit, l'Agenda 2030 requereix d'una constant interpretació política que guie la seua implementació.

1. Avaluar la situació en relació al principi de "no deixar a ningú enrrere": lluita contra les desigualtats i la discriminació en el foc de la acció política

L'imperatiu de reduir les desigualtats i combatre la discriminació que conté l'Agenda 2030 permea a tots els ODS. Els ODS dedicats específicament a aquesta qüestió (5, 10 i 16) incorporen metes específiques, encara que en tots ells han de desagregar-se dades de manera que es puguen comprovar els resultats en les poblacions i grups més vulnerables. Existeix una convergència molt forta entre l'aposta per reduir la desigualtat i posar fi a la discriminació de l'Agenda 2030 i l'enfocament de DD.HH. L'Agenda 2030 emfatitza les responsabilitats de tots els Estats de respectar, protegir i promoure els DD. HH. i les llibertats fonamentals, sense distinció de cap mena per raça, color, sexe, llenguatge, religió, opinió política, origen social o nacional, propietat, naixement, discapacitat o qualsevol altra causa. Posar el focus en les persones com a subjectes de drets i les corresponents responsabilitats en els portadors de deures de complir aquests drets constitueix una perspectiva clarament diferenciada d'aquelles que consideren a les persones agraciades com a receptores de serveis.

L'Agenda 2030 apel·la a aconseguir la igualtat formal (tractar a totes les persones d'igual manera sota la llei) i substantiva, tant d'oportunitats com de resultats, exactament com tracta de fer la llei internacional de DD. HH., particularment considerant el deure d'empoderar als qui són més vulnerables. Això inclou a tots els xiquets i xiquetes, joves, persones amb discapacitats, persones vivint amb VIH, persones majors, indígenes, persones refugiades i desplaçades internes i migrants. En aquest sentit, tan necessari és el tracte legal igual com assegurar les mesures de discriminació positiva per a combatre les causes múltiples e interseccionals de la discriminació que afecten generalment els grups més vulnerables.

L'Agenda 2030 considera que la reducció de desigualtats ha de realitzar-se en l'àmbit de les oportunitats i resultats en termes d'accés a serveis socials i recursos econòmics. Més encara, el compromís exposat en l'Agenda en termes de *sòl de protecció social* reflecteix i reforça les obligacions dels Estats de garantir aqueixos nivells mínims de drets socials i econòmics dedicant el *màxim de recursos disponibles* a això. Inclou, sense gènere de dubtes, la reducció de les desigualtats en termes d'ingressos i riquesa (tant entre països com a l'interior de cada país), desigualtats que s'identifiquen com una de les principals amenaces i obstacles a l'èxit dels ODS.

2. Aprenentatges i recomanacions generals per a "no deixar a ningú arrere"

La revisió de les polítiques que suggereix l'enfocament de Drets Humans posa l'accent a evitar aquelles decisions polítiques que no tenen en compte els drets dels més marginats i vulnerables. Per a això, el Consell de DD.HH. de les Nacions Unides suggereix:

ADOPTAR I COMPLIR LLEIS, POLÍTIQUES I PLANS ESPECÍFICS PER A COMBATRE LA DISCRIMINACIÓ

La idea és adoptar una legislació comprehensiva contra la discriminació que hauria de ser conforme als estàndards de DD. HH. regionals e internacionals i que combata la discriminació tant legal com en la pràctica promovent la igualtat tant d'oportunitats com de resultats. Ha de contemplar mesures positives i actives no sols sobre els símptomes sinó sobre les causes de la discriminació (com per exemple sistemes de quotes) i garantir la participació efectiva dels grups vulnerables en la vida pública.

38 https://www.ohchr.org/Documents/Issues/MDGs/Post2015/Contribution2016HLPF.pdf

PROMOURE L'ACCÉS A LA JUSTÍCIA

Per a reduir les desigualtats és crucial proveir l'accés formal al sistema de justícia. Més enllà també es requereixen mesures per a reduir les barreres socials, econòmiques i culturals que limiten aquest accés en la pràctica.

PROMOURE EDUCACIÓ EN DD. HH. CONTRA ELS PREJUDICIS I ELS ESTEREOTIPS NOCIUS

Sovint els prejudicis i estereotips estan incrustats profundament en les relacions comunitàries i personals. L'educació en DD. HH. pot contribuir directament a previndre conflictes i abusos i violacions de DD. HH. reforçant la participació en els processos democràtics i a construir societats basades en el respecte als éssers humans sense distinció de cap mena.

PROMOURE LA PARTICIPACIÓ COMPLETA I EFECTIVA EN TERMES D'IGUALTAT

Els més vulnerables solen veure afectat el seu dret a la participació en els assumptes polítics i públics. A més d'una regulació antidiscriminació d'aquesta participació, els subjectes de drets han de ser empoderats per a aconseguir articular la reclamació dels seus drets.

ASSEGURAR L'ACCÉS A LA SALUT I L'EDUCACIÓ I A ALTRES SERVEIS BÀSICS PER A TOTES LES PERSONES

L'objecte principal i irrenunciable de les polítiques públiques és assegurar l'accés als serveis socials bàsics mitjançant l'establiment de serveis accessibles, assequibles i de qualitat que siguen avaluats pels seus resultats.

ESTABLIR SÒLS DE PROTECCIÓ SOCIAL UNIVERSAL I PROMOURE CONDICIONS DE VIDA ADEQUADES

Els plans que estableixen sòls de protecció social universal han de constituir una línia de base, perquè tenen el potencial de facilitar el gaudi dels drets econòmics, socials i culturals i de reduir la pobresa i la desigualtat.

PROMOURE LA IMPLICACIÓ RESPONSABLE DEL SECTOR PRIVAT EN LA IMPLEMENTACIÓ DE L'AGENDA 2030

Els grups marginats són particularment vulnerables als abusos de DD.HH. lligats a activitats de negoci empresarial. És imprescindible implementar el marc desenvolupat per Nacions Unides en els Principis Orientadors de DD.HH. per a les empreses. Aquests s'apliquen en els règims de contractació, relacions entre inversions i persones, tractant de previndre i respondre als riscos d'impactes adversos sobre els DD.HH. vinculats a l'activitat de negocis. Els Estats han de fer passos per a implementar aquests principis elaborant plans nacionals específics i parant atenció particular a l'acció de les empreses transnacionals i els impactes que generen en els DD.HH.

3. Recomanacions de polítiques per a accelerar el progrés per aquells en risc de quedar-se arrere

- Adoptar la lent de "no deixar a ningú arrere" en les avaluacions i revisions de polítiques.
- Reafirmar la importància de la Declaració de Drets Humans així com altres instruments legals internacionals relatius als DD.HH., emfatitzant la responsabilitat i obligació dels Estats de respectar, protegir i promoure.

- Adoptar i implementar lleis, polítiques i regulacions així com estratègies que promoguen la igualtat i la no discriminació conforme als estàndards regionals i internacionals.
- Proveir protecció contra la discriminació directa i indirecta en la llei i en la pràctica, promovent la igualtat tant en termes d'oportunitats com de resultats.
- Adoptar mesures positives enfocades en les persones més vulnerables, mitjançant quotes, esquemes de resposta als problemes estructurals i a les múltiples e interseccionals formes de discriminació per a assegurar la igualtat formal i substantiva.
- Crear institucions i mecanismes adequats per a promoure la rendició de comptes socials e informar sobre els patrons de discriminació.
- Proveir accés al sistema de justícia i posar en marxa mesures per a reduir les barreres socials, econòmiques i culturals que minen aquest accés dels grups més vulnerables.
- Utilitzar l'educació en DD. HH. i les iniciatives de sensibilització com a vehicles per a respondre a les discriminacions.
- Assegurar la completa, efectiva e igual participació de totes les persones en els assumptes polítics i públics.
- Combatre les tendències actuals d'estrenyiment de l'espai perquè la societat civil duga a terme les seues accions d'investigació i persecució de les violacions i amenaces als DD. HH.
- Reafirmar que el canvi climàtic és una preocupació i amenaça comun a a la humanitat, i que els països han de prendre part en les respostes globals a aquesta qüestió.
- Desenvolupar metodologies i eines per a millorar el seguiment i l'avaluació sistemàtiques per a combatre les múltiples e interseccionals causes de discriminació.
- Reconéixer que la igualtat de gènere és essencial per a aconseguir resultats en el marc del nou paradigma propugnat.

Sinergies amb la Dècada de l'Envelliment Saludable 2020-2030

Com s'ha vist, l'enfocament basat en DD. HH. ofereix un marc d'interpretació de l'Agenda 2030 i del nou paradigma de desenvolupament que suggereix d'enorme importància. La consideració de les persones com a subjectes de dret constitueix un punt de partida fonamental per a iniciar una anàlisi de les sinergies de l'Agenda 2030 amb les polítiques d'envelliment actiu i saludable.

Aquest anàlisi ha sigut desenvolupat inicialment per l'Organització Mundial de la Salut (OMS) en promoure la Dècada de l'Envelliment Saludable 2020-2030[39]. Aquesta proposta ofereix una alineació de les polítiques d'envelliment saludable amb l'Agenda 2030 i aspira a constituir una inspiració per al desenvolupament de la mateixa en relació a l'envelliment, entés com a fenomen demogràfic global amb múltiples conseqüències ecològiques, econòmiques, socials i polítiques. L'Agenda 2030, en la seua formulació aprovada en 2015, inclou únicament algunes metes en les quals s'esmenta les persones majors (en el ODS 2, relatiu a l'erradicació de la fam, la meta 2.2 planteja posar fi a la malnutrició tenint en compte —entre altres— a les persones d'edat i en el ODS 11, dedicat a ciutats i assentaments humans inclusius, segurs, resilients i sostenibles, les metes 11.2 i 11.7 relatives a sistemes de transport i accés a zones verdes i espais públics segurs, se citen expressament com a destinatàries, entre altres, a les persones d'edat.

39 https://www.who.int/es/initiatives/decade-of-healthy-ageing

Aquest manual no sols subratlla aqueixos esments mínims existents en la declaració de l'Agenda 2030, sinó que pretén realitzar una revisió més àmplia de les sinergies existents entre el nou paradigma proposat per l'Agenda 2030 i les polítiques d'envelliment saludable, oferint amb això una eina conceptual i estratègica pràctica. L'OMS ha subratllat la importància d'aquesta convergència entre agendes en assenyalar expressament que el compromís amb els ODS significa un compromís amb "la promoció de l'envelliment saludable" i amb la "adopció de mesures concertades per a formular polítiques basades en l'evidència de tots els sectors que enforteixen les capacitats de les persones majors". Recordem la rellevància que per a això té l'adopció de l'enfocament basat en DD. HH. centrat en el grup de persones majors com a subjectes de drets. D'especial importància és comprendre com l´edadisme constitueix un factor de discriminació crucial en la consideració de les persones majors, tal com diu l'OMS:

> "L´edadisme sorgeix quan l'edat s'utilitza per a categoritzar i dividir a les persones per atributs que ocasionen mal, desavantatge o injustícia, i menyscaben la solidaritat intergeneracional".[40]

En aquest sentit, la Dècada de l'Envelliment Saludable (DES) adopta un enfocament basat en DD. HH., reconeixent la universalitat, inalienabilitat e indivisibilitat d'aquests drets que corresponen a tota persona, sense distincions de cap mena, i que inclouen els drets al gaudi del més alt nivell possible de salut física i mental; a un nivell de vida adequat; a l'educació; a no patir explotació, violència o abús; a viure en comunitat, i a participar en la vida pública, política i cultural.

L'esmentat text de la DES constitueix el segon pla d'acció global de l'estratègia de l'OMS sobre envelliment i salut, que desenvolupa el Pla d'Acció Internacional de Madrid sobre Envelliment de Nacions Unides (2002)[41], en aquest cas ajustant-se al calendari establit per l'Agenda 2030 i els ODS. L'ancoratge estratègic de la Dècada és l'Estratègia mundial sobre envelliment i la salut (2016-2030)[42] elaborada a partir de processos de consulta amplis. Aquesta estratègia preveu l'adopció d'un enfocament multisectorial per a establir l'envelliment saludable com un marc que abaste tota la vida, a fi de fomentar una vida més llarga i saludable. Pretén donar respostes a deficiències en el foment de la salut i el benestar a través de l'enfortiment d'enfocaments multisectorials en benefici de la promoció de l'envelliment saludable.

L'anterior és clarament convergent amb el propòsit declarat de l'Agenda 2030, en tant que constitueix un compromís mundial per a no deixar a ningú arrere i perquè tots els éssers humans tinguen l'oportunitat de desenvolupar el seu potencial amb dignitat i igualtat. Com es mostra en la taula 9, les actuacions proposades en la Dècada contribueixen a l'assoliment d'alguns dels principals Objectius de Desenvolupament Sostenible.

Igual que succeeix amb l'Agenda 2030, l'enfocament de l'Envelliment Saludable exigeix repensar i redefinir la nostra visió de les persones majors, la nostra comprensió sobre les seues capacitats i aspiracions, així com del lloc que ocupen en la societat. Podríem afirmar que es tracta de configurar un nou paradigma sobre l'envelliment basat en la idea que és un procés que abasta tota la vida, ancorat en raons biològiques i les conseqüències de les quals han de ser observades de manera multidimensional. Molt lluny, doncs, d'aquella consideració sobre l'envelliment com una etapa cap al final o la deterioració de la vida, marcada per la pèrdua de capacitats i de protagonisme en les dinàmiques econòmiques i socials.

Aquest nou paradigma per a comprendre l'envelliment entronca de manera clara amb la centralitat que l'Agenda 2030 li dona a la idea de sostenibilitat ambiental. Aquesta centralitat obliga a repensar als éssers humans i les seues idees i productes com a éssers vius interdependents i ecodependents. No existeix l'ésser humà plenament independent ni autònom de la resta d'ecosistemes vius, inclosos els ecosistemes socials. D'aquí ve que la visió de la vida humana com un procés que negue el caràcter biològic de les seues interdependències i els seus processos manca de sentit, i el principal procés que li esdevé és, precisament, l'envelliment.

---

40 Global campaign to combat ageism. Ginebra, OMS, 2019 *https://www.who.int/ageing/ageism/campaign/en/*

41 *https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/MIPAA/political-declaration-sp.pdf*

42 *Global strategy and action plan on ageing and health. Geneva: World Health Organization*; 2017. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. *https://www.who.int/ageing/WHO-GSAP-2017.pdf?ua=1*

Taula 9: Principis rectors de la Dècada de l'Envelliment Saludable

Interconnexió i indivisibilitat	Totes les parts interessades en l'aplicació aborden els Objectius de Desenvolupament Sostenible de manera conjunta, no com una llista d'objectius entre els quals es puga triar.
Caràcter inclusiu	Implica a tots els segments de la societat, amb independència de la seua edat, gènere, ètnia, capacitat, ubicació i altres categories socials.
Aliances amb múltiples parts interessades	S'impulsen les aliances entre múltiples parts interessades per a compartir coneixements, experiència, tecnologia i recursos.
Universalitat	Compromet a tots els països, amb independència del seu nivell d'ingressos i desenvolupament, a emprendre una labor d'ampli abast en pro del desenvolupament sostenible, adaptada a cada context i població, en funció de les necessitats.
No deixar a ningú arrere	S'aplica a totes les persones, amb independència de qui siguen i on es troben i se centra en els seus problemes i vulnerabilitats específiques.
Equitat	Promou que tots disposen d'oportunitats iguals i justes per a gaudir dels factors determinants i facilitadors d'un envelliment saludable, com la posició social i econòmica, l'edat, el sexe, el lloc de naixement o residència, la condició d'immigrant i el nivell de capacitat. A vegades, és possible que s'haja de prestar una atenció desigual a alguns grups de població per a garantir que els membres menys afavorits, més vulnerables o marginats de la societat obtinguen els majors beneficis possibles.
Solidaritat intergeneracional	Facilita la cohesió social i l'intercanvi interactiu entre generacions en pro de la salut i el benestar de totes les persones.
Compromís	Impulsa un treball sostingut durant 10 anys i a més llarg termini.
No fer mal	Compromet als països a protegir el benestar de totes les parts interessades i a minimitzar qualsevol mal previsible a altres grups d'edat.

Font: Dècada de l'Envelliment Saludable 2020-2030.

Així, a partir de la pròpia formulació de l'Agenda 2030 i els ODS es poden inferir de manera directa una sèrie d'objectius polítics focalitzats en la intenció de promoure l'envelliment saludable, així com subratllar quins han de ser les dades desagregades per a l'adequat seguiment d'aquestes metes, tal com fa la DES amb bona part dels ODS en la següent taula:

Taula 10: Objectius de Desenvolupament Sostenible pertinents, indicadors i dades desglossades necessàries per a l'envelliment saludable

Objectiu	Implicacions per a l'envelliment saludable	Exemples d'indicadors a desglossar per edats
[Fi de la pobresa]	Serà fonamental evitar que les persones majors caiguen en la pobresa. Per a això es requeriran polítiques de jubilació flexibles, pensions mínimes finançades amb impostos, seguretat social i accés a serveis de salut i atenció crònica.	1.3.1: Proporció de la població coberta per sistemes o nivells mínims de protecció social, desglossada per sexe, distingint entre els xiquets, els aturats, els ancians, les persones amb discapacitat, les dones embarassades, els nounats, les víctimes d'accidents de treball, els pobres i els vulnerables. 1.4.1: Proporció de la població que viu en llars amb accés als serveis bàsics, distingint a les persones majors. 1.4.2: Proporció del total de la població adulta amb drets segurs de tinença de la terra que posseeix documentació reconeguda legalment sobre aquest tema i considera segurs els seus drets, desglossada per sexe i tipus de tinença, distingint també a les persones majors.
[Fam Zero]	Les persones majors poden ser vulnerables a la inseguretat alimentària, ja que les famílies i els programes d'assistència solen donar prioritat als joves. Centrar-se en les persones majors ajudarà a revertir els patrons de desnutrició i a previndre la dependència dels serveis d'atenció.	2.1.2 Prevalença de la inseguretat alimentària moderada o greu entre la població, distingint també a les persones majors. 2.3.2 Mitjana d'ingressos dels productors d'aliments en xicoteta escala, desglossada per sexe i condició indígena, distingint també a les persones majors.
[Salut i benestar]	L'envelliment saludable significa que les persones majors contribueixen a la societat durant més temps, amb oportunitats per a gaudir de bona salut en totes les etapes de la vida, cobertura sanitària universal i sistemes socials i de salut integrats, transformadors i centrats en les persones, en lloc de sistemes basats únicament en la malaltia.	3.4.1: Taxa de mortalitat atribuïda a les malalties cardiovasculars, el càncer, la diabetis o les malalties respiratòries cròniques, inclosa la dels adults majors de 70 anys. 3.4.2: Taxa de mortalitat per suïcidi, desglossada per edat i sexe al llarg del curs de la vida. 3.8.2: Proporció de la població amb grans despeses sanitàries per llar com a percentatge del total de despeses o ingressos de les llars, distingint també les llars amb persones majors.
[Educació de calitat]	L'envelliment saludable requereix d'un aprenentatge al llarg de tota la vida, que permeta a les persones majors fer el que valoren, conservar la capacitat de prendre decisions i conservar la seua identitat e independència, així com les seues metes vitals. Tot això exigeix alfabetització, capacitació i espais de participació sense obstacles, en particular en l'àmbit digital.	4.4.1: Proporció de joves i adults amb competències en tecnologia de la informació i les comunicacions (TIC), desglossada per tipus de competència tècnica, distingint també a les persones majors. 4.6.1: Proporció de la població en un grup d'edat determinat que ha aconseguit almenys un nivell fix de competència funcional en alfabetització i nocions elementals d'aritmètica, desglossada per sexe.

Taula 10 (cont.): Objectius de Desenvolupament Sostenible pertinents, indicadors i dades desglossades necessàries per a l'envelliment saludable

Objectiu	Implicacions per a l'envelliment saludable	Exemples d'indicadors a desglossar per edats
[Igualtat de gènere]	Fer efectiva la igualtat de gènere al llarg de tot el curs de la vida condueix a millors resultats en etapes posteriors. Per conseqüent, els sistemes han de promoure la participació equitativa en la força de treball i en les pensions socials per a millorar la situació econòmica de les dones d'edat i el seu accés als serveis. La violència de gènere ha de ser eliminada.	5.2.1: Proporció de dones i xiquetes a partir de 15 anys d'edat que han patit violència física, sexual o psicològica a les mans de la seua parella actual o anterior en els últims 12 mesos, desglossada per forma de violència i edat. 5.2.2: Proporció de dones i xiquetes a partir de 15 anys d'edat que han patit violència sexual a les mans de persones que no eren la seua parella en els últims 12 mesos, desglossada per edat i lloc del fet. 5.4.1: Proporció de temps dedicat al treball domèstic i assistencial no remunerat, desglossada per sexe, edat i ubicació, com a base per a establir serveis públics, infraestructures i polítiques de protecció social.
[Treball decent i creiximent econòmic]	La població en edat de treballar, que inclou a moltes persones majors, ha de tindre accés a oportunitats d'ocupació i comptar amb unes condicions de treball decents. El fet de disposar d'ingressos i poder acudir a serveis financers contribuirà a facilitar l'accés als serveis i productes sanitaris i a reduir el risc que es produïsquen despeses catastròfiques. Un personal saludable augmenta la productivitat i redueix la desocupació.	8.5.1: Ingrés mitjà per hora d'empleades i empleats, desglossat per ocupació, edat i persones amb discapacitat. 8.5.2: Taxa de desocupació, desglossada per sexe, edat i persones amb discapacitat. 8.10.2: Proporció d'adults (a partir de 15 anys d'edat) que tenen un compte en un banc o una altra institució financera o un proveïdor de serveis de diners mòbils.
[Industria, innovació e infraestructura]	La infraestructura per a un envelliment saludable requerirà un accés a Internet assequible i apte per a totes les edats; investigació e intervencions basades en proves que donen visibilitat a les persones majors mitjançant dades i anàlisis desglossades per edats; noves tecnologies i cibersalud.	9.1.1: Proporció de la població rural que viu a menys de 2 km d'una carretera transitable tot l'any, distingint també a les persones majors.
[Reducció de les desigualtats]	Les persones majors no gaudeixen del mateix accés als serveis i l'assistència en les seues llars, veïnats i comunitats, sovint a causa del seu gènere, ètnia o nivell d'educació. L'envelliment saludable requereix polítiques encaminades a superar aquesta inequidad en tots els sectors.	10.2.1: Proporció de persones que viuen per davall del 50% de la mitjana dels ingressos, desglossada per sexe, edat i distingint també a les persones majors i les persones amb discapacitat 10.3.1: Proporció de la població que declara haver-se sentit personalment discriminada o assetjada en els últims 12 mesos per motius de discriminació (edat) prohibits pel dret internacional dels drets humans.

Taula 10 (cont.): Objectius de Desenvolupament Sostenible pertinents, indicadors i dades desglossades necessàries per a l'envelliment saludable

Objectiu	Implicacions per a l'envelliment saludable	Exemples d'indicadors a desglossar per edats
[Ciutats i comunitats sostenibles]	Les ciutats i comunitats adaptades a les persones majors faciliten que tots puguen maximitzar les seues capacitats al llarg de la vida. Per a crear-les és necessari comptar amb la participació de múltiples sectors (salut, protecció social, transport, habitatge, treball) i parts interessades (la societat civil, les persones majors i les seues organitzacions).	11.2.1: Proporció de la població que té fàcil accés al transport públic, desglossada per sexe, edat i persones amb discapacitat, distingint també a les persones majors. 11.3.2: Proporció de ciutats que compten amb una estructura de participació directa de la societat civil en la planificació i la gestió urbanes i funcionen amb regularitat i democràticament, incloent també a les persones majors o els seus representants. 11.7.1: Proporció mitjana de la superfície edificada de les ciutats que es dedica a espais oberts per a ús públic de tots, desglossada per sexe, edat (incloses les persones majors) i persones amb discapacitat. 11.7.2. Proporció de persones que han sigut víctimes d'assetjament físic o sexual en els últims 12 mesos, desglossada per sexe, edat, grau de discapacitat i lloc del fet.
[Pau, justícia i institucions sòlides]	Les institucions per a totes les edats empoderaran a les persones majors i els permetran aconseguir coses inimaginables per a les generacions anteriors. Per a això es requeriran campanyes de sensibilització contra l´edadisme, una labor de promoció específica sobre l'envelliment saludable i lleis que prohibisquen la discriminació basada en l'edat a tots els nivells.	16.1.3: Proporció de la població que ha patit violència física, psicològica o sexual en els últims 12 mesos, incloses les persones majors. 16.1.4: Proporció de la població que se sent segura en caminar sola en la seua zona de residència, incloses les persones majors. 16.7.1: Proporció de la població que considera que l'adopció de decisions és inclusiva i respon a les seues necessitats, desglossada per sexe, edat, discapacitat i grup de població, distingint a les persones majors..
[Aliances per a aconseguir els objectius]	L'envelliment saludable no ha de deixar a ningú arrere, sinó crear un futur per a les persones de totes les edats. Per a aconseguir-ho serà necessari establir aliances actives entre nombrosos sectors i parts interessades, ignorant les fronteres tradicionals, i invertir en entorns adaptats a les persones majors i en sistemes integrats d'atenció sanitària i social.	17.8.1: Proporció de persones que utilitzen Internet (desglossada per edat). 17.18.1: Proporció d'indicadors de desenvolupament sostenible produïts a nivell nacional, amb ple desglossament quan siga pertinent per a la meta, de conformitat amb els Principis Fonamentals de les Estadístiques Oficials.

Més enllà d'aquesta evident correspondència directa entre bona part dels ODS i la seua focalització en l'envelliment saludable, la Dècada de l'Envelliment Saludable realitza una proposta de treball comprehensivo i multisectorial per a promoure de manera coordinada l'avanç del nou paradigma de desenvolupament sostenible de manera convergent amb el paradigma de l'envelliment saludable. Sense dubte, són paradigmes que es reforcen mútuament, en tant que tots dos permeten comprendre e inspirar un nou sistema de relacions i de valors que fonamenten i orienten el treball polític per a les transformacions necessàries.

La DOES recomana fer aquest treball en quatre àmbits d'actuació diferenciats però profundament interrelacionats:

- canviar la nostra manera de pensar, sentir i actuar respecte a l'edat i l'envelliment;
- assegurar que les comunitats fomenten les capacitats de les persones majors;
- oferir una atenció integrada i centrada en les persones, i serveis de salut primaris que responguen a les necessitats de les persones majors; i
- proporcionar accés a l'atenció a llarg termini per a les persones majors que ho necessiten.

Aquests àmbits d'actuació fan referència a les dimensions discursives, conceptuals, tant com a les qüestions materials. Els resultats de la política pública, en la pràctica, no es limiten a la creació de serveis materials específics, sinó que incorporen de manera ineludible una visió i un conjunt de valors que es fan extensius a les societats en les quals es desenvolupen aquestes polítiques públiques. D'aquí ve que siga tan important aconseguir generar mecanismes legals i serveis que asseguren la materialitat de l'accés universal, com construir imaginaris socials que posen en valor els mateixos enfront d'altres visions que anteposen altres criteris, siguen d'eficiència econòmica o d'un altre tipus, que no contribueixen a superar els factors de discriminació.

En conseqüència, qualsevol acció política que es vullga dissenyar per a promoure l'envelliment saludable haurà de contemplar simultàniament aquests quatre àmbits d'actuació. En cas contrari, el risc de considerar la possibilitat, per exemple, de desenvolupar sistemes d'atenció primària sense lluitar contra l´edadisme ni reforçar les capacitats de les persones majors, estarà contribuint a menysprear el seu potencial i a considerar-les com a mers receptors d'alguns serveis. La vida saludable és vida plena en funció de les capacitats, una cosa molt diferent a la idea del manteniment de la vida com a mera finalitat. Sense cap dubte, el treball simultani en els quatre àmbits d'actuació no prejutja en absolut quins han de ser les prioritats i els continguts concrets de les actuacions, que tan sols poden ser definits després d'una anàlisi del context particular.

> "El context determinarà en cada cas quines són les activitats més apropiades o urgents. No obstant això, totes les activitats han de dur-se a terme d›una manera que contribuïsca a superar la inequitat, en lloc de reforçar-la. Circumstàncies personals com el gènere, l›ètnia, el nivell d›educació, l›estat civil, el lloc de residència o la situació sanitària poden donar lloc a un accés desigual als beneficis derivats d›aquests àmbits d›actuació, amb el conseqüent perjudici per a la capacitat d›optimitzar l›envelliment saludable".[43]

43 Dècada de l'Envelliment Saludable. *https://cdn.who.int/media/docs/default-source/decade-of-healthy-ageing/decade-proposal-final-apr2020rev-es.pdf?sfvrsn=b4b75ebc_25&download=true p.9*

Taula 11: Recomanacions de política per a promoure l'envelliment saludable per àmbits d'actuació

Lluitar contra l´edadisme: canviar la nostra manera de pensar, sentir i actuar respecte a l'edat i l'envelliment

Actuacions a realitzar per les Administracions públiques responsables i competents

- Adoptar o ratificar disposicions legislatives dirigides a prohibir la discriminació per motius d'edat i garantir que hi haja mecanismes per a la seua aplicació.
- Modificar o derogar tota llei, política o programa que permeta la discriminació directa o indirecta per motius d'edat, en particular en matèria de salut, ocupació i aprenentatge al llarg de la vida, i que impedisca la participació i l'accés de les persones a les prestacions.
- Donar suport al desenvolupament i l'aplicació de programes dirigits a reduir i eliminar l´edadisme en diversos sectors, entre ells la salut, l'ocupació i l'educació.
- Donar suport a la recopilació i difusió d'informació basada en dades probatòries i desglossada per edat sobre l'envelliment saludable i la contribució de les persones majors.
- Donar suport a l'organització d'activitats educatives e intergeneracionals destinades a reduir l´edadisme i fomentar la solidaritat intergeneracional, en particular a les escoles.
- Donar suport al desenvolupament i la posada en pràctica d'activitats encaminades a reduir l´edadisme autodirigit.
- Organitzar campanyes basades en la investigació sobre l´edadisme per a augmentar el coneixement i la comprensió del públic sobre l'envelliment saludable.
- Assegurar que els mitjans d'informació oferisquen una visió equilibrada de l'envelliment.

Transformar l'entorn físic, social i econòmic: assegurar que les comunitats fomenten les capacitats de les persones majors

Actuacions a realitzar per les Administracions públiques responsables i competents

- Establir mecanismes multisectorials a nivell nacional, subnacional i local o ampliar els existents amb la finalitat de promoure l'envelliment saludable i abordar els factors que el determinen, assegurant la coherència de les polítiques i la rendició de comptes compartida.
- Secundar que es tinguen en compte les opinions de les persones majors, especialment les que formen part de grups desfavorits i marginats, en les plataformes, processos i diàlegs multisectorials i multipartitos.
- Promoure i desenvolupar programes nacionals o subnacionals per a crear ciutats i comunitats adaptades a les persones majors, e involucrar a les comunitats, les pròpies persones majors i altres parts interessades, com el sector privat i la societat civil, en el disseny dels programes.
- Realitzar activitats de promoció dirigides a sectors específics sobre les contribucions que aquests poden efectuar en pro de l'envelliment saludable. Adoptar mesures basades en dades probatòries en tots els nivells i sectors per a afavorir la capacitat funcional i enfortir la capacitat de les comunitats rurals i urbanes per a:
  - millorar el coneixement i la comprensió de l'edat i l'envelliment i estimular el diàleg, l'aprenentatge i la col·laboració intergeneracional;
  - ampliar les opcions residencials i millorar les reformes dels habitatges per a que les persones majors puguen envellir en llocs adaptats a les seues necessitats;
  - desenvolupar i garantir una mobilitat sostenible, assequible, accessible i sensible a les qüestions de gènere, que respecte les normes relatives a l'accessibilitat dels edificis i a la seguretat dels sistemes de transport, les voreres i les carreteres;
  - desenvolupar i garantir el compliment de les normes d'accés a les tecnologies de la informació i la comunicació, així com a la tecnologia d'assistència;
  - proporcionar informació i oportunitats per a participar en activitats socials i d'oci dirigides a facilitar la inclusió i la participació i a reduir la soledat i l'aïllament social;
  - impartir formació per a millorar l'alfabetització financera i digital i donar suport a la seguretat dels ingressos al llarg de tota la vida, i protegir de la pobresa a les persones majors, especialment a les dones, en particular mitjançant l'accés a una protecció social adequada;

Taula 11 (cont.): Recomanacions de política per a promoure l'envelliment saludable per àmbits d'actuació

Actuacions a realitzar per les Administracions públiques responsables i competents	▶ oferir oportunitats d'aprenentatge al llarg de la vida, especialment per a les dones majors; ▶ promoure la diversitat generacional, fomentar la salut i la seguretat en el lloc de treball i ajudar les persones a prolongar la seua vida laboral en condicions de treball decents, entre altres coses mitjançant el suport al reciclatge professional i l'assistència en la cerca d'ocupació; ▶ prestar una atenció sanitària i social completa, integrada i centrada en les persones, en particular per a les persones amb demència; ▶ enfortir els programes i serveis per a millorar els coneixements en matèria de salut i la cura d'un mateix, i augmentar les oportunitats de fer exercici físic, així com de gaudir d'una bona nutrició i salut bucodental; i ▶ previndre l'abús i el maltractament de les persones majors en la comunitat i respondre a ells
	▶ Elaborar plans per a les emergències humanitàries que garantisquen una resposta que tinga en compte totes les edats. ▶ Assignar els recursos humans i financers necessaris. ▶ Recopilar, analitzar i difondre dades desglossades geogràficament. ▶ Supervisar les actuacions i avaluar-les per a dirigir els esforços cap a les activitats que funcionen.
Aconseguir accés universal al benestar físic i mental: oferir una atenció integrada i centrada en les persones i serveis de salut primaris que responguen a les necessitats de les persones majors	
Actuacions a realitzar per les Administracions públiques responsables i competents	▶ Adoptar i aplicar el conjunt de directrius de l'OMS sobre Atención integrada de les persones majors, en particular les orientacions sobre l'avaluació centrada en les persones i les vies d'accés a l'atenció primària, i altres orientacions pertinents de l'OMS com les relatives a la reducció del risc de patir deterioració cognitiva i demència. ▶ Avaluar la capacitat i preparació del sistema de salut per a aplicar les directrius sobre Atenció integrada per a persones majors, inclusivament en situacions d'emergència humanitària. ▶ Millorar l'accés a medicaments essencials, vacunes i tecnologies de diagnòstic i assistència que siguen segurs, eficaços i assequibles per a optimitzar la capacitat intrínseca i funcional de les persones majors. ▶ Fomentar l'ús de tecnologia digital segura, assequible i eficaç en l'atenció integrada. Analitzar el mercat laboral i dur a terme una planificació basada en les necessitats per a optimitzar el personal actual i futur amb la intenció de satisfer les necessitats de les poblacions que envelleixen. ▶ Desenvolupar un personal sanitari sostenible, adequadament format, distribuït i gestionat, amb competències en matèria d'envelliment, en particular les necessàries per a efectuar avaluacions exhaustives i centrades en les persones, i gestionar de forma integrada afeccions de salut cròniques o complexes, com la demència. ▶ Avaluar i utilitzar models de finançament de la salut de caràcter públic, privat o combinat, i avaluar els seus vincles amb els sistemes de protecció social (pensions i protecció sanitària) i l'atenció a llarg termini. ▶ Recopilar, analitzar i notificar dades clíniques sobre la capacitat intrínseca i funcional en contextos nacionals, desglossats per edat, sexe i altres variables interseccions.

Taula 11 (cont.): Recomanacions de política per a promoure l'envelliment saludable per àmbits d'actuació

Actuaciones a realizar por las Administraciones públicas responsables y competentes	▶ Ampliar l'atenció primària de salut adaptada a les persones majors perquè oferisca una àmplia gamma de serveis dirigits a aquestes, entre ells els de vacunació, detecció, prevenció, control i maneig de malalties no transmissibles (inclosa la demència) i transmissibles, així com de les afeccions relacionades amb l'edat (per exemple, la fragilitat o la incontinència urinària). ▶ Garantir la continuïtat de l'atenció dirigida a les persones majors, en particular mitjançant activitats de promoció, prevenció, curació, rehabilitació, cures pal·liatives i terminals, així com atenció especialitzada i a llarg termini. ▶ Assegurar que no es deixe arrere a cap persona major, incloses les que pertanyen a pobles indígenes, les que tenen alguna discapacitat, o les que ostenten la condició de refugiades o migrants. ▶ Augmentar la capacitat de col·laboració intersectorial en matèria d'envelliment saludable, i en particular la participació de la societat civil.
Cuidar a llarg termini: proporcionar accés a l'atenció a llarg termini per a les persones majors que ho necessiten	
Actuacions a realitzar per les Administracions públiques responsables i competents	▶ Garantir l'existència de marcs jurídics i mecanismes financers sostenibles per a la prestació de cures a llarg termini. ▶ Donar suport a la participació activa de les persones majors i les seues famílies, la societat civil i els proveïdors locals de serveis en el disseny de les polítiques i els serveis. ▶ Gestionar el desenvolupament de les cures a llarg termini i fomentar la col·laboració entre les parts interessades, en particular les persones majors, les seues cuidadores/és, les organitzacions no governamentals, voluntàries/us i el sector privat implicat en la prestació d'atenció a llarg termini. ▶ Elaborar normes, directrius, protocols i mecanismes d'acreditació nacionals per a la prestació de suport i atenció social a nivell comunitari conformement a principis ètics i que promoguen els drets humans de les persones majors i les seues cuidadores/és. ▶ Establir serveis comunitaris ajustats a les normes, directrius, protocols i mecanismes d'acreditació nacionals per a dur a terme les labors d'atenció i suport social i sanitari des d'un enfocament integrat i centrat en les persones. Desenvolupar i compartir models per a la prestació d'atenció i suport social a nivell comunitari, en particular en situacions d'emergència humanitària. ▶ Aplicar orientacions i eines per a previndre l´edadisme i l'abús i el maltractament de les persones majors en la prestació d'atenció. ▶ Assegurar un ús apropiat de tecnologies digitals i d'assistència innovadores, en condicions d'accés assequible, per a millorar la capacitat funcional i el benestar de les persones que requereixen atenció a llarg termini. ▶ Desenvolupar la capacitat del personal formal actual i futur per a prestar una atenció sanitària i social integrada. ▶ Assegurar que tant els cuidadors/as formals com informals reben el suport i la formació que necessiten. ▶ Introduir estratègies de difusió d'informació, serveis de descans en la cura i suport a cuidadors/as informals i modalitats de treball de caràcter flexible. ▶ Estructurar models de finançament amb l'objectiu de secundar i sostindre l'atenció a llarg termini. ▶ Fomentar una cultura de l'atenció entre el personal dedicat a les cures a llarg termini, del que han de formar part homes, joves i persones alienes a la família, com a voluntaris/as i companys/as de major edat. ▶ Garantir el seguiment de la qualitat de l'atenció a llarg termini, la seua repercussió sobre la capacitat funcional i el benestar i la millora contínua de l'atenció en funció dels resultats. ▶ Col·laborar amb altres sectors i programes per a detectar necessitats i mancances, millorar les condicions de vida i la seguretat financera i promoure la interacció, la inclusió i la participació social.

/ CAPÍTOL 4

L'Agenda 2030 de desenvolupament sostenible en les polítiques d'envelliment actiu

Una vegada presentada l'Agenda 2030, la seua aplicació al context espanyol i les seues concomitàncies amb les agendes internacionals de Drets Humans i la Dècada de l'Envelliment Saludable, és moment de desenvolupar els seus vincles amb els principis de l'envelliment actiu per a incorporar les oportunitats i desafiaments de la longevitat a la consecució dels Objectius de Desenvolupament Sostenible.

En primer lloc, és pertinent aclarir els conceptes d'envelliment actiu i envelliment *saludable* i conèixer la seua evolució i plasmació en diferents iniciatives a nivell internacional (Annex 3). Sense entrar en disquisicions terminològiques, sí que procedeix oferir algunes definicions i presentar breument les diferències i matisos que expliquen la preponderància de l'un o l'altre a cada moment. Tot això per a justificar que, a efectes pràctics, aquest manual maneja els conceptes *d'envelliment actiu, envelliment saludable i envelliment actiu i saludable* com un només.

El concepte d'envelliment actiu (EA) va sorgir en el si de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) en els anys 90 del segle passat per a "identificar les característiques i polir el llenguatge per a un renovat enfocament ideològic sobre envelliment" (Kalache, A., OMS, 2015) i va cristal·litzar en el document de l'OMS *Envelliment Actiu: un Marc Polític*, que es va presentar a Madrid en 2002 amb motiu de l'Assemblea Mundial sobre Envelliment de les Nacions Unides.

Aquest document, que ha inspirat les polítiques relatives a l'envelliment a tot el món, analitza les seues principals conseqüències i ofereix orientacions per a la planificació i acció de Governs, sector privat i tercer sector entorn del concepte d'envelliment actiu, que defineix com:

> "[...] el procés d'optimització de les oportunitats de salut, participació i seguretat amb la finalitat de millorar la qualitat de vida a mesura que les persones envelleixen. S'aplica tant als individus com als grups de població. Permet a les persones realitzar el seu potencial de benestar físic, social i mental al llarg de tot el seu cicle vital i participar en la societat d'acord amb les seues necessitats, desitjos i capacitats, mentre que els proporciona protecció, seguretat i cures adequades quan necessiten assistència".[44]

El marc polític de l'EA constitueix un paradigma inclusiu i transformador sobre el qual construir polítiques públiques realistes e innovadores. Per a això, convida a millorar el coneixement científic sobre l'envelliment i proposa eines que faciliten l'anàlisi i abordatge multidimensional d'aquest fenomen i el vinculen, de manera evident, amb els Objectius de Desenvolupament.

---

44 OMS, 2015. *Envelliment Polític: un Marc Polític. Traduït a l'espanyol per l'Escola Andalusa de Salut Pública* https://www.easp.es/project/envejecimiento-activo-un-marco-politico-ante-la-revolucion-de-la-longevidad/

Marc polític de l'Envelliment Actiu: una mirada compartida amb l'Agenda 2030

Una de les contribucions polítiques i metodològiques més importants del marc polític de l'OMS és la identificació dels *determinants* que influeixen en el procés d'envelliment en la seua dimensió individual i social:

- Transversals: cultura i gènere.
- Relacionats amb els sistemes sanitaris i els serveis socials (promoció de salut i prevenció de la malaltia, atenció primària, cuidats de llarga duració, suport social, prevenció i intervenció en situacions d'abús i maltractament, etc.).
- Comportamentals o conductuals: hàbits saludables, actitud vital, activitat física, dieta saludable, ús correcte de medicació, etc.).
- Personals: genètics, biològics, psicològics, capacitat d'adaptació.
- Relacionats amb l'entorn físic: entorns adequats i accessibles i assegurances que faciliten l'autonomia, la independència, l'accés als recursos, les relacions socials i la participació.
- Socials: aprenentatge al llarg de la vida, participació en tots els àmbits —social, cultural, polític, familiar, tecnològic—, inclusió social, lluita contra la discriminació i els estereotips en funció de l'edat, gestió de l'edat en l'entorn laboral, relacions intergeneracionals.
- Econòmics (ingressos, ocupació, protecció social i seguretat econòmica).

Figura 12: Determinants de l'envelliment actiu

Font: OMS, 2015.

La interacció de tots aquests factors des que naixem va determinant la nostra salut i benestar al llarg de la vida, configurant i condicionant un procés d'envelliment que no cap, per tant, circumscriure als últims anys. Des del punt de vista de les polítiques públiques, aquesta qüestió és crucial: no cal entendre l'envelliment com una competència limitada als serveis sociosanitaris, sinó com una dimensió que ha de travessar el conjunt dels organigrames i les polítiques.

L'envelliment actiu requereix doncs d'una intervenció integral, ancorada en els drets de tots els éssers humans a qualsevol edat, la qual cosa connecta de manera evident amb els principis i metes de l'Agenda 2030. Aquesta connexió es va fer patent en la revisió del Marc Polític de 2002 que l'OMS va publicar en 2015, a penes dos mesos abans del llançament oficial de l'Agenda 2030.[45] Per a començar, recorda que el concepte mateix responia en el seu origen a la necessitat d'aplicar un enfocament més inclusiu al fenomen de l'envelliment, no limitat a consideracions d'índole mèdica, sinó de salut entesa com a "estat de complet benestar físic, mental i social, i no solament l'absència d'afeccions o malalties":[46]

> "La intenció va ser clarament abanderar la participació en assumptes socials, econòmics, culturals, espirituals o civils, i no sols en l'activitat física o econòmica. Per tant, el concepte no estableix sol objectius de salut sinó també de participació i seguretat, ja que els tres estan inexorablement lligats" (OMS, 2015).

De manera significativa, text de 2015 de l'OMS explicita el vincle entre l'EA amb el desenvolupament:

> "L'envelliment és un assumpte del desenvolupament. La perspectiva de vida més llarga és un assoliment de la civilització que alberga un gran potencial per al desenvolupament humà en general. Amb les seues experiències i habilitats col·lectives, la creixent població de dones i homes majors són un valuós recurs per a les famílies, les comunitats, l'economia i la societat en general. A més, la seua activa participació en la societat és cada vegada més essencial per a compensar la disminució en la proporció de gent jove. No incloure plenament a les persones majors en les estratègies per al desenvolupament humà soscava el seu potencial en la prevenció de les conseqüències negatives per a la salut, pobresa, abandó i abús. Per a les famílies i la societat en general, els riscos associats inclouen una càrrega de dependència, costos insostenibles per als sistemes sanitaris i de la seguretat social, així com una pèrdua en la capacitat productiva. Cap país pot afirmar estar plenament preparat per a la revolució de la longevitat. En tot cas, el desafiament és encara major per als països menys desenvolupats, on es localitza la majoria de les persones majors del món, en ràpid creixement i amb determinants socials sobre malalties fins i tot més pronunciats" (OMS, 2015).

Aquest enfocament inclusiu també implica contemplar l'envelliment com a part d'altres dinàmiques globals, la qual cosa pot ajudar a plantejar polítiques públiques més justes i eficaces de cara a la consecució tant de l'EA com dels ODS:

> "L'envelliment necessita ser examinat més de prop en el context d'altres temes més rellevants, especialment la urbanització, globalització, migració, innovació tecnològica, així com el canvi climàtic i del medi ambient. És més, les creixents desigualtats, tant inter com a intraregionals, necessiten ser enfocades dins del context de l'envelliment poblacional" [...]
>
> L'envelliment poblacional coincideix amb altres tendències globals convergents e interdependents que estan donant forma al nostre futur col·lectiu. Aquestes tendències impacten en els individus de totes les edats en cada aspecte de les seues vides, creant moltes oportunitats, però també una llarga llista de riscos que no poden ser considerats de manera aïllada. S´han de tindre en compte les connexions

45 Aquesta dada cronològica, juntament amb l'atomització i dispersió de coneixements i directrius polítiques que evidencien les agendes internacionals —i de manera cridanera entre les diferents agències de Nacions Unidas—podria explicar, almenys en part, l'aparent desconnexió formal entre tots dos textos. Una altra raó és, probablement, la dificultat per a abordar políticament un fenomen tan ampli, complex i multidimensional com l'envelliment, que no s'avé al model de governança dominant, limitat quant a visions, estratègies, lideratges, terminis i recursos.

46 Constitució de l'Organització Mundial de la Salut, adoptada per la Conferència Sanitària Internacional, celebrada a Nova York del 19 de juny al 22 de juliol de 1946, signada el 22 de juliol de 1946 pels representants de 61 Estats. En vigor des del 7 d'abril de 1948. Text íntegre disponible en: *https://www.who.int/es/about/governance/constitution*

entre l'envelliment poblacional i aqueixos altres patrons convergents per a tractar de promoure reeixidament l'envelliment actiu a totes les edats. La qüestió és, de quina manera influeixen aquestes tendències en els determinants de l'envelliment actiu?, com poden les societats respondre a totes aquestes tendències de manera integral, sense donar lloc a desigualtats entre generacions, grups socials, nacions?" (OMS, 2015).

A continuació, es relacionen diferents tendències globals identificades per l'OMS que interactuen amb la longevitat amb diferents Objectius de Desenvolupament Sostenible i les seues metes.

Augment de l'esperança de vida

L'anomenada revolució de la longevitat parteix de l'augment de l'esperança de vida a nivell global. En tot el món, es preveu que en 2050 el 21% de la població mundial tindrà 60 i més anys. A Espanya, segons l'Institut Nacional d'Estadística (INE), en 2020 l'esperança de vida va aconseguir els 82,3 anys (82,4 en el cas de la Comunitat Valenciana). No obstant això, el major repte és que aqueixa vida extra siga amb bona salut durant el major temps possible. Per a aconseguir-ho, és imprescindible incorporar la perspectiva de gènere que tinga en compte i mitigue la bretxa de gènere en l'esperança de vida amb bona salut.

Taula 12: Esperança de vida amb bona salut a Espanya (2019)

Edat	Esperança de vida			
	Dones		Homes	
	Total	Amb bona salut	Total	Amb bona salut
En nàixer	86,2	70,4	80,9	69,4
Als 50 anys	32,3	23,6	37,1	22,9
Als 65 anys	23,4	12,3	19,52	12,4

Font: Institut Nacional d´Estadística.

A la Comunitat Valenciana, segons l'enquesta de salut de 2010, l'Esperança de Vida en Bona Salut percebuda (EVBS) era de 64,2 anys per als homes i de 61,4 anys per a les dones. És a dir, malgrat que les dones viuen més anys ho fan amb alguna mena de limitació o discapacitat.

Tabla 13: Esperanza de vida con limitaciones funcionales a los 65 años en la Comunidad Valenciana (Encuesta de Salud de la Comunidad Valenciana 2010)

Edat	Esperança de vida			
	Dones		Homes	
	Total	Amb alguna limitació funcional	Total	Amb alguna limitació funcional
65 anys	22,4	18,9	18,5	13,4

Font: Desigualtats en Salut en la Comunitat Valenciana (informe de l'Observatori Valencià de Salut, 2018).

Les dones tenen més probabilitats "de patir major càrrega per malalties cròniques", al que cal sumar "la major dependència motivada per la situació de vulnerabilitat social en els últims anys de vida en els probabilitats "de patir major càrrega per malalties cròniques", al que cal sumar "la major dependència motivada per la situació de vulnerabilitat social en els últims anys de vida en els quals és habitual haver perdut a la parella i tindre una situació de precarietat econòmica".[47]

A més del gènere, altres factors fan que la conquesta de la longevitat siga desigual. Tant l'esperança de vida com l'esperança de vida amb bona salut percebuda varien molt entre països (segons el nivell de desenvolupament), però també dins de cada país i fins i tot de cada ciutat, en funció de diferents factors socioeconòmics i de gènere. Segons l'Observatori Valencià de Salut (OVS), "On destaquen més aquestes diferències és a l'interior de les ciutats observant-se variacions que poden arribar als 5 anys d'esperança de vida entre seccions censals, a vegades situades pròximes les unes a les altres, la qual cosa assenyala l'existència de desigualtats que expressen diferències socioeconòmiques i vulnerabilitat en l'entorn local amb repercussions sobre el nivell de salut". Així per exemple, entre diferents estacions de Línia 4 de MetroValencia, es van registrar durant el període 2000-2007 diferències de fins a 5,8 anys en l'esperança de vida de els homes.[48]

A la vista d'aquestes dades, el compliment dels ODS 5 *Igualtat de Gènere* i ODS 10 *Reducció de les desigualtats* és un primer pas indefugible per a garantir que la promesa d'una vida més llarga i amb salut durant més temps no siga el privilegi d'una minoria o una qüestió de gènere. En particular, les següents metes resulten especialment rellevants:

Taula 14. ODS 5 (Igualtat de Gènere) I ODS 10 (Reducció de les desigualtats)

	5.1 Posar fi a totes les formes de discriminació contra totes les dones i les xiquetes a tot el món **5.c** Aprovar i enfortir polítiques encertades i lleis aplicables per a promoure la igualtat de gènere i l'apoderament de totes les dones i les xiquetes a tots els nivells
	10.1 D'ací a 2030, aconseguir progressivament i mantindre el creixement dels ingressos del 40% més pobre de la població a una taxa superior a la mitjana nacional **10.2** D'ací a 2030, potenciar i promoure la inclusió social, econòmica i política de totes les persones, independentment de la seua edat, sexe, discapacitat, raça, ètnia, origen, religió o situació econòmica o una altra condició **10.3** Garantir la igualtat d'oportunitats i reduir la desigualtat de resultats, fins i tot eliminant les lleis, polítiques i pràctiques discriminatòries i promovent legislacions, polítiques i mesures adequades a aqueix respecte **10.4** Adoptar polítiques, especialment fiscals, salarials i de protecció social, i aconseguir progressivament una major igualtat

Font: Nacions Unides, 2015.

D'altra banda, donat l'enorme impacte de la migració als països emissors, és important que les polítiques sobre envelliment tinguen en compte, amb una perspectiva global i inclusiva, el moviment de poblacions que busquen millorar les seues condicions de vida i el fan, especialment en el cas de les dones, treballant en les cures de persones majors al país de destinació, deixant en moltes ocasions als seus fills i filles a cura dels seus ascendents, al seu torn, persones majors. Encara que la meta 10.7 *Facilitar la migració i la mobilitat ordenades, segures, regulars i responsables de les persones, fins i tot mitjançant l'aplicació de*

47 Observatori Valencià de Salut, 2018. *Desigualtats en Salut en la Comunitat Valenciana. Disponible* en: *https://web.ua.es/es/gi-saludpublica/documentos/er/desigualdades-en-salud-en-la-comunidad-valenciana.pdf*

48 Ídem.

polítiques migratòries planificades i ben gestionades no és exhaustiva, un autèntic enfocament d'envelliment actiu ha de tindre en compte aquesta variable, prioritzant la salvaguarda dels drets humans sobre la securització de les fronteres.

Com destaca l'informe de l'OMS DE 2015, "la migració pot ser un esdeveniment pertorbador amb implicacions en l'envelliment tant a curt com a llarg termini" (p. 21 de la traducció) i cita múltiples perfils relacionats que s'han de tindre en compte en planificar i executar polítiques públiques:

- Migrants majors que han envellit en un país estranger.
- Persones que emigren a edats avançades.
- Persones majors que tornen al seu país d'origen.
- Persones majors que segueixen a les seues filles i fills adults que van emigrar a un altre país o els qui s'uneixen a la seua família en ciutats dins del mateix país.
- Persones majors que escapen de conflictes o desastres naturals.

A la Comunitat Valenciana, el 14,73% de la població és estrangera, en la seua major part d'origen extracomunitari (9,77%). A la vista d'aquesta dada, tant *l'Estratègia Valenciana de Migracions 2021-202649* com els diferents programes a nivell local haurien de considerar línies d'actuació específiques per a les persones migrants que romanen en la Comunitat una vegada finalitzada la seua etapa laboral. D'altra banda, és interessant assenyalar que aquesta Estratègia incorpora una actuació específica dissenyada per a incentivar "la contractació en el marc del sistema d'atenció a la dependència de les persones cuidadores que no siguen familiars de la persona dependent", reconeixent així que una part important del treball de cures, que arrossega nivells alts de precarietat i informalitat, el duen a terme migrants. Tant a nivell autonòmic com local, és necessari contemplar aquesta variable en les polítiques d'ocupació i en les actuacions dirigides a desenvolupar una economia de les cures, la qual cosa connecta amb el següent ítem, que vetle per la qualitat i la dignitat dels qui proveeixen i reben les cures (en molts casos, persones majors) i posar-la en relació amb el següent ítem.

Evolució de les nocions de vellesa i jubilació

Amb 20 anys més de vida per davant, és necessari replantejar tot el curs de vida, no sols l'última etapa. En relació amb el ODS 8: *Promoure el creixement econòmic inclusiu i sostenible, l'ocupació i el treball decent per a tots*, és important destacar que encara que les seues metes estiguen dirigides a la població més jove, s´han d'entendre també part d'una estratègia comprehensiva d'EA. El treball decent, amb drets, en condicions d'igualtat entre homes i dones i la capacitació per a permetre l'adaptació a un mercat de treball en constant canvi són condició *sine qua non* per a possibilitar una vida —i per tant un envelliment— amb salut, seguretat econòmica, oportunitats de participació social i drets i amb el desenvolupament d'una activitat econòmica sostenible des del punt de vista mediambiental.

Un altre dels aspectes del mercat de treball directament lligats a l'envelliment actiu és l'ocupació en el sector de cures, un sector que demandarà mà d'obra i que necessita de qualificació, augment de salaris i formalització de l'ocupació. L'anomenada economia de les cures demanda formació, desenvolupament de nous perfils professionals, inversions i regulacions que asseguren la qualitat i dignitat de les cures tant per als qui els proveeixen com per als qui els reben, en molts persones.

Respecte a les pensions, la sostenibilitat de les quals està fortament tensionada per l'augment de l'esperança de vida, la reducció de les cotitzacions socials i la dificultat per a arribar a acords polítics que garantisquen un finançament adequat del sistema, són la principal garantia de rendes de les persones majors, amb notables diferències encara entre homes i dones. En 2019, el nombre de pensions contri-

49 Generalitat Valenciana, Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, 2021. Estratègia Valenciana de Migracions 2021-2026. Disponible en: *https://inclusio.gva.es/documents/162705074/172746725/GVA-EstrategiaMigraciones21-26+corregidodef.pdf/c8027b27-2699-4c9c-a358-46e7770fcf2b*

butives percebudes per persones residents en la Comunitat Valenciana va ser de de 990.727 (el 52,1% per dones i el 47,9% per homes); el 62% d´aquestes pensions corresponen a pensions de jubilació. La pensió mitjana mensual de jubilació en la Comunitat Valenciana en 2019 va ser de 1.055 euros, mentre la mitjana es va situar en 836 euros. El 60,9% de pensions de jubilació va correspondre a homes i un 39,1% a dones. Quant a l'import mitjà, va ascendir a 1.222 euros per als homes i 795 euros en el cas de les dones.

Figura 13: Percentatge de pensions de jubilació segons trams d'interessos mensuals percebuts per sexe a la Comunitat Valenciana en 2019

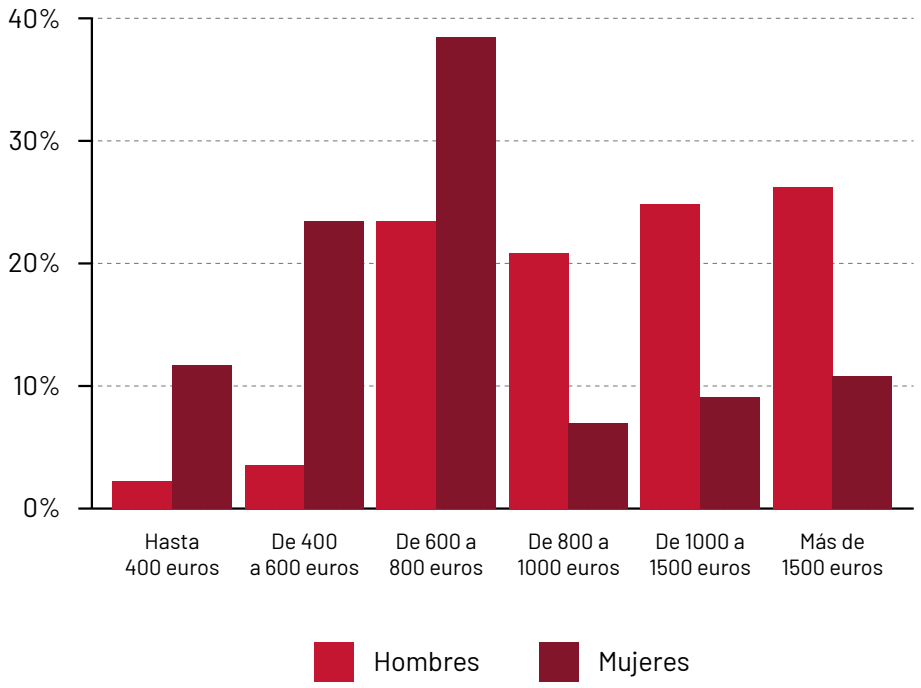

Font: Instituto Valenciano de Estadística (2020).

Taula 15. ODS 8: Treball decent i creixement econòmic

8 TRABAJO DECENTE Y CRECIMIENTO ECONÓMICO	**8.4** Millorar progressivament, d'ací a 2030, la producció i el consum eficients dels recursos mundials i procurar desvincular el creixement econòmic de la degradació del medi ambient
	8.5 D'ací a 2030, aconseguir l'ocupació plena i productiva i el treball decent per a totes les dones i els homes, inclosos els joves i les persones amb discapacitat, així com la igualtat de remuneració per treball d'igual valor
	8.8 Protegir els drets laborals i promoure un entorn de treball segur i sense riscos per a tots els treballadors, inclosos els treballadors migrants, en particular les dones migrants i les persones amb ocupacions precàries

Feminització de la vellesa

Com ja s'ha indicat, encara que l'esperança de vida de les dones supera a la dels homes, gaudeixen d'una pitjor salut i continuen sent el subjecte actiu per excel·lència de les cures, per més que les conquestes feministes estan aconseguint, si més no, visibilitzar les injustícies existents en aquest terreny. D'altra banda, i ateses les desigualtats en el mercat de treball, les dones majors disposen de nivells de renda menors.

Figura 14: Bretxa salarial en la Comunitat Valenciana 2006-2018

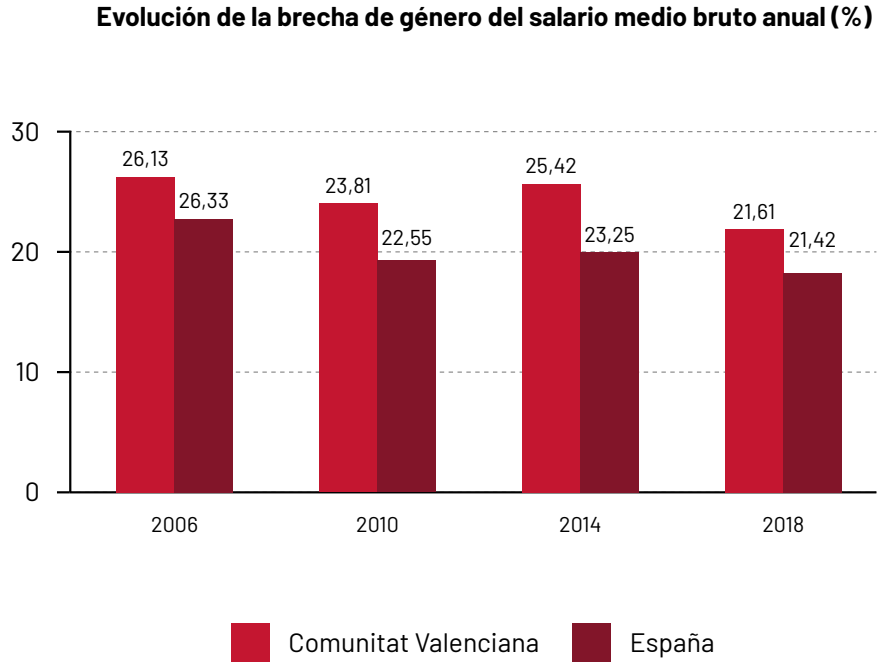

Font: Desigualtat, bretxa salarial i de gènere en la Comunitat Valenciana 2018. Impacte de la COVID-19

Malgrat que la bretxa salarial va experimentar un descens en els últims anys dels que es tenen dades, la mateixa Generalitat Valenciana adverteix que "La crisi econòmica derivada de la pandèmia de la COVID-19 està afectant notablement l'ocupació en la Comunitat Valenciana, e incidirà en la distribució de la renda i riquesa en el mitjà i llarg termini". Així mateix, es fa ressò de la resolució del Parlament Europeu del 21de gener de 2021 "Perspectiva de gènere en la crisi de la COVID-19 i el període posterior a la crisi", que demana expressament als Estats membres "que tinguen degudament en compte la segregació del mercat laboral, l'ocupació precària, la bretxa salarial i de pensions amb vista a millorar les condicions de treball i la protecció social a través de polítiques adaptades [...] amb la finalitat d'abordar de manera eficaç la bretxa salarial i de pensions entre tots dos sexes, ja que els indicadors econòmics suggereixen que aquestes bretxes s'estan ampliant més a conseqüència de la pandèmia".[50]

Diverses metes del *ODS 5: Aconseguir la igualtat entre els gèneres i empoderar a totes les dones i les xiquetes* fan possible l'envelliment actiu de les dones des de la infantesa fins a la vellesa; la consecució de les metes d'aquest ODS, que en la seua formulació atorga gran protagonisme als abusos a les xiquetes, ha de nodrir-se també d'una mirada atenta a les dones majors, que assumeixen una càrrega extra en les cures, així com a les situacions d'abús i violència de gènere, amb accions específiques des de l'àmbit públic que milloren la visibilització i conscienciació.

50 Generalitat Valenciana, Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, 2021. Desigualtat, bretxa salarial i de gènere en la Comunitat Valenciana 2018. Impacte de la COVID-19. Disponible en: *https://cindi.gva.es/documents/161328139/164297738/2021_03_11+Resumen.+Desigualdad%2C+brecha+salarial+y+de+g%C3%A9nero+en+la+Comunitat+Valenciana.+Impacto+de+la+COVID-19.pdf/5eb95018-e7b8-4a69-ac33-0b2992f02410?t=1615460828173*

Taula 16. ODS 5: Igualtat de gènere

	5.1 Posar fi a totes les formes de discriminació contra totes les dones i les xiquetes a tot el món **5.2** Eliminar totes les formes de violència contra totes les dones i les xiquetes en els àmbits públic i privat, incloses la tracta i l'explotació sexual i altres tipus d'explotació **5.a** Emprendre reformes que atorguen a les dones igualtat de drets als recursos econòmics, així com accés a la propietat i al control de la terra i altres tipus de béns, els serveis financers, l'herència i els recursos naturals, de conformitat amb les lleis nacionals **5.b** Millorar l'ús de la tecnologia instrumental, en particular la tecnologia de la informació i les comunicacions, per a promoure l'apoderament de les dones **5.c** Aprovar i enfortir polítiques encertades i lleis aplicables per a promoure la igualtat de gènere i l'apoderament de totes les dones i les xiquetes a tots els nivells

Envelliment i desenvolupament

És necessari atendre de manera integral als reptes que influeixen en els determinants de l›envelliment actiu sense donar lloc a desigualtats entre generacions, grups socials o nacions, actuant en favor de la pau, la solució dels conflictes armats i l›atenció a les víctimes (moltes d›elles persones majors en situació d›especial vulnerabilitat). També és important actuar per a erradicar la pobresa i la creixent desigualtat, factors que impossibiliten el desenvolupament d›una vida plena, no diguem ja de l›envelliment actiu. Garantir rendes justes per a totes les persones, provinguen d›un salari, d›una pensió o de qualsevol altra fórmula redistributiva, contribueixen a garantir el benestar durant tot el curs de vida i a evitar situacions de pobresa en col·lectius en situació de vulnerabilitat, com pot ser el cas de moltes persones majors. Però, amb tot açò, és necessari desenvolupar una cartera de serveis públics (educatius, sanitaris, socials) més ambiciosa i equitativa. Per això, en termes d›un model de desenvolupament que aculla realment els determinants de l›envelliment actiu i, per tant, entés com alguna cosa que transcendeix el creixement econòmic en termes de PIB o renda per càpita, diversos ODS i les seues respectives metes influeixen decisivament:

Taula 17. ODS 1: Posar fi a la pobresa en totes les seues formes en tot el món

	1.2 Per a 2030, reduir almenys a la meitat la proporció d'homes, dones i xiquets i xiquetes de totes les edats que viuen en la pobresa en totes les seues dimensions conformement a les definicions nacionals **1.3** Posar en pràctica a nivell nacional sistemes i mesures apropiades de protecció social per a tots i, per a 2030, aconseguir una àmplia cobertura dels pobres i els més vulnerables **1.4** Per a 2030, garantir que tots els homes i dones, en particular els pobres i els més vulnerables, tinguen els mateixos drets als recursos econòmics, així com accés als serveis bàsics, la propietat i el control de les terres i altres béns, l'herència, els recursos naturals, les noves tecnologies i els serveis econòmics, inclosa el microfinançament **1.5** Per a 2030, fomentar la resiliència dels pobres i les persones que es troben en situacions vulnerables i reduir la seua exposició i vulnerabilitat als fenòmens extrems relacionats amb el clima i a altres desastres econòmics, socials i ambientals **1.b** Crear marcs normatius sòlids en l'àmbit nacional, regional i internacional, sobre la base d'estratègies de desenvolupament en favor dels pobres que tinguen en compte les qüestions de gènere, a fi de donar suport a la inversió accelerada en mesures per a erradicar la pobresa

Taula 18. ODS 2: Posar fi a la fam

	2.1 Per a 2030, posar fi a la fam i assegurar l'accés de totes les persones, en particular els pobres i les persones en situacions vulnerables, inclosos els lactants, a una alimentació sana, nutritiva i suficient durant tot l'any **2.2** Per a 2030, posar fi a totes les formes de malnutrició, fins i tot aconseguint, a tot tardar en 2025, les metes convingudes internacionalment sobre el retard del creixement i l'emaciació dels xiquets menors de 5 anys, i abordar les necessitats de nutrició de les adolescents, les dones embarassades i lactants i les **persones d'edat**

ODS 3: Garantir una vida sana i promoure el benestar per a tots en totes les edats. En el cas concret d'aquest Objectiu i les seues metes, és especialment important complementar-lo amb les recomanacions de l'OMS en relació amb la transició epidemiològica propiciada per l'envelliment, la creixent urbanització, la globalització i el model de desenvolupament econòmic. Aquesta transició està canviant els patrons de malaltia cap a la cronicitat i la pluripatología. Tot això fa necessari adequar els sistemes sanitaris de manera que estiguen preparats per a atendre aquest tipus de patologies, així com les malalties neurodegeneratives, que afecten en major mesura a una població longeva i que estan augmentant notablement. La mesura fonamental per a avançar en aquest canvi de model, tal com subratlla la Dècada de l'Envelliment Saludable, és reforçar els sistemes d'atenció primària i comunitària, amb un enfocament preventiu capaç de promoure hàbits de vida saludable durant tot el curs de la vida i detectar i tractar, de manera precoç, les malalties que es presenten. Paral·lelament, és necessari adaptar la cartera de serveis sanitaris a les necessitats d'una població longeva, ampliant la cobertura d'especialitats com la geriatria, psicologia, fisioteràpia i altres que permeten augmentar l'esperança de vida amb salut. També cal invertir en investigació per a millorar el coneixement sobre el procés mateix de l'envelliment, així com de les seues malalties associades, amb la finalitat de desenvolupar tècniques de diagnòstic i tractaments accessibles per al conjunt de la població.

Taula 19. ODS 3: Salut i benestar

	3.4 Per a 2030, reduir en un terç la mortalitat prematura per malalties no transmissibles mitjançant la prevenció i el tractament i promoure la salut mental i el benestar **3.8** Aconseguir la cobertura sanitària universal, en particular la protecció contra els riscos financers, l'accés a serveis de salut essencials de qualitat i l'accés a medicaments i vacunes segurs, eficaces, assequibles i de qualitat per a tots **3.9** Per a 2030, reduir substancialment el nombre de morts i malalties produïdes per productes químics perillosos i la contaminació de l'aire, l'aigua i el sòl **3.a** Enfortir l'aplicació del Conveni Marc de l'Organització Mundial de la Salut per al Control del Tabac en tots els països, segons siga procedent

ODS 4: Garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a tots. L'enfocament de l'envelliment actiu amplia el context d'aquest Objectiu i les seues metes. Hi ha evidència científica que la importància de l'aprenentatge al llarg de la vida, no sols en edats primerenques, impacta positivament "tant en l'autoestima social i la confiança, la participació social, els nivells d'activitat física i la taxa de fumadors, com en les habilitats i possibilitats de trobar un treball o aconseguir un ascens" (OMS, 2015). També està demostrat que formar-se en l'etapa de la vellesa augmenta el benestar en termes de rendiment cognitiu, salut, nivells d'activitat i afecte. La formació permanent constitueix, en definitiva, una manera de connectar-nos amb el present en el qual vivim i la dotació de recursos i l'accés als mateixos ha de ser planificat atenent aquesta necessitat i vetlant per la igualtat d'oportunitats, per a fomentar l'educació entre les capes socials amb oportunitats. Incorporar activitats intergeneracionals en els currículums, ampliar l'oferta de programes educatius de qualitat oberts a persones de diferents edats (en línia amb la meta 4.7.) utilitzant tots els recursos públics disponibles (centres educatius, esportius, culturals, etc.) per a generar nous espais d'ensenyament-aprenentatge amb les persones majors han de formar part d'una agenda política educativa innovadora i compromesa amb una longevitat plena.

Taula 20. ODS 4: Educació de calitat

	4.1 D'ací a 2030, assegurar que totes les xiquetes i tots els xiquets acaben l'ensenyament primari i secundari, que ha de ser gratuïta, equitativa i de qualitat i produir resultats d'aprenentatge pertinents i efectius **4.3** D'ací a 2030, assegurar l'accés igualitari de tots els homes i les dones a una formació tècnica, professional i superior de qualitat, inclosa l'ensenyament universitari **4.4** D'ací a 2030, augmentar considerablement el nombre de joves i adults que tenen les competències necessàries, en particular tècniques i professionals, per a accedir a l'ocupació, el treball decent i l'emprenedoria **4.5** D'ací a 2030, eliminar les disparitats de gènere en l'educació i assegurar l'accés igualitari a tots els nivells de l'ensenyament i la formació professional per a les persones vulnerables, incloses les persones amb discapacitat, els pobles indígenes i els xiquets en situacions de vulnerabilitat **4.6** D'ací a 2030, assegurar que tots els joves i una proporció considerable dels adults, tant homes com dones, estiguen alfabetitzats i tinguen nocions elementals d'aritmètica **4.7** D'ací a 2030, assegurar que tots els alumnes adquirisquen els coneixements teòrics i pràctics necessaris per a promoure el desenvolupament sostenible, entre altres coses mitjançant l'educació per al desenvolupament sostenible i els estils de vida sostenibles, els drets humans, la igualtat de gènere, la promoció d'una cultura de pau i no violència, la ciutadania mundial i la valoració de la diversitat cultural i la contribució de la cultura al desenvolupament sostenible

ODS 16. Promoure societats justes, pacífiques i inclusives. Una mirada atenta a l'envelliment pot ajudar a millorar la participació política i social de les persones al llarg de la vida i, en particular, de les majors, identificant les diferents formes de discriminació (edadisme) i removent els obstacles que impedeixen el ple exercici dels drets i llibertats. Fan falta avanços a nivell legislatiu i polític que garantisquen la plena ciutadania de les persones majors (com succeeix, per exemple, amb la infància).

Taula 21. ODS 16: Pau, justícia e institucions sòlides

	16.3 Promoure l'estat de dret en els plans nacional e internacional i garantir la igualtat d'accés a la justícia per a tots. **16.6** Crear a tots els nivells institucions eficaces i transparents que rendisquen comptes **16.7** Garantir l'adopció en tots els nivells de decisions inclusives, participatives i representatives que responguen a les necessitats **16.10** Garantir l'accés públic a la informació i protegir les llibertats fonamentals, de conformitat amb les lleis nacionals i els acords internacionals **16.b** Promoure i aplicar lleis i polítiques no discriminatòries en favor del desenvolupament sostenible

Urbanització

La ciutat ofereix oportunitats més centralitzades per a totes les edats en matèria d'educació, ocupació, serveis socials i sanitaris, etc., però també genera problemes, com ara inseguretat viària, falta d'accessibilitat de l'espai públic i privat, transport públic poc accessible, delictes, vida sedentària, dieta inadequada, calfament global, aïllament social, etc. Alguns d'aquests problemes afecten de manera substancial a les persones majors. El ODS 11 respon al fenomen imparable de la urbanització: des de 2007, més de la meitat de la població mundial viu en ciutats, un percentatge que s'elevarà fins al 60% en 2030. A la Comunitat Valenciana, el 72,8% de la població viu en nuclis de més de 20.000 habitants.

D'altra banda, les institucions han de garantir que les persones que viuen en el món rural tenen possibilitats d'envellir activament, en plenitud de drets i en condicions equivalents a les que gaudeixen els nuclis urbans.

El ODS 11: Aconseguir que les ciutats siguen més inclusives, segures, resilients i sostenibles, està directament relacionat amb una de les principals estratègies de l'OMS en matèria d'envelliment actiu, la Xarxa de Ciutats i Comunitats Amigables amb les Persones Majors. Per a aquest Manual, les directrius d'aquesta xarxa i les seues recomanacions de política rural per a materialitzar en els barris i carrers de les nostres ciutats i pobles són mesures pràctiques que incidisquen en una major qualitat de vida de les persones majors que, en definitiva, es tradueixen en una millor qualitat de vida per al conjunt de la ciutadania.

Taula 22. ODS 11: Ciutats i comunitats sostenibles

	11.1 D'ací a 2030, assegurar l'accés de totes les persones a habitatges i serveis bàsics adequats, segurs i assequibles i millorar els barris marginals **11.2** D'ací a 2030, proporcionar accés a sistemes de transport segurs, assequibles, accessibles i sostenibles per a tots i millorar la seguretat viària, en particular mitjançant l'ampliació del transport públic, prestant especial atenció a les necessitats de les persones en situació de vulnerabilitat, les dones, els xiquets, les persones amb discapacitat i les persones d'edat **11.3** D'ací a 2030, augmentar la urbanització inclusiva i sostenible i la capacitat per a la planificació i la gestió participatives, integrades i sostenibles dels assentaments humans en tots els països

Taula 22 (cont.). ODS 11: Ciutats i comunitats sostenibles

	11.6 D'ací a 2030, reduir l'impacte ambiental negatiu per capita de les ciutats, fins i tot prestant especial atenció a la qualitat de l'aire i la gestió de les deixalles municipals i d'un altre tipus **11.7** D'ací a 2030, proporcionar accés universal a zones verdes i espais públics segurs, inclusius i accessibles, en particular per a les dones i els xiquets, les persones d'edat i les persones amb discapacitat **11.a** Donar suport als vincles econòmics, socials i ambientals positius entre les zones urbanes, periurbanes i rurals enfortint la planificació del desenvolupament nacional i regional

Revolució tecnològica

Els canvis tecnològics influeixen en tots els aspectes de la nostra vida, des del mercat de treball a les formes de comunicació social, la configuració de l'opinió pública i, per tant, del poder polític, etc. Estan canviant acceleradament la manera de relacionar-nos entre nosaltres, així com amb les entitats del sector públic privat. Algunes persones majors i, en general, col·lectius en situació de vulnerabilitat (per falta d'accés a eines o coneixements tecnològics) requereixen mesures especials per a salvar la bretxa digital i garantir la igualtat d'oportunitats i l'accessibilitat a la informació i a serveis que, cada vegada més (i més acceleradament encara a conseqüència de la pandèmia) són quasi exclusivament virtuals. Indubtablement, aquesta revolució tecnològica té també aspectes positius, com són els nombrosos avanços mèdics o els dispositius que compensen la deterioració sensorial (visual, auditiu, perceptiu o motriu), afavorint així l'autonomia personal de les persones usuàries. No obstant això, excepte algun esment en el **ODS 9 Construir infraestructures resilients, promoure la industrialització sostenible i fomentar la innovació**, aquest Objectiu i les seues metes estan centrats en el sector productiu i als països "menys avançats"; per això, de cara a la seua consecució, incorporar el marc polític de l'envelliment actiu pot contribuir al fet que el desenvolupament tecnològic estiga al servei de les persones, respecte i promou els drets humans i siga accessible a totes les capes de la societat. Un bon exemple d'aquesta necesitat és la la campanya "Soc major, no idiota", impulsada pel valencià Carlos Sant Joan, de 78 anys, per a lluitar contra l'exclusió financera generada pel mal servei de les entitats financeras a les persones majors, en traslladar la gran majoria dels seus serveis al canal digital abandonant l'atenció personal.

Taula 23. ODS 9: Indústria, innovació e infraestructura

	9.1 Desenvolupar infraestructures fiables, sostenibles, resilients i de qualitat, incloses infraestructures regionals i transfrontereres, per a donar suport al desenvolupament econòmic i el benestar humà, posant l'accent principalment en l'accés assequible i equitatiu per a tots

Canvi climàtic i del medi ambient

L'escassetat d'aigua potable, la major freqüència d'onades de calor i de fenòmens meteorològics extrems o l'avanç d'unes certes malalties infeccioses són algunes de les conseqüències negatives del canvi climàtic que impacten de manera especial en les persones majors, a causa de l'afebliment del sistema immunitari amb el transcurs dels anys. El **ODS 13: Adoptar mesures urgents per a combatre el canvi climàtic i els seus efectes** conté diverses metes que han de contemplar-se de manera coordinada amb les polítiques d'envelliment actiu per a incorporar a les persones majors en la lluita contra el calfament global i mitigar els seus efectes.

Taula 24. ODS 13: Acció pel clima

	13.1 Enfortir la resiliència i la capacitat d'adaptació als riscos relacionats amb el clima i els desastres naturals en tots els països **13.2** Incorporar mesures relatives al canvi climàtic en les polítiques, estratègies i plans nacionals **13.3** Millorar l'educació, la sensibilització i la capacitat humana e institucional respecte de la mitigació del canvi climàtic, l'adaptació a ell, la reducció dels seus efectes i l'alerta primerenca

Evolució dels drets humans

Durant els segles XX i XXI Nacions Unides ha reconegut els drets humans de subgrups de població específics mitjançant convencions i declaracions. No obstant això, no existeix encara una convenció sobre els drets de les persones majors a nivell mundial; però sí hi ha diferents instàncies, òrgans i programes que a nivell internacional i regional aporten coneixement i recomanacions polítiques que han de ser tingudes en compte en la formulació de les polítiques d'envelliment actiu i saludable des d'un enfocament de drets.

Probablement, tant la ràpida transició demogràfica en la qual el món es troba immersa, com l'ocorregut durant la pandèmia, quan s'han vulnerat de manera sistemàtica drets fonamentals de les persones majors —en particular, encara que no solament, d'aquelles que vivien i viuen institucionalitzades—, aconsellen el desenvolupament de legislacions específiques que reconeguen, protegisquen i promoguen els drets de les persones majors. No es tracta amb això d'encasellar-los com a éssers vulnerables sinó, precisament, d'evitar que ho siguen per falta de protecció jurídica i de diligència política. Fins que s'aconseguisca una situació d'igualtat i no discriminació cap a les persones majors, sembla necessari articular mesures de discriminació positiva.

Respecte als mecanismes existents, l'ONU compta des de 2013 amb una Experta Independent sobre el gaudi de tots els drets humans per les persones d'edat, el mandat de la qual inclou el seguiment, avaluació i promoció d'aquests drets. El seu treball es plasma en informes anuals. Existeixen iniciatives a nivell regional, com el Conveni Interamericà per a la Protecció dels Drets Humans de les Persones Majors de l'Organització d'Estats Americans o el grup de treball en el si de la Comissió Africana de Drets Humans i de les Persones.

A Europa, diversos organismes han posat en marxa diferents instruments, entre els quals destaquen:

- Recomanació del Consell d'Europa CM/Rec(2014)2 sobre promoció dels drets humans de les persones majors.
- Informe Live Longer, Work Longer y recomendació política aplicable als Estats integrants de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE).

- Grup de Treball sobre Envelliment de la Comissió Econòmica per a Europa de les Nacions Unides (UNECE), entre les tasques de les quals figuren els informes nacionals de revisió i valoració, els informes de polítiques (policy briefs), o l'Índex d'Envelliment Actiu (IAA). També s'encarrega dels documents sobre el Pla d'Acció Internacional sobre l'Envelliment de Madrid (MIPAA) i del seu seguiment a Europa, per a això hi ha un sistema de revisió quinquennal (la tercera revisió va tindre lloc en 2017, durant la Quarta Conferència Interministerial sobre Envelliment de Lisboa.

- La Unió Europea duu a terme múltiples iniciatives en matèria de inclusió social, pobresa, innovació social o economia platejada, elabora informació estadística i orientacions de polítiques transversals que incideixen en l'envelliment (ocupació, drets laborals, assumptes socials, salut o tecnologies de la informació i la comunicació aplicades a l'atenció a majors), així com investigacions sobre envelliment (per exemple, en el marc del programa Horitzó 2020). D'altra banda, el Partenariat Europeu d'Innovació en Envelliment Actiu i Saludable (EIponAHA) promou la innovació tecnològica orientada a tres objectius, dos d'ells amb impacte directe en la qualitat de l'envelliment (millorar la salut i la qualitat de vida i donar suport a la sostenibilitat i l'eficiència dels sistemes de salut i de cures). La celebració de l'Any Europeu de les Persones Majors (1993) i l'Any Europeu de l'Envelliment Actiu i de la Solidaritat entre Generacions (2012) van mobilitzar la reflexió de diversos agents i van dinamitzar la posada en pràctica de polítiques dirigides a aquest sector de la població.

- Per part de la societat civil, destaca el paper de AGE Platform Europe, una xarxa europea d'organitzacions sense ànim de lucre de i per a persones majors de 50 anys. "Les seues principals àrees d'interés s'emmarquen, en bona part, en els plantejaments del MIPAA i de les resolucions de l'ONU sobre drets humans, com són la no discriminació, la solidaritat intergeneracional, la participació social, l'assegurament d'una renda econòmica digna, el manteniment de la persona en l'ocupació (en funció de la seua capacitat per a decidir-lo), l'aprenentatge al llarg de la vida, l'assegurament d'un envelliment amb salut, les cures i el reconeixement del paper de els cuidadors".[51]

No hi ha legislació específica sobre reconeixement i promoció dels drets humans de les persones majors a nivell nacional. Diverses comunitats autònomes van desenvolupar fa anys una legislació més vinculada a l'atenció i a la protecció, en línia amb la visió asistencialista basada en la construcció social de la vellesa com a etapa de vulnerabilitat. Potser el plantejament més avançat correspon a Canàries, Llei la qual *3/1996*, de participació de les persones majors i de la solidaritat entre generacions, planteja ja des de la seua denominació un abast que va més enllà de la protecció davant situacions d'abús o maltractament; en concret, preveu actuacions per a fomentar la participació, la salut (inclosa la promoció de l'educació per a la salut) i estableix les condicions bàsiques dels allotjaments residencials, impulsant els serveis que permeten la permanència en la pròpia llar i advocant per una major connexió entre generacions.

Altres autonomies amb legislació específica són Andalusia (*Llei 6/1999*, de 7 de juliol, de Atenció i Protecció a les Persones Majors) i Castilla i León (*Llei 5/2003*, de 3 d'abril, d'atenció i protecció a les persones majors de Castilla i Lleó). Per part seua, Navarra i Catalunya tenen sendes lleis relacionades amb el "acolliment familiar" de persones majors orientades a previndre i evitar abusos financers i d'un altre tipus.[52]

51 Rodríguez-Rodríguez, V. El marc de les polítiques de vellesa a Europa. Panorama Social. Número 28. segon semestre. 2018. Centre Superior d'Investigacions Científiques.

52 Navarra: Ley Foral 34/2002, de 10 de desembre, d'acolliment familiar de persones majors. *https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2003-918* Catalunya: Llei 11/2001, de 13 de juliol, de Acogida Familiar per Persones Majores. *https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2001-16692*

De l'envelliment actiu a l'envelliment saludable: la salut com a eix fonamental

Encara que a efectes pràctics, aquest manual entén els conceptes d'envelliment actiu i saludable com a complementaris, és interessant observar que l'evolució de tots dos (Annex 3) obeeix a raons tant ideològiques com d'incidència política. L'envelliment actiu es va introduir en 2002 com un nou paradigma per a canviar el relat de l'envelliment i fomentar la participació cívica, social, econòmica, cultural de les persones majors. L'EA propugnava anar més enllà d'alguns lemes hegemònics i bastant reduccionistes lligats a la vellesa, com l'atenció sanitària des d'un enfocament asistencialista ancorat en l'etiqueta de vulnerabilitat e incapacitat, o el retard en l'edat de jubilació des d'un enfocament productivista poc inclinat a qualsevol canvi en el sistema econòmic que garantisca rendes dignes en un context de canvis en el mercat laboral, majors desigualtats i longevitat creixent.

A partir de 2015 i especialment a partir de 2020, amb l'arrancada de la Dècada de l'Envelliment Saludable, l'OMS aposta per l'envelliment saludable com a principi rector de les polítiques en la matèria. Partint de la definició de salut que propugna la pròpia organització com "un estat de complet benestar físic, mental i social, i no solament l'absència d'afeccions o malalties", aquest gir cap a l'envelliment saludable no cal ser interpretat com una renúncia als principis de l'EA, sinó més aviat com una reformulació tàctica davant els escassos avanços en els sistemes polítics, socials i sanitaris a nivell global per a adaptar-se a la longevitat, malgrat els continus crits d'atenció d'aquest organisme. És més, la pandèmia ha exacerbat i visibilitzat les deficiències d'un sistema sanitari que insisteix a oblidar l'atenció primària com a garant fonamental de la salut pública i d'uns Governs que, en general, mostren a tots els nivells serioses mancances quant a protecció dels drets fonamentals de les persones majors.

En línia amb aquesta interpretació, la idea d'envelliment saludable sembla més aviat un crit d'atenció als Governs per a alertar del problema de salut pública i també econòmic, polític i social que s'aveïna si no es produeix una adaptació a les necessitats d'una població envellida. D'aquesta manera, l'OMS urgeix a implementar les polítiques públiques necessàries per a preservar la salut durant més anys, previndre i, en la mesura que siga possible, evitar, l'aparició de la discapacitat i la dependència en l'etapa de la vellesa i proporcionar els suports a la dependència que siguen necessaris en un context de creixent longevitat. Paral·lelament, apel·la al conjunt de la societat per a informar i sensibilitzar sobre la necessitat d'adoptar hàbits individuals saludables. L'envelliment saludable no tracta, per tant, de reduir l'envelliment a una qüestió mèdica.[53]

Parlar hui d'envelliment saludable o envelliment actiu i saludable implica abraçar els principis de l'EA vigents des de finals del segle passat i actualitzar-los en un context que canvia ràpidament. L'OMS defineix l'envelliment saludable en els següents termes:

> "[...] consisteix a desenvolupar i mantindre a edats avançades la capacitat funcional que fa possible el benestar. La capacitat funcional ve determinada per la capacitat intrínseca d'una persona (és a dir, per la combinació de totes les seues capacitats físiques i mentals), per l'entorn en el qual viu (entés en el seu sentit més ampli e incloent l'entorn físic, social i polític) i per les interaccions entre tots dos".[54]

53 En aquest punt és interessant esmentar la recent (i polèmica) inclusió de la vellesa com a malaltia en la Classificació Estadística Internacional de Malalties i Problemes de Salut Relacionats (CIE). Encara que aquesta iniciativa està rebent innombrables crítiques, hi ha veus que expliquen que, amb això, s'intenta traslladar als Estats la necessitat d'invertir "temps i diners" de manera urgent en aquest assumpte. Vegeu: Mes-Coma, S. *Un expert de l'OMS, sobre incloure a la vellesa com a malaltia: "Està 100% justificat"*. 65 i més. *https://www.65ymas.com/actualidad/polemica-vejez-como-enfermedad-experto-oms-dice-esta-100-justificado_29259_102.html*

54 El concepte d'envelliment saludable i el marc de salut pública en el qual s'inscriu es descriuen amb detall en *l'Informe mundial sobre l'envelliment i la salut* (OMS, 2015).

L'envelliment saludable ve a reconéixer que, encara que les nostres capacitats canvien amb els anys, no ens defineixen com a persones (com tampoc l'edat) i ens recorda que envellir bé depén menys de factors genètics (un 25%) que de l'entorn (75%). És a dir: viure en entorns que secunden i mantenen la capacitat intrínseca i la capacitat funcional és fonamental per a l'envelliment saludable. En aquest context, l'entorn fa referència a l'entorn construït, les persones i les seues relacions, les actituds i els valors, les polítiques de salut i socials, els sistemes que les sustenten i els serveis que presten (*Informe Mundial sobre l'Envelliment i la Salut*, OMS 2015). Doncs, comprén la llar, la comunitat i el conjunt de la societat.

Mantindre la nostra capacitat funcional ens permet ser i fer el que és important per a nosaltres. Per a que l'entorn en el qual vivim fomente aquesta capacitat ha d'oferir:

- Aprenentatge continu.
- Mobilitat.
- Relacions socials.
- Inclusió: participació en la vida pública

Figura 15: Envelliment saludable

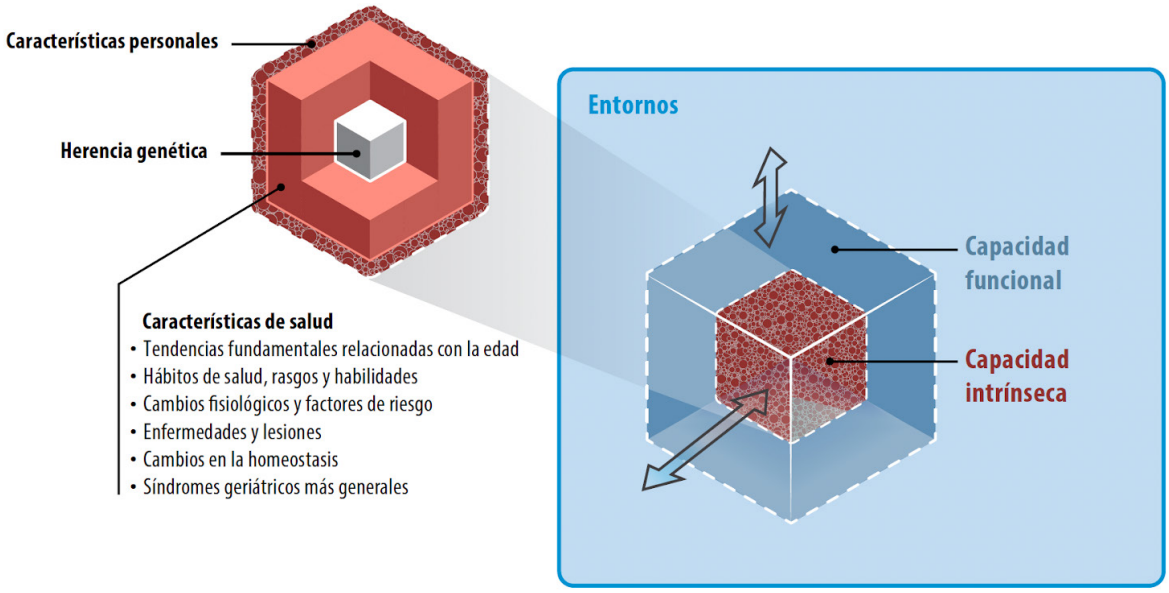

Font: Informe mundial sobre el envelliment i la salut (OMS, 2015).

De cara a la seua aplicació a l'àmbit de les polítiques públiques, un dels aspectes més interessants del paradigma d'envelliment saludable és que focalitza l'acció en aspectes molt concrets:

- El sistema sanitari.
- El sistema de cures de llarga duració.
- La coordinació sociosanitària.
- El treball en l'àmbit comunitari.
- L'impuls del Model d'Atenció Integral i Centrada en la Persona.
- El desenvolupament d'entorns amigables (Xarxa de Ciutats i Comunitats Amigables).

Envelliment, persones majors i Agenda 2030: l'aproximació del PNUD

Com ja s'ha esmentat, a excepció d'algunes referències específiques a les persones majors en algunes metes, l'Agenda 2030 no al·ludeix de manera expressa al fenomen de la longevitat ni a les profundes transformacions que porta amb si l'envelliment de la població. Si bé no és d'estranyar que un document amb l'ambició i l'abast de l'Agenda no es detinga a enumerar tots i cadascun dels factors que intervenen en les dinàmiques globals, semblava òbvia la necessitat de vincular l'assoliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible amb la gestió política, social i econòmica de l'envelliment, posant en relació les agendes de diferents agències de Nacions Unides, nivells de Govern i agents del sector privat per a aconseguir un impacte major i més coherent.

Aquesta vinculació es va fer *oficial* en 2017 de la mà de l'informe *Envelliment, persones majors i l'Agenda 2030* del Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), que constitueix una guia per a transversalitzar l'enfocament d'envelliment actiu en la implementació de l'Agenda. Per a això, part d'una noció la transcendència política de la qual és òbvia, però no per això menys significativa: la longevitat, la millora de la salut i la reducció de la mortalitat són "assoliments significatius del desenvolupament humà". Una conquesta, no un problema.

En sintonia amb eixa idea de conquesta, aquest informe planteja anar més enllà del gran eslògan de l'Agenda 2030 ("no deixar a ningú arrere"), reconeixent la necessitat d'atendre a totes les persones —també les d'edat avançada— en situació de vulnerabilitat, però sense etiquetar automàticament a les persones majors com un grup vulnerable. En comptes d'això, urgeix a reconèixer-les "com a agents actius del desenvolupament de la societat per a aconseguir resultats de desenvolupament veritablement transformadors, inclusius i sostenibles" (PNUD, 2017).

> "Preparar-se per a una població que envelleix és vital per a aconseguir l'Agenda 2030 integrada, amb un envelliment que transcendeix els objectius d'erradicació de la pobresa, bona salut, igualtat de gènere, creixement econòmic i treball decent, reducció de les desigualtats i ciutats sostenibles" (PNUD, 2017).

El PNUD proposa establir "una nova agenda d'envelliment actiu i saludable" i aposta per abordar-la amb un enfocament integral, que promoga els drets de les persones durant tot el curs de la vida en diversos àmbits (salut, ocupació, educació, cultura, etc.) i atenent factors interseccionals (de manera molt especial el gènere, però també les diferents manifestacions de la pobresa, les transformacions econòmiques i socials inherents a la globalització, per exemple l'homogeneïtzació dels productes de consum i els canvis en la imatge de la vellesa, així com canvis polítics i que modifiquen la jerarquia de poder i la capacitat de la ciutadania de participar i controlar al poder, les migracions, etc.).

Atés que l'objectiu general de l'Agenda 2030 és "aconseguir el desenvolupament sostenible de manera equilibrada" i "fer realitat els drets humans de totes les persones", en un escenari d'envelliment poblacional sense precedents, el document del PNUD "exigeix la protecció i promoció dels drets de les persones majors en l'aplicació de l'Agenda 2030".

> "Per a garantir el progrés cap a la implementació dels ODS és essencial preparar-se per a les transformacions econòmiques i socials associades amb l'envelliment i la vellesa, i assegurar que es desenvolupen les condicions necessàries perquè les persones majors puguen portar vides auto determinades, saludables i productives, i empoderar-los per a exercir el seu dret a prendre decisions i eleccions en totes les àrees que afecten les seues vides" (PNUD, 2017).

El reconeixement de la seua contribució a la societat permet identificar "oportunitats significatives per al desenvolupament sostenible associades a la participació activa de les generacions majors en l'economia, el mercat laboral i la societat en general". Aquestes oportunitats poden servir de guia per a inspirar polítiques més inclusives en diversos àmbits:

- Desenvolupament econòmic: les aportacions en l'economia formal o informal són claus per al manteniment de moltes famílies.

- Treball de cures no remunerat: les persones majors i, especialment, les dones majors, assumeixen la cura de majors, menors i discapacitats/as, pal·liant en gran manera la falta de cobertura dels serveis socials públics i la impossibilitat per a la majoria de la població d'accedir a serveis privats a causa del seu elevat cost.

- Participació política: el pes electoral de les persones majors no ha deixat d'augmentar i, amb això, les oportunitats d'avançar cap a democràcies més madures, obertes a la participació de les persones; no és desficaciat pensar que aquelles que estan alliberades de complir un horari laboral, de la criança, etc. podrien assumir un paper molt més actiu. En aquest àmbit és necessari atendre la necessària solidaritat entre generacions, sobretot en relació amb uns certs discursos en matèria de pensions, que sovint presenten el desequilibri financer del sistema públic de pensions com un mer conflicte intergeneracional, de naturalesa aritmètica, en lloc d'una qüestió molt més complexa que requereix, abans de res, una resposta política.

- Capital social: els coneixements i experiències de les persones majors són un actiu important, com demostren les experiències de mentorització i altres iniciatives per a posar en valor l'experiència. És important generar espais intergeneracionals per a promoure la convivència, la cohesió social i un adequat relleu generacional, fonamental perquè les nostres societats puguen avançar política, social, econòmica, cultural i èticament

Al costat de les oportunitats, el PNUD assenyala diversos desafiaments que planteja l'envelliment de la població i que els diferents nivells de Govern han de tindre presents per a aconseguir avanços en els següents terrenys:

01 Coneixement rigorós: és necessari investigar i "reforçar la recopilació, l'anàlisi i l'ús de dades de bona qualitat sobre l'edat i l'envelliment per a evidenciar de manera efectiva el lliurament equitatiu dels ODS".

02 Atenció a la salut[55]: la pandèmia per COVID-19 ha retornat el protagonisme als riscos de les malalties transmissibles, la probabilitat i els efectes de les quals es multipliquen a conseqüència de la globalització i el saqueig sistèmic dels hàbitats naturals, però la veritat és que ens trobem en plena transició epidemiològica, això és, que "els canvis a llarg termini en els patrons de mort, malaltia e invalidesa que caracteritzen a una població específica i que, en general, es presen-

55 "La salut és un estat de complet benestar físic, mental i social, i no solament l'absència d'afeccions o malalties". Preàmbul de la Constitució de l'Organització Mundial de la Salut, adoptada per la Conferència Sanitària Internacional celebrada a Nova York del 19 de juny al 22 de juliol de 1946, signada el 22 de juliol de 1946 pels representants de 61 Estats (Official Rècords of the World Health Organization, Núm. 2, p. 100). Va entrar en vigor el 7 d'abril de 1948 i no ha sigut modificada des de 1948.

ten juntament amb transformacions demogràfiques, socials i econòmiques més amples[56]". La cronicitat i, amb això, la necessitat d'augmentar els recursos destinats a la prevenció, detecció i tractament de malalties a llarg termini, així com el creixement de malalties neurodegeneratives normalment associades a l'edat avançada, exigeixen canvis urgents en el model sanitari. En tot cas, com ja s'ha esmentat, tant la probabilitat de noves pandèmies com l'augment de la cronicitat reclamen un canvi en el model de sistema sanitari que destine més importància a l'atenció primària, la més eficaç de cara a la prevenció i la protecció de la salut pública. És, per això, un dels pilars de la Dècada de l'Envelliment Saludable 2021-2030:

> "L'atenció primària de salut, pedra angular de la cobertura sanitària universal, és el principal punt d'accés de les persones majors al sistema de salut. És també l'enfocament més eficaç i eficient per a millorar la capacitat i el benestar físic i mental. L'enfortiment de l'atenció primària de salut per a proporcionar a les persones majors una atenció accessible, assequible, equitativa, segura i basada en la comunitat requerirà poder comptar amb personal competent, lleis i reglaments apropiats i fons suficients i sostenibles" (OMS, 2020).[57]

03 Cures de llarga duració: la salut està indissolublement lligada amb una altra mena de cures, de caràcter social, en els quals influeixen els nous models de relacions interpersonals, els canvis en l'estructura familiar (per exemple, disminueixen les llars intergeneracionals i augmenten els unipersonals), la mobilitat i urbanització creixents, els diferents rols socials i expectatives sobre la nostra vida com a proveïdors i receptors de cures (sobretot en el cas de les dones), etc. És urgent promoure un sistema de cures de llarga duració centrats en la persona, en el qual participen activament les persones destinatàries d´eixes cures (mitjançant l'autocura i la planificació), la família (en sentit ampli, no basada únicament en la consanguinitat), la comunitat pròxima, així com recursos públics i privats.

04 Erradicació de la pobresa: la desigualtat econòmica augmenta constantment en tot el món i genera inseguretat dels ingressos o ingressos insuficients al llarg de la vida, una situació que impedeix viure i envellir saludablement, dificulta l'accés a l'habitatge, a una alimentació adequada i a altres recursos socials, sanitaris, educatius i culturals. Erradicar la desigualtat no és una política específica d'envelliment actiu, però és indispensable perquè envellir activa i saludablement siga possible.

05 Eliminació de la discriminació: l´edadisme "soscava l'estatus de les persones majors com a titulars de drets incloent el seu dret a l'autonomia, participació, accés a educació i capacitació, salut i assistència social, seguretat i ocupació decent", al mateix temps que "agreuja els desavantatges existents amb les quals les persones lluiten al llarg de les seues vides per motius de gènere, raça, ètnia, discapacitat, religió o altres factors" (PNUD, 2017). Com ja s'ha indicat, mentre que altres grups de població compten amb legislació encaminada a salvaguardar i promoure els seus drets, en el cas de les persones majors és encara una assignatura pendents. Es deu, molt probablement, a un pensament col·lectiu que dona per amortitzada la vida humana en funció de l'edat o de l'absència d'unes certes capacitats. Correspon als poders públics en les seues diferents dimensions (legislativa, executiva, educativa, acadèmica, judicial, etc.) promoure un canvi que done preeminència als drets humans. A més, és necessari entendre que la vellesa agreuja altres desavantatges preexistents (gènere, raça, ètnia, discapacitat, religió o altres). Tant l´edadisme com la discriminació de gènere, a més, deshumanitzen a les persones majors –especialment a les dones— i són obstacles que impedeixen reconéixer i actuar contra la violència que pateixen, com es detalla en el següent ítem.

06 Visibilització i erradicació de l'abús, maltractament i violència: el PNUD fa una crida per a augmentar la investigació i l'acció política per a reconéixer, previndre i erradicar la violència, l'abandó i l'abús físic, emocional i financer que pateixen les persones majors. Aquest tipus específic d'abús consisteix en: "qualsevol acte únic o repetit o la falta de mesures apropiades que es produeix dins

56 Frenk et al. *Transicions epidemiològicas en Amèrica Latina*. Bol Oficina Sanit Panam 1991;111(6).

57 OMS, 2020. Dècada de l'Envelliment Saludable. *https://www.who.int/es/publications/m/item/decade-of-healthy-ageing-plan-of-action?sfvrsn=b4b75ebc_25*

de qualsevol relació on hi ha una expectativa de confiança que causa mal o angoixa a una persona major [...] Les dades mostren que les dones són les més vulnerables davant aquesta mena de maltractament en tota la seua tipologia –maltracte físic, psicològic, sexual, econòmic, etc.—, i són les que més ho pateixen en tots els àmbits —familiar, institucional i social—-, especialment les dones de més edat, amb algun grau de dependència o discapacitat i aïllades socialment. Així mateix, la violència de gènere té un especial impacte en les dones majors en identificar-se unes certes variables que les fan més vulnerables [...] com és: la seua socialització en valors masclistes, la seua falta d'independència econòmica, la seua falta de suport personal i/o social o la falta de visibilitat institucional i social sobre aquesta problemàtica en les dones majors" (Ajuntament de Madrid, 2020).[58]

Sinergies entre l'envelliment actiu i l'Agenda 2030: implicacions polítiques

El PNUD identifica diverses vies d'acció política per a adaptar-se als grans canvis socials, polítics i econòmics que porta amb si l'envelliment de la població en les estructures familiars i les relacions intergeneracionals, els mercats de treball, els sistemes financers i de salut, la participació política, la demanda de béns i serveis, la planificació urbana i el desenvolupament d'infraestructures:

- Legislació fonamental per a promoure drets i lluitar contra la discriminació fundamental para promover drets i lluitar contra la discriminació.
- Canvi cultural, ès a dir, de l´actitud de la societat respecte al envelliment i el valor de les persones majors, mitjançant:
  - Sensibilització de les estructures de poder.
  - Inversió en educació pública per arribar al total de la societat.
- Implicació de les persones en els processos de desenvolupament (participació).

Aquests mecanismes permetrien intervindre en aspectes essencials per a l'envelliment actiu, com són:

- El mercat laboral, per a garantir el treball decent com a font d'ingressos que permeta una vida digna, també en l'etapa de vellesa, així com el reconeixement i la compensació dels serveis no remunerats que presten les persones majors.
- Garantia de renda perquè les persones majors puguen mantindre un nivell de vida adequat.
- Iniciatives i inversions per a garantir l'accés a la salut, cures, transport i habitatge.

Després de posar en valor la contribució social de les persones majors e identificar els majors desafiaments que implica l'envelliment de la població, el PNUD fa una sèrie de recomanacions que, fins i tot estant dirigides a les diferències agencies de Nacions Unides, només tenen sentit si s'exerceixen de manera coordinada entre tots els nivells de Govern i múltiples actors, tal com preconitza el ODS 17:

- Integrar la perspectiva de l'envelliment en tots els programes de treball per a garantir els drets de les persones majors en matèria d'ingressos, salut, educació, seguretat i participació.
- Incorporar l'enfocament de "curs de vida" en les investigacions, programes i projectes i atendre les necessitats de les persones majors.

58 Xarxa Internacional per a la Prevenció d'Abús a Persones Majors (INPEA) (1995), ratificada per l'OMS en la Declaració de Toronto en 2002. Citat en: Diagnòstic de la violència de gènere que pateixen les dones majors de 60 anys a la ciutat de Madrid, Ajuntament de Madrid, 2020. *https://www.madrid.es/UnidadesDescentralizadas/IgualdadDeOportunidades/Publicaciones/Publicaciones%202021/DiagnosticoVGMujeresMayores2021.pdf*

- Atendre a la intersecció de l'envelliment amb qüestions crítiques com són la pobresa, la salut, el gènere, el treball decent, la discapacitat, el medi ambient o la governança.
- Millorar la coordinació i la cooperació multiactor i multinivell (organitzacions intergovernamentals globals i regionals, socis de desenvolupament bilaterals i multilaterals, organitzacions no governamentals internacionals i nacionals, sector privat, institucions acadèmiques i altres parts interessades pertinents per a desenvolupar associacions sostenibles, promoure l'envelliment digne i les qüestions relacionades amb les persones majors, així com usar les bones pràctiques existents en termes de plataformes, coalicions i acords mundials sobre programes de treball compartits).
- Manejar dades desglossades per edat e incorporació dels mateixos en informes e instruments de política.
- Desenvolupar polítiques nacionals i locals basades en els drets humans, inclusives amb totes les edats i que incorporen indicadors que permeten la seua avaluació.

Estratègia de l'OMS per a alinear la resposta global a l'envelliment amb l'Agenda 2030

Des de l'àmbit de les seues competències i l'indubtable lideratge que exerceix en matèria de polítiques d'envelliment a nivell global, l'Organització Mundial de la Salut també va entendre des del primer moment la necessitat d'enllaçar les polítiques d'envelliment amb el compliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible. Prova d'això és la seua *Estratègia global i pla d'acció d'envelliment i salut* (OMS, 2017), que desenvolupa el marc polític en el qual porta anys treballant per a alinear la resposta global a l'envelliment de la població amb l'Agenda 2030 i que culmina en la Dècada de l'Envelliment Saludable 2020-2030. Els principis que inspiren aquesta estratègia són:

- Drets humans, incloent el dret de les persones majors de tindre la millor salut possible, la materialització de la qual ha de ser progressiva i estar sotmesa a control.
- Igualtat de gènere.
- Igualtat i no discriminació, especialment per edat.
- Igualtat d'oportunitats davant els determinants de l'envelliment saludable amb independència de l'estatus social o econòmic, el lloc de naixement o residència o altres determinants socials.
- Solidaritat intergeneracional, fomentant la cohesió social entre generacions.

L'estratègia marca cinc grans objectius:

01 Compromís de tots els països per a actuar en favor de l'envelliment saludable:

— Establir marcs de treball sobre envelliment saludable a nivell nacional amb múltiples actors.

— Enfortir la capacitat nacional per a adoptar polítiques basades en l'evidència.

— Combatre l´edadisme i transformar la visió de l'envelliment i la salut.

02 Desenvolupament d'entorns amigables amb l'edat.

— Fomentar l'autonomia de les persones majors.

— Activar el compromís de les persones majors en els processos de desenvolupament.

— Promoure l'acció multisectorial.

03 Alineació dels sistemes de salut a aquesta Estratègia global i plà d´acció.

— Orientar els sistemes de salut cap a l'atenció a la capacitat intrínseca i funcional (prevenció).

— Desenvolupar i assegurar l'accés assequible a l'atenció clínica de qualitat, integral i centrada en les persones majors.

— Assegurar la sostenibilitat i adequació de la formació, exercici i gestió del personal sanitari.

04 Desenvolupament de sistemes de cures de llarga duració (en la llar, en les comunitats i les institucions).

— Establir i millorar contínuament un sistema de cures de llarga duració sostenible i equitatiu.

— Capacitar al personal i donar suport a les persones cuidadores.

— Assegurar la qualitat d'unes cures de llarga duració integrals i centrats en la persona.

05 Millora de l'avaluació, seguiment e investigació sobre envelliment saludable (coneixement).

— Acordar formes de mesurament, anàlisi, descripció i seguiment de l'envelliment saludable.

— Enfortir la investigació i la innovació.

— Investigar i sintetitzar les evidències sobre envelliment saludable.

Com es desprén del repàs als seus principis i prioritats, aquesta estratègia es basa en plans anteriors ja esmentats, en concret el Pla d'Acció Internacional sobre Envelliment de Madrid (2002), el Marc Polític de l'Envelliment Actiu (2002 i 2015), l'Informe Mundial d'Envelliment i Salut (2015) i el concepte d'envelliment saludable, que en aquest context —com ja s'ha enunciat— ha d'entendre's com una reformulació operativa de l'envelliment actiu. La salut, recorda l'OMS, és un dret inherent a la vida, que no comença a partir d'una edat concreta ni prescriu:

> "Les vides més llargues porten grans oportunitats, incloent la possibilitat de repensar com desenvolupar tot el nostre curs de vida. Però aquestes oportunitats depenen en gran manera que les persones mantinguen bona salut durant la vellesa. Lamentablement, l'evidència mostra que moltes persones majors experimenten hui una salut molt pitjor del que podria ser. És més, els problemes de salut que afronten les persones majors sovint estan associats a malalties cròniques que poden ser previngudes o retardades mantenint hàbits saludables durant tota la vida. Altres malalties poden ser tractades de manera efectiva, especialment si hi ha una detecció i tractament primerencs. I per a aquells adults majors amb minvaments significatius en la seua capacitat, entorns que els brinden suport i sistemes de cures poden assegurar que viuen amb dignitat i poden continuar amb el seu creixement personal" (OMS, 2017, traducció pròpia).

L'OMS subratlla que els Objectius de Desenvolupament Sostenible suposen un conjunt "integrat i indivisible" de prioritats per a aconseguir el desenvolupament sostenible i vincula l'envelliment com a factor decisiu a tindre en compte en els següents ODS:

ODS 1. Fi de la pobresa en totes les seues formes en tot el món per a homes i dones**.**

ODS 2. Posar fi a la fam, aconseguir la seguretat alimentària i la millora de la nutrició i promoure l'agricultura sostenible incloent a les persones majors**.**

ODS 3. Garantir una vida sana i promoure el benestar de tots a totes les edats mitjançant la cobertura sanitària universal incloent mesures de protecció davant riscos financers**.**

ODS 4. Garantir una educació inclusiva i equitativa de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge permanent al llarg de la vida per a tots.

ODS 5. Aconseguir la igualtat de gènere i empoderar a totes les dones i les xiquetes.

ODS 8. Promoure el creixement econòmic sostingut, inclusiu i sostenible, l'ocupació plena i productiva i el treball decent per a tots.

ODS 10. Reduir la desigualtat als països i entre ells promovent la inclusió social, política i econòmica de totes les persones, independentment de l'edat.

ODS 11. Aconseguir que les ciutats i els assentaments humans siguen inclusius, segurs, resilients i sostenibles proporcionant accés universal a espais públics segurs, inclusivament i accessibles, en particular per a les persones majors.

ODS 16. Promoure societats pacífiques e inclusives per al desenvolupament sostenible, facilitar l'accés a la justícia per a tots i construir a tots els nivells institucions eficaces e inclusives que rendisquen comptes.

Incorporar en la implementació de cadascun dels ODS un enfocament que tinga en compte la necessitat de preservar i potenciar la capacitat funcional de les persones majors és, segons el parer de l'OMS, el millor camí per a aprofitar la seua contribució al desenvolupament sostenible i garantir que es tenen en compte les seues necessitats i drets, això és, que no li les deixa arrere. Així per exemple, en el ODS 3, la perspectiva de la capacitat funcional "representa un canvi significatiu respecte a les prioritats de salut global anteriors, que sovint feien èmfasi a reduir la mortalitat a edats primerenques. En comptes d'això, el focus d'aquesta estratègia se centra en la qualitat dels anys addicionals de vida que aquestes intervencions ens permetrien gaudir" (OMS, 2017, traducció pròpia).

L'Estratègia de l'OMS culmina en els pròxims anys amb la Dècada de l'Envelliment Saludable 2020-2030 —detallada en el capítol anterior— que aspira a aconseguir que l'enorme mobilització global de Governs, societat civil, organitzacions internacionals, acadèmia, mitjans de comunicació i sector privat entorn de l'Agenda 2030 contribuïsca també a afrontar la transició demogràfica que estem vivint i es traduïsca en una millora de la qualitat de vida de totes les persones i durant tota la vida.

Envelliment actiu i Agenda 2030 en la Comunitat Valenciana

La Comunitat Valenciana es troba en aquests moments elaborant *l'Estratègia València d'Envelliment Actiu i Lluita contra la Soledat no desitjada*, que actualitza l'anterior de 2013. El procés s'ha vist retardat per la pandèmia però compta ja amb un document de partida elaborat per la Universitat Jaume I de Castelló a petició de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives. Titulat Estudi per a l'establiment de les línies estratègiques de l'Estratègia d'Envelliment Actiu, estableix les línies estratègiques de la futura Estratègia:

Figura 16: Logotip de l'Estratègia valenciana d'envelliment actiu i lluita contra la soledat no desitjada

Font: Generalitat Valenciana

En l'elaboració d'aquesta Estratègia participen "entitats del tercer sector de majors, de la part empresarial, sindicats, associacions, un representació de l'Administració Local, de l'Administració Autonòmica, dels Centres d'Envelliment Actiu, la Universitat, i en particular el Consell Valencià de Persones Majors, que representa a les persones majors de la Comunitat Valenciana". Per a facilitar que es puguen fer aportacions al llarg del procés, s'ha habilitat una plataforma informàtica: *https://www.estrategiapersones-majorsgva.es/* El procés participatiu virtual es va iniciar el 12 de gener de 2022, coincidint amb la redacció d'aquest manual, i finalitzarà a l'abril de 2022. Quan concloga, es convocaran sessions presencials.

Atés que està en marxa el procés de construcció de l'Estratègia, no és possible encara determinar el seu impacte. No obstant això, sí que crida l'atenció que les línies i objectius estratègics, tal com apareixen formulats, semblen més centrats en la intervenció amb persones majors i no expliciten que eixe nou paradigma de l'envelliment actiu al qual fan referència ha d'aplicar-se al conjunt de la ciutadania, no sols a les persones majors, per a construir nous models d'envelliment i de convivència; amb això, no sols es corre el risc de no transversalitzar l'enfocament de cicle de vida i envelliment per a escometre canvis estructurals en les polítiques públiques, sinó que es continua posant el focus en la vulnerabilitat com a element distintiu de la:

D'altra banda, per a millorar l'atenció a les persones que la necessiten, serà fonamental la forma en què aquesta estratègia i les accions que contemple estiguen vinculades amb la *Llei 3/2019, de 18 de febrer, de servicis socials inclusius de la Comunitat Valenciana*, l'objecte del qual és "Promoure la universalitat del Sistema Públic Valencià de Serveis Socials garantint, en condicions d'igualtat, equitat i justícia, el dret subjectiu al Sistema Públic Valencià de Serveis Socials" (Article 1 a). Aquesta Llei reconeix diversos drets a les persones usuàries dels serveis socials i, encara que cita expressament a les persones majors en tot just cinc ocasions, fa constants referències a la necessitat de desplegar els diferents serveis socials al llarg del cicle vital. Així, l'article 10 c) consagra el dret a "Rebre una atenció personalitzada integral, al llarg del seu cicle vital, en la qual es consideren els aspectes individuals, familiars i comunitaris".".

Figura 17: Línies estratègiques de l'Estratègia valenciana d'envelliment actiu i lluita contra la soledat no desitjada

Font: Generalitat Valenciana

Certament, el desenvolupament dels serveis socials i el seu reconeixement com a dret subjectiu és una assignatura pendent a Espanya. En aquest sentit, la llei valenciana constitueix un avanç important. No obstant això, des del punt de vista de l'envelliment i, en concret, des del paradigma de l'envelliment actiu, es requereixen mesures audaces en altres àrees de Govern. Tant la complexitat d'aquest enfocament com el tabú sobre l'envelliment dificulten la seua comprensió com una palanca política que va molt més allà de les polítiques i serveis per a les persones majors. Aquesta visió limitada ha provocat que, en molts casos, es denomine EA a la mera programació d'activitats "per a majors". És urgent superar aquesta concepció reduccionista de l'envelliment actiu perquè transmet una falsa impressió d'avanç i fins i tot entorpeix la posada en marxa de polítiques més transformadores, en caure en la inèrcia de continuar promovent serveis clarament obsolets (el funcionament d'alguns centres de majors ancorats en el model de "llar del jubilat" és un bon exemple d'això), evitant amb això que els recursos públics puguen innovar e introduir canvis en la gestió i planificació dels recursos públics amb la participació de les persones majors.

L'estratègia valenciana sí que recull una de les principals eines per a impulsar l'envelliment actiu des de l'àmbit local, la Xarxa de Ciutats i Comunitats Amigables amb les Persones Majors de l'OMS. Vint localitats de la Comunitat Valenciana formen ja part d'aquesta Xarxa, la dinamització a nivell estatal recau en l'IMSERSO. Aquesta Xarxa —tant per operativitat com per coherència amb la metodologia i el model de governança que proposa l'Agenda 2030— és una oportunitat òptima per a generar aliances entre municipis i altres actors valencians amb la finalitat de compartir experiències i bones pràctiques i generar coneixements, projectes pilot, etc. que permeten a les persones majors dissenyar i planificar les polí-

tiques i serveis idonis. El seu marc metodològic ofereix instruments útils per a impulsar l'envelliment actiu en l'àmbit local.

Aquesta Xarxa proposa intervindre en huit grans àrees que influeixen en la salut i qualitat de vida de les persones i que remeten, al seu torn, a diversos Objectius de Desenvolupament Sostenible i les seues metes: espais a l'aire lliure i edificis; transport; habitatge; respecte e inclusió social; participació social; comunicació e informació; treball i participació ciutadana, i Serveis Socials i de la Salut.

En relació amb la idea que l'EA és una palanca de transformació social que beneficia al conjunt de la societat, és important no perdre de vista que els entorns amigables amb les persones majors són, per definició, amigables amb el conjunt de la ciutadania. No es tracta doncs de fer espais, polítiques, recursos, etc. a la mesura únicament de les persones majors, sinó construir entorns, polítiques, recursos, etc. que s'adapten a les diferents circumstàncies i necessitats de les persones al llarg del curs de la vida. I això és bo per a la infància, per a la vida adulta, per a l'etapa de la vellesa, per a situacions de discapacitat crònica o transitòria, és a dir, per a tothom.

Malgrat les enormes potencials dels projectes de amigabilitat desenvolupats per tot el món en el marc d'aquesta Xarxa, és important assenyalar que es tracta d'un model qüestionat perquè fins al moment no ha aconseguit canvis profunds. Un dels problemes, segurament, és que moltes de les qüestions necessàries per a desenvolupar l'envelliment actiu en un municipi, són competència de diferents nivells de Govern. Aquest problema competencial remet a un altre de major importància, com és la necessitat de revitalitzar la democràcia articulant nous canals de participació ciutadana i treballant en la coherència de polítiques i en la superació de les sitges competencials i entramats burocràtics que impedeixen a la ciutadania conéixer —no diguem ja intervindre— en la gestió del públic.

Figura 18: Les huit àrees de l'entorn urbà i social que influeixen en la salut i qualitat de vida de les persones segons la metodologia de l'OMS per a la Xarxa de Ciutats i Comunitats Amigables.

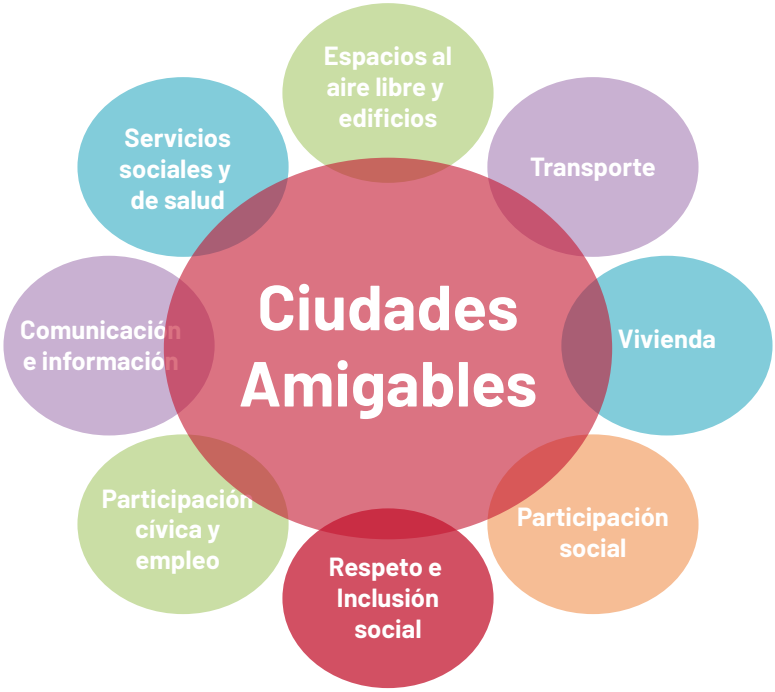

Font: IMSERSO, Ciutats i Comunitats Amigables amb les Persones Majors

/ CAPÍTOL 5

Recomanacions per a orientar les polítiques d'envelliment actiu d'acord amb l'Agenda 2030 de desenvolupament sostenible

Com s'ha assenyalat en el plantejament general del capítol 4, part de l'èxit de l'Agenda 2030 en matèria d'envelliment depén del fet que les persones majors participen activament en la seua aplicació, per això totes les recomanacions de política pública que recull el present capítol han de ser considerades com a actuacions horitzontals, dissenyades a través de processos oberts i accessibles. Per a aconseguir-ho, és fonamental dissenyar estratègies adequades per a localitzar els principis de l'envelliment actiu i els Objectius de Desenvolupament Sostenible i adaptar-los a la realitat de cada territori, tant a nivell nacional com subnacional.

L'adopció d'un enfocament de cicle o curs de vida que promoga l'envelliment actiu i saludable i els drets de les persones majors és una qüestió transversal en l'Agenda, no circumscrita a un o diversos objectius de forma aïllada, per això és imprescindible articular accions que impliquen diferents àrees i nivells de Govern, a les organitzacions de la societat civil i a diferents actors del sector públic i privat. Atés que la creixent longevitat ens situa davant d´un escenari desconegut i el perfil de les persones majors està canviant ràpidament, és vital apostar per projectes multisectorials innovadors que impulsen la creació de noves fórmules d'ocupació i de redistribució de renda, accés a la informació, l'educació i la cultura, atenció sanitària, models residencials i convivencials, sistemes de cures de llarga duració sostenibles, noves fórmules de participació política i social, etc.

Per a orientar el trànsit cap a noves societats coherents amb la seua naturalesa longeva, aquest manual ofereix una sèrie de recomanacions estructurades entorn dels quatre grans àmbits d'actuació que proposa la Dècada de l'Envelliment Saludable 2021-2030: Canviar la manera de pensar, sentir i actuar respecte a l'edat i l'envelliment; assegurar que les comunitats fomenten les capacitats de les persones majors; oferir una atenció integrada i centrada en les persones, així com serveis de salut d'atenció primària adaptats a les necessitats de les persones majors, i proporcionar accés a cures de llarga duració per a les persones que els necessiten.

1. Canviar la manera de pensar, sentir i actuar respecte a l'edat i l'envelliment.

El canvi cultural que proposa la Dècada de l'Envelliment Saludable 2021-2030 implica, ni més ni menys, que desmuntar el tabú entorn de l'envelliment posant el focus en els drets de les persones i, per tant, en les capacitats en compte de en les seues incapacitats inherents o sobrevingudes, ja siguen de major o menor intensitat e impliquen o no l'aparició de dependència i la necessitat de suports de diferent grau. Malgrat el seu caràcter intangible, aquest canvi cultural és el pilar sobre el qual s'assenten la resta d'accions encaminades a fer realitat l'envelliment actiu. Sense assumir plenament aquest enfocament de drets qualsevol canvi és impossible i seguirem ancorats, lamentablement, en una concepció d'envelliment actiu

que es limita a una suma d'activitats d'oci, exercici físic, entrenament cognitiu, viatges i excursions, etc., generalment planificades de dalt a baix. Aquesta és una interpretació equivocada de l'envelliment actiu i és important assenyalar-lo perquè puga desplegar tot el seu potencial com a palanca de "ciutadania plena", concepte que es desenvolupa a continuació.

La concepció tradicional de l'envelliment basada en estereotips negatius impedeix contemplar els canvis físics, psicològics i socials progressius com a circumstàncies naturals sobre les quals es pot (i deu) actuar per a millorar la qualitat de vida de les persones. Impedeix, en definitiva, la prevenció i la planificació i porta a un model asistencialista no exempt de fatalisme. És essencial abordar d'una vegada l'envelliment com un procés que no s'inicia als 60, 70 o 80 anys, sinó molt abans, e incorporar aquest enfocament als sistemes socials, sanitaris i també econòmics. Cal garantir que, al llarg de la vida, generem hàbits, reconeixem i promovem drets i condicions de vida dignes que permeten una infància, maduresa i senectut en les millors condicions per a desenvolupar una vida plena. Aquesta és la condició de partida per a envellir activa i saludablement. Si el període de gestació influeix de manera important en el desenvolupament del fetus, és obvi que tota una vida determina com envellim. Així doncs, encara que les recomanacions d'aquest manual posen l'accent principalment en qüestions que afecten directament les persones que entren en aqueixa difusa categoria de "majors", tenen a veure, en últim terme, amb la qualitat de vida i el benestar de tota la població, durant tota la seua vida, sense que l'edat pressupose una ciutadania de segona o de tercera.

Assumir plenament un enfocament de drets humans requereix com a primer pas qüestionar la ideologia productivista que està darrere dels estereotips que envolten l'envelliment i que, en essència, resten valor a les persones quan ixen del mercat laboral (o que no aconsegueixen entrar, com tradicionalment els ha ocorregut a les dones que s'han dedicat a les cures i que han patit per això un menystinc sistèmic que es tradueix en pèrdua de drets i d'autonomia). Traslladar aquest enfocament de drets a l'àmbit polític i al relat social redundarà en benefici de totes les etapes de la vida, reconeixent la seua singular aportació a la societat, alguna cosa que sol oblidar-se especialment quan hi ha pèrdua d'autonomia i dependència, una situació que en la pràctica, deixa a moltes persones majors en una espècie de llimbs socials i legals.

En aquest sentit, el treball realitzat des de fa anys pel món de la discapacitat té molt a aportar i és una referència valuosa per a abordar el canvi cultural que ací es planteja i que parteix de la idea que la vulnerabilitat, els canvis en les nostres capacitats i la interdependència són factors inherents a l'ésser humà i han d'ocupar un lloc central en l'organització del sistema polític, cultural, social i econòmic. Com a part de la labor desenvolupada per Plena Inclusió, xarxa d'organitzacions que vela pel compliment dels drets de les persones amb discapacitat intel·lectual i del desenvolupament a Espanya, resulta particularment inspirador el seu concepte de "ciutadania plena" assentada en tres processos: la participació, la pertinença i els drets[59]. Aquesta entitat identifica "Els 3 irrenunciables" en els serveis centrats en la persona:

A) ROLS DE CIUTADANIA PLENA:

- Lideratge de la persona en el seu projecte de vida, en la reivindicació com a col·lectiu i com a ciutadanes i ciutadans per a contribuir a una societat millor.

- Complicitat familiar: desenvolupament d'un projecte de qualitat de vida familiar, equilibri entre els objectius vitals de la família i de cadascun dels seus membres, amb respecte i sense renúncies ni ruptures i generació d'oportunitats en el terreny comunitari.

- Compromís professional: desenvolupament de pràctiques basades en l'ètica i l'evidència, pensament i suport personalitzats e identificació d'oportunitats i suports a l'entorn de la persona.

59 Plena Inclusió. *Los 3 irrenunciables*: *http://www.plena-transformacion.org/index.php*

B) SUPORTS PERSONALIZATS, INTEGRALS I FLEXIBLES

La longevitat implica planificar, previndre i articular un sistema de cures de llarga duració. L'Administració, tal com resa la Constitució Espanyola, ha de protegir l'exercici dels drets humans, drets que no prescriuen amb l'edat. Tenim la responsabilitat de planificar com volem viure, també i especialment en l'etapa de vellesa, davant la possibilitat que sorgisquen situacions que disminuïsquen el nostre control. Per part de les Administracions, és necessari regular un marc que permeta a les persones accedir als recursos necessaris per a portar una vida digna, adaptats a les seues capacitats i àgils per a atendre les diferents situacions que es poden presentar en l'etapa de la vellesa i que, amb el degut treball de recerca i avaluació, es poden preveure i tindre en compte en la planificació de polítiques i serveis.

A més de garantir els drets de les persones majors seguint el Model d'Atenció Integral i Centrada en la Persona, aquest tipus d'intervenció és fonamental per a conformar l'economia de les cures, que contemple llocs de treball de qualitat —molts d'ells corresponents a nous rols professionals—, amb formació i condicions laborals dignes, en línia amb la seua importància social, política i econòmica.

C) OPORTUNITATS DE INCLUSIÓ A L´ENTORNO COMUNITARI

Construir una societat més inclusiva implica treballar en pro de l'accessibilitat universal (física, sensorial i cognitiva). De nou, la referència en aquesta matèria la trobem en l'àmbit de la discapacitat, concretament en Reial decret legislatiu 1/2013, de 29 de novembre, pel qual s'aprova el Text Refós de la Llei General de drets de les persones amb discapacitat i de la seua inclusió social, incloses les majors, que té per objecte "garantir el dret a la igualtat d'oportunitats i de tracte, així com l'exercici real i efectiu de drets per part de les persones amb discapacitat en igualtat de condicions respecte de la resta de ciutadans i ciutadanes, a través de la promoció de l'autonomia personal, de l'accessibilitat universal, de l'accés a l'ocupació, de la inclusió en la comunitat i la vida independent i de l'erradicació de tota forma de discriminació", de conformitat amb la Constitució Espanyola, la Convenció sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat i els tractats internacionals.[60] Aquesta norma defineix l'accessibilitat universal com "la condició que han de complir els entorns, processos, béns, productes i serveis, així com els objectes, instruments, eines i dispositius, per a ser comprensibles, utilitzables i practicables per totes les persones en condicions de seguretat i comoditat i de la forma més autònoma i natural possible. Pressuposa l'estratègia de «disseny universal o disseny per a totes les persones», i s'entén sense perjudici dels ajustos raonables que hagen d'adoptar-se".

Plena Inclusió subratlla amb encert que, per a materialitzar aquestes oportunitats, a més de l'actuació sobre l'entorn per a garantir l'accessibilitat, és necessari promoure una societat civil compromesa i comptar amb estratègies per a "cultivar xarxes naturals de suport", una qüestió crucial per als qui, per efecte dels nous models de relació, perden la seua xarxa de suport familiar.

2. Assegurar que les comunitats fomenten les capacitats de les persones majors

Les nostres capacitats canvien al llarg de la vida, però no determinen la nostra identitat com a persones. Tampoc l'edat. No obstant això, els entorns físics i socials que no tenen en compte aquesta evolució de capacitats acaben generant i aguditzant la discapacitat i, amb això, la pèrdua de drets. Com ja s'ha indicat anteriorment, els entorns han de garantir la cobertura de les necessitats bàsiques, l'aprenentatge continu, la mobilitat, la possibilitat de teixir relacions socials fortes i la participació en la vida pública.

Per a donar una resposta adequada a la longevitat, és necessari promoure l'autonomia personal mitjançant:

60 Reial decret legislatiu 1/2013, de 29 de novembre, pel qual s'aprova el Text Refós de la Llei General de drets de les persones amb discapacitat i de la seua inclusió social. (2013). Boletín Oficial del Estado, 289, de 3 de desembre de 2013, pàgines 95635 a 95673. *https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2013-12632*

- L'ajuda d'altres persones, els suports tecnològics, arquitectònics i el disseny universal que mantenen i potencien les nostres capacitats físiques i cognitives al llarg de tota la vida.

- L'entorn i el conjunt dels suports han de ser adequats, assequibles i adaptables. Han d'estimular, no cohibir.

- Els entorns adequats potencien l'autonomia, retarden l'aparició de la dependència i, en cas que aquesta aparega (fins i tot en el seu grau més sever) permeten cures dignes i afavoreixen una atenció integral i centrada en la persona.

Per a afavorir que les nostres comunitats siguen capacitantes, és necessari promoure el principi d'accessibilitat universal en la legislació i la planificació urbanística, de manera que contribuïsca a construir i rehabilitar els habitatges i l'espai públic, afavorint la disponibilitat d'habitatges segurs i assequibles, adaptables en cas que apareguen situacions de dependència mitjançant la posada en marxa de mesures que afavorisquen un ventall d'alternatives residencials (reforma/rehabilitació, permuta d'habitatges, apartaments amb serveis o tutelats, habitatges col·laboratius o cohousing, etc.); promovent espais públics que afavorisquen la trobada i la convivència veïnal, la seguretat i la reducció de la contaminació. Aquestes mesures impacten en els ODS 3 (Salut i benestar) i ODS 11 (Ciutats i comunitats sostenibles).

L'aprenentatge és un motor de la curiositat humana, una qualitat que determina la nostra connexió amb el món que ens envolta i que, en moltes ocasions, dota les nostres vides de propòsits estimulants i, per tant, influeix directament en la nostra salut i benestar. Per això és important desenvolupar des de l'àmbit públic programes de formació al llarg de la vida, que proporcionen les competències necessàries, tant tècniques i professionals, per a accedir a l'ocupació i al treball decent. Però també que permeten continuar aprenent a qualsevol edat, en particular pel que fa a noves tecnologies per a salvar la bretxa digital, que fomenten la igualtat de gènere i l'apoderament de les dones. Aquestes mesures impacten en els ODS 4 (Educació de qualitat), ODS 5 (Igualtat de Gènere) i ODS 8 (Treball decent i creixement econòmic).

D'altra banda, l'entorn ha de comptar amb òrgans de participació ciutadana àgils i transparents, amb capacitat executiva per a intervindre en la planificació de polítiques i, en l'àmbit de les persones majors, que els traspasse la gestió dels centres de majors, per a superar d'una vegada la tutela institucional. Així mateix, donada l'heterogeneïtat de les noves generacions de majors, és important avançar cap a recursos públics (diguen-se centres culturals, cívics, de convivència, etc.) intergeneracionals, que garantisquen l'accés a la informació de la ciutadania per diferents canals i amb criteris d'accessibilitat cognitiva i seguint criteris d'igualtat i no discriminació. Aquestes mesures impacten en els ODS 5 (Igualtat de Gènere), ODS 11 (Ciutats i comunitats sostenibles) i ODS 16 (Pau, justícia i institucions sòlides).

3. Ofrir una atenció integrada i centrada en les persones, així com serveis de salut d'atenció primària adaptats a les necessitats de les persones majors

Adequar l'atenció sanitària a les necessitats d'una població que envelleix implica dedicar recursos a les malalties cròniques, les pluripatologías i les malalties associades a l'envelliment (com per exemple el càncer i les malalties neurodegeneratives). Invertir en investigació i prevenció determinarà que augmente l'esperança de vida amb salut, la qual cosa se sol expressar com "afegir vida als anys". Per a això, es recomana dotar a l'atenció primària dels facultatius necessaris, ampliar la cartera de serveis sanitaris (per exemple, implantar l'especialitat de geriatria en els centres de salut i ampliar l'atenció fisioterapèutica, psicològica, etc.) així com establir mecanismes de coordinació amb altres recursos que reverteixen directament en la salut, com a centres esportius, culturals, comptant amb perfils professionals capaços de donar una resposta àmplia i no sols mèdica a diferents situacions (especialistes en educació social i teràpia ocupacional, entre altres). És convenient així mateix desenvolupar el perfil professional d'infermeria comunitària, afavorint un enfocament preventiu i una atenció personalitzada que afavorisca la permanència en el domicili de les persones majors i l'augment de llocs de treball decent per a millorar la xarxa de cures de llarga duració a domicili. Aquestes mesures impacten en els ODS 3 (Salut i benestar), ODS 4 (Educació de qualitat) i ODS 8 (Treball decent i creixement econòmic).

4. Proporcionar accés a cures de llarga duració per a les persones els necessiten.

De cara a la creació d'un sistema de cures de llarga duració, aquest Manual es basa en les idees i propostes plantejades per l'Associació Estatal de Directores i Gerents en Serveis Socials, que en 2021 va presentar les línies mestres de "un nou model residencial que comença a casa" i que, en prioritzar la permanència en el domicili, està en línia amb la futura Estratègia de Desinstitucionalització que està elaborant el Govern d'Espanya. El model de l'Associació es basa en deu idees, de les quals emanen 30 propostes que tenen el seu reflex en diverses recomanacions d'aquest Manual[61]:

01 El nou model residencial comença a casa: plans d'atenció individualitzada (PAI) de la dependència flexibles per a compaginar i canviar els diversos serveis i prestacions domiciliàries i residencials.

02 Un servei de proximitat: el planejament urbà ha d'assegurar la dotació en sòl consolidat i habitat per a centres residencials.

03 Ambient casolà: residències amb un mínim del 75% d'habitacions individuals, amb una superfície no inferior a 15m2. Unitats de Convivència per a no més de 15 persones residents, amb sala d'estar i menjadors integrats, i una superfície no inferior a 4m2 per resident.

04 Convivència familiar: accés dels familiars a l'habitació del resident i a serveis del centre (p.e. el menjador, allotjament per a familiars en situacions especials).

05 Atenció personalitzada: un professional de referència per a no més de 5 persones residents.

06 Respectar la dignitat de la persona: reducció de subjeccions físiques i farmacològiques (no superior al 5%).

07 Col·laboració amb el Sistema Públic de Salut: atenció hospitalària domiciliària en els centres residencials quan siga possible a càrrec del personal de l'hospital.

08 Plantilles ben dotades, qualificades i remunerades: ràtio de 0,50 en els territoris que fins i tot no ho tenen establit, i aconseguir el 0,60 mínim en totes les residències en un termini màxim de 5 anys. Increments salarials immediats i no inferiors al 15%.

09 Qualitat: establir nivells de qualitat dels centres residencials, consensuats i avaluats per les Administracions, com a referència per als preus de concertació de places o per a la prestació vinculada.

10 Un futur sense centres residencials? Flexibilitzar el requisit d'edat per a l'ingrés en un centre residencial de majors, i superar el criteri de 65 anys per a definir la necessitat de places residencials o de serveis per a persones majors.

La proposta d'aquesta Associació resulta si cap més interessant en uns moments en els quals, sembla, deixem arrere la pandèmia per COVID-19, una emergència en la qual van sorgir moltes veus a favor de medicalitzar les residències, oblidant que aquestes no són centres hospitalaris, sinó habitatges. És important defensar amb fermesa una atenció de qualitat a les persones institucionalitzades que no les convertisca sistemàticament en pacients i que no trasllade als centres residencials la responsabilitat de prestar els serveis sanitaris. Abans bé, l'ocorregut sobretot en la primera ona, ha de fer-nos reflexionar sobre el model de gestió, la configuració arquitectònica i els recursos tècnics i humans de les residències, per exemple, però també sobre la planificació i cobertura dels serveis de salut, en la majoria dels casos inadequades i insuficients.

61 Associació Estatal de Directores i Gerents en Serveis Socials (2021). Un nou model Residencial que comença a casa. *https://directoressociales.com/un-nuevo-modelo-de-residencias/*

1. Canviar la manera de pensar, sentir i actuar respecte a l'edat i l'envelliment.

Recomanació 1.1. **Formació al personal polític i tècnic a nivell autonòmic i local sobre els principis de l'envelliment actiu i saludable i la seua vinculació a l'Agenda 2030.**	
Objectiu estratègic	Transversalitzar els principis de l'envelliment actiu i saludable en totes les polítiques, incorporant un enfocament de cicle de vida basat en els drets humans.
Objectius específics	Generar lideratge polític entorn dels principis de l'envelliment actiu i saludable.
	Generar lideratges i capacitats a nivell tècnic en l'Administració autonòmica i local.
	Millorar la comunicació i coordinació entre àrees de Govern per a avançar en la coherència de polítiques públiques.
Resultats	Incorporació de continguts relacionats amb l'envelliment actiu al llarg de la carrera professional del personal al servei de les Administracions Públiques (com ja està previst en el cas de l'Agenda 2030) en diferents moments: ▶ Processos selectius d'accés a la funció pública. ▶ Formació contínua a través de l'Institut Valencià d'Administració Pública (IVAP): revisió de l'oferta formativa.
	Incorporació del Model d'Atenció Integral i Centrat en la Persona en els cursos de formació de personal especialista en atenció i cures de persones majors per a actualitzar els rols professionals.
	Oferta continuada de formació per a apoyar a les persones cuidadores (present en l'oferta de l'IVAP en els últims anys, excepte en 2020).
	Desenvolupament de programes formatius que incorporen l'enfocament de cicle de vida i envelliment a diferents àrees funcionals: personal d'atenció al públic; personal de l'àrea informàtica per a millorar l'accessibilitat dels tràmits digitals; humanització de la salut (especialment en el cas del personal facultatiu, d'infermeria i d'administració i serveis que treballen en centres sanitaris); psicologia de l'envelliment (que es va oferir per última vegada en 2015, especialment per al personal de tots els nivells funcionals que treballe en l'atenció directa de persones majors); formació relativa a les cures i l'atenció a les persones cuidadores (present habitualment en l'oferta formativa de l'IVAP); enfocament interseccional de l'envelliment actiu per a abordar qüestions de gènere (salut, impacte de situacions de vulnerabilitat com a pobresa, desigualtat, aïllament social, etc.); enfocament de cicle de vida i envelliment en la producció normativa, així com en àrees de govern més enllà de l'àmbit sociosanitari: política d'habitatge, planificació urbanística, cultura, àrees de comunicació/gabinets de premsa de les institucions, etc. ▶ Formació específica quan es produïsca la incorporació a diferents àrees funcionals (creació de material formatiu).
	Creació d'espais/òrgans interàreas en les Administracions per a dissenyar, executar i avaluar polítiques multisectorials que promoguen l'envelliment actiu en relació amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible.
	Elaboració de regulació per a definir de manera rigorosa els principis de l'envelliment actiu i establir objectius específics, adaptats a cada context, i avaluables a nivell autonòmic i local.
	Emplenament, a nivell autonòmic i local, de *l'Índex d'Envelliment Actiu*, fent partícips a totes les àrees de Govern del procés d'avaluació i comunicant els resultats periòdicament.
	Desenvolupament de Comunitats d'Aprenentatge Basat en la Pràctica entre Administracions (començant a la Comunitat Valenciana, però vinculant-les amb altres territoris per a avançar en l'intercanvi de coneixements i bones pràctiques.

Recomanació 1.1. **Formació al personal polític i tècnic a nivell autonòmic i local sobre els principis de l'envelliment actiu i saludable i la seua vinculació a l'Agenda 2030.**	
Resultats	Intercanvi de coneixements amb xarxes públiques (IMSERSO, Banc de Coneixements INAP de l'Institut Nacional d'Administració Pública, etc.). Desenvolupament de jornades i publicacions sobre envelliment actiu i Objectius de Desenvolupament Sostenible en l'àmbit de *XarxaSalud*, Xarxa de municipis o mancomunitat de municipis adherits a l'IV Pla de Salut de la Comunitat amb el compromís de desenvolupar les accions de promoció de salut local emmarcades en el Pla. Generació de grups de treball intersectorials en la Generalitat i en els Governs locals amb empleats/ades compromeses amb l'envelliment actiu, amb preferència als qui estan per damunt dels 50 anys i aquells que opten per continuar en el servei una vegada passada l'edat de jubilació per a recaptar coneixement, formar sobre preparació a la jubilació.
Recursos institucionals	*Conselleria de Justícia, Interior i Administració Pública* - Conselleries anàlogues *Institut Valencià d´Administració Pública (IVAP)* - organismes locals anàlogues
Altres recursos	Universitats: ▶ Universitat de Valencia (*Cátedra de Envelliment saludable, actiu i participactiu*). ▶ Universitat d´Alacant (*Grup d´Investigació Atenció Integral i Centrada en la Persona GI-AICP*). ▶ Universitat Jaume I. ▶ Universitat Miguel Hernández. ▶ Universitat Politécnica de Valencia.
	Organizacions de referència en materia de envelliment (*Fundació Pilares*, Matia, etc.).
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 5 - ODS 10 - ODS 16
Impacte esperat – Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Socio-económics ▶ Salut i serveis socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 1.2 **Desenvolupament d'òrgans i vies de participació ciutadana i garantia de la representativitat de les persones majors en els processos participatius: res per a les persones majors sense les persones majors.**	
Objectiu estratègic	Promoure l'associacionisme de les persones majors i la seua participació activa en el disseny, gestió i avaluació de polítiques públiques, en particular, encara que no sols, quant a polítiques i serveis per a persones majors, vetlant per la representativitat de les persones majors en entitats de caràcter intergeneracional.
Objectius específics	Establir mecanismes de participació ciutadana a nivell autonòmic i local que permeten a la ciutadania i, en particular, a les persones majors treballar conjuntament amb les Administracions, mitjançant òrgans no sols consultius, sinó també amb capacitat de gestió i fiscalització.
	Enfortir les capacitats del Consell de Persones Majors de la Comunitat Valenciana i dels consells anàlegs que existisquen a nivell local, impulsant la seua posada en marxa en els municipis en els quals no estiguen en funcionament.
Resultats	Constitució de taules sectorials regulars entre les diferents àrees de Govern autonòmic i local amb les entitats representatives de les persones majors, amb seguiment de les demandes, acords i compromisos assumits.
	Recaptar i publicar dades desagregades per gènere i edat que permeten conéixer el nivell de participació de persones majors en els òrgans i processos de participació ciutadana.
	Avaluar els processos participatius mitjançant indicadors que permeten conéixer l'impacte de les actuacions en l'envelliment actiu (utilitzant com a referència l'Índex d'Envelliment Actiu i, en el seu cas, desenvolupant altres indicadors adaptats al context autonòmic i local).
	Modificar la *Llei 9/2004*, de 7 de desembre, de la Generalitat, del Consell Valencià de Persones Majors i el *Decret 168/2006*, de 10 de novembre, del Consell, pel qual s'aprova el Reglament d'Organització i Funcionament del Consell Valencià de Persones Majors per a actualitzar la seua naturalesa i competències i, especialment, la seua definició com a òrgan"consultiu i assessor" per a incorporar progressivament capacitats executives. En aquesta línia es recomana modificar la normativa que regula els consells locals de persones majors per a facilitar la seua capacitat d'intervenció en les polítiques públiques, particularment en aquelles relacionades amb l'envelliment actiu i saludable. Així mateix es recomana incorporar al Consell Sectorial, com a òrgan de representació de les persones majors en la planificació de totes les polítiques socials, educatives, culturals, mediambientals, urbanístiques, de seguretat, etc. per a transversalitzar l'enfocament de cicle de vida i envelliment.
	Realització de formació contínua a la ciutadania, en particular a les persones majors, sobre participació, organització Administrativa, normativa i gestió pública, amb informació i mètodes accessibles.
	Avaluació i processos de millora contínua de l'atenció a la ciutadania incorporant l'accessibilitat universal en la Carta de Serveis de la Inspecció General de Serveis de la Generalitat[62] y en les normatives locals anàlogues.
	Promoure el voluntariat de les persones majors, respectuós amb els seus drets i sense caure en la lògica edadista (jove com a proveïdor d'ajuda i major com a receptor). Donar prioritat a les accions de voluntariat identificades, planificades i dutes a terme pels propis col·lectius de majors.

62 Resolució de 26 de febrer de 2018, del conseller de Transparencia, Responsabilitat Social, Participació i Cooperació, per la qual s'aprova la Carta de Serveis de la Inspecció General de Serveis de la Generalitat. *https://dogv.gva.es/datos/2018/03/09/pdf/2018_2235.pdf*

Recomanació 1.2 **Desenvolupament d'òrgans i vies de participació ciutadana i garantia de la representativitat de les persones majors en els processos participatius: res per a les persones majors sense les persones majors.**	
Recursos institucionals	*Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica* - òrgans locals anàlegs
	Consell Valencià de Persones Majors i consells locals de persones majors dels municipis de la Comunitat Valenciana.
Altres recursos	Organitzacions representatives de les persones majors a nivell autonòmic i local.
	Persones majors a títol individual, sense que formen part de cap col·lectiu, atenent criteris d'equitat de gènere, edat (segons franges d'edat establides, per exemple 65-70, 70-75, 75-80, 80-85 i de 85 anys d'ara en avant), diversitat funcional, identitat sexual o de gènere, etc.
Bones pràctiques	La participació ciutadana de les persones majors sol concretar-se en òrgans de *caràcter consultiu*, no obstant això, hi ha algunes bones pràctiques en el marc de la *Xarxa de Ciutats i Comunitats Amigables* de l'OMS, que a Espanya coordina l'IMSERSO; la metodologia de la Xarxa estableix processos participatius per al diagnòstic, l'elaboració i execució de plans d'acció i la seua evolució que fomenten la participació de les persones majors i demostren que, no falten persones interessades a participar, sinó llits i procediments establits. En aquest sentit, destaca *l'exemple de Abadiño*, a Biscaia, on la iniciativa de formar part de la xarxa va sorgir d'un grup de persones majors (cal recordar que la metodologia de l'OMS contempla que, en principi, siguen les autoritats locals les que inicien i lideren el procés). *ACTIVA-MENTE*: iniciativa de divulgació i formació impulsada per la Unió Democràtica de Pensionistes i Jubilats d'Espanya (UDP) arran dels problemes ocasionats per la pandèmia per COVID-19 "amb l'objectiu d'incrementar l'autonomia personal i millorar el rendiment funcional de les persones usuàries i residents de centres de dia i Residències de Persones Majors". Es concep com una "eina de suport als serveis professionals que es desenvolupen en les Residències".
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 5 - ODS 16
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Salut i serveis socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 1.3 Ensenyament sobre cicle de vida i envelliment en l'àmbit educatiu mitjançant la introducció de continguts amb aquest enfocament en els currículums escolars i el desenvolupament d'activitats.	
Objectiu estratègic	Millorar el coneixement sobre el cicle de vida i l'evolució física, psicològica i social que suposa el procés d'envellir, promoure la visibilització i valoració de les persones majors i la solidaritat intergeneracional en la societat.
Objectius específics	Formar al personal docent perquè conega l'enfocament de cicle de vida i envelliment i l'incorpore a les aules per a afavorir el creixement personal, la inclusió social i el respecte als drets humans.
	Introduir continguts específics sobre l'envelliment de la població a nivell demogràfic i sobre el procés d'envelliment en la seua dimensió física, psicològica i social adaptats als diferents nivells educatius i de manera transversal en diferents disciplines.
	Desenvolupar consultes i processos participatius encaminats a posar en marxa programes *d'aprenentatge-servei*, una proposta educativa que posa en relació els centres escolars amb la seua comunitat pròxima, combinant processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat, atenent necessitats reals de l'entorn per a millorar-lo. Segons ho defineix la Xarxa Espanyola d'Aprenentatge-Servei és una metodologia d'aprenentatge, una filosofia que auna les dimensions ètica i cognitiva de la persona, un model pedagògic "que reconcilia qualitat educativa e inclusió social i una estratègia de desenvolupament comunitari".
Resultats	Desenvolupament de trobades i materials específics sobre envelliment actiu i saludable i Agenda 2030 per al personal docent.
	Trobades a nivell comunitari per a fomentar la coordinació d'activitats intergeneracionals que vinculen l'activitat dels centres d'ensenyament amb l'activitat dels centres de majors i altres recursos específics per a persones majors.
	Projectes d'Aprenentatge Servei en l'àmbit de la Comunitat Valenciana.
Recursos institucionals	Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives que, en el seu *Ordre 3/2018*, d'11 d'abril, regula les ajudes a entitats locals per a programes de joventut i d'equipament en tecnologia de la informació i la comunicació (TIC). Entre els programes susceptibles de rebre finançament contempla específicament els d'aprenentatge-servei. *Conselleria d'Educació, Cultura i Esport.* Òrgans locals anàlegs

Altres recursos	▶ Teixit associatiu de persones majors (d'àmbit comunitari).
	▶ Associacions de Mares i Pares.
	▶ Centres educatius (cos directiu i personal docent).
	▶ *Xarxa Espanyola d'Aprenentatge Servei.*
	▶ Municipis de la Comunitat Valenciana implicats en la promoció de l'aprenentatge-servei:
	  ▶ Alcoy
	  ▶ Alquerías del Niño Perdido
	  ▶ Castelló
	  ▶ Novelda
	  ▶ Quart de Poblet
	  ▶ Vall d'Uixó
	  ▶ Xirivella

Recomanació 1.3 Ensenyament sobre cicle de vida i envelliment en l'àmbit educatiu mitjançant la introducció de continguts amb aquest enfocament en els currículums escolars i el desenvolupament d'activitats.	
	Learning for Longer Life: A Guide to Aging Education for Developers of K-12 Curriculum & Instructional Materials: Aprenentatge per a una vida més llarga: una guia per a l'educació sobre l'envelliment per a desenvolupadors de los currículum K-12[63] y de materials educatius.
	https://www.bizkaia.eus/home2/archivos/DPTO3/Temas/Envejecimiento%20Activo/Dokumentuak/I%20Encuentro%20intergeneracional.pdf?hash=c57d38c5c1030460687dfc074f0d3875&idioma=EU (Universidad del País Vasco, Escuela Universitaria de Magisterio - Educación Social, 24 de octubre de 2012).
	Coslada: la localitat de Coslada porta més d'una dècada impulsant projectes d'aprenentatge servei en l'àmbit comunitari de diversos centres educatius, molts d'ells específicament orientats a fomentar les relacions intergeneracionals o la intervenció amb persones majors que viuen en residències, que pateixen Alzheimer, etc. Més informació *https://redjovencoslada.es/wp-content/uploads/2020/12/CATALOGO-PROYECTOPS-APS-CURSO-2010-2020-2.pdf*
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 4
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Génere i cultura ▶ Socials ▶ Entorno físic ▶ Conductuals ▶ Personals

63 Classificació que es maneja als Estats Units i que abasta aproximadament l'etapa educativa que va dels 4 fins als 16 anys.

Recomanació 1.4.
Desenvolupament de la investigació sobre l'envelliment en l'àmbit de la Comunitat Valenciana, mitjançant convenis amb l'acadèmia, organismes d'investigació públics i privats.

Objectiu estratègic	Millorar el coneixement sobre el procés d'envelliment en el context de la Comunitat Valenciana per a generar dades que puguen ser utilitzats per a informar polítiques i serveis públics.
Objectius específics	Potenciar el treball dels grups d'investigació existents a la Comunitat Valenciana i desenvolupar uns altres en funció de les necessitats de coneixement en matèries i contextos específics: adaptació del sistema sanitari, nous models de cures de llarga duració, nous models residencials, etc.
	Transferir coneixement de l'àmbit investigador al polític i tècnic i, en sentit invers, trasladar les necessitats de coneixements en relació amb l'envelliment actiu i el desenvolupament sostenible als centres d'investigació.
	Desenvolupar la col·laboració multiactor i multinivell entre les Administracions, el tercer sector, l'acadèmia i el sector privat per a avançar en el coneixement de l'envelliment i de la seua gestió.
	Fomentar la participació de les persones majors en la investigació a través del teixit associatiu, òrgans de participació específics o qualssevol entitats o col·lectius socials representatius.
Resultats	Creació e impuls dels mecanismes per a la transferència de coneixement sobre envelliment actiu des dels centres d'investigació als òrgans polítics i tècnics a nivell autonòmic i local i, en sentit invers, llits per a aconseguir que des de l'àmbit investigador s'atenguen necessitats de coneixement específiques en el conjunt de la Comunitat Valenciana o en contextos locals, comarcals, etc.
	Formació regular mitjançant jornades, seminaris, etc. (almenys una vegada a l'any) i publicacions per a compartir troballes amb el personal autonòmic i local competent en les diferents matèries objecte d'investigació i assegurar una adequada gestió del coneixement generat.
	Creació de partenariats capaços de posar en marxa projectes pilot innovadors.
Recursos institucionals	*Conselleria d'Educació, Cultura i Esport.* Òrgans locals anàlegs
Altres recursos	*Càtedra d'Envelliment saludable, actiu i participatiu* de la Universitat de València.
	Grup d'Investigació Atenció Integral i Centrada en la Persona (GI-AICP) de la Universitat d'Alacant.
	Universitat Jaume I ▶ Programa de doctorat en *Disseny, Gestió i Avaluació de Polítiques Públiques de Benestar Social* ▶ Màster propi en *Envelliment normal i patològic*
	Envelliment en Xarxa, EnR?|, plataforma web col·laborativa i multidisciplinària que reuneix una base documental i multimèdia sobre l'envelliment i les persones majors. És una iniciativa de la Fundació General CSIC i l'Institut d'Economia, Geografia i Demografia (IEGD) del CSIC.

Recomanació 1.4. Desenvolupament de la investigació sobre l'envelliment en l'àmbit de la Comunitat Valenciana, mitjançant convenis amb l'acadèmia, organismes d'investigació públics i privats.	
Bones pràctiques	Col·laboració entre la Generalitat Valenciana i la Universitat Jaume I de Castelló per a elaborar el document de partida de la "*Estratègia València d'Envelliment Actiu i Lluita contra la Soledat no desitjada".*
	Com a model de partenariat: *Matia Institut Gerontològic*, entitat dedicada a la generació de coneixement e innovació gerontològica i la seua transferència des d'un enfocament psicosocial. Col·laboren en ella la Universitat del País Basc, la Fundació Natzaret, l'Associació Institut Biodonostia, Tecnalia, Fundació Bancària La Caixa, la Universitat Autònoma de Madrid i el Govern Vasc.
	Projectes del Govern Vasc finançats amb càrrec al Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència, dins de l'eix "Economia de les Cures i reforç de les polítiques d'igualtat i inclusió", Projecte nº13 Polo europeu transfronterer (GV).
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 10 - ODS 17
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Socioeconòmics ▶ Salut i serveis socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 1.5. Accions de comunicació i sensibilització per a conscienciar a la població sobre els drets de les persones majors, millorar el coneixement i naturalitzar el procés d'envelliment.	
Objectiu estratègic	Canviar la imatge social de l'envelliment mitjançant la naturalització del procés d'envelliment en el discurs públic.
Objectius específics	Reconéixer i visibilitzar el paper social de les persones majors.
	Promoure els drets de les persones majors.
	Identificar i lluitar contra estereotips, prejudicis i comportaments edadistes.
	Incorporar al llenguatge i elements audiovisuals principis respectuosos amb les persones majors.
	Establir aliances amb entitats del sector públic, privat, del tercer sector i, especialment, amb mitjans de comunicació i agències de publicitat, per a conscienciar sobre la necessitat de millorar la qualitat de la informació sobre l'envelliment, evitant qualsevol tipus de discriminació per raons d'edat.
Resultats	Elaboració d'un informe, argumentari o manual sobre llenguatge inclusiu que incorpore l'enfocament de cicle de vida i envelliment.
	Campanyes de publicitat institucionals.
	Continguts en els mitjans públics: notícies, reportatges, documentals, programes, canals web per a informar sobre l'envelliment i sobre iniciatives o serveis de diferents sectors que promouen l'envelliment actiu i el compliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible, donant prioritat a l'opinió de les persones majors de manera plural i respectuosa.
	Jornades amb estudiants de periodisme i publicitat.
	Jornades amb mitjans de comunicació i agències de publicitat per a avançar en una comunicació lliure d´edadisme.
Recursos institucionals	*Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives.* Àrea de Relacions Informatives i Promoció Institucional de la Generalitat. Òrgans anàlegs a nivell local
Altres recursos	Organitzacions professionals de periodistes: Unió de Periodistes Valencians, Associació Professional de Periodistes Valencians, etc.
	Facultats de Periodisme i Publicitat de la Comunitat Valenciana.
	Organitzacions del tercer sector: campanyes i recursos per a la sensibilització.
Bones pràctiques	*Informe i Campanya Mundial contra l´Edadisme de l'Organització Mundial de la Salut*: a més d'una gran quantitat d'informació sobre l´edadisme i les seues conseqüències, ofereix un kit d'eines per a conscienciar sobre aquesta forma de discriminació.
	Amics dels majors: *Reescriguem la vellesa* (iniciativa per a canviar les accepcions discriminatòries del Diccionari de la Reial Acadèmia de la Llengua).
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 10
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Génere i cultura ▶ Socials ▶ Socioeconòmics ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 1.6. Garantia legal dels drets de les persones majors.	
Objectiu estratègic	Elaborar normativa a nivell autonòmic i local, en l'àmbit de les seues competències, per a garantir els drets de les persones majors i donar suport legal a noves polítiques i serveis.
Objectius específics	Garantir la cobertura de les necessitats bàsiques de les persones, en particular a aquelles l'edat avançada de les quals dona lloc a situacions de vulnerabilitat.: ingressos, habitatge digne i adequat, atenció sociosanitària de qualitat, seguretat jurídica davant situacions d'abús, maltractament o violència (veure protocol davant el maltractament en la recomanació 1.7.), etc.
	Fer valdre els drets digitals de la ciutadania, amb particular atenció a les persones majors amb dificultats per a accedir a les noves tecnologies.[64]
	Garantir els drets financers de les persones majors.[65]
	Revisar la legislació per a detectar mancances en matèria de protecció a les persones majors, prevenció i lluita contra l´edadisme, etc. i procedir a les modificacions legals necessàries per a incorporar al corpus normatiu l'enfocament de cicle de vida i envelliment.
Resultats	Revisió normativa i, en el seu cas, publicació de lleis, normes i protocols a nivell autonòmic i local que protegisquen els drets de les persones majors i servisquen e base per a actuacions que promoguen l'envelliment actiu.
Recursos institucionals	Direcció General de Lluita contra la Bretxa Digital (Conselleria d'Innovació, Universitats, Ciència i Societat Digital): *https://innova.gva.es/es/web/brecha-digital*
	Llei 4/2012, de 15 d'octubre, per la qual s'aprova la Carta de Drets Socials de la Comunitat Valenciana: *https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2012-13775*
Altres recursos	Càtedra de Bretxa Digital Generacional de la Universitat d'Alacant.
	Projecte Majors Salut de la Universitat d'Alacant.
Bones pràctiques	*Ponència d'estudi sobre el procés d'envelliment a Espanya del Senat*.
	Moció per la qual s'insta el Govern que, en el marc dels fòrums diplomàtics internacionals multilaterals i en el si de Nacions Unides, es done suport a la necessitat d'acordar la creació d'una *Convenció sobre els drets de les persones majors.*
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 10
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Socioeconòmics ▶ Salut i serveis socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

64 En línea con la *Declaración Europea sobre los Derechos y Principios Digitales para la Década Digital*, que en su capítulo II, Solidaridad e Inclusión, compromete como intención política común para todos los países miembros "llevar a cabo una transformación digital que no deje a nadie atrás y que debería incluir, en particular, a las personas mayores, a las personas con discapacidad o a las personas marginalizadas, vulnerables o privadas de derechos, así como a quienes actúen en su nombre".

65 En línea con la petición de la *Plataforma de Mayores y Pensionistas*, que ha pedido al IMSERSO actuar desde el ámbito autonómico y local para garantizar la inclusión financiera de las personas mayores ante el cierre de sucursales y la consiguiente merma en la calidad del servicio en el marco del cambio de modelo de negocio de las entidades bancarias.

Recomanació 1.7. Actuacions per a promoure el bon tracte a les persones majors.	
Objectiu estratègic	Promoure el bon tracte a les persones majors mitjançant la visibilització de les diferents formes d'abús, maltractament i violència.
Objectius específics	Millorar el coneixement sobre la situació a la Comunitat Valenciana, identificant els problemes i les accions necessàries per a visibilitzar, erradicar i previndre el maltractament a les persones majors en l'àmbit familiar i social (en línia amb la Recomanació 1.4.).
	Millorar el coneixement sobre la situació de les dones majors i la violència de gènere (en línia amb la Recomanació 1.4.).
	Publicar informes regularment i divulgar el seu contingut per a sensibilitzar sobre aquesta xacra.
	Desenvolupar legislació, polítiques i serveis per a previndre i actuar davant situacions d'abús i maltractament a les persones majors, promovent la formació i coordinació dels serveis públics (serveis socials, sanitaris, policia, bombers, etc.) i del conjunt de la societat.
Resultats	Revisió i actualització (en el seu cas) del *Protocol d'Actuació contra la Violència de Gènere en Centres per a Persones Majors de la Generalitat Valenciana* de 2017.
	Elaboració del *Protocol d'actuació per a atallar el maltractament als majors* (projecte de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives de la Generalitat). (Veure recomanació 1.6.)
Recursos institucionals	*Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives*. Òrgans locals anàlegs
	Veure recursos de la Recomanació 1.4.
Altres recursos	Associacions de persones majors i de les seues famílies.
	Guia pràctica de bon tracte a les persones majors de la Societat Espanyola de Geriatria i Gerontologia.
	Guia d'Actuació davant situacions de maltractament en persones majors de la Diputació de Barcelona (2020).
	Guia d'intervenció en cas de maltractament en el domicili de l'Ajuntament de Madrid (2018).
Bones pràctiques	*Fundació Ciutadans Dignes*.
	Grans amics: *Bones pràctiques per a un tracte digne a la vellesa des del voluntariat.*
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 5 - ODS 10 - ODS 11 - ODS 16
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Socioeconòmics ▶ Salud i serveis socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

2. Assegurar que les comunitats fomenten les capacitats de les persones majors

Recomanació 2.1.
Ampliació de la Xarxa de Ciutats i Comunitats Amigables de l'OMS i projectes anàlegs, amb especial atenció a la situació de les zones rurals.

Objectiu estratègic	En línia amb les prioritats de la Dècada de l'Envelliment Saludable 2021-2030, desenvolupar entorns físics i socials on les persones majors poden continuar desenvolupant-se personalment, verse incloses i contribuir a les seues comunitats, conservant la seua autonomia i salut. Atés que aquest és l'objectiu de la Xarxa Mundial de Ciutats i Comunitats Amigables amb les Persones Majors de l'OMS i que aquesta Xarxa compta amb una metodologia, un coneixement i un gran nombre de ciutats i municipis de tot el món adherits, es considera un model idoni per a impulsar els drets de les persones majors i l'adequació de la nostra societat davant l'envelliment poblacional.
Objectius específics	Millorar la qualitat de vida a les ciutats i pobles de la Comunitat Valenciana a partir de l'enfocament d'envelliment actiu i la metodologia de la Xarxa Mundial de Ciutats i Comunitats Amigables amb les Persones Majors.
	Desenvolupar models anàlegs als plantejats per la Xarxa, especialment en les poblacions més xicotetes de l'àmbit rural.
Resultats	Incorporació de noves ciutats i pobles a la Xarxa Mundial de Ciutats i Comunitats Amigables amb les Persones Majors.
Recursos institucionals	Governs locals
	Xarxa Espanyola de Ciutats i Comunitats Amigables amb les Persones Majors (coordinada per l'IMSERSO) i conté informació, bones pràctiques i un ampli catàleg de recursos.
Altres recursos	Associacions de majors i persones majors a títol individual.
	La Xarxa Mundial de Ciutats i Comunitats Amigables: disposa d'una àmplia documentació i una metodologia detallada orientada a connectar ciutats, compartir coneixements i experiències. Un total de localitats de la Comunitat Valenciana formen part de la Xarxa: Alcoi, Alfàs del Pi, Elx, Calp, Poble Nou de Benitatxel, Dénia, Oliva, Gandia, València, Mislata, Torrent, Riba-roja de Túria, l'Eliana, Llíria, Sagunt, Vall d'Uixó, Nules, Vila-real, Castelló de la Plana, Toga.
Bones pràctiques	*Blog de Ciutats i Comunitats Amigables*.
	Pescueza (Cáceres): un poble que ha desenvolupat múltiples projectes de desenvolupament local per a garantir el benestar de les persones majors, permet que puguen envellir al seu poble i combatre la despoblació per mitjà d'un ambiciós programa comunitari que s'ha convertit en tota una referència de l'envelliment actiu i el desenvolupament local.
	Amics dels majors: *Barris amics*.
	Programa de Recuperació de Barris "*Quiero mi barrio*" del Ministeri de Vivenda i Urbanisme de Chile, actiu des de 2006.
	Projectes del Govern Vasc finançats amb càrrec al Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència, dins de l'eix "Economia de les Cures i reforç de les polítiques d'igualtat i inclusió", Projecte núm. 14: Participació a Guipúscoa Zaintza Lurraldea i escalat de ok a casa
	"A gusto en mi casa: programa piloto para prevenir la dependencia y promocionar el envejecimiento activo" de la Junta de Castilla y León. Més informació: *https://bci.inap.es/material-%E2%80%98-gusto-en-mi-casa%E2%80%99-programa-piloto-para-prevenir-la-dependencia-y-promocionar-el*

Recomanació 2.1. Ampliació de la Xarxa de Ciutats i Comunitats Amigables de l'OMS i projectes anàlegs, amb especial atenció a la situació de les zones rurals.	
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 10 - ODS 11
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Salut i serveis socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 2.2. Desenvolupament de nous models de governança per a avançar en l'autogestió dels centres de majors de titularitat autonòmica i municipal.	
Objectiu estratègic	Fomentar la participació social de les persones majors mitjançant la transformació dels centres de majors en espais autogestionats, que no tutelen a les persones majors i fomenten el seu apoderament i capacitats.
Objectius específics	Avaluar el grau de satisfacció de les persones majors sòcies dels centres el seu amb el funcionament i model de gestió, per a determinar el seu interès per assumir la planificació d'activitats i la gestió general del centre [66].
	Investigar, entre les persones majors que no són sòcies d'aquesta mena de centres, les raons pels quals no els troben interessants com a recurs.
	En aquells centres en els quals les persones sòcies així ho decidisquen, desenvolupar projectes pilot d'autogestió des d'un enfocament de ciutadania plena, no asistencialista i obert a l'heterogeneïtat del col·lectiu de persones majors.
	(Al fil de l'anterior objectiu) Recopilar informació i bones pràctiques per a estendre el model ateses les necessitats de cada territori.
	Avaluar participativament cada centre per a comprovar en quina mesura contribueix als principis de l'envelliment actiu en relació amb la seua població diana: el seu reglament, el seu funcionament intern, el catàleg d'activitats, el grau de satisfacció de les persones usuàries, etc.
	Revisar amb les persones sòcies els reglaments de funcionament dels centres de majors, determinar en quina mesura estan alineats amb els principis de l'envelliment actiu i saludable i amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible. Modificar, en cas que es decidisca la necessitat de fer canvis.
	Renovar els centres amb criteris d'accessibilitat, per a generar espais més diàfans, agradables, moderns i amb mobiliari i recursos adaptables.
Resultats	Generació, tractament i difusió de coneixement sobre l'opinió de les persones usuàries d'aquests centres respecte al funcionament d'aquests, així com (en el seu cas) d'experiències d'autogestió.
	Posada en marxa d'experiències d'autogestió en centres de majors on les persones sòcies així ho decidisquen.
	Reglaments de centres de majors que incloguen la gestió de les persones usuàries com a model de governança.
	Foment d'activitats en col·laboració amb altres recursos comunitaris: centres educatius, biblioteques, centres culturals, etc. Avaluació i anàlisi de resultats.
Recursos institucionals	Organismes públics responsables de centres de majors (fonamentalment Ajuntaments) - Coordinació de diferents àrees
	Centres de majors. Personal que treballa en els centres i en altres serveis municipals.
	Consells sectorials de persones majors.
Altres recursos	Persones sòcies dels centres de majors.
	Associacions de persones majors i altres entitats del tercer sector que treballen amb persones majors.

66 Aquest tipus de projectes requereixen un temps de desenvolupament per a poder fer un diagnòstic i plantejar la transició en la manera de governança, fomentant durant tot el procés la participació, formació i apoderament de les persones sòcies, de manera que els canvis siguen progressius.

Recomanació 2.2. Desenvolupament de nous models de governança per a avançar en l'autogestió dels centres de majors de titularitat autonòmica i municipal.	
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 16
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 2.3. Desenvolupament de centres cívics intergeneracionals i planificació d'activitats intergeneracionals en els diferents recursos públics (biblioteques, centres culturals, poliesportius, etc.).	
Objectiu estratègic	Desenvolupar un nou model de centres públics que fomenten activitats per a totes les edats i afavorisquen el contacte entre generacions i poblacions diverses de manera natural mitjançant una xarxa espessa i variada de recursos de proximitat.
Objectius específics	Consultar a la població de la comunitat pròxima a cadascun dels centres les seues necessitats, preferències, etc. per a planificar les activitats.
	Garantir l'accessibilitat dels diferents recursos (física, sensorial i cognitiva).
	Generar alternatives als centres de majors per als qui no participen en aquests amb criteris d'equitat i inclusió.
	Desenvolupar activitats d'oci, culturals, esportives, etc. per a persones de diferents edats, incloent a persones majors, atenent criteris d'equitat.
	Avançar en la cooperació público social dels centres públics, obrint-los a la gestió participada de la ciutadania, atenent la seua diversitat (gènere, edat, origen, etc.) per a ajustar la seua programació a la comunitat en la qual s'emmarca.
	Fomentar l'associacionisme i la participació social, fent especial èmfasi en les persones majors.
	Generar vincles a nivell comunitari basats en afinitats personals i no amb l'edat com a únic ni principal criteri.
	Incorporar la perspectiva de gènere en la planificació de recursos públics mitjançant espais d'igualtat, amb serveis específics per a les dones de totes les edats.
	Dissenyar espais, recursos i activitats tenint en compte les necessitats de les persones majors d'edat més avançada per a afavorir la seua inclusió social (a partir dels 80 anys).
	Dissenyar espais i activitats comunitàries per a persones en situació de dependència (p.e. persones amb Alzheimer).
Resultats	Desenvolupament participatiu d'una xarxa de centres amb vocació intergeneracional, amb especial atenció als territoris o barris que pateixen major desigualtat econòmica i social i a les persones majors en situació de vulnerabilitat per la intersecció de diversos factors, entre ells l'edat (pobresa en qualsevol de les seues formes, aïllament, malaltia, etc.).
	Formació del personal d'aquests centres en matèria d'envelliment actiu i Objectius de Desenvolupament Sostenible.
	Desenvolupament participatiu d'una oferta formativa, esportiva, cultural i d'oci a la mesura de l'entorn comunitari i de les característiques i necessitats de la seua població.
	Avaluació contínua del nivell de participació, grau de satisfacció i impacte a l'entorn de l'espai i de les activitats organitzades, amb dades desagregades, almenys, per sexe i franges d'edat.
	Generació de coneixement sobre experiències intergeneracionals en l'àmbit de la Comunitat Valenciana.
Recursos institucionals	Institucions autonòmiques i locals: Xarxa de centres de públics (culturals, esportius, etc.).
	Centres d'atenció a persones majors amb dependència (centres de dia, residències, etc.)

Recomanació 2.3. Desenvolupament de centres cívics intergeneracionals i planificació d'activitats intergeneracionals en els diferents recursos públics (biblioteques, centres culturals, poliesportius, etc.).	
Bones pràctiques	*Programes i espais intergeneracionals:* Generations United (xarxa estadounidense d'organitzacions que promouen projectes i polítiques públiques amb criteris intergeneracionals).
	Publicació: *Programas intergeneracionales. Hacia una sociedad para todas las edades* de la Fundació"La Caixa".[67]
	Asociació Campus Intergeracional de la Universitat de Córdoba.
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 5 - ODS 10 - ODS 11
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

67 Sánchez, M. (Director) *et al*. 2007. *Programes intergeneracionals. Cap a una societat per a totes les edats. Fundació "La Caixa".* *http://campusintergeneracional.encordoba.es/images/Libro_Programas_Intergeneracionales.pdf*

Recomanació 2.4.
Nous models urbanístics i residencials que garantisquen el dret constitucional a un habitatge digne i adequat per a totes les generacions.

Objectiu estratègic	Desenvolupar nous models residencials que contribuïsquen a fer efectiu l'article 47 de la Constitució, amb particular atenció a les persones majors per a afavorir la permanència en el seu domicili habitual durant el major temps possible i, preferiblement, durant tota la vida.
Objectius específics	Generar polítiques d'habitatge innovadores que contemplen l'enfocament de cicle de vida, els nous models familiars i convivencials i les diferents capacitats i necessitats que comporta, amb immobles versàtils i adaptables (per exemple, per a famílies monoparentals, custòdies compartides, necessitat de suports o dependència, etc.).
	Afavorir alternatives residencials que afavorisquen el benestar al llarg de la vida amb especial atenció a l'etapa de la vellesa, a partir de la consulta pública i la participació ciutadana mitjançant diversos instruments de política pública (canvi normatiu, desenvolupament de *projectes pilot*, cessió de sòl, finançament públic per mitjà de subvencions o avals, etc.). Un exemple d'aquestes alternatives poden ser els habitatges col·laboratius o cohousing sènior e intergeneracional, així com altres modalitats adaptades al context i les necessitats de cada territori.
	Promoure l'accés a l'habitatge digne i adequat a col·lectius en situació de vulnerabilitat, especialment quan l'edat siga un dels factors que determinen o agreugen la vulnerabilitat, mitjançant un ventall d'alternatives que vagen des de la compra a preus assequibles a models cooperatius no basats en la propietat sinó en el dret d'ús.
	Desenvolupar un parc d'habitatge públic capaç de donar resposta a una població longeva, seguint criteris d'accessibilitat universal e inclusió social i prioritzant a les persones en situació d'exclusió residencial.
	Prioritzar actuacions per a millorar l'accessibilitat i l'eficiència energètica en la rehabilitació d'edificis.
	Desenvolupar polítiques urbanístiques que incloguen espais públics de qualitat, que afavorisquen la convivència, la trobada, el benestar, la renaturalització i la dotació de recursos públics que contemple el perfil demogràfic de la població i afavorisca la diversitat social i generacional dels edificis i els barris, així com un teixit comercial de proximitat.
Resultats	Desenvolupament de polítiques i ajudes públiques per a garantir l'accessibilitat universal dels habitatges, edificis i barris, amb especial atenció a les persones majors en situació de vulnerabilitat.
	Actualització de la *Llei 2/2017*, de 3 de febrer, de la Generalitat, per la funció social de l'habitatge de la Comunitat Valenciana per a incorporar l'enfocament de cicle de vida i envelliment, contemplar mesures que afavorisquen noves alternatives residencials seguint criteris d'equitat social i de gènere.
	Revisió de la normativa de Disseny i Qualitat iniciat en 2021 (revisió DC9) per a aconseguir avanços normatius i de gestió que permeten noves maneres d'habitar versàtils i adaptades a les diferents necessitats de les persones al llarg de la vida (*en procés*).
	Desenvolupament d'un parc públic d'habitatge adaptable i accessible.
	Suport a comunitats de cohousing, graduat en funció de les necessitats i prestant especial atenció a col·lectius en situació de vulnerabilitat econòmic i social.
	Desenvolupament d'alternatives residencials adequades que eviten o retarden al màxim la institucionalització de les persones majors (habitatges tutelats, apartaments amb serveis i qualsevol altra fórmula que contribuïsca a millorar la qualitat de vida i l'autonomia de les persones majors).

Recomanació 2.4. Nous models urbanístics i residencials que garantisquen el dret constitucional a un habitatge digne i adequat per a totes les generacions.	
Recursos institucionals	*Vicepresidència Segona i Conselleria d'Habitatge i Arquitectura Bioclimàtica.* Càrrecs polítics i personal tècnic de l'àrea d'urbanisme i habitatge dels Governs locals.
	Institut Valencià de l'Edificació.
	Consell de Participació Ciutadana sobre Hàbitat Sostenible i òrgans anàlegs a nivell local.
Altres recursos	Càtedra d'Habitatge i Dret a la Ciutat.
Bones pràctiques	*Habitatge intergeneracional Plaza Nord*. Primer edifici del Programa Municipal d'Habitatges Intergeneracionals i de Serveis Ciutadans de Proximitat que l'Ajuntament d'Alacant està posant en marxa a la ciutat i que participa de la filosofia "viure i envellir dignament a casa" (promoció pública).
	La Borda. Cooperativa d'habitatges en règim de cessió d'ús (promoció privada sobre sòl públic).
	Projectes del Govern Vasc finançats amb càrrec al Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència, dins de l'eix "Economia de les Cures i reforç de les polítiques d'igualtat i inclusió", en concret: Projecte núm. 1 Projecte assistència integral a les residències forals d'Àlaba (DFA), Projecte núm. 4 Adaptació de la xarxa de centres residencials de persones majors de Guipúscoa cap a models convivencials centrats en la persona (DFG), Projecte núm. 7 Centre d'acolliment i atenció integrada per a persones en exclusió residencial.
	Trabensol: Inciativa cohousing sènior que ha nascut per a fer realitat una forma nova d'habitatge col·laboratiu autogestionat dirigida a majors en Torremocha del Jarama (Madrid).
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 11
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Socioeconómics ▶ Salut y serveis socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 2.5. Desenvolupament de programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida.	
Objectiu estratègic	Afavorir polítiques d'aprenentatge durant tota la vida per a afavorir no sols l'ocupabilitat, sinó també la salut, el benestar i el desenvolupament de competències que empoderen i afavorisquen la participació social de les persones a mesura que envelleixen.
Objectius específics	Dissenyar participativament programes públics de formació significatius per a persones majors, que contribuïsquen al seu benestar, qualitat de vida e inclusió i els ajuden a conservar la capacitat de prendre decisions, mantindre la seua identitat e independència i les seues metes vitals.[68]
	Proporcionar formació específica en l'àmbit de les noves tecnologies i la comunicació digital per a afavorir l'autonomia de les persones majors, especialment les més afectades per la bretxa digital.
	Proporcionar formació específica en salut per a fomentar l'autocura, el desenvolupament d'hàbits saludables i l'apoderament de les persones en la cogestió dels seus problemes de salut, atenent criteris d'equitat.
	Proporcionar formació especialitzada per a la preparació a la jubilació, amb pautes que ajuden les persones a adaptar-se a aquesta nova etapa personal.
	Proporcionar formació específica en drets humans, amb especial atenció als drets de les persones majors, les dones, les minories racials i culturals, immigrants, discapacitats, per a sensibilitzar sobre la necessitat de protegir la diversitat i reduir la vulnerabilitat.
	Proporcionar formació específica en temes financers per a manejar ingressos i despeses, fer valdre drets davant el canvi en el model de servei de les entitats bancàries, amb especial atenció a la prevenció de l'abús financer.
	Oferir programes de formació pràctica sobre l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible amb coneixements que vinculen els ODS amb situacions de la vida quotidiana per a una millor apropiació.
Resultats	Desenvolupament de la *Llei 1/95*, de 20 de gener, de la Generalitat Valenciana, de Formació de les Personas Adultas[69] mitjançant l'instrument legal adequat, per a incorporar les noves necessitats en matèria de formació de persones majors en línia amb els principis de l'envelliment actiu i reconeixent l'aprenentatge al llarg de la vida com un dret.
	Disseny participatiu de programes de formació per a persones majors mitjançant enquestes, entrevistes, grups de discussió i altres eines de diagnòstic que permeten conéixer les necessitats i demandes d'aprenentatge i construir amb elles projectes educatius significatius i adaptats a la realitat de cada context (poble, barri, col·lectiu, etc.), ateses les diferències socioeconòmiques i culturals i promovent instruments d'accés a l'educació a persones en situació de vulnerabilitat. Formació de professorat especialitzat en gerontologia educativa per a planificar i adaptar continguts i formats, especialment en els casos de persones que presenten algun grau de discapacitat.
	Promoció del coneixement sobre intervencions pedagògiques en gerontologia en col·laboració amb centres universitaris de la Comunitat, per a millorar la planificació, disseny i adequació de continguts i formats.

68 Aquesta és una de les implicacions per al desenvolupament saludable identificades per l'Organització Mundial de la Salut en relació amb el compliment de l'Objectiu de Desenvolupament Sostenible 4 Educació de Qualitat, que també proposa indicadors per a avaluar el seu impacte.

69 En el seu preàmbul, aquesta llei reivindica el valor de l'educació com un dels millors instruments per a lluitar contra la desigualtat i planteja uns objectius de l'educació per a adults que han de ser desenvolupats atenent la realitat sociodemogràfica i a la necessitat d'impulsar la formació de les persones majors, en línia amb els principis de l'envelliment actiu i amb els ODS 3 I 17 (en plantejar, en aquest últim cas, la necessitat de col·laboració multiactor): "En aquest sentit, l'educació de persones adultes té una

Recomanació 2.5. Desenvolupament de programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida.	
Recursos institucionals	Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, regidories anàlogues en dels Governs locals.
	Llei 1/95, de 20 de gener, de la Generalitat Valenciana, de Formació de les Persones Adultes, com a base legal que permeta nous desenvolupaments que reconeguen i promoguen el dret de les persones majors a l'aprenentatge continu.
Altres recursos	Universitat de València: *Màster en Psicogerontología*.
	Societat Valenciana de Geriatria i Gerontologia
Bones pràctiques	¡*La Nau Gran*: Programa Universitari per a majors de la Universitat de València, dirigit a les persones majors de 55 anys, que accedeixen com a alumnes en la UV amb la resta d'estudiants que cursen els estudis reglats.
	Associació Estatal de Programes Universitaris per a Majors (AEPUM), associació sense ànim de lucre constituïda per universitats públiques, privades i altres entitats amb personalitat jurídica que tenen entre els seus fins la formació universitària per a majors. Actua com a centre d'informació i assessorament interuniversitari per als Programes de Majors.
	Confederació Espanyola d´Aules de Tercera Edat: entitat dedicada a la promoció de l'envelliment actiu per mitjà de l'aprenentatge i la cultura.
	Asociació PROTED-Aules de Tercera Edat en València: entitat sense ànim de lucre que gestiona dues aules en les quals promou l'envelliment actiu, participatiu i saludable, mitjançant l'activitat cultural i educativa.
	Projectes del Govern Vasc finançats amb càrrec al Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència, dins de l'eix "Economia de les Cures i reforç de les polítiques d'igualtat i inclusió", en concret: Projecte núm. 12 ALTXOR 7.0.
Impacte esperat-Agenda 2030	ODS 3 - ODS 4 - ODS 5 - ODS 10
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Conductuals ▶ Personals

acció recíproca que ha de desplegar-se en la societat, a més de ser receptora de les necessitats socioculturals i donar-los cap de bestiar posat, ha de ser potenciadora i despertadora de nous projectes de participació i dinamització que estan latents en la col·lectivitat. La formació de persones adultes és també un element decisiu en les polítiques socials orientades a promoure l'autonomia personal per a aconseguir la integració i la cohesió social, i constitueixen un pilar bàsic de les polítiques laborals en la mesura en què es proposen la creació d'ocupació. La complexitat de la matèria de la formació de persones adultes, estretament relacionada amb l'evolució social, fa imprescindible la col·laboració entre les institucions públiques i també les entitats socials que han assumit responsabilitats en la formació de les persones adultes".

Recomanació 2.6. Polítiques d'ocupació que protegisquen els drets de les persones durant tot el cicle vital i eviten la discriminació per motius d'edat	
Objectiu estratègic	Desenvolupar polítiques d'ocupació que garantisquen condicions laborals dignes, que asseguren la seua funció de generació de rendes, protecció social i participació al llarg de la vida, per a garantir que la vida laboral contribueix a una bona qualitat de vida a mesura que envellim.
Objectius específics	Incorporar l'enfocament de cicle de vida i envelliment en les polítiques d'ocupació, amb perspectiva de gènere, de manera que permeten adaptacions a les diferents necessitats i capacitats que es van succeint, permetent mesures flexibles l'objectiu de les quals siga l'adequació del mercat laboral a les necessitats de la societat i no la reducció salarial o de la protecció social de les treballadores i treballadors.
	Desenvolupar normativa per a lloc contra l´edadismo en l'àmbit laboral.
	Regular el treball de cures perquè permeta l'accés a la protecció social en forma d'ingressos, pensions i altres eines de redistribució de renda.
	Investigar sobre les possibilitats d'ampliació de la vida laboral i les seues repercussions tant positives com negatives en la salut de les persones i en l'envelliment actiu per a generar coneixement sobre les mesures adequades, tenint en compte l'heterogeneïtat del col·lectiu de persones majors, les seues preferències i diferències socioeconòmiques.
	Afavorir mitjançant la formació contínua i les polítiques actives d'ocupació les transicions professionals necessàries per a adaptar-se als canvis en el mercat laboral mitjançant l'adquisició de noves competències sense menyscapte d'una renda digna i sense pèrdua de drets que es manifesten en l'etapa de jubilació.
	Afavorir la conciliació d'ocupació i cures de persones dependents, menors o majors, per a afavorir l'equitat i la igualtat de gènere, sense menyscapte d'una renda digna i sense pèrdua de drets que es manifesten en l'etapa de jubilació.
Resultats	Canvis normatius que compten amb el compromís d'Administracions, empreses i treballadores/és.
	Desenvolupament de projectes pilot en el si de les pròpies Administracions i en el sector privat per a generar coneixement sobre noves modalitats d'ocupació enfocades a l'envelliment actiu.
	Mesures per a afavorir la inserció en el mercat laboral de les persones cuidadores, amb especial atenció a les quals cuiden a persones majors, durant el període de cures i una vegada finalitzat.
	Integració en el mercat laboral de nous serveis a la comunitat que permeten generar ocupació de qualitat per a persones amb independència de la seua edat, gènere i diversitat funcional per a afavorir les transicions professionals necessàries al llarg de la vida, sense menyscapte de la renda i els drets per a l'etapa de jubilació, equilibrant la contribució de voluntariat i ocupació formal en un context d'escassetat de llocs de treball.
Bones pràctiques	*Cens de persones cuidadores en l'entorn familiar*: reconeixement de la competència professional adquirida per l'experiència com a persona cuidadora en l'entorn familiar que dona lloc a l'obtenció de la qualificació professional de: Atenció Sociosanitària a Persones en el Domicili i Atenció Sociosanitària a Persones Dependents en Institucions Socials.

Recomanació 2.6. Polítiques d'ocupació que protegisquen els drets de les persones durant tot el cicle vital i eviten la discriminació per motius d'edat	
Recursos institucionals	*Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball* *Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives.* *Labora, Servei Valencià d'Ocupació i Formació*
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 8 - ODS 10
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Socioeconòmics ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 2.7. Requalificació professional del personal que treballa en l'economia de les cures, en particular en l'atenció a persones majors, mitjançant plans de formació en l'àmbit de l'educació reglada i polítiques actives d'ocupació que milloren la capacitació i donen lloc a nous rols professionals concordes amb les noves necessitats d'una població longeva.	
Objectiu estratègic	Millorar la qualificació de les persones que es dediquen professionalment a les cures de les persones majors, fomentant el Model d'Atenció Integral i Centrat en la Persona (MAICP) per a elevar la qualitat de les cures i de l'ocupació en el sector.
Objectius específics	Desenvolupar normativa, protocols, etc. que comprometen l'aplicació efectiva del MAICP amb estàndards de qualitat e indicadors que permeten la seua avaluació i millora contínua.
	Investigar el context valencià i bones pràctiques a nivell nacional e internacional per a determinar la necessitat de definir nous rols professionals adaptats al MAICP, com a assistents personals, gestors de cas, etc.
	Desenvolupar si escau, nous currículum que determinen les competències dels nous rols professionals en l'atenció integral de les persones majors.
	Desenvolupar plans de formació contínua al personal de cures que actualitzen les novetats en matèria de MAICP i permeten l'intercanvi de bones pràctiques i coneixements per a la millora contínua de l'atenció.
	Millorar la qualitat i les oportunitats d'ocupació en el sector de cures, especialment encara que no solament en el cas de les cures a persones majors dependents.
Resultats	Desenvolupament d'itineraris formatius del rol professional de "gestor/a de cas": S'encarrega de millorar la coherència dels itineraris assistencials, la coordinació i optimització de recursos, de la mà de les persones amb les quals treballa (que no són mers "casos"). Pot prendre's com a referència la figura del "facilitador del grup de suport" que es maneja en el món de la discapacitat (Rodríguez Rodríguez, P. i Vilà i Mosso, A., 2014).
	Desenvolupament de formació contínua per al personal que treballa directament amb persones majors, amb diferents continguts i metodologies en funció de la naturalesa del treball de cadascú, per a desenvolupar les competències del "professional de referència", especialment en institucions residencials. Aquesta figura és una espècie de "valedora", no es dedica a qüestions organitzatives i és clau en el MAICP, que concentra els principis de l'envelliment actiu i saludable. (Rodríguez Rodríguez, P. i Vilà i Mosso, A., 2014).
	Revisió dels currículums formatius de perfils professionals que treballen amb persones majors en el Cicle formatiu de Grau Mig corresponent al títol de Tècnic en Atenció a Persones en Situació de Dependència (el currículum de la qual per a la Comunitat Valenciana estableix l'Ordre 30/2015, de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport).
	Introducció dels continguts de MAICP en els currículums educatius dels cursos de formació existents per a l'ocupació orientats a capacitar a personal de cures (Labora, Servei Valencià d'Ocupació i Formació): ▶ Atenció sociosanitària a persones en el domicili. ▶ Atenció sociosanitària a persones dependents en institucions socials.
	Revisió de l'oferta de cursos de Labora per a incorporar nous perfils professionals a l'atenció a persones majors.

Recomanació 2.7.
Requalificació professional del personal que treballa en l'economia de les cures, en particular en l'atenció a persones majors, mitjançant plans de formació en l'àmbit de l'educació reglada i polítiques actives d'ocupació que milloren la capacitació i donen lloc a nous rols professionals concordes amb les noves necessitats d'una població longeva.

Recursos institucionals	*Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives* Òrgans locals anàlegs
Altres recursos	*Grup d'Investigació Atenció Integral i Centrada en la Persona (GI-AICP)* de la Universitat d'Alacant.
Bones pràctiques	*Projectes del Govern Vasc* finançats amb càrrec al Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència, dins de l'eix "Economia de les Cures i reforç de les polítiques d'igualtat i inclusió", en concret: Projecte núm. 16 Pla de formació i millora de la capacitació (DFB). Fundació Pilars: *bones pràctiques en MAICP*.
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 4 - ODS 5 - ODS 8 - ODS 10
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Socioeconòmics ▶ Salut i serveis socials ▶ Conductuals ▶ Personals

3. Oferir una atenció integrada i centrada en les persones, així com serveis de salut d'atenció primària adaptats a les necessitats de les persones majors

Recomanació 3.1.
Reforç de l'atenció primària de salut per a garantir la cobertura del personal facultatiu, d'infermeria i d'altres perfils professionals per a atendre la població atesa la longevitat, al canvi dels patrons de malaltia i a una millor coordinació sociosanitària.

Objectiu estratègic	Reforçar l'atenció de salut primària per a proporcionar al conjunt de la població una atenció accessible, assequible, equitativa, segura i basada en la comunitat, dotada amb personal competent i suficient, lleis i reglaments apropiats i fons suficients i sostenibles, ja que aquest servei és el punt d'accés de les persones majors al sistema de salut i l'enfocament més eficaç i eficient per a millorar la capacitat i el benestar físic i mental.
Objectius específics	Avaluar la capacitat i preparació del sistema de salut per a aplicar les directrius sobre Atenció integrada per a persones majors, inclusivament en situacions d'emergència humanitària com la viscuda durant la pandèmia per COVID-19.
	Millorar l'accés a medicaments essencials, vacunes i tecnologies de diagnòstic i assistència que siguen segurs, eficaços i assequibles per a optimitzar la capacitat intrínseca i funcional de les persones majors.
	Fomentar l'ús de tecnologia digital segura, assequible i eficaç en l'atenció integrada.
	Analitzar les necessitats de places de personal sanitari i dur a terme una planificació basada en les necessitats per a optimitzar el personal actual i futur amb la intenció de satisfer les necessitats de les poblacions que envelleixen.
	Dur a terme una planificació del personal sanitari sostenible, adequadament format, distribuït i gestionat, amb competències en matèria d'envelliment, en particular les necessàries per a efectuar avaluacions exhaustives i centrades en les persones, i gestionar de forma integrada afeccions de salut cròniques o complexes, com la demència.
	Avaluar i utilitzar models de finançament de la salut sostenibles, i avaluar els seus vincles amb els sistemes de protecció social (pensions i protecció sanitària) i l'atenció crònica.
	Recopilar, analitzar i notificar dades clíniques sobre la capacitat intrínseca i funcional en contextos nacionals i subnacionals, desglossats per edat, sexe i altres variables interseccionals.
	Ampliar l'atenció primària de salut adaptada a les persones majors perquè oferisca una àmplia gamma de serveis dirigits a aquestes, entre ells els de vacunació, detecció, prevenció, control i maneig de malalties no transmissibles (inclosa la demència) i transmissibles, així com de les afeccions relacionades amb l'edat (per exemple, la fragilitat o la incontinència urinària).
	Garantir la continuïtat de l'atenció dirigida a les persones majors, en particular mitjançant activitats de promoció, prevenció, curació, rehabilitació, cures pal·liatives i terminals, així com atenció especialitzada i crònica.
	Augmentar la capacitat de col·laboració intersectorial en matèria d'envelliment saludable, incorporant recursos públics i privats extrasanitarios i en particular la participació de la societat civil.

Recomanació 3.1.
Reforç de l'atenció primària de salut per a garantir la cobertura del personal facultatiu, d'infermeria i d'altres perfils professionals per a atendre la població atesa la longevitat, al canvi dels patrons de malaltia i a una millor coordinació sociosanitària.

Resultats	Avaluació del sistema d'atenció primària de la Comunitat Valenciana d'acord amb els dictats de l'OMS en matèria d'envelliment saludable.
	Adaptació del sistema d'atenció primària incorporant noves especialitats, millorant la coordinació sociosanitària i proporcionant una atenció integral.
	Dotació adequada de personal en els centres de salut.
	Incorporació a l'atenció primària de noves especialitats, com a gerontologia, psicologia i psicogerontología i fisioteràpia i treball coordinat amb altres serveis socials amb professionals de treball social, educació social i teràpia ocupacional, així com amb altres recursos comunitaris (centres esportius, culturals, etc.) amb la finalitat d'adoptar una estratègia multidisciplinària i no sols farmacològica del salut i el benestar al llarg de la vida.
	Formació de la ciutadania, en particular de les persones majors, perquè desenvolupen estratègies d'autocura, adherència al tractament i en el seu apoderament en la presa de decisions en matèria de salut personal.
	Formació al personal sanitari en els principis de l'envelliment actiu i segons el MAICP per a adaptar l'atenció a una població que envelleix.
	Desenvolupament de protocols de treball adaptats a la transició epidemiològica que comporten la longevitat i la globalització: focus en la cronicitat i en la pluripatología.
Recursos institucionals	*Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública* *Observatori Valencià de Salut* Òrgans locals amb competències en salut pública.
Bones pràctiques	*XarxaSalut*, xarxa de municipis o mancomunitat de municipis de la Comunitat Valenciana adherits a l'IV Pla de Salut de la Comunitat amb el compromís de desenvolupar les accions de promoció de salut local emmarcades en el Pla.
	Projectes del Govern Vasc finançats amb càrrec al Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència, dins de l'eix "Economia de les Cures i reforç de les polítiques d'igualtat i inclusió", Projecte núm. 10 Història social electrònica i suport a la digitalització dels serveis socials municipals, Projecte núm. 11 Història sociosanitària electrònica (GV).
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Salut i serveis socials ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 3.2. Reforç de l'atenció especialitzada per a previndre, retardar i evitar l'aparició de situacions de dependència i ampliació de la cobertura sanitària amb criteris d'equitat i perspectiva de gènere.	
Objectiu estratègic	Garantir les actuacions de prevenció i intervencions necessàries per a afavorir el manteniment de les capacitats funcionals durant el major temps possible.
Objectius específics	Avaluar i fer un seguiment de les llistes d'espera e intervencions que són més habituals en persones majors per a evitar que la pèrdua d'autonomia derivada d'uns certs problemes de salut desencadene o accelere l'aparició de situacions de dependència: pròtesi, problemes visuals (p.e. cataractes), bucodentals i d'audició que, especialment en les persones amb pocs recursos, poden comportar problemes de salut i aïllament greus.
	Desenvolupar estratègies específiques per a les persones a mesura que envelleixen i afavorint intervencions comunitàries que reforcen l'atenció sanitària davant situacions pròpies de l'edat: aparició de problemes de salut, pèrdua de sers estimats, etc. amb perspectiva de gènere (millorant per exemple l'atenció als problemes derivats de la menopausa) i criteris d'equitat.
	Millorar el seguiment i la coordinació entre la medicina familiar i especialitzada per a adequar l'atenció a les necessitats d'una població longeva que sol presentar patologies múltiples i de caràcter crònic, en particular quan hi ha situacions de polimedicación.
	Avaluar el consum de fàrmacs i el seu impacte en les capacitats motrius i cognitives i desenvolupar estratègies per a reduir el consum quan siga procedisca.
	Avançar en models d'humanització de la salut, tant en els centres ambulatoris com hospitalaris, per a garantir un tracte adequat a totes les persones —amb especial atenció a les majors en situació de vulnerabilitat—, respectant el seu dret a la informació, autodeterminació, dignitat e intimitat en la seua relació amb el personal sanitari. Amb caràcter general, s'entén que la humanització implica: atenció centrada en la persona; qualitat en el tracte personal; informació adequada i suficient; comunicació comprensible; confiança i seguretat; atenció continuada; accessibilitat externa e interna i unes instal·lacions confortables.
Resultats	Desenvolupament d'estratègies de prevenció de la dependència agilitant i millorant el seguiment de l'estat de salut de les persones amb revisions mèdiques periòdiques i estratègies mèdiques (intervencions quirúrgiques, utilització de pròtesis adequades i accessibles, etc) i d'un altre tipus (desenvolupament d'activitat física per a la prevenció de caigudes, etc., activitats comunitàries per a la prevenció de l'aïllament i la depressió, etc.).
	Projectes pilot d'humanització de la salut en centres sanitaris per a innovar en l'atenció que reben les persones majors atenent.
Recursos institucionals	*Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública*. *Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives*. Àrees de serveis socials i de salut pública dels Governs locals.
Bones pràctiques	*Manual de Bones Pràtiques d´Humanització de les Unitats de Cures Intensius del projecte HUCI* (Humanizant les cures Intensives).
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Socials ▶ Salut i serveis socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 3.3. Coordinació sociosanitària per a millorar l'atenció integral i el coneixement, per part de les persones al llarg de la vida, dels recursos públics i privats per a la cura de la salut física i mental, la prevenció de malalties i l'atenció en cas de malaltia aguda.	
Objectiu estratègic	Garantir la continuïtat de l'atenció, suports i cures a les persones al llarg del procés assistencial readaptant els serveis sanitaris i socials, amb un enfocament de drets.
Objectius específics	Desenvolupar lideratges polítics i tècnics per a avançar en matèria de coordinació sociosanitària.
	Avaluar el grau de compliment i vigència del que s'estableix per la Guia d'Intervenció de Treball Social Sanitari que data de 2012, en particular referent a les intervencions del treballador social amb persones majors per a generar coneixement actualitzat sobre la qualitat de la coordinació sociosanitària.
	Avaluar els itineraris de derivació de les persones majors per a obtindre dades que permeten una atenció Integral i continuada.
	En funció de les dades obtingudes, avançar cap a un model de governança sociosanitària amb equips multidisciplinaris que gestionen de forma compartida,, amb registres comuns i un marc financer clar, una atenció personalitzada.
	Avaluar altres serveis públics des del punt de vista de la seua contribució al manteniment de la salut i prevenció de la malaltia i la dependència per a persones majors (p.e. centres esportius, culturals i en tots aquells recursos públics que contribuïsquen a millorar el benestar, la qualitat de vida i la salut mitjançant intervencions no estrictament sanitàries) i planificar els seus recursos, oferta d'activitats en coordinació amb els recursos sociosanitaris per a adequar-los als principis i objectius de l'envelliment actiu.
Resultats	Desenvolupament d'una Estratègia d'Atenció Sociosanitària que permeta la coordinació dels serveis socials i de salut a nivell autonòmic i local, que incorpore l'enfocament de cicle de vida i envelliment.
	Implantació d'una targeta única sociosanitària.
	Desenvolupament d'activitats per a fomentar l'envelliment actiu, promoure l'autonomia i previndre la dependència en centres públics amb personal format específicament per a atendre aquest segment de la població i en coordinació amb els recursos sociosanitaris per a proveir una atenció integral.
Recursos institucionals	*Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública.*
	Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives.
	Conselleria d'Educació, Cultura i Esport.
	Àrees de serveis socials, salut pública, esport, etc. dels Governs locals
Bones pràctiques	Coordinació sociosanitària a Segorbe (Guia de serveis sociosanitaris en l'Alt Palanca).
	Projecte Etxean Ondo. Millora de l'atenció domiciliària i la inclusió i participació comunitària de les persones majors
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 10
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Salut i serveis socials ▶ Socials ▶ Entorn físic ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 3.4. Creació de taules ciutadanes de salut amb participació de les Administracions públiques per a escoltar, formar i empoderar a les persones a mesura que envelleixen i convertir-los en actors actius en l'autocura i l'atenció sanitària.	
Objectiu estratègic	Desenvolupar òrgans i vies de participació ciutadana específics en matèria sanitària i estimular la participació del conjunt de la ciutadania, amb especial atenció a les persones majors.
Objectius específics	Augmentar la transparència i la gestió democràtica dels serveis de salut, obrint-los a les demandes de la societat i, en particular, de les persones majors.
	Formar a la ciutadania i, en particular, a les persones majors, perquè coneguen el funcionament dels serveis de salut.
	Establir els llits adequats per a incorporar les demandes ciutadanes al disseny i gestió de polítiques i serveis públics de salut.
Resultats	Desenvolupament de taules de salut comunitàries, que representen la realitat demogràfica i, en particular, als qui demanden més intensament els serveis de salut (entre els qui estan les persones majors).
	Creació de protocols per a facilitar la participació ciutadana en aquestes taules, així com per a aportar propostes, amb un itinerari transparent que permeta conéixer el seu recorregut i el seu grau d'implantació.
	Creació de consells de salut associats als centres sanitaris (atenció primària, especialitats, hospitalaris) amb participació ciutadana, incloent una representació de persones majors.
Recursos institucionals	*Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública* *Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica* Òrgans locals amb competències en salut pública.
Altres recursos	Teixit associatiu (associacions veïnals, de pacients, etc.)
Bones pràctiques	*Mens Sana In Corpore Sano*: 250 persones d'Alacant i València d'entre 65 i 85 anys van participar en 2020 en aquesta iniciativa de la Unió Democràtica de Pensionistes, dirigida a exercitar "la funció mental, treballar la memòria, l'agilitat i flexibilitat mental, entre altres capacitats", com a "instrument essencial per a mantindre l'autonomia personal i així evitar situacions de dependència, mantenint així el contacte amb l'entorn social el major temps possible".
	"*De las batas a las botas*": projecte de salut comunitària de Madrid Salut.
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 4 - ODS 10
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Salut i serveis socials ▶ Socials ▶ Conductuals ▶ Personals

4. Proporcionar accés a cures de llarga duració per a les persones que els necessiten.

Recomanació 4.1. Foment dels suports a domicili i en l'àmbit comunitari.	
Objectiu estratègic	Afavorir la permanència en el domicili de les persones majors el major temps possible (idealment, fins al final) amb qualitat de vida i serveis de suport.
Objectius específics	Avaluar els serveis d'atenció domiciliària existents (Servei d'Ajuda a domicili, Teleassistència, Menjar a casa, Major a casa i altres serveis a nivell local) per a conéixer el grau d'adequació d'oferta i demanda, l'impacte en la permanència en el domicili, l'impacte en les persones cuidadores de l'àmbit familiar i altres paràmetres de qualitat.
	Avaluar l'existència i qualitat de recursos de proximitat i el seu impacte en la permanència en la llar de les persones majors (centres comunitaris, centres de dia, cures pal·liatives i altres).
	Desenvolupar estratègies que afavorisquen la permanència en el domicili habitual adaptades a cada context i centrades en la persona, amb recursos adequats.
	Millorar la capacitació i condicions laborals del personal d'atenció a domicili.
	Coordinar els serveis socials, sanitaris, familiars i comunitaris per a garantir la inclusió social de les persones majors.
Resultats	Reducció de les institucionalitzacions no desitjades de persones majors.
	Avaluació de la qualitat de vida de les persones majors que viuen en el seu domicili en funció d'indicadors adaptats a cada context.
	Avaluació de la qualitat de vida de les persones cuidadores formals i informals de persones majors a domicili en funció d'indicadors adaptats a cada context.
	Millora i desenvolupament dels serveis a domicili i comunitaris per a afavorir la permanència en la llar.
Recursos institucionals	*Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública.* *Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives.* Governs locals (àrees de serveis socials i de salut pública)
Bones pràctiques	*Projectes del Govern Vasc* finançats amb càrrec al Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència, dins de l'eix "Economia de les Cures i reforç de les polítiques d'igualtat e inclusió", en concret: Projecte núm. 8 Projecte ETXEAN BAI, Projecte núm. 9 ETXETIC.
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 10 - ODS 11
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Entorn físic ▶ Salut i serveis socials ▶ Socials ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 4.2. Desenvolupament d'una economia de les cures basada en models de l'economia social.	
Objectiu estratègic	Millorar l'atenció integral de les persones majors mitjançant l'impuls d'empreses d'economia social sostenibles, que afavorisquen la qualitat de vida de les persones majors receptores de cures i del personal, amb condicions de treball que dignifiquen a totes dues parts.
Objectius específics	Desenvolupar models empresarials sostenibles, que oferisquen serveis i ocupació de qualitat i que contribuïsquen a una atenció personalitzada, no taylorista.
	Innovar en el model d'atenció a persones majors perquè aquestes puguen ser agents actius en la planificació de la seua vida i dels suports que reben.
	Millorar les condicions de treball del personal d'atenció a persones majors, majoritàriament femení, atesa la perspectiva de gènere i contribuint a la seua millor qualificació, estabilitat i remuneració.
Resultats	Creació de cooperatives de cures, amb participació de persones majors, familiars i treballadores/és d'atenció tant domiciliària com residencial.
	Creació de nous models de residències per a persones majors basats en l'economia social, en l'arrelament comunitari i amb un nombre màxim de places que es fixarà atenent les necessitats de cada territori (que, en cap cas, haurien d'excedir les 15 places per unitat de convivència).
Recursos institucionals	*Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives.* *Conselleria d'Hisenda i Model Econòmic.* *Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública.* *Centre Internacional d'Investigació e Informació sobre l'Economia Pública, Social i Cooperativa.* *Observatori Valencià de l'Economia Social.* Governs locals (àrees anàlogues)
Bones pràctiques	*Projectes del Govern Basc* finançats amb càrrec al Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència, dins de l'eix "Economia de les Cures i reforç de les polítiques d'igualtat i inclusió", en concret: Projecte núm. 2 Centre Intergeneracional de Getxo, Projecte núm. 15 Guipúscoa territori de cures 2030. *Buurtzorg* (equips d'infermers/as d'atenció domiciliària a Holanda). *Superislas socials* (Ajuntament de Barcelona, inspirat en el model de Buurtzorg)
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 5 - ODS 8 - ODS 10
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Salut i serveis socials ▶ Socioeconómics ▶ Socials ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 4.3. Millorar la formació i atenció a les persones cuidadores de l'àmbit familiar.	
Objectiu estratègic	Millorar la qualitat de vida de les persones que exerceixen les cures de familiars majors, oferint-los recursos per a conciliar els comptes amb la seua vida personal.
Objectius específics	Avaluar l'adequació, suficiència i adequació dels serveis de suport a cura de persones majors existents (serveis d'atenció domiciliària, centres de dia, residències, etc.) en relació amb les necessitats de cuidadores i cuidadors familiars (en relació amb la Recomanació 4.2.).
	Avaluar l'adequació, suficiència i qualitat dels serveis d'atenció sociosanitària a les persones cuidadores, amb especial atenció a cura de la salut mental i aplicant una perspectiva de gènere que reconega i introduïsca més equitat en la càrrega de cures entre homes i dones.
	Desenvolupar projectes d'investigació i projectes pilot per a afavorir la planificació de les cures de les persones majors en la qual participen tant elles com els seus familiars per a garantir la qualitat de vida i el respecte als drets i desitjos de totes dues parts, propiciant nous models de relació familiar en una societat longeva i amb patrons de relació canviants.
	En funció dels resultats de les avaluacions, desenvolupar serveis de suport i respir a les persones cuidadores (atenció psicològica, grups de suport, etc.).
Resultats	Recopilació i publicació d'informes amb dades de qualitat sobre la situació i necessitats de les persones cuidadores.
	Desenvolupament d'estratègies sociosanitàries i de coordinació de recursos per a millorar la qualitat de vida de les persones cuidadores.
	Elaboració de protocols i dotació d'equips professionals multidisciplinaris per a ajudar les persones i les seues famílies a planificar les cures.
Recursos institucionals	*Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives*. Serveis socials a nivell local.
Altres recursos	Associacions de persones majors i de les seues famílies, associacions veïnals, tercer sector.
	Col·legi Oficial de Psicologia de la Comunitat Valenciana - Mesa permanent d'intervenció social: ▶ Grup de Treball sobre Psicogerontologia i Persones Majors. ▶ Grup de Treball de Dependència i Envelliment. ▶ Grup de Treball d'Envelliment. ▶ Grup de Treball de la Psicologia Social i Comunitària amb Perspectiva de Gènere. ▶ Universitats i centres d'investigació.
Bones pràctiques	*Cuidar, cuidar-se i sentir-se bé*. Guia per a Persones Cuidadores segons el Model d'Atenció Integral i Centrada en la Persona.[70]
	Cuidant a les persones cuidadores. Programes grupals d'atenció al cuidador/a de la Fundació Pasqual Maragall.
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3 - ODS 5 - ODS 10

70 Rodríguez Rodríguez, P., Díaz-Veiga, P., Martínez, T., García, A. 2014. *Cuidar, cuidar-se i sentir-se bé. Guia per a Persones Cuidadores segons el Model d'Atenció Integral i Centrada en la Persona. Fundació Pilars.* *http://www.acpgerontologia.com/documentacion/guia-cuidarycuidarsepdf.pdf*

Recomanació 4.3. Millorar la formació i atenció a les persones cuidadores de l'àmbit familiar.	
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Salut i serveis socials ▶ Socials ▶ Conductuals ▶ Personals

Recomanació 4.4. Atenció integral a les persones al final de la vida.	
Objectiu estratègic	Millorar la qualitat de vida i l'atenció de les persones al final de la vida des del punt de vista físic, psicològic, emocional, espiritual i social.
Objectius específics	Establir protocols per a l'atenció multidisciplinària al final de la vida, habilitant els espais adequats per a això i prioritzant la permanència en la llar o en entorns d'ambient no hospitalari.
	Garantir l'autonomia i la dignitat personal proporcionant el suport especialitzat necessari mitjançant la coordinació de recursos públics, privats i comunitaris.
	Generar espais sociosanitaris i comunitaris per a afrontar el duel i evitar la seua patologització.
	Desenvolupar projectes pilot d'humanització de la salut en hospitals i residències per a afavorir un final de vida amb qualitat i dignitat per a obtindre informació de qualitat que oriente les polítiques i serveis públics.
	Desenvolupar i avaluar projectes d'atenció a domicili a persones al final de la vida per a generar informació de qualitat que oriente les polítiques i serveis públics.
Resultats	Elaboració d'informes sobre l'atenció que reben les persones al final de la vida en l'àmbit de la Comunitat Valenciana, mitjançant la col·laboració entre els diferents nivells de Govern, centres d'investigació, acadèmia i teixit associatiu.
	Celebració de sessions informatives per a compartir amb la ciutadania la informació disponible, recaptar propostes i orientar polítiques públiques que redunden en una millor atenció al final de la vida.
Recursos institucionals	*Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives.* Serveis socials a nivell local.
	Llei 16/2018, de 28 de juny, de drets i garanties de la dignitat de la persona en el procés d'atenció al final de la vida.
Altres recursos	Associacions de persones majors i de les seues famílies, associacions veïnals, tercer sector.
	Colegio Oficial de Psicología de la Comunidad Valenciana - Mesa permanente de intervención social: ▶ Grupo de Trabajo sobre Psicogerontologia y Personas Mayores. ▶ Grupo de Trabajo de Dependencia y Envejecimiento. ▶ Grupo de Trabajo de Envejecimiento.
Bones pràctiques	*Centre d´Humanització de la Salut.*
	Comunitats Compasives (Madrid Salud).
Impacte esperat - Agenda 2030	ODS 3
Impacte esperat - Determinants de l'Envelliment Actiu	▶ Gènere i cultura ▶ Salut i serveis socials ▶ Entorn físic ▶ Socials ▶ Conductuals ▶ Personals

/ CAPÍTOL 6

Proposta d'activitats pràctiques per a promoure el coneixement de l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible en els centres de majors de la Comunitat Valenciana

L'heterogeneïtat creixent del col·lectiu de persones majors i els canvis en el nivell educatiu, experiència vital i expectatives respecte a l'etapa d'envelliment de les noves cohorts que superen la frontera convencional dels 65 anys –canvis especialment notables en les dones respecte a les generacions anteriors– conviden a pensar que els recursos tradicionals per a majors experimentaran profundes modificacions en la seua naturalesa, model d'organització, objectius, etc.

Els marcs teòrics de l'envelliment actiu i saludable animen a desenvolupar projectes i recursos socials intergeneracionals, en els quals la pertinença o la vinculació no venen determinades per l'edat sinó per afinitats i interessos personals. Pese al paper fonamental que han jugat i continuen jugant encara hui els centres de majors per a afavorir la socialització i el desenvolupament personal de moltes persones, en el futur és probable que aqueixes necessitats troben resposta en una altra mena de recursos.

Per tot l'exposat, les activitats pràctiques proposades en aquest capítol són prou flexibles per a aplicar-se en centres de majors cada vegada més diversos i també en altres recursos. Tenen caràcter orientatiu i la seua aplicació està condicionada al fet que les persones majors participants així ho vulguen, fent els ajustos, adaptacions i modificacions que estimen convenients. De fet és recomanable que cada centre, abans de dur a terme la programació de les activitats, realitze un diagnòstic participatiu des d'un enfocament de gènere e interseccionalitat. Tals diagnòstics permeten no sols detectar les capacitats, potencialitats i necessitats, sinó també el nivell d'implicació i apropiació dels titulars de dret (TT. DD) . Sense la voluntat de les persones majors de participar en elles, cap de les activitats ací plantejades respectaria ni els principis de l'envelliment actiu, ni de l'Agenda 2030 i seria en una forma com tantes altres de "cobrir l'expedient".

Totes les activitats proposades, començant pel diagnòstic participatiu inicial per a conéixer els interessos de les persones majors, es plantegen com un procés horitzontal d'ensenyament-aprenentatge, en el qual pes el té el model subjetivista de l'aprenentatge (Bermejo, 2005), és a dir, en aquest cas les persones participants. Això implica superar actituds i comportaments edadistes, que infantilitzen o menyspreen les capacitats de la gent de més edat (mentre que, curiosament, s'ha produït una evolució més positiva en el cas de la infància), i assumir que:

- Les activitats han de tindre en compte que la persona és la suma del psicomotor, l'afectiu i l'intel·lectual.
- La intel·ligència és més una construcció que un do innat.

- El pensament està estretament vinculat al llenguatge.
- Existeixen diferents veritats: maneres d'entendre la realitat, valors, cultures.
- El coneixement és una construcció personal que depén de l'experiència subjectiva.
- L'aprenentatge ha de ser significatiu: l'adquisició de coneixements acumulats socialment connectats amb les experiències prèvies i creences subjectives.
- Predominança de la comunicació bidireccional.
- El paper del docent és el de mediador entre els continguts i l'alumnat, del qual ha de tindre informació.
- L'alumne o alumna són capaces d'aprendre, de construir coneixements i utilitzar-los.
- El mètode pedagògic és plural i està centrat en l'alumnat, no en la disciplina.
- L'aula no és un ens uniforme, sinó que està conformat per persones heterogènies amb llenguatges i cultures diferents..

Partint d'aquest enfocament, es recomana que en totes les activitats s'adopte un marc d'aprenentatge constructivista, en el qual el "aprendre és un procés en el qual l'alumne construeix el seu propi coneixement mitjançant la complexa interacció de diversos elements: ell mateix, el contingut de l'aprenentatge, el docent i l'entorn (el grup), en el qual té lloc" (Bermejo, 2005).

"El factor més important que influeix en l'aprenentatge és que l'alumne ja sap. Esbrine's això i ensenye's en conseqüència" (Ausubel, 1968), citat per Bermejo (2005). Si això és cert en tots els nivells de l'ensenyament, com obviar-ho en el cas de les persones majors? I, en relació amb els continguts de l'envelliment actiu, l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible, al marge de la seua formulació política i metodològica, potser no remeten a qüestions que es poden relacionar directament amb l'experiència passada i present de la ciutadania? És clar que sí.

Així doncs, la persona encarregada de mediar en la formació en els centres de majors ha de començar per conéixer al grup amb el qual treballa per a poder fer un diagnòstic i planificar estratègies flexibles d'ensenyament-aprenentatge adequades a cada context i estimulants, que conviden a la participació activa.

Aquesta forma de treball és la més eficaç des del punt de vista de l'aprenentatge i la que fomenta una relació més horitzontal, honesta i respectuosa entre professorat i alumnat. "Sense obviar la dificultat per a emprar aquest mètode amb majors no prou capacitats i entrenats, encara que és l'estratègia educativa més complexa, és també la més desitjable i atractiva. Permet potenciar tot allò que pretén la gerontologia, afavorir l'autonomia i minimitzar la dependència en aquest cas intel·lectual, espiritual i vital. Es tracta a les persones com el que són, capaces de ser protagonistes de la seua vida i de continuar millorant. Aquest mètode els proporciona estratègies i motivació per a poder fer-lo, de manera que l'educador va retirant-se de l'acció i quedant en un segon pla, desitjant que els grups continuen després que el professional haja abandonat l'entorn. Per descomptat, és apte per a tractar qualsevol tema". I és la materialització de l'aprenentatge tal com es planteja en el marc polític de l'envelliment actiu, no la seua mera formulació teòrica.

En relació amb això, és necessari distingir clarament entre la "agenda expressa" i la "agenda oculta" del procés ensenyament-aprenentatge. L'agenda expressa fa referència a la programació: objectius, continguts, metodologia, activitats, recursos, etc. En aqueix sentit, les propostes d'activitats d'aquest manual formen part d'aquesta agenda. No obstant això, qualsevol situació d'ensenyament-aprenentatge ha d'aspirar a transcendir la mera transmissió de coneixements i és ací on entra en joc l'agenda oculta, que es refereix a aspectes relacionals i socioafectius: la interacció amb els altres, la comunicació, la cooperació, la capacitat de prendre decisions. En definitiva: entendre que la fi última de l'ensenyament és ajudar "

altres éssers humans a desenvolupar-se intel·lectualment i afectivament i a adquirir les habilitats necessàries per a viure en societat" (Fabra, 1994: 141, citat en Bermejo, 2005, p. 31).

RECOMANACIONS GENERALS COMUNES PER A TOTES LES ACTIVITATS.

Aquesta guia no és un manual rígid. Pot i deu ser adaptada a les necessitats del grup. Deixar que fluïsquen les opinions i propiciar el diàleg perquè no siga un mer intercanvi de preguntes i respostes. El dinamitzador/a deure romandre atent/a a les idees que sorgeixen sobre l'Agenda 2030 i els ODS, no com a mera expressió de coneixements sinó com a manifestació de preocupacions, interessos, dubtes, etc.

Perfil i competències bàsiques	Les competències que ha de tindre tota persona que dinamitzen les activitats en els centres de majors són principalment (per ordre d'importància): ▶ Actituds i aptituds: competències ètiques (vinculades a l'assumpció d'un enfocament de drets humans i relacionals, maduresa personal, paciència, escolta, amabilitat, alegria, comprensió, capacitat d'observació, maneig de la incertesa, flexibilitat, creativitat, sensibilitat, empatia, sentit de la responsabilitat, automotivació, disposició per a acceptar propostes i crítiques, tolerància a la frustració, assertivitat (entesa com la capacitat per a expressar el pensament propi reconeixent, valorant i donant espai al dels altres)[71]. ▶ Coneixements sobre envelliment actiu i Agenda 2030, experiència a dinamitzar activitats amb grups diversos de persones, de diferents edats
Acció prèvia:	Abans de començar ha de dur-se a terme una ronda d'arribada. Com estem? Ronda individual en la qual cada participant explica breument com està.
En finalitzar cada activitat:	▶ Fer balanç sobre ella, Hem descobert coses noves que no sabíem? Ha canviat el nostre punt de vista sobre alguna cosa? Sentim que hem participat? L'aprés es pot aplicar a la nostra vida diària a casa, amb la família o amics? Ha sigut interessant? Canviaríem alguna cosa? ▶ A manera de comiat: ronda per a saber com ens anem (actius, alegres, tristos...).
Avaluació interna de la persona que dinamitza	▶ Grau de participació e implicació. ▶ Quin tipus d'interaccions s'han produït? ▶ Els materials utilitzats han ajudat o caldria canviar-los o adequar-los d'alguna forma?
Cura en el maneig dels temps i qualitat de la participació	▶ Evitar que un o més TT. DD. monopolitzen la conversa fent ús del temps de manera desproporcionada en detriment de la participació dels altres titulars. ▶ Parar atenció a les diferències que puguen apreciar-se entre homes i dones i entre diferents perfils (nivell socioeconòmic, educatiu o d'un altre tipus), ja que pot donar lloc a una major diversitat de reaccions i actituds. Convé facilitar material d'escriptura per si alguna persona vol prendre notes. ▶ Les activitats han de fomentar que els TT.DD no sols siguen receptors/as d'informació, sinó que es convertisquen en facilitadors apropiant-se dels continguts i metodologies, en definitive protagonistes de les activitats del centre

71 Capacitats i aptituds extretes de la descripció del perfil i identitat professional en el Model d'Atenció Centrada en la Persona. Rodríguez Rodríguez, P. i Vila i Mosso, A. (coordinadors). 2014. Model d'atenció integral i centrada en la persona. Teoria i pràctica en àmbits de l'envelliment i la discapacitat. Tecnos. p. 333-334.

ACTIVITAT 1
INFORMACIÓ PRÈVIA I DIAGNÒSTIC PARTICIPATIU MITJANÇANT DIÀLEG SEMIESTRUCTURAT

Objectiu

Identificar si existeix interés a desenvolupar activitats per a conéixer o aprofundir en l'Agenda 2030 i determinar el nivell de coneixement dels titulars de drets.

Temps requerit

1 hora - 1.30 segons l'interés i el grau de participació.

Materials bàsics

- Informació bàsica sobre l'Agenda 2030. En funció dels recursos de l'aula i de les preferències i destreses del grup es pot utilitzar informació impresa o digital o combinar ambdues.
- Pissarra, material d'escriptura. Equip audiovisual (opcional) per a projectar el vídeo o la imatge web de la pàgina de Nacions Unides per a anar veient cadascun dels ODS amb les seues metes més desenvolupades. Informació bàsica sobre l'Agenda 2030. En funció dels recursos de l'aula i de les preferències i destreses del grup es pot utilitzar informació impresa o digital o combinar ambdues.
- Pissarra, material d'escriptura. Equip audiovisual (opcional) per a projectar el vídeo o la imatge web de la pàgina de Nacions Unides per a anar veient cadascun dels ODS amb les seues metes més desenvolupades.

Material de suport

- Pòster de grandària visible per a l'aula i còpies per a tots els participants, preferiblement en color, perquè siga visible. S'aconsella un format que permeta la seua fàcil lectura (mínim A4, aconsellable A3). Descargable en: *https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/news/communications-material/* (pòster i fitxes individuals dels ODS).
- Fitxes de cada ODS elaborades per la Generalitat Valenciana: *https://participacio.gva.es/es/web/cooperacion/objetivos-de-desarrollo-sostenible*
- Vídeo explicatiu dels ODS realitzat pel Centre UNESCO del País Vasc - UNESCO Etxea, amb suport dels Ajuntaments de Vitòria-Gasteiz i Bilbao, i l'Agència Vasca de Cooperació al Desenvolupament (duració 6 minuts).: *https://www.youtube.com/watch?v=MCKH5xk8X-g&t=6s*

Material de suport

- Campanya de l'ONU per a l'acció individual (app descargable): *https://www.un.org/es/actnow/*
- Comença amb aquestes 10 accions: Comença amb aquestes 10 accions *https://www.un.org/es/node/149093#recycle*
- 170 accions diàries (10 accions per cada un dels 17 ODS): https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/wp-content/uploads/sites/3/2018/08/170Actions-web_Sp.pdf
- Guia dels vagues per a salvar el món: una espècie de racó del vague per als qui consideren que la tasca és massa gran i necessiten anar pas a pas: *https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/takeaction/*

Pas 1

Introducció general del tema. El dinamitzador/a pot iniciar l'activitat plantejant la pregunta general Coneixes l'Agenda 2030 i els ODS? Independentment del grau de coneixement dels TT. DD., les respostes e idees han de ser anotades en una pissarra. Si el grau de coneixement és alt, és convenient recapitular i subratllar les idees clau. Si el grau de coneixement no és satisfactori, es procedeix a exposar les idees força de l'Agenda 2030 i els ODS:

- Què és?
- Quina és la seua raó de ser: què es vol aconseguir amb ella.
- Què és el desenvolupament sostenible
- Què són els Objectius de Desenvolupament Sostenible. Per a això, serveix de suport la informació del pòster i, si és possible, el vídeo, que sintetitza la informació principal.

Les idees fonamentals a manera d'introducció general de l'Agenda 2030 pot resumir-se així:

A. El 25 de setembre de 2015, els líders mundials van adoptar 17 objectius globals per a erradicar la pobresa, protegir el planeta i assegurar la prosperitat per a tots i totes. Són els Objectius de Desenvolupament Sostenible i, en conjunt, es coneixen com a Agenda 2030, perquè aqueixos objectius han d'aconseguir-se aqueix any, en 2030.

B. Cadascun dels 17 Objectius conté diverses metes específiques. Per a aconseguir-les, tothom ha de fer la seua part: els governs, el sector privat, la societat civil i cadascuna de nosaltres i nosaltres.

C. L'enumeració dels ODS i de les seues metes pot fer-se seguint el pòster (i la còpia facilitada a cada participant). Cada persona pot llegir un ODS.

Informació disponible en: *https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/objetivos-de-desarrollo-sostenible/* i en l'Estratègia de la Comunitat Valenciana, amb informació que localitza o adapta cada ODS a la realitat autonòmica: *https://participacio.gva.es/va/web/cooperacion/objetivos-de-desarrollo-sostenible*.

En la mesura que siga possible, per a cada ODS convé oferir informació vinculada de la ciutat o municipi.

Pas 2

La persona encarregada de dinamitzar realitza una sèrie de preguntes per a conéixer les primeres impressions i sobretot amb l'objectiu d'aprofundir en els ODS i evidenciar el nexe amb la vida quotidiana. Es demana que una de les participants col·labore anotant en la pissarra els ODS que hagen cridat l'atenció i altres idees força que considere necessàries (amb el suport del/la dinamitzadora).

- T'ha semblat interessant?
- T'ha cridat l'atenció algun Objectiu en particular? Per què?
- Us sembla que per a la Comunitat Valenciana algun d'aquests Objectius és especialment important? Quin o quins? Per què?
- I per al teu poble o ciutat?
- I per a la teua família i entorn d'amics?
- I per a tu mateixa/mateix?
- Creieu que cadascuna de nosaltres podem fer una cosa important per a ajudar a aconseguir aquests Objectius?
- És important que les persones majors participen per a aconseguir els ODS? Per què?

Pas 3: Recapitulació

Per a concloure s'exposen les idees fonamentals:

- Es considera interessant com per a continuar aprofundint en això?
- Què ODS semblen més importants des del punt de vista personal, del nostre entorn?
- Quines accions podem dur a terme a títol personal o en la nostra família i amics per a ajudar a aconseguir els ODS?
- Quin és el paper de les persones majors en la consecució dels ODS?

Si hi ha interés, es pot proposar aprofundir en cadascun dels ODS en sessions posteriors amb les activitats que es proposen a continuació.

La persona dinamitzadora ha d'analitzar la informació recopilada per a extraure conclusions i valorar la pertinència de l'activitat:

- Hi ha interés i coneixements previs?
- El grau d'interés i coneixements és uniforme? Amb això es poden formar grups de treball diversos, en els quals persones amb més informació puguen fer costat a altres amb menys, procurant que hi haja equilibri i que el diàleg fluïsca amb un llenguatge pròxim, sense abusar de les sigles "ODS" si no hi ha familiaritat amb elles, e insistint més en el tema central de cadascun d'ells: pobresa, aigua, medi ambient, salut.
- En cas que hi haja interés, s'anunciaran pròximes activitats, especialment si requereixen algun tipus de preparació prèvia per part d'els/les participants.
- Els materials són adequats? Han despertat interés? Són clars?

ACTIVITAT 2
TERTÚLIA 2030

Objectius

01 Conéixer en profunditat cadascun dels Objectius de Desenvolupament Sostenible, en l'ordre que determine l'interés del grup i vinculant-los amb la realitat pròxima, determinant la responsabilitat dels diferents actors: Estat (Governs, Ajuntaments, etc.), empreses, ONGs, persones (a títol individual o com a associacions) i identificant actuacions concretes per a millorar en cadascun dels ODS. Per a dinamitzar la tertúlia es poden utilitzar diverses tècniques, com la pluja d'idees, línia de tendències, matriu de responsabilitats, joc de rols (organitzant el debat com una entrevista periodística o una roda de premsa), etc.

02 Desenvolupar habilitats de treball en grup, construcció de coneixement col·lectiu.

03 Incloure els determinants de l'envelliment actiu:

- Determinants transversals: gènere i cultura.
- Determinants comportamentals: hàbits saludables.
- Determinants personals: capacitat cognitiva, benestar psicològic.
- Determinants socials: generació de xarxes de suport, prevenció de l'aïllament, sentiment de pertinença.
- Reflexió política sobre altres determinants: entorn físic, determinants econòmics, serveis socials i de salut

Temps requerit

1-2 hores.

Materials

- Pissarra, material d'escriptura. Pósits de diferents colors. Equip audiovisual (opcional) per a projectar el vídeo o la imatge web de la pàgina de Nacions Unides per a anar veient cadascun dels ODS amb les seues metes més desenvolupades.
- Pòster ODS i altres materials de suport (veure Activitat 1), especialment la fitxa de l'Objectiu seleccionat.
- Informació addicional: Document de HelpAge *Agenda 2030. Los Objetivos de Desarrollo Sostenible y el envejecimiento global*

Pas 1

Amb un breu dinàmica els TT.DD tindra que anar prioritzant els ODS, un vegada tira la priorització el formador/a explica l'objectiu i la dinàmica de l'activitat, presentant el 1r ODS sobre el qual es parlarà (presa com a base la fitxa de l'Objectiu sobre el qual es parlarà). Convé repartir la fitxa amb informació bàsica (explicació del ODS i les seues metes) a cada participant. A continuació es proposa una pluja d'idees amb tot el grup per a identificar els principals obstacles i possibles solucions en el món i en el nostre entorn pròxim, prestant especial atenció als problemes específics associats a l'edat. Les idees es van anotant de forma ordenada en la pissarra o, si es disposa de pósits, cadascú anota la seua idea en un (una sola idea en cada pósit). El formador/a deure comptar amb dades concretes preparades que puguen ajudar a dinamitzar la pluja d'idees i estimular el diàleg.

Exemple el ODS 3: Salut i benestar: garantir una vida sana i promoure el benestar per a tots en totes les edats. Per a presentar el problema, convé utilitzar alguns de les dades mundials: incidència de la pandèmia, mortalitat infantil en el món, morts per VIH i com afecta de manera especial a les dones, vides salvades per les vacunes, etc. Es poden trobar dades generals i actualitzats en la web de Nacions Unides, així com l'enumeració de cadascuna de les metes d'aquest ODS.

Pas 2

Comença la pluja d'idees. Es proposa estructurar les idees entorn de dues columnes: EN EL MUNDO i EN LA MEUA COMUNITAT. Cadascuna d'aquestes columnes se subdivideix en altres dues, una per als PROBLEMES i una altra per a les possibles SOLUCIONS. A continuació es deixen uns minuts per a llegir individualment la fitxa i escriure les idees en un pósit i es va organitzant l'aportació d'idees. És important que, quan es repetisquen problemes o solucions amb expressions diferents, es treballe per a arribar a un acord sobre com reformular-lo, per a treballar habilitats de comunicació i la construcció de consensos. Per exemple:

Problema de salut en el món: mortalitat infantil (més de 5 milions de xiquets i xiquetes moren en el món abans de complir els 5 anys).

Possibles solucions: reduir la pobresa, millorar l'educació de les dones.

Problema de salut en la meua comunitat: augment del nombre de casos de càncer.

Possibles solucions: millorar la prevenció reforçant els centres d'atenció primària, millorar hàbits saludables (alimentació saludable, reduir el consum de tabac, contaminació ambiental, etc.).

Una vegada que isquen una sèrie de problemes i solucions, preferiblement no més de 10-12 perquè es puga aprofundir almenys en algun d'ells (el criteri també pot ser de visibilitat, és a dir, que el nombre de targetes es puga llegir des de tots els punts de la sala), es passa al següent nivell:

Què podem fer nosaltres? El grup pot optar per prioritzar solucions concretes a un problema per a veure què podem fer nosaltres (el nostre país, la nostra comunitat, municipi o nosaltres mateixes).

Alguns exemples que poden inspirar al personal dinamitzador:

Problema de salut en el món: mortalitat infantil
Possible solució: reduir la pobresa; augmentar la cooperació internacional entre els països, col·laborar amb organitzacions que promoguen el desenvolupament, millorar l'educació de les dones i les xiquetes, expressar la teua opinió en el teu cercle pròxim per a augmentar la sensibilització social i política i començar a plantejar-lo com un problema que es pot i s'ha de solucionar, participar com a voluntari en entitats que promoguen un repartiment més just dels béns mundials, etc.

Problema de salut en la meua comunitat: el càncer
Possibles solucions: reduir el tabaquisme, per exemple a través de lleis que limiten el consum en espais públics o d'educació per a previndre l'hàbit, inversió sanitària per a ajudar les persones fumadores a deixar-lo; millorar la prevenció (millora de l'atenció primària per a millorar la prevenció i la detecció precoç, reducció de llistes d'espera per a proves diagnòstiques, intervencions i tractaments), limitar el trànsit de vehicles de motor a les ciutats per a reduir la contaminació (es pot aportar la dada que la contaminació de l'aire a les ciutats va provocar en 2019 més de 1,8 milions de morts prematures a tot el món), utilitzar més el transport públic, millorar els hàbits alimentaris (reduir el consum d'aliments processats i el consum de fruites i verdures, lligant-lo al consum de productes locals).

Pas 3

Tancar la sessió amb una o dues accions que puguem realitzar o impulsar individualment o en el marc de les associacions en les quals participem i també que puguen dur a terme els nostres Governs siguen del nivell que siguen: és important transmetre la idea que els problemes són complexos, però que sempre es tracta de problemes polítics per als quals es poden plantejar solucions perquè eviten o, almenys, reduïsquen la incidència.

Hi ha una responsabilitat individual i col·lectiva en tot això i podem assumir responsabilitat. La idea és conscienciar i empoderar, mai generar frustració o abatiment.

En la fase de recapitulació, el facilitador/a haurà de relacionar el ODS treballat amb la resta dels Objectius, per a subratllar des del principi la integritat de l'Agenda 2030 i la idea que canvis concrets encadenen transformacions més àmplies. En l'exemple plantejat es treballen diversos ODS, no sols el 3, sinó també els ODS 1, 5, 10, 11, 12 i 16.

POSSIBLES VARIACIONS EN SESSIONS SUCCESSIVES PER A INCENTIVAR LA PARTICIPACIÓ:

Depenent de l'interés i les característiques del grup, es proposa que les persones participants es repartisquen els rols que habitualment exerceix la persona formadora. En la primera sessió, serà la persona que normalment s'encarregada de dinamitzar les activitats en el centre en donar unes pautes mínimes i encoratjar al fet que les persones participants assumisquen diferents rols.

- Una persona —voluntàriament, s'ha d'animar i generar confiança, però no forçar— pot triar un ODS i encarregar-se de la presentació general de l'Objectiu, les seues metes per a, a continuació, donar pas a les intervencions de la resta.
- Una altra persona pot exercir de moderadora per a portar l'ordre dels torns de paraula.
- Una altra pot prendre notes en la pissarra i recapitular.
- La persona encarregada de dinamitzar l'activitat prestarà el suport que siga necessari en cada cas (reconduint el debat, introduint noves preguntes vinculant cada tema a l'experiència pròxima del grup i dels seus individus si es produeixen aturades, etc., preparant per endavant informació de suport, preferiblement combinant lectures breus i material audiovisual).

Una persona s'encarrega d'explicar un dels ODS de l'Agenda 2030 que prèviament ha triat i preparat i una notícia en un format que permeta la seua lectura, escolta o visionat segons els mitjans disponibles. Amb aquesta activitat es fomenta la capacitat d'establir un debat constructiu, aprendre nous conceptes, respectar els torns de paraula, treballar l'exposició raonada de les idees i desenvolupar un esperit crític sobre la informació dels mitjans. Els rols han de decidir-se pels qui participen, però almenys es recomana que hi haja:

01 **Organitzador/a de la jornada**: tria el ODS i la notícia que es comentarà. Si el grup disposa i utilitza habitualment el WhatsApp o Telegram per a comunicar-se, es pot compartir el tema o la notícia per aquesta via. En cas que no totes les persones utilitzen aquest mitjà, és important que el grup es responsabilitze que totes les persones tinguen la mateixa informació pels mitjans adequats. És important que ningú se senta fora.

02 **Moderador/a**: atorga els torns de paraula i orienta el debat perquè siga el més ric i entretingut possible..

03 Segons els mitjans disponibles, seria interessant gravar la sessió i veure-la després, analitzant amb to lúdic i constructiu les intervencions per a traure conclusions generals, per exemple, establint comparacions amb les tertúlies en els mitjans de comunicació (nivell de respecte entre interlocutors, dels torns de paraula, de les opinions diferents, etc.). En cas que el centre dispose de xarxes socials, una part de la sessió —si les persones participants estan d'acord— es pot publicar.

Nota: Aquesta activitat també pot fer-se online.

ACTIVITAT 3
BINGO 2030[72]

Objectius

01 Augmentar el coneixement dels Objectius de Desenvolupament Sostenible i comprendre la seua importància per a millorar la nostra vida i la del planeta en el qual vivim.

02 Comprendre la integralitat de l'Agenda i la transversalitat e interdependència dels Objectius: identificar i argumentar la pertinència d'un o més ODS en la solució d'un problema unint coneixements propis amb els d'altres persones i els que sorgisquen dels materials de suport utilitzats.

03 Desenvolupar la reflexió, posar en valor l'experiència i coneixements personals, desenvolupar habilitats argumentatives i promoure la construcció col·lectiva de coneixement.

04 Incloure en diversos determinants d'envelliment actiu:

- Determinants transversals: gènere i cultura.
- Determinants comportamentals: hàbits saludables.
- Determinants personals: capacitat cognitiva, benestar psicològic.
- Determinants socials: generació de xarxes de suport, prevenció de l'aïllament, sentiment de pertinença.
- Reflexió política sobre altres determinants: entorn físic, determinants econòmics, serveis socials i de salut.

Temps requerit

40 minuts-1 hora

Materials

Cartons de bingo plastificats per a permetre la seua neteja i reutilització. Fitxes de parxís o, en defecte d'això, fitxes/boletes de paper fetes per les pròpies persones participants.

Pòster ODS i altres materials de suport (veure Activitat 1).

Pas 1

Aquesta activitat per a poder-se dur a terme requereix d'una explicació prèvia dels ODS o si s'ha realitzat l'activitat de diagnòstic previ —el que es recomana encaridament—, es pot ometre.

Es reparteix un cartó a cadascuna/o en el qual estan representats 16 dels 17 ODS. La persona dinamitzadora explica les instruccions del joc per a comprendre les variacions sobre el joc de bingo convencional.

Paso 2

A continuació, el facilitador/a exposa una situació relacionada amb un problema global. Les/els participants han de decidir quin és el millor Objectiu que, al seu judici, influeix per a millorar aqueixa situació. A continuació es pregunta què ODS han triat i han d'explicar per què. El grup decideix si és correcte i en la pissarra es va anotant què ODS o ODS es consideren vàlids per a solucionar cada cas. Si el ODS triat és vàlid, la/el participant col·locarà una fitxa sobre el ODS corresponent. Si és incorrecta, no. Guanyarà qui complete tot el tauler.

Els premis dependran dels recursos dels quals es disposen (idealment, relacionats amb l'Agenda 2030: pins, bosses reutilitzables, samarretes, jocs). També pot tractar-se d'obsequis simbòlics saludables, com a peces de fruita d'origen local.

72 Metodologia desenvolupada a partir de la proposta de la Fundació Helsinki. *https://helsinkiespana.org*

Pas 3: Tancar la sessió amb una o dues accions que puguem realitzar sobre qualsevol dels ODS sobre els quals s'ha reflexionat durant el joc, ja siga individualment, o en el marc de les associacions en les quals participem i també que puguen dur a terme els nostres Governs siguen del nivell que siguen: és important transmetre la idea que els problemes són complexos, però que sempre es tracta de problemes polítics per als quals es poden plantejar solucions perquè eviten o, almenys, reduïsquen la incidència. Hi ha una responsabilitat individual i col·lectiva en tot això i podem assumir responsabilitat en això. La idea és conscienciar i empoderar, mai generar frustració o abatiment.

Material de suport **Alguns exemples de relació entre ODS i Situacions**

SITUACIONS	OBJECTIUS DE DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE
En el món existeixen 122 dones, entre els 25 i 34 anys, que viuen en extrema pobresa per cada 100 homes del mateix grup d'edats. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 1: Fi de la pobresa ▶ ODS 2: Fam zero ▶ ODS 5: Igualtat de gènere ▶ ODS 10: Reducció de desigualtats
Més del 80 per cent de la dieta humana està composta per les plantes. Només tres cultius de cereals (arròs, dacsa i blat) proporcionen el 60% de la ingesta energètica. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 2: Fam zero ▶ ODS 15: Vida de ecosistemes terrestres
Més del 80% de les aigües residuals resultants d'activitats humanes s'aboquen en els rius o la mar sense cap tractament, la qual cosa provoca la seua contaminació. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 6: Aigua neta i sanejament ▶ ODS 12: Producció i consum responsable ▶ ODS 13: Acció pel clima ▶ ODS 14: Vida submarina
La majoria dels països en desenvolupament no posseeixen els recursos nacionals i l'espai fiscal suficients per a finançar una resposta a la COVID-19 i unes mesures de recuperació adequades. La cooperació internacional i el finançament extern són crucials. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 10: Reducció de desigualtats ▶ ODS 17: Aliances per a aconseguir els objectius
La Mar Menor és la llacuna d'aigua salada més gran d'Europa i ara es troba greument amenaçada. El 85% de la vegetació marina va desaparéixer en 2016. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 2: Fam Zero ▶ ODS 6: Aigua neta i sanejament ▶ ODS 12: Producció i consum responsable ▶ ODS 13: Acció pel clima ▶ ODS 14: Vida submarina
Entre 2016 i 2030, es necessiten 470 milions de llocs de treball a tot el món per a aquells que accediran per primera vegada al mercat laboral. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 8: Treball decent i creixement econòmic

Les petites i mitjanes empreses que es dediquen al processament industrial i la producció manufactura són les més crítiques en les primeres etapes de la industrialització i, en general, són els majors creadors d'ocupacions. Constitueixen més del 90% de les empreses de tot el món i representen entre el 50 i el 60% de l'ocupació.	▶ ODS 8: Treball decent i creixement econòmic ▶ ODS 9: Indústria, innovació i infraestructura.
La bretxa salarial de gènere a tot el món se situa en el 23% (21,6% a la Comunitat Valenciana). Si no es prenen mesures, es necessitaran altres 68 anys per a aconseguir la igualtat salarial. La taxa de participació de la dona en la població activa és del 63%, mentre que la dels homes és del 94%. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 5: Igualtat de gènere ▶ ODS 8: Treball decent i creixement econòmic ▶ ODS 10: Reducció de desigualtats
Les ciutats del món ocupen només el 3% de la terra, però representen entre el 60% i el 80% del consum d'energia i el 75% de les emissions de carboni. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 7: Energia assequible i no contaminant ▶ ODS 12: Producció i consum responsables ▶ ODS 11: Ciutats i comunitats sostenibles
A Espanya, l'article 20 de la Constitució, que recull el dret a la informació no està desenvolupat, la qual cosa es tradueix en una desregulació que dificulta la protecció davant les anomenades fake news o notícies falses (mentides) que s'han propagat, per exemple, durant la pandèmia. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 16: Pau, justícia i institucions sòlides ▶ ODS 17: Aliances per a aconseguir els objectius
El 5% de la població mundial té depressió, al voltant de 280 milions de persones en el món. A Espanya la pateixen 2 milions de persones, que tenen un risc 21 vegades major de morir per suïcidi. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 3: Salut i benestar
S'estima que el 50% dels xiquets que no assisteixen a l'escola primària viuen en zones afectades per conflictes. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 4: Educació de qualitat ▶ ODS 16: Pau, justícia i institucions sòlides
2.600 milions de persones depenen directament de l'agricultura, però el 52% de la terra utilitzada per a l'agricultura es veu moderada o severament afectada per la degradació del sòl. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 15: Vida d'ecosistemes terrestres
Si totes les persones del món utilitzaren bombetes de baix consum, el món s'estalviaria 120.000 milions de dòlars a l'any. Què ODS pot solucionar aquest problema?	▶ ODS 7: Energia assequible i no contaminant ▶ ODS 11: Ciutats i comunitats sostenibles ▶ ODS 12: Producció i consum responsables
Des de l'any 2000 fins al 31 de gener de 2022, 149 periodistes van ser assassinades/us a Mèxic.	▶ ODS 16: Pau, justícia i institucions sòlides ▶ ODS 17: Aliances per a aconseguir els objectius

Possibles variacions	Aquest joc pot realitzar-se també de forma més convencional, amb el bombo i les boletes numerades, en aquest cas de l'1 al 17. Quan es traga un número es llig el ODS corresponent, aportant alguna dada a nivell mundial i local i descrivint les seues metes.

ACTIVITAT 4
OBJECTIUS DE CINEMA

Objectius

01 Generar espais de debat i reflexió sobre aspectes significatius de les nostres vides segons els temes proposats per cada pel·lícula. Es recomana combinar títols que aborden temàtiques generals amb unes altres que tracten més específicament sobre el rol social de les persones majors, presentant diversitat de situacions, persones i temes relacionats amb l'edat (salut i benestar, la importància d'aprendre a viure amb les pèrdues, les conseqüències dels estereotips i el llenguatge edadista, el sentit de la nostra vida, etc.).

02 Augmentar el coneixement dels Objectius de Desenvolupament Sostenible i comprendre la seua importància per a millorar la nostra vida i la del planeta en el qual vivim.

03 Desenvolupar la reflexió, posar en valor l'experiència i coneixements personals, desenvolupar habilitats argumentatives i promoure la construcció col·lectiva de coneixement.

04 Influir en diversos determinants d'envelliment actiu:

- Determinants transversals: gènere i cultura.
- Determinants comportamentals: hàbits saludables.
- Determinants personals: capacitat cognitiva, benestar psicològic.
- Determinants socials: generació de xarxes de suport, prevenció de l'aïllament, sentiment de pertinença.

05 Reflexió política sobre altres determinants: entorn físic, determinants econòmics, serveis socials i de salut.

Temps requerit

1.30 (duració aproximada de cada pel·lícula) + 30-40 minuts de diàleg.

Materials

- Equip audiovisual, pel·lícules (recursos públics en la mesura que siga possible, en col·laboració amb biblioteques públiques i el seu personal, que també pot aconsellar o encarregar-se d'aconseguir les pel·lícules), pissarra, material d'escriptura.
- Pòster ODS i altres materials de suport (veure Activitat 1).

Pas 1

Presentació general de la pel·lícula i per què s'ha triat. Convé realitzar un llistat de pel·lícules basat en les preferències del grup. Per a això, es pot fer una posada en comú en forma de pluja d'idees, en la qual cadascú proposa un títol i argumenta per què creu que és una pel·lícula adequada (els temes, per què pot ser interessant per al grup, quina relació té amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible i amb aspectes relacionats amb l'envelliment i el que suposa fer-se major). També es pot deixar una urna o un suro per a poder deixar suggeriments de pel·lícules (o altres materials). En cada sessió una persona diferent pot exercir de mestra/o de cerimònies, presentant la pel·lícula i moderant el diàleg posterior, encarregant-se (en solitari o amb ajuda d'altres persones) de recopilar les idees i conclusions per al final.

Pas 2

Visionat de la pel·lícula. Es pot iniciar amb una breu presentació, oferint algun detall destacat de la pel·lícula, si ha rebut algun premi, qui la dirigeix, actrius i actors destacats, o alguna anècdota si es coneix.

Pas 3

Pas 3: cinefórum. Convé utilitzar la pissarra per a posar en comú les principals idees que sorgisquen, en particular:

- ODS amb els quals té relació (enumeració i breu argumentació).
- Altres temes.

Pas 4

Tancar la sessió amb les idees fonamentals i amb una o dues accions relacionades amb els ODS treballats que puguem realitzar o impulsar individualment o en el marc de les associacions en les quals participem i també que puguen dur a terme els nostres Governs siguen del nivell que siguen: és important transmetre la idea que els problemes són complexos, però que sempre es tracta de problemes polítics per als quals es poden plantejar solucions perquè eviten o, almenys, reduïsquen la incidència. Hi ha una responsabilitat individual i col·lectiva en tot això i podem assumir responsabilitat. La idea és conscienciar i empoderar, mai generar frustració o abatiment

MATERIAL SUGGERIT

Matí (2015) Dir: Cyril Dion y Mélanie Laurent. Documental

Argument: Després de la publicació d'un estudi que anunciava la possible desaparició de part de la humanitat en 2100, l'equip al capdavant d'aquest documental visita deu països per a investigar les causes de la catàstrofe anunciada i, sobretot, la manera d'evitar-la. Durant el seu viatge, es troben amb pioners que reinventen l'agricultura, l'energia, l'economia, la democràcia i l'educació. Acabat el seu treball, comencen a albirar la possibilitat que sorgisca un nou món: el món del demà.

Possibles temes per a la conversa: Creiem que ens enfrontem a la catàstrofe anunciada: la fi del món? Què ens semblen les alternatives que dona a conéixer el documental? Quin ens crida més l'atenció i per què? Són alternatives factibles? Se'ns ocorren altres formes a més de les quals proposa el documental? Què caracteritza a les persones que presenten o lideren aqueixes iniciatives? Què fa falta per a posar en marxa iniciatives noves o formes diferents de fer les coses: bones idees, persones amb un carisma especial que lideren, comunitats unides i amb propòsits clars, un altre tipus de política, un altre model econòmic?

ODS relacionats: tots**.**

I si vivim tots junts? (2011). Stéphane Robelin. Comèdia dramàtica

Argument: Un grup d'amics des de fa més de quaranta anys, es troben una mica sols i estan a punt d'anar a viure a una residència, fins que decideixen anar-se a viure junts i ajudar-se entre si. Tenen energia, ganes de viure i volen ser independents. Se'ls uneix un jove estudiant que vol fer la seua tesi doctoral sobre la població major.

Possibles temes per a la conversa: com veiem la nostra vida a l'edat que tenim? La imaginàvem així? Què és millor i què és pitjor del que pensàvem? Quina imatge té la societat de les persones majors? Com ens agrada viure, on, amb qui i com? Hi ha oportunitats de participar en la societat? Hi ha discriminació cap a les persones majors? Són les residències un bon lloc per a viure? Les dones i els homes envelleixen igual? Si la resposta és no, quines diferències hi ha? Hi ha diferents situacions, necessitats? La societat tracta igual a les dones que als homes majors?

ODS relacionats: ODS 3, ODS 5

Mediterràni (2021). Dir: Marcel Barrena

Argument: Tardor de 2015. Dos socorristes, Óscar (Eduard Fernández) i Gerard (Dani Rovira), viatgen fins a l'illa de Lesbos, a Grècia, impactats per la fotografia d'un xiquet ofegat en les aigües del Mediterrani. En arribar descobreixen una realitat colpidora: milers de persones arrisquen les seues vides cada dia creuant la mar en precàries embarcacions i fugint de conflictes armats. No obstant això, ningú exerceix labors de rescat. Al costat d'Esther (Anna Castillo), Nico (Sergi López) i altres membres de l'equip, lluitaran per complir una comesa, donant suport a persones que el necessiten. Per a tots ells, aquest viatge inicial suposarà una odissea que marcarà les seues vides.

Possibles temes de conversa: el fenomen de les migracions; la figura de migrants i refugiats; la solidaritat i el perfil de les persones que decideixen dedicar-se a treballar amb persones en situació de màxima vulnerabilitat; els límits de les fronteres; qui tenen la responsabilitat d'actuar?; la legislació nacional és adequada?; es pot i s'ha de limitar la migració?; migracions a causa de conflictes i guerres, migracions provocades pel canvi climàtic; la situació de les dones que migren; menors migrants: de la foto de Aylan a l'acrònim "mena": la despersonalització dels migrants; informació en els mitjans sobre la migració, és adequada?; migrants i treball: la seua labor en l'agricultura i les cures (de menors i majors).

ODS relacionats: ODS 1, ODS 8, ODS. 10, ODS 13, ODS 16, ODS 17

Wall·E. Batalló de neteja. (2008). Dir: Andrew Stanton. Animació

Argument: 700 anys arrere, el planeta Terra va haver de ser evacuat a causa d'una enorme acumulació de fem, encomanant a una sèrie de robots la missió de netejar-la.

Hui, l'únic supervivent d'aquells robots és el xicotet WALL-E, qui amb el pas dels anys ha desenvolupat una personalitat pròpia i es dedica a recol·lectar peces d'altres unitats destruïdes i altres objectes estranys. La vida del xicotet robot canvia quan coneix a EVA, una robot exploradora que arriba en una nau espacial, de la qual s'enamora perdudament. EVA li parla a WALL-E d'una misteriosa planta, de la qual descobreixen que és capaç de fer que els habitants de la Terra puguen tornar al seu planeta. Quan EVA viatge a l'espai per a compartir l'important descobriment, WALL-E decidirà anar després d'ella i emprendrà un viatge inoblidable.

Possibles temes per a la conversa: cura del planeta i el medi ambient; el paper de la tecnologia i la seua influència en la vida de les persones; la importància del consum responsable i del reciclatge; el sentit de la vida (la importància del propòsit); la importància de l'amor; els rols de gènere en la pel·lícula; la diversitat de capacitats.

ODS relacionats: ODS 3, ODS 9, ODS 12, ODS, 13, ODS 15.

Sorry we missed you (2019). Dir: Ken Loach.

Argument: Ricky i la seua família han estat lluitant contra els deutes des de la crisi financera de l'any 2008. Afortunadament per a ells es presenta una gran oportunitat per a aconseguir prendre's un respir i optar, fins i tot, a una mica d'independència gràcies a una nova furgoneta. La família decideix crear una franquícia de lliuraments a domicili. És un treball dur i que la dona de Ricky siga assistent no és una cosa que facilita la situació. No obstant això, la família es mostra decidida a mantindre's unida, sense importar les dificultats que apareguen en el camí.

Possibles temes de conversa: la precarietat laboral en dos sectors d'activitat cada vegada més importants en el nostre model de societat i de consum: el repartiment de mercaderies a domicili i això cura de persones majors; la influència del treball precari en la salut i la vida personal i familiar (estrés, inseguretat, etc.).; l'explotació laboral en l'actualitat: tipus de relació entre empleadors/as i empleats/ades

ODS relacionats: ODS 3, ODS 8, ODS 12,

Up. (2009). Dir: Pete Docter, Bob Peterson. Animació

Argument: Carl Fredricksen és un vidu venedor de globus de 78 anys que, finalment, aconsegueix dur a terme el somni de la seua vida: enganxar milers de globus a la seua casa i eixir volant rumb a Amèrica del Sud. Però ja estant en l'aire i sense possibilitat de retornar Carl descobreix que viatja acompanyat de Russell, un explorador que té huit anys i un optimisme a prova de bomba.

Possibles temes per a la conversa: el sentit de la vida; l'adaptació a la pèrdua dels sers estimats; el significat de la nostra llar en la vida de les persones; la importància de construir constantment propòsits; el valor de les relacions intergeneracionals; la imaginació; la soledat en diferents moments de la vida; l'amor per la naturalesa**.**

ODS relacionats: ODS 3, ODS 13, ODS 15.

Nomadland. (2020). Dir: Chloé Zhao.

Argument: Des dels camps de remolatxa de Dakota del Nord fins als campaments de National Forest de Califòrnia i el programa Camper Force de Amazon a Texas, els ocupadors han descobert un nou grup de mà d'obra de baix cost, compost principalment per temporers estatunidencs adults. En descobrir que el Segur Social es queda curt i ofegats per les hipoteques, desenes de milers d'aquestes víctimes invisibles de la Gran Recessió s'han tirat a la carretera en vehicles recreatius, remolcs de viatge i furgonetes, formant una creixent comunitat de nòmades: migrants treballadors que s'autodenominen workampers. En un vehicle de segona mà que bateja «Van Halen», Jessica Bruder ix a la carretera per a conéixer a aquests subjectes més de prop. Acompanyant al seu irreprimible protagonista Linda May i a altres persones en la neteja de vàters d'un campament, en l'escaneig de productes en un magatzem, en reunions en el desert i en el perillós treball de la collita de remolatxa, Bruder relata una història convincent i reveladora sobre el fosc ventre de l'economia estatunidenca, que presagia el precari futur que pot esperar-nos a molts més. Però, al mateix temps, celebra l'excepcional capacitat de recuperació i creativitat d'aquests estatunidencs que han renunciat a l'arrelament ordinari per a sobreviure. Com Linda May, que somia amb trobar terres en les quals construir la seua pròpia casa sostenible «Earthship», són persones que no han perdut l'esperança. Un relat periodístic carregat d'humanitat i experiències valuoses.

Possibles temes: el treball i les pensions per a les persones majors; el dret a l'habitatge i les dificultats d'accés a habitatge assequible; l'impacte de les noves formes de consum en les condicions de treball: el cas de Amazon; la resiliència de les persones per a iniciar nous projectes de vida; la capacitat per a generar comunitats d'amistat;

ODS relacionats: ODS 1, ODS 3, ODS 5, ODS 7, ODS 8, ODS 12.

Arrugues (2011). Dir: Ignacio Ferreras. Animació

Argument: Emilio i Miguel, dos ancians que coincideixen en una residència es fan amics. Emilio, que pateix un principi d'Alzheimer, compta immediatament amb l'ajuda de Miguel i altres companys que tractaran d'evitar que el traslladen a una altra planta, en la qual viuen persones amb un alt grau de deterioració cognitiva. El seu absurd pla tiny d'humor i tendresa el tediós dia a dia de la residència, perquè per a ells acaba de començar una nova vida. Llargmetratge basat en el còmic homònim de Paco Roca.

Possibles temes per a la conversació: Quina opinió ens mereix la història d'amistat que conta la pel·lícula? Què és l'amistat? És fàcil adaptar-se a complir anys? Estem preparats per a fer-nos majors, ens eduquen per a això? Hi ha diferències entre dones i homes a l'hora de fer-nos majors? Quins? Si la resposta és no, què faria falta per a ajudar-nos a adaptar-nos als canvis, a viure millor —signifique això el que signifique per a cadascú—? Com són les relacions familiars a mesura que ens fem majors? Haurien de ser diferents d'alguna manera? Quina opinió tenim de les residències? Ens agrada la paraula vellesa, sentim que ens identifica o ens molesta?

ODS relacionats: ODS 3

ACTIVITAT 5
ODS I TIRO PERQUÈ EM TOCA[73]

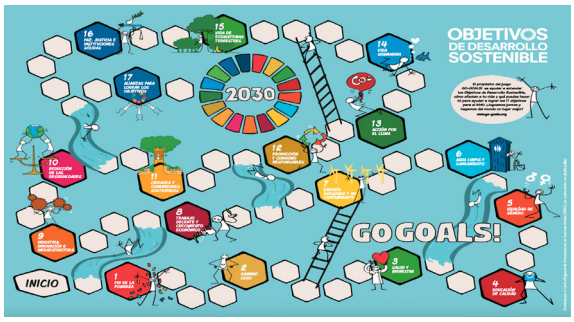

Objectius

01 Conéixer els Objectius de Desenvolupament Sostenible i les seues metes.

02 Augmentar el coneixement dels Objectius de Desenvolupament Sostenible i comprendre la seua importància per a millorar la nostra vida i la del planeta en el qual vivim.

03 Desenvolupar la reflexió, posar en valor l'experiència i coneixements personals, desenvolupar habilitats argumentatives i promoure la construcció col·lectiva de coneixement.

04 Influir en diversos determinants d'envelliment actiu:

- Determinants transversals: gènere i cultura.
- Determinants comportamentals: hàbits saludables.
- Determinants personals: capacitat cognitiva, benestar psicològic.
- Determinants socials: generació de xarxes de suport, prevenció de l'aïllament, sentiment de pertinença.
- Reflexió política sobre altres determinants: entorn físic, determinants econòmics, serveis socials i de salut.

Temps requerit

30-40 minuts.

Materiales

Tauler de joc (imatge superior), targetes informatives (s'ha de plastificar tot el material per a facilitar la seua neteja i reutilització), daus i fitxes. Els materials específics (tauler i targetes) estan disponibles per a la seua descàrrega gratuïta en la web: *https://go-goals.org/es/*, dau i fitxes.

Materials de suport: Pòster ODS i altres materials de suport (veure Activitat 1).

73 El joc de taula que es pren com a base per a aquesta activitat està concebut com un joc educatiu per a xiquets i xiquetes i així es presenta en la pàgina web. En aquesta activitat es pren com a base el tauler, per entendre que és vàlid per a qualsevol edat. Quant a les preguntes i dinàmiques entorn del joc, es poden adaptar a cada grup participant i el seu context. https://go-goals.org/es/

Pas 1	Es divideix els paricipantes en grups d'entre 4 i 6 persones. Es reparteixen taulers, daus, fitxes i les targetes amb les preguntes per a cada grup. Presentació general del joc (la mecànica és la mateixa que la del joc de l'oca): el joc consta de 63 caselles i s'avança segons cada tirada del dau. Caselles especials: **01** ODS: Quan caiem en una casella amb un Objectiu de Desenvolupament Sostenible, extraiem una carta corresponent al número de l'Objectiu. Una altre jugador/a llig la pregunta de la carta. Si la resposta és correcta, es premia amb una nova tirada. Si és incorrecta, roman en aqueixa casella fins que torne a ser el seu torn per a tirar el dau. **02** Tobogan aquàtic: si caiem en la casella superior d'un tobogan d'aigua, retrocedim fins a la casella que està en la base del tobogan i esperem al següent torn. **03** Qui arribe primer a la "ruleta 2030" gana la partida. Atenció: igual que en el joc de l'oca, si en tirar els daus traiem un número major que el requerit per a arribar a la casella "2030", s'avança fins a la casella "2030" i es retrocedeix tantes caselles com el número obtingut en tirar el dau.
Pas 2	S'inicia el joc. La persona que dinamitze pararà atenció a la dinàmica dels grups per a saber si se segueix amb interés i si sorgeix algun dubte o algun diàleg interessant arran d'alguna de les preguntes i les seues respostes. Convé tindre algun premi per als qui guanyen la partida, en la mesura que siga possible relacionat amb els ODS.
Pas 3	Recapitulació i conclusions. En cada grup una persona s'encarrega de resumir les preguntes que hagen suscitat més interés durant la partida per a posar-les en comú. A manera de conclusió, es poden proposar accions que puguem dur a terme individualment, en les associacions en les quals participem o que ens semble que hagen de dur a terme els nostres Ajuntaments, Governs autonòmics, o Govern Nacional, el sector privat o qualsevol altre agent.

ACTIVITAT 6
BANQUET SOSTENIBLE

Objectius

01 Conéixer els ODS, en particular els relacionats amb l'alimentació i la salut (ODS 2 i 3) així com el treball decent (ODS 8) i la cura del medi ambient i els ecosistemes (ODS 6, 12, 13, 14, 15).

02 Comprendre la integralidad de l'Agenda i la transversalitat i interdependència dels Objectius: identificar i argumentar la pertinència d'un o més ODS en la solució d'un problema unint coneixements propis amb els d'altres persones i els que sorgisquen dels materials de suport utilitzats. S'utilitza com a palanca un tema quotidià i del qual totes i tots sabem, com és l'alimentació i els hàbits de consum entorn dels aliments.

03 Desenvolupar la reflexió, posar en valor l'experiència i coneixements personals, desenvolupar habilitats argumentatives i promoure la construcció col·lectiva de coneixement.

04 Treballar l'assertivitat, l'educació, l'empatia i el respecte als qui defensen opinions contràries.

05 Treballar la reminiscència per a activar la memòria i emocions que faciliten el procés d'aprenentatge.

06 Incloure en diversos determinants d'envelliment actiu:

- Especialment els determinants comportamentals: hàbits saludables.
- Determinants transversals: gènere i cultura.
- Determinants personals: capacitat cognitiva, benestar psicològic.
- Determinants socials: generació de xarxes de suport, prevenció de l'aïllament, sentiment de pertinença.
- Reflexió política sobre altres determinants: entorn físic, determinants econòmics, serveis socials i de salut.

Temps requerit

50 minuts - 1 hora

Materials

01 Una taula amb imatges d'aliments: abans d'iniciar aquesta activitat s'ha de planificar. A un costat de la taula se suggereix la següent "natura morta": productes processats, com per exemple: tomaca fregida; envasos d'embotit loncheado; brioixeria, preferiblement la que ve envasada doblement (envàs general i envàs individual); guacamole envasat; pizza fresca o ultracongelada (per exemple de la marca Tarradellas, per a comentar el tipus de publicitat); llet de soja. En l'altre costat de la taula productes frescos: taronges, llimes, mandarines, tomaques, llegums, carn i peix; llet de vaca. Destacar amb etiquetes ben visibles l'origen de cadascun. També es pot variar la presentació per a orientar diferents línies de debat, posant a un costat imatges de productes convencionals i, a l'altre, solament productes ecològics; a un costat carn de boví i a un altre costat verdures (el debat es plantejaria, per exemple, entre els qui creuen que hem de menjar carn i els qui defensen una dieta vegetariana o vegana); a un costat llet de vaca i, a un altre, llet de soja. També poden delimitar-se els temes de conversa per a centrar-se només en un aspecte, per exemple alimentació i salut (ODS 2 i ODS 3); alimentació i medi ambient (ODS 2, ODS 6, ODS 12, ODS 15); alimentació en diferents països i tradicions culturals (ODS 2, ODS 17); etc.; models de producció i de consum (ODS 12), etc.

02 Pissarra i retoladors o pósits. Material d'escriptura per a cada participant.

03 Pòster de la piràmide alimenticia.

04 Materials de suport: Pòster ODS i altres materials de suport (veure Activitat 1).

Pas 1

La persona encarregada de dinamitzar presenta l'activitat, que consisteix en establir les semblances i diferències entre la manera d'alimentar-nos en la nostra infància i joventut i ara, utilitzant una línia de tendència. Es divideix a la gent en grups de 5 o 6 persones perquè posen en comú en quines ha canviat la manera de produir, comprar i consumir aliments. Tenen 15 minuts per a generar idees sobre els avantatges i inconvenients de l'alimentació "d'abans" i la "d'ara". La reflexió girarà entorn de la seua relació amb els ODS: són sans? Són cars o barats? Com impacta la seua producció en el medi ambient? Quina diferència hi ha entre comprar en supermercats o en mercats? Els productes que tenim en la nevera habitualment sempre han format part de la nostra dieta? Quins han estat sempre ací i quins són novetats? Quina publicitat coneixem d'ells i quines idees transmet la publicitat? Són productes de temporada? Com i per què es posa de moda el consum d'un producte? Qualsevol fruita o verdura pot produir-se a tot el món? Quins residus genera (introduint els conceptes de petjada ecològica, valor nutritiu i ecològic dels aliments processats, efectes sobre la salut)?. Cada grup enumera els seus arguments principals.

Pas 2

A continuació s'obri un torn de 30 minuts per a posar en comú les idees de tots els grups (una persona actua com a portaveu), en la matriu de tendències. Convé que cada grup propose idees sobre un dels temes plantejats en la columna esquerra. Una vegada completada, es pot donar pas al debat.

Al final també s'anoten els ODS en els quals impacta el consum d'aliments.

Exemple de línia de tendència: aquesta tècnica permet identificar canvis importants i com la gent els percep al llarg del temps, sobretot en relació amb el nivell de vida, els canvis en el model de producció i consum, la capacitat adquisitiva, el canvi climàtic, etc. En la columna de l'esquerra es poden posar les variables que es desitgen, ací es proposen algunes

Ejemple de taula

	PASADO	PRESENTE	FUTURO
Productos más consumidos frescos, procesados	Más productos frescos	Más productos procesados	¿Aún más procesados , volveremos a los productos frescos?
Variedad de productos	Menor variedad	Mucha variedad	Aún más variedad
Precio de los productos	Más baratos	....	.....?
Origen de los productos (local, internacional)	Local	Global	...?
Lugar de compra: mercado, supermercado, tienda de barrio, tienda *online*	Autoproducción, tiendas y mercados	Supermercado, tienda online	¿Tienda online?
Calidad de los productos: higiene	Más naturales: ventajas (menos aditivos) y desventajas (inseguridad alimentaria)	Más medidas higiénicas: ventajas (seguridad alimentaria) y desventajas (residuos, menor capacidad de autoproducción).	...?
Calidad de los productos: valor nutritivo	....?	...?	...?
Impacto de la producción de alimentos en el medio ambiente	Menor impacto (p.e. cultivos de rotación)	Mayor impacto (agricultura intensiva)	...?
Generación de puestos de trabajo en la agricultura y la ganadería	Muchos puestos de trabajo, poca mecanización, duras condiciones de trabajo.	Menos mano de obra	¿Sin mano de obra?
Otros	...?	..?	...?

Pas 3

Què hem aprés? Per exemple: convé que deixem de comprar unes certes coses o n'hi ha prou amb reduir una mica el consum? Com organitzem la nostra dieta, depén de la nostra planificació o de l'oferta que trobem en el supermercat? Podem triar o no sempre podem comprar els productes més saludables perquè són cars? Estem disposats a menjar sol productes de temporada com ocorria fa no tants anys? Quins avantatges i quins inconvenients té? Cuinem més o menys que abans? Per què? Influeix d'alguna forma la incorporació de la dona al mercat laboral (ODS 5)? Quant temps li dediquem a la nostra alimentació: a pensar, comprar i preparar-la? Ens influeix la publicitat?

Com en totes les activitats, convé tancar la sessió amb una o dues accions relacionades amb el debat i els ODS treballats que puguem realitzar o impulsar individualment o en el marc de les associacions en les quals participem i també que puguen dur a terme els nostres Governs siguen del nivell que siguen: és important transmetre la idea que els problemes són complexos, però que sempre es tracta de problemes polítics per als quals es poden plantejar solucions perquè eviten o, almenys, reduïsquen la incidència. Hi ha una responsabilitat individual i col·lectiva en tot això i podem assumir responsabilitat en això. La idea és conscienciar i empoderar, mai generar frustració o culpabilitat.

VARIACIONS

Idealment, cada cert temps, es pot organitzar un menjar o berenar "de vestit", en la qual cada participant prepara algun producte per a compartir. Durant aqueixa celebració es poden comentar aquests temes en to més distés. Convé que la moderació la realitzen, per torns, persones del propi grup i que la figura del/la formador/a siga d'acompanyament i suport. Convé relacionar la conversa amb temes d'actualitat, per exemple: la recent polèmica de les macrogranges, la defensa del chuletón per part de figures conegudes de la política, la supervivència del sector primari, etc. El repte és fer-lo amb educació, respecte i amb ganes d'escoltar les opinions en contra. No es tracta de "guanyar", sinó de "comprendre" diferents raons i posicionar-se sabent que altres posicions existeixen i poden ser tan legítimes com la nostra.

També es vaig poder treballar des de la reminiscència, utilitzant plats amb receptes tradicionals o amb històries sobre com eren els menjars a casa fa anys i les diferències que aprecien amb el present, amb els seus avantatges i els seus inconvenients.

ACTIVITAT 7
AGENDA DE LECTURA

Objectius

01 Conéixer els ODS, parant esment en els que tinguen relació amb cadascuna de les lectures proposades.

02 Comprendre la integralitat de l'Agenda i la transversalitat e interdependència dels Objectius: identificar i argumentar la pertinència d'un o més ODS en la solució d'un problema unint coneixements propis amb els d'altres persones i els que sorgisquen dels materials de suport utilitzats. S'utilitza com a palanca la cultura per mitjà de lectures amenes i que permeten accedir a nous coneixements, idees i cultures.

03 Desenvolupar la reflexió, posar en valor l'experiència i coneixements personals, desenvolupar habilitats argumentatives i promoure la construcció col·lectiva de coneixement.

04 Incloure en diversos determinants d'envelliment actiu:

- Determinants transversals: gènere i cultura.
- Determinants comportamentals: hàbits saludables.
- Determinants personals: capacitat cognitiva, benestar psicològic.
- Determinants socials: generació de xarxes de suport, prevenció de l'aïllament, sentiment de pertinença.
- Reflexió política sobre altres determinants: entorn físic, determinants econòmics, serveis socials i de salut.

Temps requerit

- 1 hora per a la conversa sobre la lectura.
- Convé pactar el temps que es dedicarà a llegir (1 mes per a llibres, 10-15 minuts en la mateixa sessió de posada en comú en el cas de relats breus i notícies). En tot cas, els temps han de ser pactats en comú i han d'estar adaptats a les necessitats i capacitats de les persones participants. En el cas dels llibres, es poden plantejar 1 o 2 sessions en cas que sorgisquen diversos temes d'interés.

Materials

- Llibres, relats breus (poden ser fotocòpies), novel·les gràfiques i qualsevol lectura triada prèviament. Igual que amb les pel·lícules, s'ha de fer una sessió prèvia de pluja d'idees per a suggerir títols e històries, argumentant per què i quina relació tenen amb l'Agenda 2030. Igualment, es pot habilitar una bústia, urna o suro de manera permanent per a recollir tot tipus de suggeriments, incloent lectures proposades. En la mesura que siga possible, es podria establir algun tipus de de acord per a facilitar el préstecs d'exemplars dels títols seleccionats a les biblioteques públiques més pròximes (que poden ser utilitzats en diferents moments en diferents centres habilitant algun tipus de préstec interbibliotecari associat al projecte de divulgació de l'Agenda 2030).
- Material d'escriptura, pissarra i retoladors de pissarra, pósits.
- Materials de suport: Pòster ODS i altres materials de suport (veure Activitat 1).

Pas 1

S'inicia la sessió amb una breu presentació de l'obra: títol, autor/a, breu sinopsi i relació amb el desenvolupament sostenible i amb els ODS amb els quals tinga una relació més directa per la seua temàtica. Explica la dinàmica de la sessió: les persones que vulguen intervindre, alçaran la mà i exposaran què els ha agradat (o no de l'obra) i quin és el ODS que, al seu judici, té més relació amb la lectura.

- Una persona —voluntàriament— pot encarregar-se de fer aqueixa presentació i exercir de moderadora per a portar l'ordre dels torns de paraula.
- Una altra pot prendre notes en la pissarra i recapitular al final les idees principals que han sorgit durant la sessió.
- La persona encarregada de dinamitzar l'activitat prestarà el suport que siga necessari en cada cas (reconduint el debat, introduint noves idees que sorgisquen al fil de la lectura si es produeixen aturades o col·laborant en la recapitulació).

Paso 2

Comiat: recomanaries aquest llibre als teus familiars o amistats? Per què? Com a conclusió, es poden proposar accions en relació amb els ODS tractats que puguem dur a terme individualment, en les associacions en les quals participem, en la nostra família o que ens semble que hagen de dur a terme els nostres Ajuntaments, Governs autonòmics, o Govern Nacional, el sector privat o qualsevol altre agent.

Possibles lectures (es combinen clàssics amb obres més actuals i es proposen diverses novel·les gràfiques per tractar-se d'un gènere potser menys habitual entre les persones de major edat però que constitueix una proposta narrativa suggeridora per a treballar en grup)

Matar a un rossinyol (1960). Harper Lee. Ed. HarperCollins Ibérica

Argument: Jean Louise Finch evoca una època de la seua infància a Alabama (els Estats Units), quan el seu pare, Atticus, va decidir defensar davant els tribunals a un home negre acusat de violar a una dona blanca. La novel·la mostra una comunitat del sud dels Estats Units durant la dècada de 1930, dominada pels prejudicis racials, la desconfiança cap al diferent i la rigidesa dels vincles familiars i veïnals, així com per un sistema judicial sense tot just garanties per a la població.

Possibles temes per a la conversa: el racisme; la violència contra la dona; l'ètica personal i professional; la importància de predicar amb l'exemple; la importància que funcione l'estat de dret i d'un sistema de justícia igual per a totes les persones; els prejudicis cap a qui és diferent.

ODS relacionats: ODS 10

Notícies del Antropoceno (2021). José María Merino. Ed. Alfaguara

Argument: Llibre de relats breus els personatges dels quals assisteixen als missatges que crida la Terra, que no és un altre que ens trobem en una nova era que s'ha denominat com Antropoceno i que es caracteritza per la transformació del planeta a les mans de l'ésser humà i del canvi en les relacions entre les persones propiciat pels avanços tecnològics. En els relats es contraposa el nou món que apareix enmig d'un planeta en destrucció. "Un papa somia amb la dimissió de Déu, un jove escriptor intenta relatar la fi del món rural, un home cerca en les profunditats de la mar allunyar-se de les atrocitats de la superfície, una parella arriba al seté continent, format per l'acumulació de plàstic, aqueix material que pot privar-nos de futur...".

Possibles temes de conversa: el calfament global, el canvi climàtic i la destrucció dels ecosistemes i d'espècies; les noves formes de relació entre les persones; la violència de gènere; la influència de la tecnologia en les nostres vides i la pèrdua de drets que pot suposar, la connexió entre les persones i la naturalesa.

ODS relacionats: todos.

Yo, vella (2021). Anna Freixas. Ed. Capitán Swing

Argument: assaig de l'escriptora feminista Anna Freixas dedicat als drets humans en la vellesa i, concretament, pels drets de les dones. Freixas destaca la llibertat, la justícia i la dignitat com els drets fonamentals en l'edat major. "Aquest llibre pretén ser una reflexió i un divertimento sobre un assortiment de xicotetes coses que en aquest moment de la vida ens la poden amargar o, per contra, fer-nos-la més fàcil. Una espècie de focus per a il·luminar situacions de la vida quotidiana que creiem tan normals que ens les considerem importants i que, no obstant això, constitueixen el gruix de la discriminació i el rebuig social cap a les persones majors, únicament pel fet de ser-ho".

Possibles temes de conversa: la discriminació de les persones majors basada en estereotips i prejudicis edadistas; la desigualtat de gènere que pateixen, en particular, les dones majors; els drets humans com a reivindicació per a totes les edats; la situació viscuda en la pandèmia.

ODS relacionats: ODS 5, ODS 10.

País nòmada. Supervivents el segle XXI (2020). Jessica Bruder. Capitán Swing.

Argument: Des dels camps de remolatxa de Dakota del Nord fins als campaments de National Forest de Califòrnia i el programa CamperForce de Amazon a Texas, els ocupadors han descobert un nou grup de mà d'obra de baix cost, compost principalment per temporers estatunidencs majors. En descobrir que el Segur Social es queda curt i ofegats per les hipoteques, desenes de milers d'aquestes víctimes invisibles de la Gran Recessió s'han tirat a la carretera en vehicles recreatius, remolcs de viatge i furgonetes, formant una creixent comunitat de nòmades: migrants treballadors que s'autodenominen workampers. La periodista Jessica Bruder ix a la carretera per a conéixer a aquests subjectes més de prop. Acompanyant al seu irreprimible protagonista Linda May i a altres persones en la neteja de vàters d'un campament, en l'escaneig de productes en un magatzem, en reunions en el desert i en el perillós treball de la collita de remolatxa, Bruder relata una història convincent i reveladora sobre l'economia estatunidenca, que presagia el precari futur que pot esperar-nos a molts més. Però, al mateix temps, celebra l'excepcional capacitat de recuperació i creativitat d'unes persones que han renunciat a l'arrelament ordinari per a sobreviure. Com Linda May, que somia amb trobar terres en les quals construir la seua pròpia casa sostenible, no han perdut l'esperança. Un relat periodístic carregat d'humanitat i experiències valuoses. [Es pot combinar amb el visitant de la pel·lícula que ha adaptat aquest llibre al cinema].

Possibles temes: el treball i les pensions per a les persones majors; el dret a l'habitatge i les dificultats d'accés a habitatge assequible; l'impacte de les noves formes de consum en les condicions de treball: el cas de Amazon; la resiliència de les persones per a iniciar nous projectes de vida; la capacitat per a generar comunitats d'amistat;

ODS relacionats: ODS 1, ODS 3, ODS 5, ODS 7, ODS 8, ODS 12.

L´ala rota (2016). Antonio Altarriba y Kim. Ed. Norma

Argument: La mare de Petra va morir en donar a llum a la seua filla i, amb la desgràcia, el seu propi pare va intentar matar-la. Des de llavors Petra té el braç immòbil i ara, en els seus últims dies de vida, el seu fill Antonio Altarriba descobreix que ella l'ha mantingut en secret. Antonio reconstrueix la història de la seua mare, una dona devota i sofridora, maltractada per un país dominat per homes. Novel·la biogràfica.

Possibles temes per la conversa: com ha sigut la vida de les dones de la generació de Petra, la protagonista? En quin ha canviat la vida de les dones a Espanya de fa unes dècades fins a l'actualitat? En quin han canviat els models de treball, les relacions entre emprats/as i ocupadors/as? I en les relacions familiars? Com ha evolucionat la consideració de la discapacitat? Quin pes té la memòria familiar i la memòria històrica en aquest relat? Hi ha una comunicació fluida entre generacions que ens permeta seguir la nostra història familiar?

ODS relacionats: ODS 5, ODS 10

Maus: relat d´un supervivient (publicada entre 1980-1991). Art Spiegelman. Ed. Reservoir Books.

Argument: Maus és la biografia de Vladek Spiegelman, un jueu polonés supervivent dels camps d'extermini nazis, comptada a través del seu fill Art, un dibuixant de còmics que vol deixar memòria de l'aterridora persecució que van patir milions de persones a l'Europa sotmesa d'Hitler i de les conseqüències d'aquest sofriment en la vida quotidiana de les seues generacions posteriors. Art Spiegelman utilitza elements de ficció per a narrar l'horror viscut pel seu pare.

Possibles temes per la conversa: què ens compta aquesta novel·la sobre la memòria familiar i la memòria històrica? Com va arribar a calar en la societat el totalitarisme, el racisme i l'assassinat? Quin paper juga la societat, la ciutadania del carrer en el desenvolupament d'aquesta mena de barbàrie? Què sabem dels camps de concentració? Qui van morir allí? Ha ocorregut en altres llocs i en altres moments de la història? I a Espanya?

ODS relacionats: ODS 16

Arrugues (2007). Paco Roca. Ed. Astiberri. (Es poden combinar la lectura i la sessió de cinema en cas que es considere interessant).

Argument: Emilio, un antic executiu bancari, és internat en una residència d'ancians per la seua família després de patir una nova crisi d'Alzheimer. Allí, aprén a conviure amb els seus nous companys, cadascun amb un quadre clínic i un caràcter ben diferent, i els cuidadors que els atenen. Emilio s'endinsa en una rutina diària de cadència morosa amb horaris prefixats: la presa dels medicaments, la migdiada, els menjars, la gimnàstica, la volta al llit, i en el seu pols amb la malaltia per a intentar mantindre la memòria i evitar ser traslladat a l'última planta, la dels impedits, compta amb l'ajuda de Miguel, el seu company d'habitació.

Possibles temes per la conversa: Quina opinió ens mereix la història d'amistat que narra la novel·la? Què és l'amistat? És fàcil adaptar-se a complir anys? Estem preparats per a fer-nos majors, ens eduquen per a això? I per a l'aparició de malalties? Hi ha diferències entre dones i homes a l'hora de fer-nos majors? Quins? Si la resposta és no, què faria falta per a ajudar-nos a adaptar-nos als canvis, a viure millor —signifique això el que signifique per a cadascú—? Com són les relacions familiars a mesura que ens fem majors? Haurien de ser diferents d'alguna manera? Quina opinió tenim de les residències? Ens agrada la paraula vellesa, sentim que ens identifica o ens molesta?

ODS relacionats: ODS 3

LECTURES SUGGERIDES

ACTIVITAT 8
NOTÍCIES AMB MOLTA AGENDA 2030

Objectius

01 Conéixer en profunditat els Objectius de Desenvolupament Sostenible, vinculats amb les notícies d'actualitat, preferiblement de l'entorn més pròxim, determinant la responsabilitat dels diferents actors: Estat (Governs, Ajuntaments, etc.), empreses, ONGs, persones (a títol individual o com a associacions) e identificant actuacions concretes per a millorar en cadascun dels ODS. Per a dinamitzar la tertúlia es poden utilitzar diverses tècniques, com la pluja d'idees, línia de tendències, matriu de responsabilitats, joc de rols, etc.

02 Desenvolupar la capacitat d'anàlisi crítica de les notícies.

03 Desenvolupar habilitats de treball en grup, construcció de coneixement col·lectiu.

04 Incloure en diversos determinants d'envelliment actiu:

- Determinants transversals: gènere i cultura.
- Determinants comportamentals: hàbits saludables.
- Determinants personals: capacitat cognitiva, benestar psicològic.
- Determinants socials: generació de xarxes de suport, prevenció de l'aïllament, sentiment de pertinença.
- Reflexió política sobre altres determinants: entorn físic, determinants econòmics, serveis socials i de salut.

Materials

- Notícies de premsa: poden ser fotocòpies o impressione de premsa escrita o digital. Si hi ha recursos audiovisuals, es poden utilitzar notícies de ràdio, televisió, podcast, o qualsevol format que les persones participants manegen i decidisquen que és interessant. Es requereix preparació prèvia perquè una persona (es poden establir torns) busque la notícia sobre la qual es treballarà. Depenent del grau de dinamisme del grup i experiència prèvia en activitats similars, la persona dinamitzadora o formadora pot encarregar-se en la primera sessió per a oferir una sèrie de pautes o, directament, el grup pot gestionar-lo.
- Informació bàsica sobre l'Agenda 2030 (veure Activitat 1).
- Pissarra, material d'escriptura. Equip audiovisual (opcional) per a projectar el vídeo o la imatge web de la pàgina de Nacions Unides per a anar veient cadascun dels ODS amb les seues metes més desenvolupades.
- Material de suport: veure Activitat 1.

Pas 1

Se seleccionen diversos rols per a dur a terme el diàleg:

- Una persona voluntària llig la notícia que ha seleccionat prèviament i lliurament una còpia (si és escrita) a cadascuna/o. A continuació destaca les idees fonamentals i la seua relació amb algun o diversos ODS. A continuació, planteja una sèrie de preguntes al grup per a començar el diàleg. Aquest diàleg pot adoptar diverses formes, com són la pluja d'idees, la línia de tendències o la matriu de responsabilitats.
- Una altra persona pot exercir de moderadora per a portar l'ordre dels torns de paraula.
- Una altra pot prendre notes en la pissarra i recapitular.
- La persona encarregada de dinamitzar l'activitat prestarà el suport que siga necessari en cada cas (reconduint el debat si és necessari, tractant que tothom participe i s'oferisquen diferents opinions).

Pas 2

Comença el diàleg a partir de les preguntes formulades per la persona que condueix la sessió, per exemple: De quina forma afecta al ODS X? El que compta la notícia té un impacte positiu o negatiu? És un problema o una mesura per a solucionar un problema? Hi ha més d'un ODS implicat? Ha d'haver-hi prioritats entre ODS, per exemple entre les prioritats econòmiques i la protecció dels drets humans? Qui i com decideix aqueixes prioritats? La notícia està escrita amb honestedat: conté diferents punts de vista? És veraç? Les fonts d'informació estan identificades i són variades? És un assumpte habitual en els mitjans o infreqüent?

En funció del temps i les opinions, es poden plantejar temes com en quins mitjans ens informem? Busquem diferents versions de les notícies o sempre veiem els mateixos mitjans? Sabem què és i com influeix l'agenda dels mitjans de comunicació en la generació de l'opinió pública? En els mitjans s'ofereix informació contextualitzada per a permetre'ns generar una opinió pròpia o, més aviat, se'ns subministren idees a les quals adherir-nos? Sabem distingir entre fets i opinions? Sabem distingim les opinions fundades i argumentades de les meres ocurrències? Opinar equival a dir el que ens vinga en gana o consisteix a pensar i elaborar arguments? Manifestem la nostra opinió per a aprendre i comprendre o per a tindre raó i no donar-li tornades a les coses?

Pas 3

Recapitular les idees principals. Tancar la sessió amb una o dues accions relacionades amb la notícia i els ODS treballats que puguem realitzar o impulsar individualment o en el marc de les associacions en les quals participem i també que puguen dur a terme els nostres Governs siguen del nivell que siguen: és important transmetre la idea que els problemes són complexos, però que sempre es tracta de problemes polítics per als quals es poden plantejar solucions perquè eviten o, almenys, reduïsquen la incidència. Hi ha una responsabilitat individual i col·lectiva en tot això i podem assumir responsabilitat en això. La idea és conscienciar i empoderar, mai generar frustració o abatiment.

MATERIAL SUGGERIT
(a títol orientatiu, ja que és preferible triar notícies d'actualitat i de l'àmbit més pròxim)

Article: "**La invasió d'Ucraïna i el dret al refugi a la Unió Europea", The Conversation, 2 de març de 2022:** *https://theconversation.com/la-invasion-de-ucrania-y-el-derecho-al-refugio-en-la-union-europea-178370*

Temes per a desenvolupar la conversa:

- La guerra com a instrument de resolució de conflictes.
- El dret al refugi de les persones que fugen de la guerra.
- El paper dels Governs en aquesta mena de crisis humanitàries.
- El paper de la ciutadania davant la guerra i l'arribada de refugiats/as.
- La informació sobre la guerra en els mitjans de comunicació: rebem informació de qualitat?
- ODS relacionats: 16

Entrevista: **"L'advocat que va defensar a Europa l'atur de les empleades de llar: 'La seua discriminació ja està en una sentència'", eldiario.es, 26 de febrer de 2022:** *https://www.eldiario.es/economia/abogado-defendio-europa-paro-empleadas-hogar-discriminacion-sentencia_128_8783794.html*

Temes per la conversa:

- Què opines sobre aquesta decisió judicial?
- Per què creus que les empleades de llar han hagut d'arribar als tribunals perquè es reconeguen els seus drets laborals?
- Creus que la justícia és accessible per a tothom? Per què/per què no?
- Quin és el paper de persones com Javier de Cominges, l'advocat que protagonitza aquesta entrevista?
- Què podem fer com a ciutadanes i ciutadans per a fer valdre els nostres drets o els de col·lectius en situació de vulnerabilitat?
- ODS relacionats: 8, 5

Entrevista a Juan Luis Arsuaga i Juan José Millás, autors del llibre: La mort comptada per un sapiens a un neandertal (Alfaguara) en el programa d'RTVE "Pàgina 2": *https://www.rtve.es/play/videos/pagina-dos/envejecer-sensatez-optimismo/6411045/*

Pot proposar-se la lectura del llibre a més de comentar l'entrevista. Possibles temes:

- Què et sembla el punt de vista sobre la vellesa d'aquests autors?
- sobre la mort?
- Què sabem sobre el procés de fer-nos majors? Tenim suficient informació?
- Quin és el paper de la ciència per a millorar la qualitat de vida de les persones?
- Creus que es fa una adequada divulgació de les troballes científiques?
- ODS relacionat: 3

Notícia: "Un col·legi dels EUA prohibeix llegir a les seues aules 'Maus', el còmic sobre l'Holocaust que va guanyar el premi Pulitzer", 20 minuts, 27 de gener de 2022. *https://www.20minutos.es/gonzoo/noticia/4947535/0/un-colegio-de-ee-uu-prohibe-leer-en-sus-aulas-maus-el-comic-sobre-el-holocausto-que-gano-el-premio-pulitzer/*

Possibles temes:

- Què opines sobre la prohibició? Creus que és legítim prohibir llibres, obres d'art, cançons?
- Què et semblen els arguments esgrimits per les persones partidàries de prohibir la lectura d'aquesta obra a menors?
- Ha d'haver-hi límits a drets com la llibertat d'expressió? Quins?
- ODS relacionats: 4, 16

Notícia: "El fotoperiodista Gervasio Sánchez exhibeix imatges de persones perseguides a Guatemala i Hondures", 20 minuts, 7 de febrer de 2022. *https://www.20minutos.es/noticia/4953105/0/el-fotoperiodista-gervasio-sanchez-exhibeix-imatges-de-persones-perseguides-a-guatemala-i-hondures/*

Possibles temes per a la conversa (en el cas de notícies sobre esdeveniments culturals, exposicions, etc., també es pot proposar una visita en grup o individualment):

- Què opines de la realitat que ha fotografiat Gervasio Sánchez?
- Coneixies la realitat de les persones que protagonitzen aquesta exposició?
- Quin és el paper de les dones en comunitats com les retratades a Guatemala i Hondures?
- Tenim informació de les activitats d›empreses trasnacionals en altres països, particularment els més pobres?
- Quin és el paper dels Governs per a regular l'acció de les empreses que extrauen recursos naturals a tot el món?
- I el nostre paper com a ciutadanes i ciutadans?
- ODS relacionats: 1, 5, 7, 8, 10 12, 13, 15

Notícia: sobre la Iniciativa Legislativa Popular per a dotar de personalitat jurídica a la Mar Menor i protegir-lo de la contaminació: "Tots els partits polítics, excepte Vox, coincideixen a donar personalitat jurídica a la Mar Menor", RTVE, 15 de març de 2022: *https://www.rtve.es/noticias/20220315/personalidad-juridica-mar-menor/2311680.shtml*

Temes per la conversa:

- Quines són les causes del problema de contaminació que pateix la Mar Menor?
- Quines possibles solucions es podrien posar en marxa per a netejar la zona i restaurar el seu ecosistema?
- En què consisteix una Iniciativa Legislativa Popular?
- Què llits coneixem i tenim a la nostra disposició per a participar activament en les institucions?
- ODS relacionats: 13, 14, 15

ACTIVITAT 9
CONDEMNADES A ENTENDRE'S: ECONOMIA I ECOLOGIA

Objectius

01 Conéixer els Objectius de Desenvolupament Sostenible, en particular el ODS 12 i la seua directa relació amb altres ODS. Es vincularà amb les notícies d'actualitat, preferiblement de l'entorn més pròxim, determinant la responsabilitat dels diferents actors: Estat (Governs, Ajuntaments, etc.), empreses, ONGs, persones (a títol individual o com a associacions) i identificant actuacions concretes per a millorar en cadascun dels ODS. Per a dinamitzar la tertúlia es poden utilitzar diverses tècniques, ací es proposa el joc de rols, etc.

02 Comprendre la integralitat de l'Agenda i la transversalitat i interdependència dels Objectius: identificar i argumentar la pertinència d'un o més ODS en la solució d'un problema unint coneixements propis amb els d'altres persones i els que sorgisquen dels materials de suport utilitzats. S'utilitza com a palanca el consum ja que és una activitat amb una gran transcendència econòmica, ecològica, social i cultural en la qual podem introduir nombrosos canvis o, almenys, reflexionar.

03 Desenvolupar la reflexió, posar en valor l'experiència i coneixements personals, desenvolupar habilitats argumentatives i promoure la construcció col·lectiva de coneixement.

04 Desenvolupar habilitats de treball en grup, construcció de coneixement col·lectiu.

05 Incloure en diversos determinants d'envelliment actiu:

- Determinants transversals: gènere i cultura.
- Determinants comportamentals: hàbits saludables.
- Determinants personals: capacitat cognitiva, benestar psicològic.
- Determinants socials: generació de xarxes de suport, prevenció de l'aïllament, sentiment de pertinença.
- Reflexió política sobre altres determinants: entorn físic, determinants econòmics, serveis socials i de salut.

Temps requerit

45 minuts-1 hora

Materials

- Col·locar en una taula diferents productes de consum que podem aportar entre totes i tots: peces de roba, sabates, envasos de menjar, llibres, productes tecnològics (mòbils, tauletes), etc. Es pot triar un sol objecte i parlar sobre el seu ús, origen, materials, preu, etc. Convé utilitzar objectes reals perquè resulten més evocadors, els podem tocar i això fa que la conversa estiga més ben assentada en la realitat, sense abstraccions que ens puguen distraure o fer-nos perdre el fil del pensament. Si no és possible, utilitzar fotografies.
- Materials de suport: Pòster ODS i altres materials de suport (veure Activitat 1), especialment la fitxa de l'Objectiu 12.

Pas 1	La persona encarregada de dinamitzar presenta l'activitat, que consisteix en un debat amb intercanvi de rols. Es divideix als TT. DD. en dos grups i a cadascun d'ells se'ls assigna un paper: defensar o criticar la compra de tal o tal altre producte oposant criteris fonamentalment econòmics d'una banda i criteris fonamentalment ecològics per un altre. Tenen 10 minuts per a preparar els seus arguments, posant-los en relació amb els ODS que consideren oportuns. A continuació s'obri un torn de 5 minuts en els quals l'altre grup els pregunta pels desavantatges, tractant de desmuntar els seus arguments. Passat aqueix temps, és el torn de l'altre grup: mateixa dinàmica. 5 minuts per a defensar els arguments ecològics enfront dels econòmics i 5 minuts per a contestar preguntes que qüestionen les seues raons. Durant aquest torn i el següent, una persona s'encarrega d'anotar en la pissarra les idees força de tipus econòmic i ecològic amb expressions breus, per exemple: "més barats", "generen ocupació o desocupació", "generen residus", "la seua producció consum massa aigua", "provoquen la desforestació de l'amazones", "els cultiven persones en pèssimes condicions laborals", "són cultius sostenibles", etc. També s'anoten els ODS relacionats amb cada idea (per exemple, els cultius sostenibles tenen a veure amb el ODS 12, ODS 15 etc.)
Pas 2	A continuació, l'exercici continua amb la mateixa dinàmica però s'intercanvien els papers entre els dos grups. Els qui abans defensaven els arguments econòmics ara defensen els relacionats amb l'ecologia i viceversa.
Pas3	Recapitular les idees principals. Tancar la sessió amb una o dues accions relacionades amb la notícia i els ODS treballats que puguem realitzar o impulsar individualment o en el marc de les associacions en les quals participem i també que puguen dur a terme els nostres Governs siguen del nivell que siguen: és important transmetre la idea que els problemes són complexos, però que sempre es tracta de problemes polítics per als quals es poden plantejar solucions perquè eviten o, almenys, reduïsquen la incidència. Hi ha una responsabilitat individual i col·lectiva en tot això i podem assumir responsabilitat en això. La idea és conscienciar i empoderar, mai generar frustració.

ACTIVITAT 10
BASURALEZA: A QUI LI TOCA TRAURE EL FEM HUI?

Objectius

01 Conéixer en profunditat l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible en relació amb la generació i gestió de residus, vinculant-ho amb la realitat pròxima i determinant la responsabilitat dels diferents actors: Estat (Governs, Ajuntaments, etc.), empreses, ONGs, persones (a títol individual o com a associacions) i identificant actuacions concretes per a millorar en cadascun dels ODS.

02 Desenvolupar habilitats de treball en grup, construcció de coneixement col·lectiu.

03 Articular un discurs polític des de la ciutadania establint diferents nivells de responsabilitat i fomentant la participació ciutadana.

04 Incloure en diversos determinants d'envelliment actiu:

- Especialment: Reflexió política sobre altres determinants: entorn físic, determinants econòmics, serveis socials i de salut.
- Determinants transversals: gènere i cultura.
- Determinants comportamentals: hàbits saludables.
- Determinants personals: capacitat cognitiva, benestar psicològic.
- Determinants socials: generació de xarxes de suport, prevenció de l'aïllament, sentiment de pertinença.

Temps requerit

1 hora.

Materials

- Pissarra, material d'escriptura. Pósits de diferents colors. Equip audiovisual (opcional) per a projectar materials de suport en vídeo o la imatge web de la pàgina de Nacions Unides per a anar veient cadascun dels ODS amb les seues metes més desenvolupades. Es proposa, a tall d'exemple, projectar una notícia que expose un dels grans problemes del fem: "Les cinc illes de plàstic que taquen l'oceà i cap país vol netejar", El Confidencial (2019): https://www.youtube.com/watch?v=hod3ghhhqq8
- Pòster ODS i altres materials de suport (veure Activitat 1).

Pas 1

La persona dinamitzadora o alguna de les participants, prèvia preparació, presenten el problema dels residus. Es poden utilitzar notícies, vídeos o presentar algunes dades rellevants: A continuació, es presenta la dinàmica: una matriu de responsabilitats per a definir què es pot fer per a reduir els residus i gestionar-los millor i a qui o qui els correspon actuar. Es fan grups d'entre 4 i 6 persones per a facilitar el diàleg.

Una persona s'encarregarà d'anotar en la pissarra la matriu de responsabilitats per a aconseguir que la producció i el consum siguen més sostenibles (ODS 12). Cada grup té la seua pròpia matriu en un paper per a anar anotant en ella les seues idees.

Pas 2

Cada grup conversa i emplena la seua matriu durant 10 minuts. Es pot establir el nivell de responsabilitat assignant 1 punt, 2 punts o 3 punts (amb símbols o números).

Pas 3

Posada en comú. Cada grup cita una responsabilitat que correspon a cadascun dels actors inclosos en la matriu. És important que en el debat apareguen idees sobre la responsabilitat dels qui produeixen i dels qui consumeixen. Per exemple, la Xina és responsable de la contaminació o és una responsabilitat compartida per les empreses multinacionals que produeixen allí, dels qui comprem aqueixos productes? Té més responsabilitat el Govern de la Xina o el conjunt dels Governs? Per què?

Veure a continuació un exemple de matriu de responsabilitats: (es poden afegir columnes i files segons acorde cada grup).

Exemple de possible matriu

Actividad	¿Quién puede actuar? ¿Qué puede hacer?				
	Tú sola/o	Tú, con ayuda	Estado	Empresas	Otros
Reducción de plásticos	Consumir menos productos envasados. No usar bolsas de plástico.	Concienciar de la necesidad de reducir el uso de plásticos	Legislar para limitar el plástico	Cambiar sus sistemas de producción para limitar el plástico	ONG: campañas de concienciación
Objetos de un solo uso	No utilizarlos o reducir su uso	…	Legislar, ¿prohibir?	No producir	…
Obsolescencia programada	Aprovechar al máximo los productos y repararlos	…..	Regular la producción para garantizar la calidad	Cambiar sus sistemas de producción	
Vertederos	…..	…..	Regular y mejorar la gestión ambiental	…	….
Reciclaje	Clasificar los residuos	….	Promover la gestión sostenible de residuos	….	….
Reducción del consumo	Consumir menos (por ejemplo, ropa)	Reutilizar productos, compra de segunda mano	….	¿Cuál sería su responsabilidad?	….

Pas 4

Tancar la sessió prioritzant una o dues accions que puguem realitzar o impulsar individualment o en el marc de les associacions en les quals participem i també que puguen dur a terme els nostres Governs siguen del nivell que siguen: és important transmetre la idea que els problemes són complexos, però que sempre es tracta de problemes polítics per als quals es poden plantejar solucions perquè eviten o, almenys, reduïsquen la incidència. Hi ha una responsabilitat individual i col·lectiva en tot això i podem assumir responsabilitat en això. La idea és conscienciar i empoderar, mai generar frustració o abatiment.

Variacions

La matriu de responsabilitats pot utilitzar-se per a tractar individualment cadascun dels ODS, per exemple per a determinar diferents nivells de responsabilitat per a aconseguir el ODS 5 Igualtat de gènere: en què hem de canviar individualment? I en la nostra família? Han de canviar les lleis?

/ ANNEX 1

Metes dels Objectius de Desenvolupament Sostenible que corresponen a Mitjans d'Implementació (MdI)

Meta 1.a Mobilització important de recursos procedents de diverses fonts a fi de proporcionar mitjans suficients i previsibles als països en desenvolupament per a programes i polítiques encaminats a posar fi a la pobresa en totes les seues dimensions.

Meta 1.b Crear marcs normatius sòlids en els plans nacional, regional e internacional a fi de donar suport a la inversió accelerada en mesures per a erradicar la pobresa.

Meta 2.a Augmentar les inversions en la infraestructura rural, la investigació agrícola i els serveis d'extensió, el desenvolupament tecnològic i els bancs de gens de plantes i bestiar a fi de millorar la capacitat de producció agrícola als països en desenvolupament.

Meta 2.b Corregir i previndre les restriccions i distorsions comercials en els mercats agropecuaris mundials, entre altres coses mitjançant l'eliminació paral·lela de totes les formes de subvencions a les exportacions agrícoles i totes les mesures d'exportació amb efectes equivalents.

Meta 2.c Adoptar mesures per a assegurar el bon funcionament dels mercats de productes bàsics alimentaris i els seus derivats i facilitar l'accés oportú a informació sobre els mercats a fi d'ajudar a limitar l'extrema volatilitat dels preus dels aliments.

Meta 3.a Enfortir l'aplicació del Conveni Marc de l'Organització Mundial de la Salut per al Control del Tabac en tots els països, segons siga procedent.

Meta 3.b Donar suport a les activitats de recerca i desenvolupament de vacunes i medicaments per a les malalties transmissibles i no transmissibles que afecten primordialment els països en desenvolupament i facilitar l'accés a medicaments i vacunes essencials assequibles de conformitat amb la Declaració de Doha relativa a l'Acord sobre els ADPIC i la Salut Pública.

Meta 3.c Augmentar substancialment el finançament de la salut i la contractació, el desenvolupament, la capacitació i la retenció del personal sanitari als països en desenvolupament.

Meta 3.d Reforçar la capacitat de tots els països en matèria d'alerta primerenca, reducció de riscos i gestió dels riscos per a la salut nacional i mundial.

Meta 4.a Construir i adequar instal·lacions educatives que tinguen en compte les necessitats dels xiquets i les persones amb discapacitat i les diferències de gènere, i que oferisquen entorns d'aprenentatge segurs, no violents, inclusius i eficaços per a tots.

Meta 4.b D'ací a 2020, augmentar considerablement en el món el nombre de beques disponibles per als països en desenvolupament a fi que els seus estudiants puguen matricular-se en programes d'ensenyament superior de països desenvolupats i altres països en desenvolupament.

Meta 4.c D'ací a 2030, augmentar considerablement l'oferta de docents qualificats per a la formació de docents als països en desenvolupament.

Meta 5.a Emprendre reformes que atorguen a les dones igualtat de drets als recursos econòmics, així com accés a la propietat i al control de la terra i altres tipus de béns, els serveis financers, l'herència i els recursos naturals, de conformitat amb les lleis nacionals.

Meta 5.b Millorar l'ús de la tecnologia instrumental, en particular la tecnologia de la informació i les comunicacions, per a promoure l'apoderament de les dones.

Meta 5.c Aprovar i enfortir polítiques encertades i lleis aplicables per a promoure la igualtat de gènere i l'apoderament de totes les dones i les xiquetes a tots els nivells

Meta 6.a D'ací a 2030, ampliar la cooperació internacional i el suport prestat als països en desenvolupament per a la creació de capacitat en activitats i programes relatius a l'aigua i el sanejament.

Meta 6.b Secundar i enfortir la participació de les comunitats locals en la millora de la gestió de l'aigua i el sanejament.

Meta 7.a D'ací a 2030, augmentar la cooperació internacional per a facilitar l'accés a la investigació i la tecnologia relatives a l'energia neta, incloses les fonts renovables, l'eficiència energètica i les tecnologies avançades i menys contaminants de combustibles fòssils, i promoure la inversió en infraestructura energètica i tecnologies netes.

Meta 7.b D'ací a 2030, ampliar la infraestructura i millorar la tecnologia per a prestar serveis energètics moderns i sostenibles per a tots als països en desenvolupament

Meta 8.a Augmentar el suport a la iniciativa d'ajuda per al comerç als països en desenvolupament.

Meta 8.b D'ací a 2020, desenvolupar i posar en marxa una estratègia mundial per a l'ús dels joves i aplicar el Pacte Mundial per a l'Ús de l'Organització Internacional del Treball.

Meta 9.a Facilitar el desenvolupament d'infraestructures sostenibles i resilients als països en desenvolupament mitjançant un major suport financer, tecnològic i tècnic.

Meta 9.b Donar suport al desenvolupament de tecnologies, la investigació i la innovació nacionals als països en desenvolupament.

Meta 9.c Augmentar significativament l'accés a la tecnologia de la informació i les comunicacions i esforçar-se per proporcionar accés universal i assequible a Internet als països menys avançats d'ací a 2020.

Meta 10.a Aplicar el principi del tracte especial i diferenciat per als països en desenvolupamen.

Meta 10.b Fomentar la AOD i els corrents financers per als Estats amb majors necessitats.

Meta 10.c D'ací a 2030, reduir a menys del 3% els costos de transacció de les remeses dels migrants i eliminar els corredors de remeses amb un cost superior al 5%.

Meta 11.a Donar suport als vincles econòmics, socials i ambientals positius entre les zones urbanes, periurbanes i rurals enfortint la planificació del desenvolupament nacional i regional.

Meta 11.b D'ací a 2020, augmentar considerablement el nombre de ciutats i assentaments humans que adopten e implementen polítiques i plans integrats per a promoure la inclusió, l'ús eficient dels recursos, la mitigació del canvi climàtic i l'adaptació a ell i la resiliència davant els desastres, i desenvolupar i posar en pràctica la gestió integral dels riscos de desastre a tots els nivells.

Meta 11.c Proporcionar suport als països menys avançats perquè puguen construir edificis sostenibles i resilients utilitzant materials locals.

Meta 12.a Ajudar els països en desenvolupament a enfortir la seua capacitat científica i tecnològica per a avançar cap a modalitats de consum i producció més sostenibles.

Meta 12.b Elaborar i aplicar instruments per a vigilar els efectes en el desenvolupament sostenible, a fi d'aconseguir un turisme sostenible que cree llocs de treball i promoga la cultura i els productes locals.

Meta 12.c Racionalitzar els subsidis ineficients als combustibles fòssils que fomenten el consum antieconòmic eliminant les distorsions del mercat.

Meta 13.a Complir el compromís dels països desenvolupats que són parts en la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic d'aconseguir per a l'any 2020 l'objectiu de mobilitzar conjuntament 100.000 milions de dòlars anuals procedents de totes les fonts a fi d'atendre les necessitats dels països en desenvolupament respecte de l'adopció de mesures concretes de mitigació i la transparència de la seua aplicació, i posar en ple funcionament el Fons Verd per al Clima capitalitzant-lo al més prompte possible.

Meta 13.b Promoure mecanismes per a augmentar la capacitat per a la planificació i gestió eficaces en relació amb el canvi climàtic als països menys avançats i els xicotets Estats insulars en desenvolupament.

Meta 14.a Augmentar els coneixements científics, desenvolupar la capacitat d'investigació i transferir tecnologia marina, tenint en compte els Criteris i Directrius per a la Transferència de Tecnologia Marina de la Comissió Oceanogràfica Intergovernamental, a fi de millorar la salut dels oceans i potenciar la contribució de la biodiversitat marina al desenvolupament dels països en desenvolupament.

Meta 14.b Facilitar l'accés dels pescadors artesanals als recursos marins i els mercats.

Meta 14.c Millorar la conservació i l'ús sostenible dels oceans i els seus recursos aplicant el dret internacional reflectit en la Convenció de les Nacions Unides sobre el Dret de la Mar.

Meta 15.a Mobilitzar i augmentar de manera significativa els recursos financers procedents de totes les fonts per a conservar i utilitzar de manera sostenible la diversitat biològica i els ecosistemes.

Meta 15.b Mobilitzar un volum apreciable de recursos procedents de totes les fonts i a tots els nivells per a finançar la gestió forestal sostenible i proporcionar incentius adequats als països en desenvolupament perquè promoguen aquesta gestió.

Meta 15.c Augmentar el suport mundial a la lluita contra la caça furtiva i el trànsit d'espècies protegides, en particular augmentant la capacitat de les comunitats locals per a promoure oportunitats de subsistència sostenibles.

Meta 16.a Enfortir les institucions nacionals pertinents per a crear a tots els nivells la capacitat de previndre la violència i combatre el terrorisme i la delinqüència.

Meta 16.b Promoure i aplicar lleis i polítiques no discriminatòries en favor del desenvolupament sostenible.

FINANCES

Meta 17.1 Enfortir la mobilització de recursos interns, fins i tot mitjançant la prestació de suport internacional als països en desenvolupament, amb la finalitat de millorar la capacitat nacional per a recaptar ingressos fiscals i d'una altra índole.

Meta 17.2 Vetlar perquè els països desenvolupats complisquen plenament els seus compromisos en relació amb l'assistència oficial per al desenvolupament, inclòs el compromís de nombrosos països desenvolupats d'aconseguir l'objectiu de destinar el 0,7% de l'ingrés nacional brut (INB) a la AOD dels països en desenvolupament i entre el 0,15% i el 0,20% del INB a la AOD dels països menys avançats; s'encoratja als proveïdors de AOD al fet que consideren la possibilitat de fixar una meta per a destinar almenys el 0,20% del INB a la AOD dels països menys avançats.

Meta 17.3 Mobilitzar recursos financers addicionals de múltiples fonts per als països en desenvolupament.

Meta 17.4 Ajudar els països en desenvolupament a aconseguir la sostenibilitat del deute a llarg termini amb polítiques coordinades orientades a fomentar el finançament, l'alleujament i la reestructuració del deute, segons siga procedent, i fer front al deute extern dels països pobres molt endeutats a fi de reduir l'endeutament excessiu.

Meta 17.5 Adoptar i aplicar sistemes de promoció de les inversions en favor dels països menys avançats.

TECNOLOGIA

Meta 17.6 Millorar la cooperació regional e internacional Nord-Sud, Sud-Sud i triangular en matèria de ciència, tecnologia e innovació i l'accés a aquestes, i augmentar l'intercanvi de coneixements en condicions mútuament convingudes, fins i tot millorant la coordinació entre els mecanismes existents, en particular a nivell de les NN UU, i mitjançant un mecanisme mundial de facilitació de la tecnologia.

Meta 17.7 Promoure el desenvolupament de tecnologies ecològicament racionals i la seua transferència, divulgació i difusió als països en desenvolupament en condicions favorables, fins i tot en condicions concessionàries i preferencials, segons el convingut de mutu acord.

Meta 17.8 Posar en ple funcionament, a tot tardar en 2017, el banc de tecnologia i el mecanisme de suport a la creació de capacitat en matèria de ciència, tecnologia e innovació per als països menys avançats i augmentar la utilització de tecnologies instrumentals, en particular la tecnologia de la informació i les comunicacions.

Meta 17.12 Aconseguir la consecució oportuna de l'accés als mercats lliure de drets i contingents de manera duradora per a tots els països menys avançats, conforme a les decisions de l'OMC, fins i tot vetlant perquè les normes d'origen preferencials aplicables a les importacions dels països menys avançats siguen transparents i senzilles i contribuïsquen a facilitar l'accés als mercats.

CREACIÓ DE CAPACITAT

Meta 17.9 Augmentar el suport internacional per a realitzar activitats de creació de capacitat eficaces i específiques als països en desenvolupament a fi de recolzar els plans nacionals d'implementació de tots els ODS, fins i tot mitjançant la cooperació Nord-Sud, Sud-Sud i triangular.

COMERÇ

Meta 17.10 Promoure un sistema de comerç multilateral universal, basat en normes, obert, no discriminatori i equitatiu en el marc de l'Organització Mundial del Comerç (OMC), fins i tot mitjançant la conclusió de les negociacions en el marc del Programa de Doha per al Desenvolupament.

Meta 17.11 Augmentar significativament les exportacions dels països en desenvolupament, en particular amb la intenció de duplicar la participació dels països menys avançats en les exportacions mundials d'ací a 2020.

QÜESTIONS SISTÈMIQUES. COHERÈNCIA NORMATIVA I INSTITUCIONAL

Meta 17.13 Augmentar l'estabilitat macroeconòmica mundial, fins i tot mitjançant la coordinació i coherència de les polítiques.

Meta 17.14 Millorar la coherència de les polítiques per al desenvolupament sostenible.

Meta 17.15 Respectar el marge normatiu i el lideratge de cada país per a establir i aplicar polítiques d'erradicació de la pobresa i desenvolupament sostenible.

ALIANCES ENTRE MÚLTIPLES INTERESSATS

Meta 17.16 Millorar l'Aliança Mundial per al Desenvolupament Sostenible, complementada per aliances entre múltiples interessats que mobilitzen i intercanvien coneixements, especialització, tecnologia i recursos financers, a fi de donar suport a l'assoliment dels ODS en tots els països, particularment els països en desenvolupament.

Meta 17.17 Fomentar i promoure la constitució d'aliances eficaces en les esferes pública, públic-privada i de la societat civil, aprofitant l'experiència i les estratègies d'obtenció de recursos de les aliances.

SUPERVISIÓ I RENDICIÓ DE CONTES

Meta 17.18 D'ací a 2020, millorar el suport a la creació de capacitat prestat als països en desenvolupament, inclosos els països menys avançats i els xicotets Estats insulars en desenvolupament, per a augmentar significativament la disponibilitat de dades oportunes, fiables i de gran qualitat desglossats per ingressos, sexe, edat, raça, origen ètnic, estatus migratori, discapacitat, ubicació geogràfica i altres característiques pertinents en els contextos nacionals.

Meta 17.19 D'ací a 2030, aprofitar les iniciatives existents per a elaborar indicadors que permeten mesurar els progressos en matèria de desenvolupament sostenible i complementen el producte interior brut (PIB), i donar suport a la creació de capacitat estadística als països en desenvolupament.

Font: *https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/objetivos-de-desarrollo-sostenible/*

/ ANNEX 2
Drets Humans relacionats amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible

Sustainable Development Goals		Related human rights *
1 NO POVERTY	**End poverty in all its forms everywhere** Targets include eradicating extreme poverty; implementing social protection measures; and ensuring equal access of men and women to economic resources.	• **Right to an adequate standard of living** [UDHR art. 25; ICESCR art. 11; CRC art. 27] • **Right to social security** [UDHR art. 22; ICESCR art. 9; CRPD art. 28; CRC art. 26] • **Equal rights of women in economic life** [CEDAW arts. 11, 13, 14(2)(g), 15(2), 16(1)]
2 ZERO HUNGER	**End hunger, achieve food security and improved nutrition, and promote sustainable agriculture** Targets include ending hunger and malnutrition; improving agricultural production, sustainable and resilient food production; correcting trade distortions, and ensuring functioning food commodity markets.	• **Right to adequate food** [UDHR art. 25; ICESCR art. 11; CRC art. 24(2)(c)] • **International cooperation**, including ensuring equitable distribution of world food supplies [UDHR art. 28; ICESCR arts. 2(1), 11(2)]
3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING	**Ensure healthy lives and promote well – being for all at all ages** Targets include reducing maternal mortality; ending preventable child deaths; ending or reducing AIDS other diseases; universal health coverage, affordable essential medicines, sexual and reproductive health care; vaccine research, and access to medicines.	• **Right to life** [UDHR art. 3; ICCPR art. 6], particularly of women [CEDAW art. 12] and children [CRC art. 6] • **Right to health** [UDHR art. 25; ICESCR art. 12], particularly of women [CEDAW art. 12]; and children [CRC art.24] • **Special protection for mothers and children** [ICESCR art.10] • **Right to enjoy the benefits of scientific progress and its application** [UDHR art. 27; ICESCR art. 15(1)(b)] • **International cooperation** [UDHR art. 28, DRtD arts. 3-4], particularly in relation to the right to health and children's rights [ICESCR art. 2(1); CRC art. 4]
4 QUALITY EDUCATION	**Ensure inclusive and equitable quality education and promote life-long learning opportunities for all** Targets include universal access to free, quality pre-primary, primary and secondary education; improving vocational skills; equal access to education; expanding education facilities, scholarships, and training of teachers.	• **Right to education** [UDHR art. 26; ICESCR art. 13], particularly in relation to children [CRC arts. 28, 29]; persons with disabilities [CRC art. 23(3), CRPD art. 24]; and indigenous peoples [UNDRIP art. 14] • **Equal rights of women and girls in the field of education** [CEDAW art. 10] • **Right to work, including technical and vocational training** [ICESCR art. 6] • **International cooperation** [UDHR art. 28; DRtD arts. 3-4], particularly in relation to children [CRC arts. 23(4), 28(3)], persons with disabilities [CRPD art. 32], and indigenous peoples [UNDRIP art. 39]
5 GENDER EQUALITY	**Achieve gender equality and empower all women and girls** Targets include eliminating discrimination and violence against women and girls; valuing unpaid care and domestic work; ensuring the full participation of women; access to reproductive health care; and equal access of women to economic resources.	• **Elimination of all forms of discrimination against women** [CEDAW arts. 1-5] and girls [CRC art. 2], particularly in legislation, political and public life (art. 7), economic and social life (arts. 11, 13), and family relations (art. 16)] • **Right to decide the number and spacing of children** [CEDAW arts. 12, 16(1)(e); CRC art. 24(2)(f)] • **Special protection for mothers and children** [ICESCR art. 10] • **Elimination of violence against women and girls** [CEDAW arts. 1- 6; DEVAW arts. 1-4; CRC arts. 24(3), 35] • **Right to just and favourable conditions of work** [ICESCR art. 7; CEDAW art. 11]
6 CLEAN WATER AND SANITATION	**Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all** Targets include ensuring universal and equitable access to safe, affordable drinking water, sanitation and hygiene for all; reducing pollution; increasing water-use efficiency; and promoting participatory management of water and sanitation services.	• **Right to safe drinking water and sanitation** [ICESCR art. 11] • **Right to health** [UDHR art. 25; ICESCR art. 12] • **Equal access to water and sanitation for rural women** [CEDAW art. 14(2)(h)]

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

7 AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY	**Ensure access to affordable, reliable, sustainable and modern energy for all** Targets include ensuring universal access to affordable, reliable and modern energy services.	• **Right to an adequate standard of living** [UDHR art. 25; ICESCR art. 11] • **Right to enjoy the benefits of scientific progress and its application** [UDHR art. 27; ICESCR art. 15(1)(b)]
8 DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH	**Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all** Targets include promoting sustained economic growth; improving resource efficiency in production and consumption; full and productive employment and decent work for all; eradicating forced and child labour and trafficking; protecting labour rights including those of migrant workers; and increasing access to financial services.	• **Right to work and to just and favourable conditions of work** [UDHR art. 23; ICESCR arts. 6, 7, 10; CRPD art. 27; ILO Core Labour Conventions and ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work] • **Prohibition of slavery, forced labour, and trafficking of persons** [UDHR art. 4; ICCPR art. 8; CEDAW art. 6; CRC arts. 34-36] • **Equal rights of women in relation to employment** [CEDAW art. 11; ILO Conventions No. 100 and No. 111] • **Prohibition of child labour** [CRC art. 32; ILO Convention No. 182] • **Equal labour rights of migrant workers** [CMW art. 25]
9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE	**Build resilient infrastructure, promote inclusive and sustainable industrialisation and foster innovation** Targets include affordable and equitable access to quality infrastructure; employment generating industrialisation; access to financial services and markets; innovation and technology transfer, and increasing access to ICT.	• **Right to enjoy the benefits of scientific progress and its application** [UDHR art. 27; ICESCR art. 15(1)(b)] • **Right to access to information** [UDHR art. 19; ICCPR art. 19(2)] • **Right to adequate housing**, including land and resources [UDHR art. 25; ICESCR art. 11] • **Equal rights of women to financial credit and rural infrastructure** [CEDAW art. 13(b), art. 14(2)]
10 REDUCED INEQUALITIES	**Reduce inequality within and among countries** Targets include promoting higher growth rates for the bottom 40 per cent; promoting social, economic and political inclusion; reducing inequalities in opportunities and outcomes; ensuring social protection for all; securing participation in economic decision making; facilitating migration, and reducing transaction costs for migrant remittances.	• **Right to equality and non-discrimination** [UDHR art. 2; ICESCR art. 2(2); ICCPR arts. 2(1), 26; CERD art. 2(2); CEDAW art. 2; CRC art. 2; CRPD art. 5; CMW art. 7; DRtD art. 8(1)] • **Right to participate in public affairs** [UDHR art. 21; ICCPR art. 25; CEDAW art. 7; ICERD art. 5; CRPD art. 29; DRtD art. 8(2)] • **Right to social security** [UDHR art. 22; ICESCR arts. 9-10; CRPD art. 28] • **Promotion of conditions for international migration** [CMW art. 64] • **Right of migrants to transfer their earnings and savings** [CMW art. 47(1)]
11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES	**Make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable** Targets include ensuring access to housing, basic services and public transport for all; participatory planning of human settlements; safeguarding cultural and natural heritage; and strengthening resilience to disasters.	• **Right to adequate housing**, including land and resources [UDHR art. 25; ICESCR art. 11] • **Right to participate in cultural life** [UDHR art. 25; ICESCR art. 15; ICERD arts. 5, 7; CRPD art. 30; CRC art. 31] • **Accessibility of transportation, facilities and services** particularly of persons with disabilities [CRPD art. 9(1)], children [CRC art. 23], and rural women [CEDAW art. 14(2)] • **Protection from natural disasters** [CRPD art. 11]
12 RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION	**Ensure sustainable consumption and production patterns** Targets include achieving sustainable management and efficient use of natural resources; improving waste management; promoting sustainable public procurement; ensuring access to information; and building capacity for sustainable development.	• **Right to health** including the right to safe, clean, healthy and sustainable environment [UDHR art. 25(1); ICESCR art. 12] • **Right to adequate food** and **the right to safe drinking water** [UDHR art. 25(1); ICESCR art. 11] • **Right of all peoples to freely dispose of their natural resources** [ICCPR, ICESCR art. 1(2)]

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

13 CLIMATE ACTION	**Take urgent action to combat climate change and its impacts** Targets include strengthening resilience and adaptation to climate change and natural disasters, including in marginalised communities; implementation of the Green Climate fund.	• **Right to health** including the right to safe, clean, healthy and sustainable environment [UDHR art. 25(1); ICESCR art. 12; CRC art. 24; CEDAW art. 12; CMW art. 28] • **Right to adequate food** & **right to safe drinking water** [UDHR art. 25(1); ICESCR art. 11] • **Right of all peoples to freely dispose of their natural wealth and resources** [ICCPR, ICESCR art. 1(2)]
14 LIFE BELOW WATER	**Conserve and sustainably use the oceans, seas and marine resources for sustainable development** Targets include reducing marine pollution; conserving costal ecosystems, costal marine areas and fish stock; securing market access for small scale fishers; protection of marine biodiversity.	• **Right to health** including the right to safe, clean, healthy and sustainable environment [UDHR art. 25(1); ICESCR art. 12; CRC art. 24; CEDAW art. 12; CMW art. 28] • **Right to adequate food** & **right to safe drinking water** [UDHR art. 25(1); ICESCR art. 11] • **Right of all peoples to freely dispose of their natural wealth and resources** [ICCPR, ICESCR art. 1(2)]
15 LIFE ON LAND	**Protect, restore and promote sustainable use of terrestrial ecosystems, sustainably manage forests, combat desertification, and halt and reverse land degradation and halt biodiversity loss** Targets include the sustainable management of freshwater, mountain ecosystems and forests; combatting desertification; halting biodiversity loss; combatting poaching and trafficking of protected species.	• **Right to health** including the right to safe, clean, healthy and sustainable environment [UDHR art. 25(1); ICESCR art. 12; CRC art. 24; CEDAW art. 12; CMW art. 28] • **Right to adequate food** & **right to safe drinking water** [UDHR art. 25(1); ICESCR art. 11] • **Right of all peoples to freely dispose of their natural wealth and resources** [ICCPR, ICESCR art. 1(2)]
16 PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS	**Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels** Targets include reducing all forms of violence; ending violence against and trafficking of children; promoting rule of law and justice for all; reducing illicit financial and arms flows, corruption and bribery; developing effective institutions; participation in decision making at all levels; legal identity for all.	• **Right to life, liberty and security of the person** [UDHR art. 3; ICCPR arts. 6(1), 9(1); ICPED art. 1] including freedom from torture [UDHR art. 5; ICCPR art. 7; CAT art. 2; CRC art. 37(a)] • **Protection of children from all forms of violence, abuse or exploitation** [CRC arts. 19, 37(a)), including trafficking (CRC arts. 34-36; CRC–OP1)] • **Right to access to justice and due process** [UDHR arts. 8, 10; ICCPR arts. 2(3), 14-15; CEDAW art. 2(c)] • **Right to legal personality** [UDHR art. 6; ICCPR art. 16; CRPD art. 12] • **Right to participate in public affairs** [UDHR art. 21; ICCPR art. 25] • **Right to access to information** [UDHR art. 19; ICCPR art. 19(1)]
17 PARTNERSHIPS FOR THE GOALS	**Strengthen the means of implementation and revitalize the global partnership for sustainable development** Targets include strengthening domestic and international resources; debt sustainability; technology transfer and capacity building; promoting trade; enhancing policy and institutional coherence; respecting countries' policy space; promoting multi-stakeholder partnerships; measurements for progress, disaggregated data.	• **Right of all peoples to self-determination** [ICCPR, ICESCR art. 1(1); DRtD art. 1(1)] • **Right of all peoples to development**, & **international cooperation** [UDHR art. 28; ICESCR art. 2(1); CRC art. 4; CRPD art. 32(1); DRtD arts. 3-5] • **Right of everyone to enjoy the benefits of scientific progress and its application**, including international cooperation in the scientific field [UDHR art. 27(1); ICESCR art. 15(1)] • **Right to privacy** [UDHR art. 12; ICCPR art. 17], including respect for human rights and ethical principles in the collection and use of statistics [CRPD art. 31(1)]

(*) This table is intended for illustrative purposes only. The listing of relevant rights is not exhaustive. Under international human rights law, and under the 2030 Agenda for Sustainable Development, data for all targets needs to be collected and disaggregated by the prohibited grounds of discrimination under international human rights law, including the respect, protection and promotion of human rights and fundamental freedoms for all, without distinction of any kind as to race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth, disability or other status. Obligations regarding international assistance and cooperation also apply to all Goals.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

Llista de instruments internacionals sobre drets humans:

- 1948 – Declaració Universal dels Drets (*DUDH*)
- 1965 – Convenció Internacional sobre la Eliminació de totes las Formes de Discriminació Racial (*CERD*)
- 1966 – Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (*ICCPR*)
- 1966 – Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (*ICESCR*)
- 1979 – Convenció sobre la eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (*CEDAW*)
- 1984 – Convenció contra la Tortura i Altres Trats o Penes Cruels, Inhumans o Degradants (*CAT*)
- 1986 – Declaració sobre el dret al desenvolupament (*UNDRTD*)
- 1989 – Convenció sobre els Drets del Xiquet (*CRC*)
- 1990 – Convenció internacional sobre la protecció dels drets de tots els treballadors migratoris i dels seus familiars (*CMW*)
- 1993 – Declaració sobre la eliminació de la violència contra la dona (*DEVAW*)
- 2000 – Protocol facultatiu de la Convenció sobre els Drets del Xiquet relatiu a la participació de xiquets en los conflictes armats (*OP-1*)
- 2006 – Convenció sobre els drets de les persones amb discapacitat (*CRPD*)
- 2006 – Convenció Internacional per la protecció de totes les persones contra les desaparicions forçades (*ICPEP*)
- 2007 Declaració de las Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes (*UNDRIP*)

/ ANNEX 3
Envelliment actiu i envelliment saludable: evolució del concepte i plasmació en diferents iniciatives internacionals

1991. Origen: Principis de l'Organització de les Nacions Unides (ONU) a favor de les Persones Majors:

- Independència
- Participació
- Cuidats
- Autorealització
- Dignitat

2002. Segona Assemblea Mundial sobre Envelliment. Declaració Política i Pla d'Acció Internacional sobre l'Envelliment de Madrid i informe Envelliment Actiu: un marc polític. "Aquests documents s'inscriuen en el marc jurídic internacional conformat per les normes internacionals de drets humans. Celebren l'augment de l'esperança de vida i el potencial de les poblacions d'edat com a recursos importants per al desenvolupament futur" (Informe Mundial sobre l'Envelliment i la Salut, OMS, 2015).

01 L'informe de l'Assemblea destaca l'envelliment actiu als seus avantatges econòmics: "Els països amb poblacions envellides han de promoure gradualment l'envelliment activa mitjançant polítiques de medicina preventiva, aprenentatge continu i calendaris de treball flexible. Tot això juntament amb un ús adequat del potencial humà de les persones majors, ajudarà a cobrir els possibles costos derivats de la nova estructura demogràfica" (Report of the Second World Assembly on Ageing, Madrid, 8-12 April 2002, p. 70. Traducción propia).

02 L'informe Envelliment Actiu: un marc polític amplia el concepte vinculant-lo a un enfocament de drets i fent-lo més inclusiu.

03 La Comissió Econòmica per a Europa de les Nacions Unides (UNECE) va adoptar una estratègia regional per a adaptar el Pla de Madrid a les seues especificitats demogràfiques i econòmiques. Aquesta estratègia, denominada MIPAA/RIS, estava pensada per a "transversalitzar l'envelliment en tots els àmbits polítics amb la finalitat d'assegurar la perspectiva de gènere i polítiques coordinades, integrades i basades en l'evidència per a harmonitzar les societats i les economies amb el canvi demogràfic" (MIPAA/RIS, 2002). Aquesta estratègia establia deu compromisos:

01 Transversalitzar l'envelliment

02 Integració i participació

03 Creixement econòmic

04 Seguretat social

05 Mercats de treball

06 Aprenentatge al llarg de la vida

07 Qualitat de vida, vida independent i salut

08 Igualtat de gènere

09 Suport a famílies cuidadores

10 Cooperació regional

2007. Guia de Ciutats Amigables amb les Persones Majors de l'OMS. Un projecte orientat a transcendir les polítiques nacionals i orientar les polítiques d'envelliment actiu en l'àmbit municipal. Actualment, la *Xarxa de Ciutats i Comunitats Amigables amb les Persones Majors* la componen 1329 entitats de 51 països, amb una població total de 262 milions de persones. *La Xarxa Espanyola* suma un total de 215 municipis; d'ells, 20 es troben a la Comunitat Valenciana (Alcoi, Alfàs del Pi, Elx, Calp, Poble Nou de Benitatxel, Dénia, Oliva, Gandia, València, Mislata, Torrent, Riba-roja de Túria, l'Eliana, Llíria, Sagunt, Vall d'Uixó, Nules, Vila-real, Castelló de la Plana, Toga).

2008. *Eines per a Centres d'Atenció Primària de la Salut amigables amb les persones majors de l'OMS*: "L'Organització Mundial de la Salut (OMS) reconeix el paper fonamental que exerceixen els centres d'atenció primària en la salut de les persones majors en tots els països i la necessitat que aquests centres siguen accessibles i estiguen adaptats a les necessitats de poblacions envellides. En conseqüència, tot el personal d'aquests centres hauria de dominar el diagnòstic i la gestió de les malalties cròniques i els coneguts com "quatre gegants de la geriatria" que sovint afecten les persones a mesura que envelleixen: la pèrdua de memòria, la incontinència urinària, la depressió, les caigudes i la immobilitat" (OMS, 2008, p. 7, traducció pròpia).

2012. HelpAge International. Sustainable development in an ageing world. Global AgeWatch. London: HelpAge International; 2012

2015. *Envelliment Actiu: un marc polític* (revisió).

2015. *Informe Mundial sobre Envelliment i Salut*: un estudi en més de 130 països, es constata que la transició demogràfica té "prioritat baixa" en les polítiques de salut, i "es registren baixos nivells de formació en geriatria i gerontologia en les professions de la salut, malgrat el creixent nombre de persones majors"; i "l'atenció i el suport als cuidadors [...] no és un objectiu prioritari de l'acció governamental sobre l'envelliment" (OMS, 2015).

- Assenyala quatre desafiaments en la formulació de polítiques:

- La diversitat en la vellesa
- Impacte en la desigualtat.
- Estereotips antiquats i noves expectatives.
- Canvi del context (model familiar, rols de gènere, etc.)

Així mateix, identifica les raons que justifiquen la posada en marxa de polítiques públiques en matèria de salut i envelliment:

- Fer efectiu el dret humà a la salut de les persones majors.
- Fomentar el desenvolupament sostenible.
- Reduir les despeses associades a l'envelliment de la població ("imperatiu econòmic").

2015. Índex d›Envelliment Actiu de la Comissió Econòmica de les Nacions Unides per a Europa (UNECE) i la Comissió Europea: una eina per a avaluar el potencial de les persones majors per a envellir activa i saludablement. Mesura el nivell en què desenvolupen vides independents, participen en activitats socials i laborals i la seua capacitat per a envellir activament. Consta de 22 indicadors agrupats en quatre dominis: ocupació; participació social; vida independent, saludable i segura, i, finalment, capacitat i entorns apropiats per a un envelliment actiu.

2017. *Informe del Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD)*: vinculació explícita de l'envelliment actiu i saludable amb el compliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030.

2017. Estratègia global i pla d'acció d'envelliment i salut (OMS, 2016). Aquesta estratègia proporciona un marc polític per a alinear que la resposta global a l'envelliment de la població està alineat amb l'Agenda 2030. Estableix cinc objectius estratègics:

- Compromís de tots els països per a actuar en favor de l'envelliment saludable.
- Desenvolupament d'entorns amigables amb l'edat.
- Alineació dels sistemes de salut a aquesta Estratègia global i pla d'acció.
- Desenvolupament de sistemes de cures de llarga duració (en la llar, en les comunitats i les institucions).
- Millora de l'avaluació, seguiment i investigació sobre envelliment saludable (coneixement).

2017. Prioritats per a la Dècada de l'Envelliment Saludable: l'OMS estableix una sèrie de línies d'acció prioritàries per a preparar el camí i garantir l'èxit de la Dècada (2021-2030). Aquestes prioritats exigeixen unes inversions que permeten a les persones "viure vides més llargues i saludables" i, per a això, requereixen una intervenció multiactor.

01 Establir una plataforma per a la innovació i el canvi.

02 Donar suport a la planificació i acció del país.

03 Recopilar millors dades sobre envelliment saludable a nivell global.

04 Promoure investigacions que aborden les necessitats actuals i del futur de les persones majors.

05 Alinear els sistemes de salut amb les necessitats de les persones majors.

06 Establir les bases d'un sistema de cures de llarga duració en tots els països.

07 Assegurar els recursos humans necessaris per a una atenció integral.

08 Emprendre una campanya mundial per a combatre l´edadisme.

09 Definir el context econòmic per a invertir (conéixer l'impacte econòmic de l'envelliment i identificar diferents models de finançament d'un sistema de cures de llarga duració).

10 Millorar la xarxa de ciutats i comunitats amigables amb les persones majors.

2020. *Dècada de l'Envelliment Saludable 2021-2030*. Amb aquesta iniciativa a deu anys, l'OMS proposa una transformació important en com entenem la segona meitat de la nostra vida a nivell tant individual com col·lectiu. Per a això, urgeix a actuar en quatre àrees a través de múltiples nivells i sectors per a primer la salut, previndre la malaltia, mantindre la capacitat intrínseca i possibilitar la capacitat funcional. Les quatre grans àrees d'acció són:

01 Canviar la forma en què pensem, sentim i actuem en relació amb l'edat i l'envelliment.

02 Assegurar que les comunitats fomenten les capacitats de les persones majors.

03 Proporcionar atenció integral i centrada en la persona i serveis de salut d'atenció primària que responen a les necessitats de les persones majors.

04 Proporcionar accés a cures de llarga duració a les persones que ho necessiten.

2021. *Informe Mundial sobre l´Edadisme* (OMS, 2021) i *Campanya mundial contra el edadisme*. L'OMS. La discriminació per edat o edadisme és un problema greu, més encara en una societat creixentment envellida i en el marc d'una creixent polarització com a fenomen emergent també entre generacions. "El edadisme sorgeix quan l'edat s'utilitza per a categoritzar i dividir a les persones produint perjudicis, desavantatges i injustícies i erosionant la solidaritat intergeneracional". Aquest informe convida a actuar en tres grans línies estratègiques per a avançar cap a un món per a totes les edats:

01 Legislació i polítiques.

02 Educació.

03 Promoció de les relacions intergeneracionals.

A més, recomana tres línies d'acció:

01 Invertir en estratègies basades en l'evidència per a previndre i atallar el edadisme.

02 Millorar la investigació i les dades per a conéixer millor la naturalesa del edadisme i com reduir-ho.

03 Crear un moviment per a canviar el relat sobre l'edat i l'envelliment.

/ BIBLIOGRAFIA

Associació Estatal de Directores i Gerents en Serveis Socials. (2021). *Un nou model Residencial que comença a casa.* https://directoressociales.com/un-nuevo-modelo-de-residencias/

Ajuntament de Madrid. (2020). *Diagnòstic de la violència de gènere que pateixen les dones majors de 60 anys a la ciutat de Madrid.* https://www.madrid.es/UnidadesDescentralizadas/IgualdadDeOportunidades/Publicaciones/Publicaciones%202021/DiagnosticoVGMujeresMayores2021.pdf

Bermejo García, L. (2005). *Gerontologia Educativa. Com dissenyar projectes educatius amb persones majors*. Editorial Panamericana. (Col·lecció Gerontologia Social-SEGG).

CGLU. (2021). *Local and regional governments report to the 2021 High Level Political Fòrum 2021*. Ciutats i Governs Locals Units (CGLU)

Civil Society Reflection Group on Global Development Perspectives. (2015*). Goals for the Rich. Indispensable for a Universal Post-2015 Agenda. Discussion Paper.* https://www.reflectiongroup.org/sites/default/files/goals-for-the-rich.pdf

Cox, R. i Schechter, M. G. (2002*). The Political Economy of a Plural World. Critical reflections on Power, Morals and Civilisation*. Routledge.

Curtis, C. (2017). Les persones majors i l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible: oportunitats i desafiaments. CEPAL. https://www.cepal.org/es/enfoques/personas-mayores-la-agenda-2030-desarrollo-sostenible-oportunidades-desafios

Frenk et al. (1991) Transicions epidemiològiques a Amèrica Llatina. *Butlletí de l'Oficina Sanitària Panamericana* 111(6).

Generalitat Valenciana, Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball. (2021*). Desigualtat, bretxa salarial i de gènere en la Comunitat Valenciana 2018. Impacte de la COVID-19.* https://cindi.gva.es/documents/161328139/164297738/2021_03_11+Resumen.+Desigualdad%2C+brecha+salarial+y+de+g%C3%A9nero+en+la+Comunitat+Valenciana.+Impacto+de+la+COVID-19.pdf/5eb95018-e7b8-4a69-ac33-0b2992f02410?t=1615460828173

Generalitat Valenciana, Observatori Valencià de Salut. (2018). *Desigualtats en Salut en la Comunitat Valenciana.* https://web.ua.es/es/gi-saludpublica/documentos/er/desigualdades-en-salud-en-la-comunidad-valenciana.pdf

Generalitat Valenciana, Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives. (2021). *Estratègia Valenciana de Migracions 2021-2026*. https://www.gobiernodecanarias.org/cmsweb/export/sites/agendacanaria2030/galerias/documentos/ACDS-2030-MARCO-Y-ANEXO-ODS-V211130.pdf

Govern de Canàries. *Agenda Canària de Desenvolupament Sostenible 2030* (ACDS 2030). https://www.gobiernodecanarias.org/cmsweb/export/sites/agendacanaria2030/galerias/documentos/ACDS-2030-MARCO-Y-ANEXO-ODS-V211130.pdf

Ídem. *Guia per a la Localització, Implementació, Dinamització i Seguiment de l'Agenda 2030*. https://www.gobiernodecanarias.org/cmsgobcan/export/sites/presidencia/agenda2030/guia-localizacion-local-canarias.pdf

Govern d'Espanya. Informes de Progrés. https://www.mdsocialesa2030.gob.es/agenda2030/documentos.htm

Govern Vasc. *Agenda Euskadi Basque Country 2030.* https://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/agenda2030/es_def/adjuntos/Agenda_Euskadi_Basque_Country_2030_desarrollo_sostenible.pdf

Ídem. (2020). *Contribució els municipis vascos als Objectius de Desenvolupament Sostenible.* http://www.udalsarea21.net/PublicacionesV2/Ficha.aspx?IdMenu=892e375d-03bd-44a5-a281-f37a7cbf95dc&Cod=5c-4cb864-97a4-4726-951e-a1194dbbf87d&Idioma=es-ES&Tipo=

Ídem. (2020). *Guia pràctica per a organitzacions basques. Com implementar l'Agenda 2030 i contribuir als Objectius de Desenvolupament Sostenible* https://bideoak2.euskadi.eus/2020/11/24/news_65067/GUÍA_PRÁCTICA_PARA_ORGANIZACIONES_VASCAS.pdf

HelpAge International. (2012). *Sustainable development in an ageing world. Global AgeWatch.*

Le Blanc, D. (2015). Towards integration at last? The sustainable development goals as a network of targets, UNDESA Working Paper Núm. 141.

Martinez, I. (2020*). Visions de l'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible: oportunitats per a la transformació.* Guia elaborada per a AIETI-La Mundial. Aexcid.

Martínez-Osés, P., i Martínez, I. (2016). L'Agenda 2030: canviar el món sense canviar la distribució del poder? *Lan Harremanak - Revista De Relacions Laborals*, (33). https://doi.org/10.1387/lan-harremanak.16094

Martínez-Osés, P. (2017). Fer realitat l'Agenda: mitjans d'implementació, revisió i seguiment. En Uria, A., Villalba, A. i Viota, N. (Eds.). *Transformar El nostre Món, realitat o ficció? Reflexions sobre l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible* (105-117). UNESCO Etxea - Centre UNESCO del País Basc

Martínez-Osés, P. i Gil Payno, M.L. (2020). Investigació per al suport al procés de disseny d'una estratègia i mecanismes de coherència de polítiques per al desenvolupament sostenible. Estudi elaborat per a *Futur en comú*, en premsa.

Milanovic, B. (2003). The Two Façs of Globalization: Against Globalization as We Know It. *World Development*. Elsevier, vol. 31(4), pàg. 667-683, Abril.

Ídem. (2011). Habite or Less: Income inequality has risen over the past quarter-century instead of falling as expected. *Finance & Development*, Fons Monetari Internacional, Volume 48 • Number 3, pàg. 6-11. Setembre.

Ídem. (2012). Global Income Inequality by the Numbers: In History and Now. An Overview. *World Bank Policy Research Working Paper* No. 6259, Novembre. https://ssrn.com/abstract=2173655

Millán, N. (2013). Canvis en les estructures de poder: interdependències i asimetries en l'era global. *Paper Polític*, vol. 18, núm. 2, juliol-desembre, 2013, pàg. 677-699. Pontifícia Universitat Javeriana.

Millán, N. (2021). L'Agenda 2030 com una resposta a la crisi global del desenvolupament sostenible: potencialitats i límits. *Revista Anàlisi Jurídica-Polític,* 3(6), 55-73. https://doi.org/10.22490/26655489.4590

Nacions Unides. (2002). *Report of the Second World Assembly on Ageing, Madrid, 8-12 April 2002.* https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/397/51/PDF/N0239751.pdf?OpenElement

Ídem. (2002*). Pla d'Acció Internacional de Madrid sobre Envelliment de Nacions Unides.* https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/mipaa/political-declaration-sp.pdf

Ídem. (2003). Declaració Política i Pla d›Acció Internacional de Madrid sobre l›Envelliment. https://social.un.org/ageing-working-group/documents/mipaa-sp.pdf

Ídem, Secretaria General. (2014). *El camí cap a la dignitat per a 2030: acabar amb la pobresa i transformar vides protegint el planeta. Informe de síntesi del Secretari General sobre l'agenda de desenvolupament sostenible després de 2015.* https://www.un.org/en/development/desa/publications/files/2015/01/synthesisreportspa.pdf

Ídem. (2015) Resolució A/CAP DE BESTIAR/70/1 Transformar el nostre món: l›Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible, 25 de novembre de 2015. http://www.un.org/es/comun/docs/?symbol=a/res/70/1

Ídem. Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD). (2017). Envelliment, persones majors i l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible. https://www.helpagela.org/silo/files/envejecimiento-personas-mayores-y-la-agenda-2030-para-el-desarrollo-sostenible.pdf

Ídem. (2019). Informe Mundial sobre Desenvolupament Sostenible. https://sustainabledevelopment.un.org/globalsdreport/2019

Organització Mundial de la Salut (OMS). (2002). Envelliment actiu: un marc polític. http://envejecimiento.csic.es/documentos/documentos/oms-envejecimiento-01.pdf

Ídem. (2007). Ciutats Globals Amigables amb els majors: una Guia. https://www.who.int/ageing/afcspanishfinal.pdf

Ídem. (2008). *Age-friendly Primary Health Care Centres Toolkit.* https://www.who.int/ageing/publications/af_phc_centretoolkit.pdf

Ídem. (2015). *Informe Mundial sobre l'Envelliment i la Salut.* https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186466/9789240694873_spa.pdf

Ídem. (2015). *Envelliment Polític: un Marc Polític (revisió).* Traduït a l'espanyol per l'Escola Andalusa de Salut Pública. https://www.easp.es/project/envejecimiento-activo-un-marco-politico-ante-la-revolucion-de-la-longevidad/

Ídem. (2017*). Estratègia global i pla d'acció sobre envelliment i salut.* https://www.who.int/ageing/who-gsap-2017.pdf

Ídem. (2019). *Global campaign to combat ageism*. https://www.who.int/ageing/ageism/campaign/en/

Ídem. (2020). Dècada de l›Envelliment Saludable. https://www.who.int/es/publications/m/item/decade-of-healthy-ageing-plan-of-action?sfvrsn=b4b75ebc_25

Ídem. (2021). Informe Mundial sobre el Edadisme. https://www.who.int/es/teams/social-determinants-of-health/demographic-change-and-healthy-ageing/combatting-ageism/global-report-on-ageism/

Pacte Mundial. Xarxa Espanyola. (2020). *Contribució de les empreses espanyoles a l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible 2030: una consulta integral.* https://www.pactomundial.org/biblioteca/contribucion-de-las-empresas-espanolas-a-la-estrategia-de-desarrollo-sostenible-2030-una-consulta-integral/

Prats, F., Herrero, I. i Torrego, A. (2016*) La Gran Cruïlla. Sobre la crisi ecosocial i el canvi de cicle històric*. Llibres en Acció.

Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S. III, Lambin, E., Lenton, T. et al. (2009). Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity. *Ecology and Society* 14 (2).

Rodríguez-Rodríguez, V. El marc de les polítiques de vellesa a Europa. *Panorama Social*. Número 28. segon semestre. 2018. Centre Superior d'Investigacions Científiques.

Rodríguez Rodríguez, P., Díaz-Veiga, P., Martínez, T., García, A. (2014). *Cuidar, cuidar-se i sentir-se bé. Guia per a Persones Cuidadores segons el Model d'Atenció Integral i Centrada en la Persona.* Fundació Pilars. http://www.acpgerontologia.com/documentacion/guiacuidarycuidarsepdf.pdf

Rodríguez Rodríguez, P. i Vila i Mosso, A. (Coordinadors). (2014). *Model d'atenció integral i centrada en la persona. Teoria i pràctica en àmbits de l'envelliment i la discapacitat*. Tecnos.

Sanahuja, J. A. (2008). Un món unipolar, multipolar o apolar? El poder estructural i les transformacions de la societat internacional contemporània", en VV AA, *Cursos de Dret Internacional de Vitòria-Gasteiz 2007*, Servei Editorial de la Universitat del País Basc, pàg. 297-384.

Sánchez, M. (Director) et al. (2007*). Programes intergeneracionals. Cap a una societat per a totes les edats. Fundació "La Caixa".* http://campusintergeneracional.encordoba.es/images/libro_programas_intergeneracionales.pdf

Steffen, W., Persson, Å., Zalasiewicz, J., Williams, M., Richardson, K., Crumley, C., Crutzen, P., Folke, C. i Gordon, L. (2011). The Anthropocene: From global change to planetary stewardship. *AMBIO: A Journal of the Human Environment* 40 (7): 739-61.

Strange, S. (1992). States, firms and diplomacy. *International Affairs* 68, 1, gener, pàg. 1-15.

Uria, A., Villalba, A. i Viota, N. (Eds.). (2017*). Transformar El nostre Món, realitat o ficció? Reflexions sobre l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible*

UNESCO Etxea - Centre UNESCO del País Basc *https://www.unescoetxea.org/dokumentuak/transformar_nuestro_mundo.pdf*

PÀGINES WEB AMB INFORMACIÓ I MATERIALS ÚTILS:

Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible: *https://sdgs.un.org/es/goals*

Fundació Pilars per a l'Autonomia Personal: *https://www.fundacionpilares.org/*

L'atenció centrada en la persona. La seua aplicació en gerontologia: *http://www.acpgerontologia.com/*

Xarxa Mundial de Ciutats i Comunitats Adaptades a les Persones Majors de l'Organització Mundial de la Salut: *https://www.who.int/es/publications/i/item/who-fwc-alc-18.4*

Xarxa de Ciutats i Comunitats Amigables a Espanya (IMSERSO): *https://ciudadesamigables.imserso.es/ccaa_02/ayun_parti/redespana/index.htm*

Organització Mundial de la Salut (envelliment i salut): *https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health*

Dècada de l'Envelliment Saludable 2020-2030 (OMS): *https://www.who.int/es/initiatives/decade-of-healthy-ageing*

Campanya Mundial Contra el Edadisme (OMS) – Kit d'eines: *https://www.who.int/es/publications/m/item/global-campaign-to-combat-ageism-toolkit*

Helpage España: *https://www.helpage.es/*

Municipalistas
por la Solidaridad
y el Fortalecimiento
Institucional